

iordan radicikov

«Cărțile lui Iordan Radicikov au fost primite cu viu interes în Bulgaria și în multe țări europene, fiind apreciate pentru ineditul peisajului social și istoric, șocind în același timp prin maniera de evidențiere a unor mutații esențiale în viață, conștiința și structura societății bulgare. Diversitatea anecdotică a operei, precum și varietatea uimitoare a mijloacelor de expresie artistică au contribuit la impunerea cărților lui în atenția cititorilor de pretutindeni.»

M. MAGIARI

952

iordan radicikov
desene pe stînci

iordan radicikov

editura minerva

10

Ilustrația copertei : *Dumitru Verdeș*

iordan radicikov

desene pe stînci

NUVELE ȘI POVESTIRI

**TRADUCERE, PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC
DE MIHAIL MAGIARI**

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1978
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Pentru versiunea românească toate drepturile
rezervate Editurii Minerva („B.P.T.“)

PREFAȚĂ

Opera lui Iordan Radicikov, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai literaturii bulgare contemporane, cuprinde un număr apreciabil de volume, aparținând unor variate genuri și specii literare. Scriitorul abordează deopotrivă povestirea și nvela, poveștile pentru copii, jurnalul de călătorie și teatrul, cu un talent remarcabil, ilustrat prin surprinzătoare modalități de expresie.

În cărțile sale întâlnim pagini pline de lirism, dar și de un grotesc nedisimulat, pasaje în care tensiunea emoțională a autorului decurge din participarea sa afectivă la acțiunea povestirilor, alături de altele marcate de cea mai desăvârșită detașare posibilă.

Debutul său literar — cîteva povestiri — a avut loc în 1957, într-un climat cultural înnoitor, urmare a Plenarei C.C. al P.C.B. în care s-au dezbătut căile de dezvoltare și înflorire a artei din țara vecină.

Creația sa străbate un drum ascendent, dar deloc liniar, nu lipsit de sinuozități, săgeata valorică indicînd, însă, totdeauna polul plus.

În primele lui povestiri, umorul și lirismul îngemănate, se dezvoltau pe motive gogoliene sau iovkoviene¹, pentru ca, ulte-

¹ Iordan Iovkov (1880—1937) — scriitor clasic bulgar.

rior, scriitorul să irumpă într-o frenezie anecdotică, pe alocuri stranie, multe dintre volumele sale impresionînd prin ingeniozitate grotescă.

Deși critica bulgară îl situează pe Radicikov în ierarhia scriitorilor bulgari contemporani pe un loc de prim plan, totuși strădaniile sale de a-l afilia la o anume metodă de creație ori la un curent literar s-au dovedit inutile, scriitorul reușind să uimească prin noutatea și diversitatea de tratare a subiectelor alese în toate genurile literare abordate. Printre colegii săi mai vîrstnici cît și printre cei din aceeași generație, Radicikov face notă discordantă, căci pînă la el nici o temă, nici o sursă de inspirație nu a fost tratată astfel. Istoria, de exemplu, este abordată într-un chip cu totul original, fără a fi redusă la simplu pretext (ca la Dörenmatt sau Anouilh) și fără a prilejui aride compuneri documentaristice.

E suficient să spunem că maniera artistică în care Radicikov evocă actul eliberării de la 9 Septembrie 1944, îl deosebește net de ceilalți scriitori bulgari care tratează aceeași temă, abordînd-o exclusiv istoric, printr-o redare cît mai fidelă a evenimentelor.

Scriitorul simte și celebrează evenimentele țărănești, în stil „cercaski”; întâmplările obiective sînt proiectate în sufletul eroilor și apoi, după „prelucrare”, sînt retransmise cititorului sub un alt unghi.

Satul bulgăresc dinainte și de după cel 'de al doilea război mondial este evocat printr-o îmbinare între tradiție și inovație, iar viața rurală, monotonă la prima vedere, capătă o neobișnuită mișcare și complexitate.

Opera lui Radicikov nu a apărut *sua sponte*, deși nu-i putem stabili vreo filiație în privința modului de a trata temele și de a-și contura eroii nici printre înaintași, nici printre contemporani. Nu-l putem apropia de Iovkov, de Talev sau de Dimov, clasici ai literaturii bulgare, după cum nu-i găsim înrudiri nici cu măestrii grotescului în ciuda faptului că tocmai recurgerea la grotesc este modalitatea sa preferată. La Radicikov, însă, grotescul nu îngroașă trăsăturile caricatate ale personajelor și nici nu este pus în slujba unei „filozofii” de circumstanță. El reiese din

intricarea atmosferei, a decorului (uneori funambulesc, fie prin exagerare, fie prin selectare), cu fibra intimă a personajelor, cu felul lor patetic de a se cufunda într-un cotidian „clintit” impulsionat către etapa viitoarelor transformări. E un grotesc autohton. Filonul lui de continuitate trebuie căutat în altă parte, și anume în *creația populară orală bulgărească*.

Există în toate poveștile populare balcanice un personaj ciudat, aparent necopt la minte și slab de virtute, dar care pus în fața unor încercări ale vieții, izbutește să le treacă, făcând dovada unor certe calități morale și unei inteligențe ieșite din comun.

Acești „hăbăuci” — Petre cel isteț, în poveștile bulgare, Cenușotcă, la noi — au o filozofie proprie în ceea ce privește relațiile cu lumea înconjurătoare, se conduc după precepte morale izvorite din cel mai cald și mai străvechi umanism popular, își apropie natura, se contopesc cu ea, iar singurul lor țel este de-a face dreptate și numai bine.

La fel și eroii lui Radickov, deprinși să trăiască închistați în niște tipare de viață care nu au fost alterate nici de istorie, nici de tehnică, mai păstrează încă aroma miturilor și a legendelor. Puși apoi brusc în fața unor evenimente precipitate, par la început neajutorați, dar mai târziu reușesc să le pătrundă miezul, cercetându-le cu de-amănuntul. pînă cînd, în cele din urmă, cu un surîs plin de înțelepciune se despart de trecut.

Culegerea de față cuprinde nuvele și povestiri selecționate din trei volume: *Desene pe stînci*, *Proză umană* și *Abecedarul exploziv*. Cititorului îi va fi lesne să-și dea seama de varietatea temelor abordate de Radickov, precum și de originalitatea sa. Apărute la un interval de timp scurt (1968—1970), aceste trei volume marchează fiecare o nouă etapă în creația scriitorului.

Acțiunea povestirilor se desfășoară în mediul sătesc, ceea ce ne oferă posibilitatea de a descoperi felul de viață al țăranilor bulgari și transformările petrecute în destinele eroilor în urma unor evenimente de la cele mai banale, pînă la cele de covîșitoare importanță istorică. Acestea sînt filtrate prin psihologia

personajelor și capătă particularități diverse în funcție de disponibilitățile sufletești și intelectuale ale fiecăruia. Ceea ce îi unește, însă, pe toți acești eroi este caldul lirism de care sînt învîluiți și capacitatea tuturor de a se adapta noilor forme sociale.

Excepție face nuvela *Țapul* în care acțiunea se desfășoară într-un splendid decor montan fără să întîlnim acea natură majestuoasă, copleșitoare, pe care ne-o înfățișează Karaslavov ori Doncev. Aici reliefaarea detaliului o umanizează și o apropie de cititor ca și cum acesta ar privi-o printr-o lupă uriașă : „Printre tăieturile de pădure, Țapul vrea să descopere ciuperca țigănească, otrăvitoare, și trage cu urechea la fișitul șarpelui galben ; dimineața caprele sînt presărate pe burtă cu roua ierbii și din ele ies aburi, iar drumul lupului prin pădurea deasă este marcat de zborul și gîlceava coțofenelor.”

Pe alt plan, avem de a face cu o incandescentă poveste de dragoste al cărui martor, Țapul, simbolizează atașamentul animalului față de stăpînul său. Tragismul din finalul nuvelei susține atît puritatea și consistența sentimentului încercat de bărbat, cît și atitudinea femeii minată de convențiunile impuse de lumea din care făcea parte, învederînd contrastul dintre o manifestare de viață panteistă, încremenită în forme stereotipe, înconjurată de legende poetice și civilizația cu care vin în contact. În acest caz avem de-a face cu confruntarea a două noțiuni : *durabilitatea* care ne-o sugerează stîncile, pădurile și apele și *perisabilitatea*, sugerată de tabăra geologilor, ridicată din pînză și frîngîii.

O altă nuvelă, *Iepure*, ne introduce în atmosfera unui mic sat bulgăresc din Berkovița, locul de baștină al autorului. Evenimentele se petrec la mulți ani după cel de al doilea război mondial, însă viața oamenilor nu s-a schimbat radical. Izolarea cătunului favorizează păstrarea unor vechi forme de relații economice ; mecanizarea, noul, în general, pătrund cu greu și oamenii trăiesc așa cum au apucat de la moșii și strămoșii lor.

Asupra acestui sat și a oamenilor lui se apleacă scriitorul cu multă căldură și lirismul său învederează acea trăsătură comună tuturor operelor sale : umanismul. Chiar și cînd zugrăvește

galeria de chipuri grotesti, printre pagini întregi de ironie și de disimulări, regăsim aceeași înțelegere adincă a omului care se manifestă ca o constantă în tot cuprinsul operei sale.

În paginile lui Radicikov, satul Cerkaski reprezintă un punct precis determinat geografic pe harta Bulgariei și însumează tradiții și un mod specific al locuitorilor de a gândi în contextul momentelor contemporane, o tipologie psihologică aparte a unor oameni ce vin în contact cu elemente ce nu fac încă parte din viața lor cotidiană.

Verigile acestui proces constituie temele celor două cicluri: *Proză umană și Abecedarul exploziv*.

Modul cu totul original în care Radicikov se apropie de faptul istoric îi permite să traseze conturul unui personaj lipsit de închistarea specifică mediului, deschis atât la mesajele inovatoare cât și la aura fantastă a atmosferei tradiționale, ivit tocmai pentru a structura o perioadă de tranziție, de fuziune, de contopire a planurilor existențiale.

Răzbate, din paginile lui Radicikov, un abur de „magie luminoasă” care învăluie și sublimează zonele de sumbră întunecime, fără a pustii peisajul, dimpotrivă, încadrându-l într-un tampon ambiguu, în care împletitura dintre firesc și nefiresc e ținută în „noduri” ispititoare. Uimirea fastă, receptivă și, în final, generatoare de schimbări, iată atitudinea personajului creat de Radicikov.

Ca o mărturie a incontestabilei sale măiestrii și originalități, atunci când participarea afectivă a scriitorului la acțiunile eroilor este evidentă, el le împrumută acestora o pluritate de ipostaze psihologice: blazare, bufonerie, fantezism, patetism sau, referitor la expresia artistică, în cadrul aceleiași opere, interferează moduri diferite de exprimare care se contopesc într-un desăvârșit echilibru epic.

Elementele civilizației pătrund în viața țăranilor din Cerkaski și prin creșterea bunăstării materiale. Săteanul care și-a construit o casă mare, cu etaj, își invită oaspetele în camerele nelocuite de sus, dar după plecarea musafirului familia se mută iarăși în catul de jos, unde se simte mai în largul ei, după obișnuință (*Observatorul*).

Cînd vrea să-și dovedească nevinovăția în fața tribunalului, Voinikov, îi arată judecătorului mîinile sale de țaran, ca pe un argument ce nu admite replică, deoarece viața și munca oamenilor depășesc uneori articolele codului penal (*Inima bate pentru oameni*).

Ciclul de povestiri *Abecedarul exploziv* scris în ajunul aniversării a douăzeci și cinci de ani de la eliberarea Bulgariei de sub jugul fascist, omagiază, în genul Radicikov, ziua de 9 Septembrie. Evenimentele care se circumscriu acestei perioade sînt descrise într-o suită de alegorii care pornesc de la lucruri și stări obișnuite, țărănești, tinzînd spre cele mai acute probleme ale contemporaneității. În satul Cerkaski, ales anume pentru izolarea și neînsemnătatea sa, are loc confruntarea unui mod de viață înțepenit în tiparele tradiției și ignoranței, cu revoluția și civilizația, iar acest proces este conturat în opera lui Radicikov în forme tragi-comice, care marchează laturile lui absurde și grotești. Satul bulgăresc se desparte de trecutul său cu un rîs amar. Și cum avatarurile psihologice, istorice, sociale ale țăranilor din Cerkaski pot stîrni interesul cititorului de aiurea, autorul nu se mărginește la surprinderea pitorescului local, ci tinde să analizeze un fenomen manifestat pe o sferă mai largă: primitivismul, ignoranța, anacronismul, iar închistarea geografică intră în antiteză cu noul, modernul, civilizația. Clasa socială ținută secole de-a rîndul la periferia istoriei, începe să-și revendice drepturile ei legitime.

Evenimentele de maximă importanță petrecute în timpul războiului și al rezistenței populare, li se oferă drept cadru cătunul cel mai liniștit și mai izolat cu putință. Din acest martor placid al istoriei de pînă atunci, scriitorul face un teren prielnic pentru noile transformări.

Țăranul, pentru care confecționarea unei mantăle constituie evenimentul cel mai important din viața sa, intră în contact cu mișcarea de rezistență și de acum înainte biografia sa capătă alte proporții și altă perspectivă (*Mantaua de ploaie*). Veliko din *Abecedarul exploziv* își dă seama de vremurile crîncene în care trăiește și participă direct la luptă, iar privirile și speran-

tele sătenilor sînt mereu ațintite spre dealul și pădurea Cerkaski unde se află partizanii și, cînd nu mai pot îndura prigoana autorităților, iau și ei același drum.

După eliberare, eroul povestirii revine în cătun, conștient că va trebui să înceapă o viață nouă, „clădită pe cenușă”.

În povestirile *Pîine*, *Pietre* și *Miloiko* întîlnim personaje care îi ajută pe luptătorii din rezistență. O dată prinși, nu există pentru ei altă alternativă decît moartea. Cum acești martiri ai contemporaneității vor intra în istorie, autorul le conferă dimensiuni fabuloase: „Sculptorul zărea în fața sa o lopată de brutărie de două ori mai înaltă decît casele. Ea mergea în picioare, cu partea lată în sus, ca și cum ar fi greblat cerul.”

În acest ciclu apare imaginea copilăriei, gravată pe fundalul războiului care afectează totul: oameni, lucruri, animale. Întors de pe front, cîinile Marcio a devenit un fel de mutilat de război. Copiii nu pricep prea bine ce se întîmplă în sat, dar bănuiesc că se petrece ceva neobișnuit după cuvintele noi pe care le aud: „război”, „poziția de la Doiran”, „a cincea divizie dunăreană” (*Marcio*).

Revoluția a repus în circulație o serie întreagă de precepte morale: cinste, patriotism, atașament partinic, abnegație, care abia acum capătă accepțiuni depline. Ea a dezlănțuit energii, a chemat la participare masele populare, dar printre oameni integri și entuziaști s-au strecurat și lichele bune de gură și profitoare. Acestea întinează glorioasele pagini ale istoriei, iar dacă nu sînt demascate, tind să devină un pericol pentru societate. Este bine, uneori, sugerează autorul, să ne amintim de ele, mai ales că pe ici, pe colo, le întîlnim și astăzi.

Acest volum de povestiri se impune prin originalitatea cu care autorul încearcă să înfățișeze artistic, într-o manieră pe alocuri voit banală, o serie întreagă de evenimente istorice cruciale. Volumul s-a bucurat de aprecierea specialiștilor bulgari și a obținut în anul 1971 Premiul Dimitrov, Radicikov fiind pe atunci singurul om de litere care a primit înalta distincție.

Cărțile lui Iordan Radicikov au fost primite cu viu interes în Bulgaria și în multe țări europene, fiind apreciate pentru în-

ditul peisajului social și istoric, șocînd în același timp prin maniera de evidențiere a unor mutații esențiale în viața, conștiința și structura societății bulgare. Diversitatea anecdotică a operei, precum și varietatea uimitoare a mijloacelor de expresie artistică, interferența lirismului cu grotescul, participarea directă la acțiune a autorului sau detașarea sa, disimularea afișată și maliția, tonul diferit al povestirilor — grav, neutru, ironic, jovial — toate acestea au contribuit la impunerea cărților lui în atenția cititorilor de pretutindeni.

În ceea ce privește concepția despre literatură a autorului, iată ce declară într-un interviu publicat în *România literară*, nr. 19/1973 :

„O parte din lucrările mele sînt consacrate omului, altă parte sînt împotriva lui, sau mai bine zis împotriva cititorului. Acesta este un adversar permanent al scriitorului și în această privință el trebuie provocat. Manifestînd exigență și spirit critic față de noi, cititorul ne silește să fim mai circumspecți cu scrisul nostru, să nu lăsăm urme grosiere ale muncii și strădaniei noastre. Cititorul de astăzi este mîndru că a devenit eroul literaturii contemporane, dar paralel cu aceasta este nemulțumit de faptul că nu este redat suficient de eroic, încît să apară în paginile cărților cu putere biblică. Lui Homer i-a venit ideea de a atribui zeilor trăsături umane: astăzi, noi, împinși de exigența cititorului contemporan, încercăm să atribuim omului trăsături divine. Personal, cred că e mult mai facil să faci oameni din zei, decît invers. Această controversă își va găsi rezolvarea în timp și consider că ea constituie una din problemele principale ale literaturii actuale.”

MIHAIL MAGIARI

TABEL CRONOLOGIC

1929 16 octombrie În Kalimanița, un sat de munte din raionul Berkovița, s-a născut copilul Iordan din părinții : Mladena și Dimităr Radicikov — o familie de țărani săraci.

Criza economică mondială s-a reflectat puternic în Bulgaria, aservind-o monopolurilor străine, fapt care marchează începutul unor puternice greve muncitorești.

1930 În sprijinul clasei muncitoare și promovind pozițiile politice ale P. C. Bulgar, își începe apariția la Sofia săptăminalul *Pogled*, sub redacția lui Gh. Karaslavov, astăzi membru al Academiei de științe.

Iordan Iovkov se distinge prin apariția comediei *Milionarul* și a dramei *Albena*.

1931 Dramaturgul St. L. Kostov publică comedia *Lăcustele*.

1932 Elisaveta Bagreana publică o culegere de poezii cu titlul *Steaua marinarului*; Iordan Iovkov, drama *Boreana*, iar Liudmil Stoianov, romanul *Nunta de argint a colonelului Matev*.

1933 27 februarie Reichstagul este incendiat de naziști în scopul denigrării mișcării comuniste internaționale. La procesul desfășurat în orașul Leipzig, Ghiorgghi Dimitrov a apărat principiile și programul mișcării comuniste.

- 1934 Iordan Iovkov publică romanul *Conacul de lângă graniță*.
- 1935 Liudmil Stoianov tipărește nuvela *Holera*.
- 1936 Elin Pelin publică două volume : *Sub vița de vie mînăstirească* și *Eu, tu, el*.
- 1937 octombrie 15 La Plovdiv se stinge din viață scriitorul Iordan Iovkov.
- 1938 Apar : *Tatul*, roman de Gh. Karaslavov și *Locotenentul Bent*, romanul de debut a lui Dimităr Dimov.
- 1939 Începe al doilea război mondial.
- 1940 Mare mișcare grevistă în Bulgaria.
- Poetul revoluționar Nikola Vapțarov publică culegerea de poezii *Cîntece de motor*, încununată cu premiul mondial pentru pace.
- 1941 Iordan Radicikov se înscrie la gimnaziul din comuna Gaganița, un sat renumit prin vilile și carierele lui de var, pe care le va evoca în scrierile sale.
- 22 iunie Germania hitleristă atacă U.R.S.S.
La Sofia apare săptămînalul literar *Literaturen Kritik* avînd ca redactor pe Nikola Vapțarov.
- 1942 Se stinge din viață, la vîrsta de 39 ani, Dimităr Radicikov, tatăl scriitorului.
- Ghiorghi Karaslavov publică romanul *Nora*.
Sînt arestați membrii Comitetului Central al P.C.B.
- 23 iunie Este împușcat poetul și militantul comunist Nikola Vapțarov.
Din inițiativa lui Ghiorghi Dimitrov s-a constituit Frontul Patriei.
- 1943 Iordan Radicikov termină cursurile gimnaziale și intră ca novice la mînăstirea Klisura unde rămîne numai pe timpul vacanței. În toamna aceluiași an se înscrie la seminar.

1944 Excluz de la seminar pentru că unchiul său făcea parte din rezistența antifascistă, Iordan Radicikov se înscrie la liceul din Berkovița.

9 Septembrie — data când detașamentele de partizani, sprijinite de popor, au înlăturat de la conducere forțele reacționare, a fost decretată ziua Eliberării Bulgariei de sub jugul fascist.

1945 Apare volumul *Zile de lucru și de sărbătoare* de Emilian Stanev și romanul *Suflete osîndite* de Dimităr Dimov. 23 septembrie are loc la Sofia Primul Congres național al scriitorilor din Bulgaria. Se pun bazele unei noi literaturi bulgare.

1948 Iordan Radicikov se internează la sanatoriul de boli pulmonare Iskret.

Are loc al V-lea Congres al Partidului Comunist Bulgar. Emilian Stanev publică nuvela *Hoțul de piersici*.

1949 Iordan Radicikov termină cursurile Școlii politico-militare.

La 2 iulie 1949 se stinge din viață Ghiorgghi Dimitrov, cunoscut militant al clasei muncitoare de pretutindeni, eminent bărbat de stat și secretar general al Partidului Comunist Bulgar.

1950 Reîntors în satul natal, Iordan Radicikov publică articole în cotidianul *Narodna-mladej*.

1951 Iordan Radicikov devine corespondentul permanent pentru regiunea Vrața al cotidianului *Narodna-mladej*.

Gh. Karaslavov publică nuvela *Tango*, iar Dimităr Dimov romanul *Tutunul*.

1952 Numit redactor la cotidianul *Narodna-mladej*, Iordan Radicikov se stabilește la Sofia.

Apare primul volum din romanul-fluviu *Oameni obișnuiți* de Gh. Karaslavov ; în același an se publică romanul *Sfeșnicul de fier* de Dimităr Talev.

1953 Elisaveta Bagreana tipărește culegerea de versuri *Cinci stele*.

1954 Iordan Radicikov trece, ca redactor, la cotidianul *Vecerni Novini*.

1956 Este anul în care a avut loc cel de al VI-lea Congres al Partidului Comunist Bulgar.

Gh. Djagarov publică volumul de versuri : *Lirica*.

1957 Începînd cu acest an lui Radicikov i se publică primele povestiri în revistele *Literaturen Front* și *Sep-temvrii*. Colaborează și la diferite cotidiene. Călătorește în România vizitînd Delta Dunării.

1958 Apar romanele : *Ivan Kondarev* de Emilan Stanev, *Samoil* de Dimităr Talev și *Lîna de aur* de Andrei Guleașki. Tot în anul 1958, Partidul Comunist Bulgar își ține cel de al VII-lea Congres al său.

1959 Iordan Radicikov tipărește primul său volum de povestiri sub titlul *Inima bate pentru oameni*.

1960 Văd lumina rampei *Femei cu trecut*, comedie de Dimităr Dimov și *Ușile se închid*, tragedie de Gh. Djagarov.

1961 Iordan Radicikov publică volumul de povestiri *Mîini simple*.

Apare romanul *Povestire despre vremea lui Samoil* de Anton Doncev, distins cu premiul Uniunii scriitorilor bulgari.

1962 Iordan Radicikov este iarăși prezent în librării cu un nou volum de povestiri : *Cer răsturnat*.

Tot în acest an are loc cel de al VIII-lea Congres al P.C.B. care trasează perspectivele unei largi industrializări a țării. 1963 Elisaveta Bagreana oferă cititorilor volumul de versuri *De la frate la frate*; Gh. Djagarov *Și mîine e ziuă*; Pavel Matev *Genealogie*.

25 ianuarie Are loc aniversarea a 50 de ani de la înființarea Uniunii scriitorilor din R. P. Bulgaria.

1964 Iordan Radicikov publică volumele de povestiri : *Pătura pestriță și Floarea de munte*.

Apare romanul istoric *Vremuri de răscruce* de Anton Doncev. Tradus în limba română a apărut în anul 1971, în colecția „Biblioteca pentru toți”.

La 25 mai are loc, la Sofia, Prima Conferință internațională a scriitorilor din țările balcanice, convocată de Uniunea scriitorilor bulgari.

1965 Iordan Radicikov este iarăși prezent în librării cu nuvela *Amiaza fierbinte*, lucrare distinsă cu premiul C.C. al Comsomolului, și cu volumul de povestiri *Stare sufletească înverșunată*.

Gh. Djagarov îmbogățește dramaturgia bulgară cu drama *Procurorul* (jucată în mai multe țări europene, precum și la câteva teatre din România).

1966 Întorcîndu-se dintr-o călătorie în U.R.S.S., Iordan Radicikov publică jurnalul său de impresii sub titlul *Ogrăzi neluminate*, lucrare distinsă cu premiul Uniunii scriitorilor bulgari.

Are loc al IX-lea Congres al Partidului Comunist Bulgar.

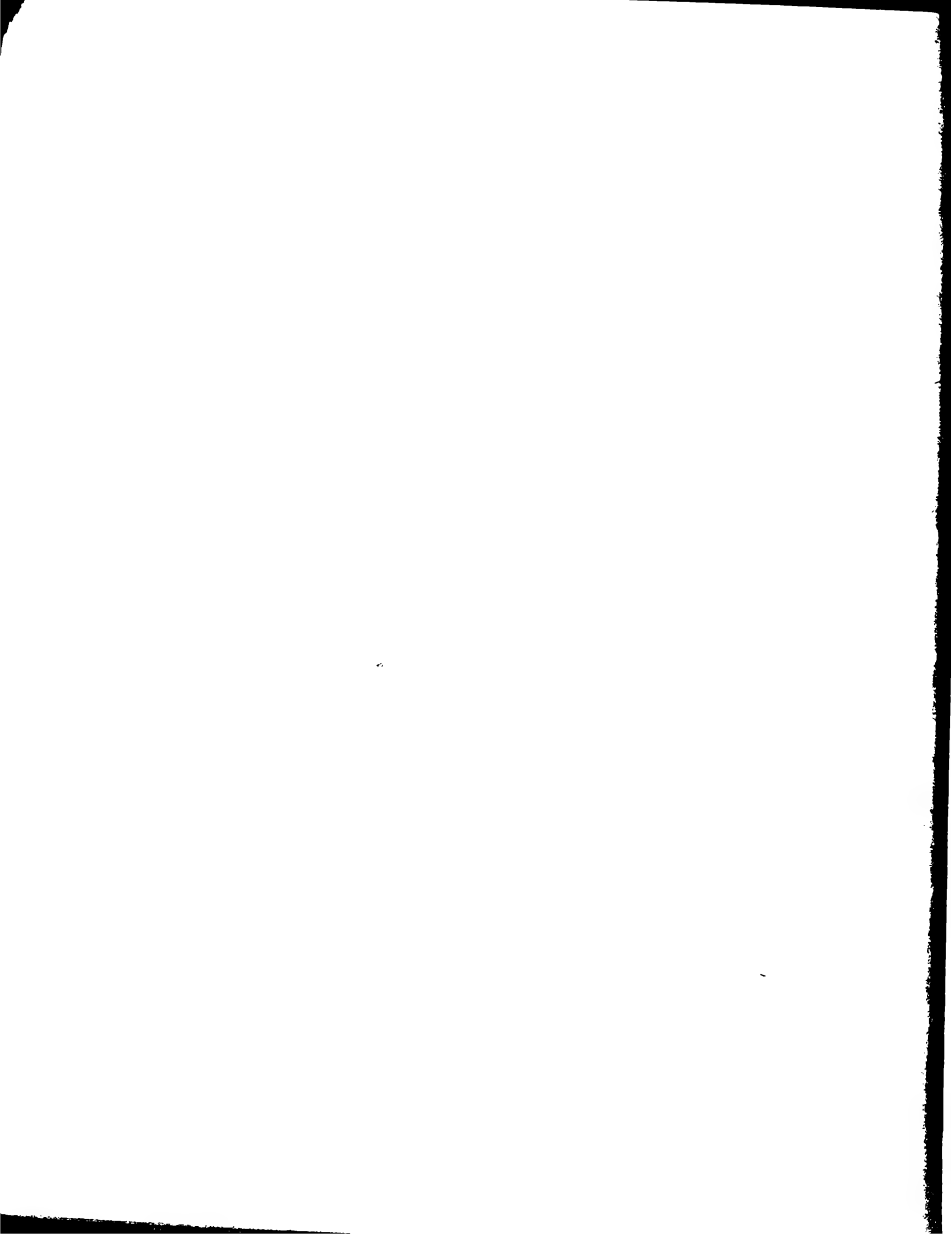
- 1967 Este anul apariției volumului de povestiri *Vărsătorul* și al celui de nuvele psihologice *Barba caprei*, de Iordan Radicikov.
- 1968 Iordan Radicikov tipărește volumul de povestiri pentru copii *Noi vrăbiuțele*, distins cu premiul Uniunii scriitorilor bulgari, precum și alte două volume de nuvele : *Vîntul tihnei* și *Ultima vară*.
Apare *Legenda lui Sibin* de Emilian Stanev.
21-23 mai Are loc Primul Congres al Uniunii scriitorilor bulgari.
- 1969 Iordan Radicikov este distins cu „Premiul Gh. Dimitrov“ pentru noul său volum : *Abecedarul exploziv*.
- 1970 În acest an Iordan Radicikov publică alte două volume : *Proză umană*, povestiri, și *Desene pe stînci*, nuvele.
Tot în anul 1970, Partidul Comunist Bulgar își ține cel de al X-lea Congres al său.
- 1971 Iordan Radicikov publică un volum de povestiri anecdotice : *Pepenele de piele*.
- 1972 Începînd cu acest an începe să publice, săptămînal, articole în ziarul *Otecestven Front*.
Îi apare un volum : *Pleavă și grăunțe*. Pentru activitatea sa literară primește titlul de *Militant al culturii*.
Debutează în dramaturgie, publicînd piesele : *Zarva*, *Băiatul de fier* și *Ianuarie*.

Scrie și trei scenarii de film : *Amiaza fierbinte*, *Balonul priponit* și *Ultima vară*.

23-25 octombrie Are loc cel de al II-lea Congres al Uniunii scriitorilor bulgari.

1973-1975 Apar alte două volume ale scriitorului : *Amin-tiri despre cai* și *Toți și nimeni*.

M. M

DESENE PE STÎNCI

ȚAPUL

Negru și pletos, cu bărbița de haiduc, țapul rămânea neclintit pe stînci. Numai urechile-i de iepure se ciuleau neconținut, gata oricînd a prinde toate zgomotele muntelui. Se roteau în toate direcțiile ca niște radare și nu lăsau să le scape nici un sunet. Avea ochii ieșiți din orbite, aproape străvezii, de parcă săgețile soarelui i-ar fi străpuns nestingherite.

O rază rătăcită se mai zbenguia uneori înlăuntrul lor, aruncînd luciri. Prin acești ochi transparentți toată natura se cernea ca printr-o sită : rămîneau numai caprele și iezi. Întreaga turmă zăcea cuprinsă-n ei, mică de tot, ciudată ; la fel duce cu sine păianjenul oul său plin de viață. Cînd turma se pierdea prin vreo vale, țapul își ciulea urechile într-acolo și prin mijlocirea sunetelor o aduna întreagă într-însul.

Rămînea atunci cu privirea ațintită într-un punct ca un copil care și-a lipit pentru înțîia oară urechea de receptorul telefonului și aude un glas omenesc șoptit. Smocuri lungi de păr măturau pămîntul iar animalul, care culesese toată roua de de-a lungul potecii, aburea acum ușor în bătaia soarelui. Sufla numai pe nas și din această respirație nazală răzbătea o amenințare, deși na-

tura din juru-i radia pace. Șoaptele muntelui auzite numai de el purtau miresme aparte, pe care le adulmeca și le lăsa să treacă. Auzul și mirosul se luau la întrecere; uneori mirosul descoperea primejdia cel dintii; atunci amîndouă urechile se îndreptau în față și un singur strigăt era-ndejuns pentru a încremeni caprele sau a le întoarce din drum. „Un șarpe!“ putea să însemne acesta. Turma făcea o cotitură, iar țapul, cercețind cu privirea fiecare tufiș, piatră sau vreasc, vedea șarpele cafeniu și otrăvitor. Reptila aceasta trîndavă și veninoasă se îngroapă în frunziș și așteaptă să treacă o capră s-o muște de botul ei moale și umed.

Țapul își ascute atenția mai ales cînd încep a se ivi ciupercile piperate și cînd melcul țigănesc alunecă printre cioturile de pădure. Țapul n-are cum să știe dacă șarpele își depune atunci oul, sau își păzește doar cuibarul, dar își dă seama că reptila devine deosebit de întăritată. Ciclul se repetă aidoma în fiecare an.

Trece vremea șarpelui trîndav, a ciupercii piperate și a melcului țigănesc, vine vremea cerbilor, a lupului și a mistrețului.

De pe înălțimea stîncilor animalul ținea sub observație toată valea, iar acolo unde nu se vedea și nu se auzea nici o mișcare de fiară la pîndă îi venea în ajutor mirosul. Chiar dacă vîntul nu bătea, straturile de aer unduiau cînd abia simțit, cînd încropind o ușoară rafală aducîndu-i spre descifrare toate ieroglifele, semnele și punctuația muntelui. Nu se uita la capre, îi era de-ajuns că le auzea. Împrăștiate printre tăieturile de pădure de sub stînci, ele tot rupeau la frunze și își strigau neîncetat una alteia: „Bee!“, „Bee!“ Era un fel de chemare, de așteptare cunoscută numai de ele, care răsuna vioi în urechile țapului și-l ațîța fără să-i provoace rîsul lui drăcesc, ci doar un zîmbet cam ursuz.

Două tălângi — una de aramă și alta de alamă — pălăvrăgeau între ele mîinînd turma de capre. Talanga de alamă o tot întreba mereu cîte ceva pe surata ei, iar aceasta îi răspundea răgușită și fără chef. Prima era mai vorbăreată în vreme ce a doua mai tăcută și discuția lor se întindea ca un fir de-a lungul tăieturii de pădure. Ba parcă numai cît ținea pădurea? de cînd ieșeau din saivan înnodau firul vorbeii și îl torceau mereu în tot timpul drumului, peste rîu, prin miriști și chiar prin pădure. Nicăieri de-a lungul drumului firul nu se rupea, dar, dacă totuși se întîmpla una ca asta, prin vreun tufiș, talanga de aramă începea din nou cu gura și firul se în-noda iar.

După isonul talangelor și behăitul caprelor, după felul cum se mișcau ele din loc în loc și după trosnetul cren-guțelor tinere între măselele lor puternice pricepea țapul unde i se afla turma. Înainte de ploaie, caprele rodeau grăbite, iar cînd vremea era frumoasă turma era lovită parcă de lincezeală; dimineața toate erau sprintene și măturau pădurea în lung și-n lat, iar pe înserate deveneau mai mofturoase, alegînd numai frunzele moi și lăstarii fragezi. Toamna se tîra prin pădure o pîclă albă și sunetele deveneau mai surde, dar și mai apropiate, încît un om dacă ar fi întins mîna le-ar fi putut prinde, într-atît de înșelătoare deveneau. Totul se lăsa jos atunci, aproape de pămînt, chiar și fluieratul păsărilor nu se mai auzea din înălțimi, ci veneau de undeva din preajmă, ca și cum ele ar fi măturat pămîntul cu zborul lor. În pîcla albă tălăngile sporovăiau de toate cele, povesteau cu mult dichis, mai adăugau, se întregeau, uneori se și mirau, încît atunci cînd ajungeau la sfîrșitul povestirii nu mai știau care fusese începutul. Behăiturile caprelor nu mai erau sprintene și hotărîte ca în timpul verii: „Bee! Bee!“ Lipsea chemarea viguroasă, iar behăitul aducea mai degrabă cu „Hm! Hm!“

Zi de zi țapul urmărea starea de spirit a turmii și o dezlega fără greș. Acum voiau să pască, acum să se

adape, pădurea asta nu le place, să căutăm un lăstăriș mai tânăr, erau supărate, doreau să meargă într-alt loc sau aveau poftă să se odihnească. El socotea totul în mintea lui, conducea turma către un crîng, la adăpat, la odihnă sub umbra copacilor sau traversau muntele. Caprele îl urmau la pas, tălăngile reînnodau firul vorbei, iar în urmă de tot mergea ciobanul, împletind o coșniță din clocotiș și tușind din cînd în cînd. Dacă ar trebui să traducem în cuvinte tusea lui, aceasta ar fi însemnat : „Luați seama că și eu sînt pe-aici“ !

Primăvara el se învîrtea mai mult pe lingă turmă sau o urma îndeaproape, fiindcă o mulțime de iezi săltau în toate părțile ca niște lăcuste, iar alții, abia fătați, apăreau ca ciupercile. Rar se întîmpla să se întoarcă seara spre stîină fără să poarte, înfășurat în haină, un ied nou născut. Capra-mamă mergea în pas cu el și în tot timpul drumului îi bodogănește ceva ce nu suferă amînare. În zilele acestea țapul pășește în fața turmei, neîndemînic, prost pînă în măduva oaselor, de parcă ar fi fost lovit cu leuca în cap. Caprele foiesc în jurul lui fără să-l bage în seamă și, dacă nu s-ar da la o parte, l-ar călca în picioare, sau l-ar spinteca cu ascuțișurile din frunte. Pînă și iezii mai răsăriți galopează glonț către el cu picioarele lor țepene : trebuie să le facă loc și lor ; orice încercare de a înțelege ce se întîmplă cu el și cu turma lui în aceste zile îl proteste și mai rău. De fapt, nu e decît ciclul animal care se repetă în fiecare an ca și povestea cu ciupercile lăptoase și iuți sau cea cu șarpele.

Toamnele seamănă leit una cu alta. Copacii sînt despuiați, pădurea pare rarită. În timpul verii este deasă de tot de parc-ar fi un întreg, iar acum, odată cu căderea frunzelor, arborii se înstrăinează parcă și se depărtează unul de altul, fiecare zgribulit în sine. Frunzișul pe care arșița verii n-a izbutit să-l desprindă zace la pămînt chircit și încins, iar caprele se-ncurcă-n el pînă la ge-

nunchi ; pădurea este neprimitoare, pe ramuri a rămas foarte puțină mizgă. Pământul pare îngreunat de covorul de frunze, caprele greoaie și ele, abia se mișcă, rar ai să vezi cîte una că se înalță pe picioarele dinapoi în căutarea vreunui lăstar mai fraged, sau mai lăptos. Poate doar cele tinere. Caprele bătrîne înaintează cu greu, nu sar și fiecare îngînă pe sub nas : „Hm ! Hm !“.

Țapul știe că, după ce vor trece peste- tarlale după culesul tutunului, va fi cu totul altfel. La sfîrșitul fiecărei veri el conduce turma spre terenurile cultivate cu tutun, acolo unde au rămas numai vîrfurile palide, iar caprele calcă peste tije, culcă totul în calea lor, tund extremitățile tinere, în timp ce țapul le urmează, zărindu-le numai cozile asemeni unor virgule tremurătoare. Auzul lui prinde behăitul turmei, răsunător și chemător.

În acest răstimp, de pe toate pămînturile dimprejur se împrăstie un miros de tutun și de capră. Țapul simte prin apropiere freamăt și fișit, dar nu este vorba de o furtună, pentru că zgomotele nu conțin — bubuie și freamătă mereu — ele nu sînt altceva decît tropăitul și behăitul caprelor prin tarlale, amețite parcă și ele de ritmul acesta : „Bee ! Bee !“.

Tot timpul numai ciobanul nu se vede și nu se aude ; nu-și face simțită prezența nici măcar cu un tușit. El șade cu spatele la turmă și împletește de zor la coșnița sa de clocotiș.

Acum s-a întors cu fața spre capre și meșteșugește urechile coșniței din crengi despicate de alun. Chiar o simplă coșniță de clocotiș trebuie să aibă urechi. După asta va începe să curețe cîrceii : firele sînt înfășurate ca un turban, iar omul își petrece mîna prin el și îl saltă pe umăr. Și cînd merge și cînd șade, curăță cîrceii și împletește prin urzeală nuiielele mlădioase de clocotiș ! Cînd se așază, turma se depărtează mult, așa că abia răzbat pînă la el dangătele tălăngilor. „Gaa, Gaaa !“ — strigă ciobanul. Nu știu dacă îl aud caprele, țapul însă ciulește

urechile, își scutură barba haiducească, se desprinde de lingă stinci și începe să descrie un ocol larg prin mărăciniș, pentru a feri turma de orice primejdie. Își dă seama că bietele capre sînt ușurate și, pe deasupra, au și un simț al turmei. „Hm ! Hm ! Ia să văd eu ce se petrece pe aici !“.

Înainte hățîșului se opri. Urechile lui de iepure se ciuliră în față și încremeniră. Pufăia pe nas mai puternic. Privea încordat spre vale, acolo unde se-ntindea o pădure-deasă și întunecoasă. Deasupra pădurii zburau coțofenele : niște păsări cît un pumn, dar cu o coadă de un cot. Își vedeau de treabă liniștite, cînd începură să țipe fără veste, se grămădiră rotindu-se deasupra pădurii, mai veniră și altele, iar larma se înteți. Țapul izbi cu piciorul în pămînt ; simțise că prin pădure se furișa lupul cenușiu. Acesta se ascundea pe sub stinci, căci adulmecase la rindu-i mirosul iute al țăpului. Atras de behăiturile caprelor, voia să facă un ocol, dar țăpul i se așeza mereu în drum. Coțofenele zburau întruna deasupra fiarei și aprigul păzitor al turmei îi ghicea drumul. Îl așteptă sus pe stinci și văzu cum lupul se strecura la loc deschis. De fapt, amîndoi se zăriră în aceeași clipă. Țapul privea în jos, astfel că numai capul i se desprindea pe cer, cu coarnele ascuțite și aplecate. Lupul stătea pe loc cu trupul într-o parte, cu capul întors către țăp. Stăteau țintuiți și se cercetau. Țapul se mișcă primul acolo sus, o piatră se desprinsese de sub picioarele lui și se rostogoli pe peretele stîncii, îndreptîndu-se către lup. Amîndoi priveau piatra ce sărea și se rostogolea. Își schimbă însă direcția și nu-l atinse pe lup. Fiara se întoarse și urmări piatra cu privirea pînă ce aceasta, tot sărind dintr-un loc într-altul, se opri. Apoi se întoarse și se uită în sus. Diavolul cu coarne era tot la locul său, de parcă n-ar fi atins pămîntul, ci era ferecat de cer. Lupul își făcu cruce în gîndul său, dracul însă nu pieri din fața lui, ci continua să rămînă nemișcat, conturat puternic pe cerul albastru. Caprele behăiau în continuare, foarte aproape de lup,

doar cît să se întindă peste stînci pînă la ele, însă acolo, în vîrf, stătea diavolul cel negru cu barbă și coarne, învăluind tot peretele de piatră cu mirosul său respingător.

Lupul privi în jur, fiindcă păsările roiau deasupra lui. Era o minune cum de s-au adunat atît de multe coțofene ! Și cum îl mai înjurau pe limba lor, ce de-i mai spuneau și cum îl mai bălăcăreau : nu mai auzise bietul lup în viața lui asemenea vorbe. Mai treacă-meargă, dacă te-ar înjura vreunul pe merit, taci și-nghiți, dar așa, să se apuce să te facă de ocară niște ciori zgribulite, și de față cu acel diavol negru, asta lupul nu o mai putea răbda. Clănțani de două sau de trei ori din dinți, se încordă și sări dintr-o dată în sus, dar coțofenele se ridicară și ele în aceeași clipă, ca și cum țapul le legase pe toate cu sforicele, jucîndu-le chiar prin fața botului său. Sau poate așa i se părea lupului. Mai încercă o dată : povestea se repetă. Fiara își vîrî coada atunci între picioare și, tirîndu-se, o tuli prin locul deschis înapoi spre pădure. Înainte de a pătrunde în desiș se întoarse pentru o clipă ca să se încredințeze dacă țapul se afla tot acolo, la locul lui.

Nici nu se clintise de pe stînci !

Coțofenele se mai rotiră pe sus cîtva timp, mai veni și o gaiță care se răsfața atît, încît, credeți-mă, zbură mai tot timpul cu o singură aripă, iar pe cealaltă abia o mișca din cînd în cînd. „Ce s-a întîmplat, fetelor ?“ se interesează ea și făcu un ocol pe deasupra pădurii ca să observe și mai bine coțofenele iscusința ei în zbor. Toate se uitau uimite la ea cum zbură, cînd cu o aripă, cînd cu cealaltă — țapul auzi chiar fișuitul penelor ei prin aer — în cele din urmă se lăsă pe o cracă. „Ooo !“ se adunară în jurul ei toate coțofenele și într-un glas începură să-i istorisească întreaga întîmplare, cum se furișă lupul, cum ar fi vrut să treacă neobservat pe sub cuiburile lor, într-un cuvînt, totul.

„Cum stăteam — începu una — văzui ceva furișîndu-se. Să mă ia naiba, dacă ăsta nu-i lup, mi-am zis eu, și cînd

mă uitai mai bine, lup era !“ „Nu zău, chiar se furișă ? o întrerupse alta. Cum de l-ai văzut, cînd stătea cu coada la el ?“ „Nu se furișă cîtuși de puțin, pîndea doar. Era cît p-aci să nici nu-l observ, dar el cu un ochi stătea la pîndă și cu celălalt se uita la mine. Cînd mă privește cineva, îl simt imediat ; așa s-a întîmplat și cu lupul. Uuu ! am strigat atunci și el a tresărit.“ „Desigur, ai strigat ! se băgă în vorbă încă o coțofană. Dar cînd ? Cînd noi, cealalte, îl și văzusem și țipam la el : «Pleacă de-aici scîrnăvie fără seamăn !» Lupul nici nu se furișă, nici nu pîndea, voia numai să stea undeva. Se tira fără zgomot cu burta lipită de pămînt, însă pe mine lipsa oricărui zgomot m-a mirat, așa că l-am observat îndată“. „Tu l-ai observat ? Ha, ha, ha ! începu să ridă o coțofană. Toate spuneți povești. Dacă vreți să știți nici nu se furișă, nici nu stătea, ci scormonea după șoareci. Un șoarece tot cău-tînd prin frunziș, găsise o alună și încerca s-o ducă spre vizuina sa. Lupul l-a observat și a început să se tîrască după el. Șoarecele care nu bănuia nimic, se apropie de vizuină și strigă pentru a fi auzit și de ceilalți frați ai lui «O alună ! O alună !» Lupul se tot ținea după el și tocmai se pregătea să se repeadă, cînd am făcut deodată «Cheau !» deasupra lui ; șoarecele s-a speriat și a scăpat alună, lupul la fel, și a scăpat șoarecele“. „Da, așa a fost, într-adevăr !“ încuviințară cu toatele fără nici o ezitare. Coțofana are coadă lungă, însă nici un pic de ținare de minte, uită imediat tot despre ce a fost vorba cu puțin înainte. De n-ar fi avut memoria așa de slabă, cine știe dacă ar fi putut trăi în stol !... „Tț, tț, tț“ ! începu să plescăie din limbă gaița, iar coțofenele strigau : „Nici măcar n-ai idee cum s-au petrecut lucrurile !“.

Gaița își luă zborul, făcu un cerc pe deasupra coțofenelor, bătut de zece ori cu o aripă, doar o dată cu cealaltă și, după ce se încredință că toate luară seama la iscusința ei, porni spre țap ca să-l prevină că în pădure se află un lup. Țapul își culcă pe spate urechile ca să nu-i mai audă țipetele. Coțofenele se așezară fiecare prin copa-

cul său, spunîndu-și : „Vai. Ce mai întîmplări !“ apoi se potoliră. Se lăsă liniștea. Clopotele abia se mai auzeau din cînd în cînd. În apropiere o ciocănitoare începu să bată într-un copac și, prin pădure, se porni un răpăit ca de mitralieră.

Țapul coborî panta, orizontul se îngustă, iar el se înfundă în pădure. Ici, colo soarele răzbătea prin frunziș și arunca pe pămînt o spumă luminoasă și clătinată. În aluniș cîntau păsărelele cocoțate una lingă alta. Țapul nîoi nu le băga în seamă, atenția sa fiind îndreptată în altă parte.

Alunii și lăstarii ajungeau pînă la genunchii marilor copaci și privirea nu pătrundea mai departe. Țapul își încordase auzul, el trecea acum dincolo de bariera verde a tufișurilor. Se opri pentru a vedea printr-o deschizătură că în întîmpinarea lui venea un cerb.

Îl mai întîlnise și altădată, în alte anotimpuri, trecuseră unul pe lingă celălalt, fără să se oprească, ba chiar fără să se privească, la fel cum trec două automobile pe șosea. Acum însă venea anotimpul miriștilor de tutun, al chemărilor zgomotoase ale caprelor care umpleau tot muntele cu strigăte răsunătoare și ritmice, iar țăpul căuta pricină oricărui străin. Cerbul înainta grațios pe picioarele sale lungi, ciupind de ici, de colo cîte o frunză și, scoțînd sunete de trîmbiță, înainta spre capre.

Țapul se vîrî în aluniș și apăru la loc deschis chiar în fața lui. „Ei“ ? îl întrebă. Cerbul se opri, frunza îi rămase nemestecată între dinți, ca și cum ar fi fost scîrbit de felul necioplît în care a fost întrebat și pentru faptul că țăpul se proptise amenințător în fața lui, răspîndind un miros groaznic. Animalul pufnea amenințător pe nas, capul îi tresărea nervos, ca și cum o muscă i s-ar fi oprit pe bot și-l ațîța necontenit. În realitate nici vorbă de așa ceva. Pînă și căpușa care zăcea mereu adăpostită în barba lui se săturase de cît sînge supse și acum dormea ca moartă, de imbuibare. Țapul își scutura totdeauna capul, cînd se pregătea să atace. În perioada împerecherii devenea sălbatic, înlătura din calea sa caii, oamenii, taurii,

atunci puterea lui se înzecea, la fel și sălbătăcia. „Ei ?“ întrebă a doua oară Țapul și izbi cu piciorul în pământ. Urechile i se răciseră, întoarse spre față, lipite aproape de bot. Coarnele lui, aplecate de asemenea înainte, erau gata de luptă. Cerbul încercă să mestece frunza, dar izbuti să muște din ea doar jumătate. În aceeași clipă în care-și mișcă fălcile, masa neagră din fața lui țișni, ca scăpată din tun. Cerbul se dădu de-o parte, continuînd să strîngă frunza verde între dinți, apoi o porni prin pădure cu obidă, însă plin de grație.

Țapul se opri deodată, își scutură capul ca și cum ar fi căutat să-și scoată din minte imaginea cerbului. Auzea tropăitul îndepărtîndu-se pe pămîntul moale, în fața ochilor săi lăstarii verzi se legănau însemnînd drumul rivalului. Acum se putea întoarce liniștit la turma sa.

Nimeri într-un lăstăriș scund, pădurea fusese tăiată de curînd și văzu caprele în valea de sub el. Vîntul sufla din direcția lui și se lăsa curgător, în valuri, spre capre, ba încă și mai jos pînă la ciobanul ocupat cu împletitul coșniței. Țapul nu scoase nici un sunet, caprele însă îi simțiră mirosul adus de vînt și toate, pînă la ultimă, își întoarseră capetele spre el. Mirosul le dădea de veste că se află la post. Cînd bătea vîntul, caprele îl simțeau de la doi kilometri și întorceau capul spre el, conducătorul lor. Mut, le privea, iar apoi, întorcîndu-le spatele, se afunda din nou în pădure. Turma se apuca de mîncat crenguțele de alun și clopoțele înnodau iar firul rupt al vorbei — talanga de alamă cu voioșie, cealaltă fără tragere de inimă.

Poate că s-ar fi coborît în lăstăriș la turmă, dacă n-ar fi auzit în spatele său niște zgomote, care veneau din partea cealaltă a stîncilor. Larma se înteeă, răsună un lătrat de cîine (mai de grabă un schelălăit decît un lătrat) și un glas gutural strigă : „Olario !“. Apoi zgomotele devinîră monotone, nici nu încetau, nici nu creșteau. Așa

se întîmplase și cînd coșofenele se roteau în cerc pe deasupra lupului și gilceava lor nu mai contenea. Țapul văzu cum ciobanul își aruncă turbanul de nuiele pe umăr, pune mîna pe coșnița împletită și începe să urce povîrnișul în direcția de unde veneau zgomotele. Animalul își schimbă și el direcția și o luă în sus, spre vîrf, de unde putea vedea ce se întîmplă în partea cealaltă.

Amîndoi ajunseră aproape în același timp. Văzură jos în vale vreo zece oameni, cîțiva catiri încărcăți cu baloturi mari și un ciine, — deocamdată numai atît. În timp ce descărcau baloturile, oamenii vorbeau întruna, cercetau parcă ceva, ciinele — unul mic cit o palmă — sărea în jurul lor și chelălăia. Unii, după ce înfipseră țărushi în pămînt, dezlegară pachetele și începură să întindă niște acoperăminte. Țapul ținea la pajiștea aceasta în care se găsea iarbă răsucită ca rinichiul și pe aproape pădurea cu lăstarii de ulm, ba chiar și o gîrlă cu apă bună de băut. Nu-și putea da seama dacă aceia aveau de gînd să ridice o mîndră pentru capre, sau un saivan pentru oi. Cine știe, pentru că n-aveau alte animale cu ei în afara celor cîțiva catiri. Țapul nu iubea catirii pentru că n-aveau coarne și, dacă ar fi la o adică, n-au cu ce lovi. Altfel, locul este bun și dacă oamenii au venit pentru pășune, vor fi mulțumiți. Nu-i prea plăceau acoperămintele acelea portocalii pe care le legau și le întindeau prin cîmpie. Ciobanul ținea în mînă coșnița împletită și privea cum, acolo jos, oamenii ridică în semicerc corturile portocalii.

Unul dintre ei stătea pe vine și aprindea focul. Se ridică un fum, flăcările începură să joace și locul deveni primitor și liniștit. Ciinele alerga hămăind printre corturi, se rostogolea pe spate, de parcă ar fi fost un copil. Catirii, liberați de povară, porniră la pascut. Între corturi își făcu apariția o femeie, ducînd niște vase de aluminiu.

Cei din tabără zăriră omul și țăpul. „Eop!“ strigară ei și făcură semn cu mîna către cioban. Acesta, înălță mîna și strigă : „Op!“ „Coboară, coboară!“ se auzi dinspre ta-

bără. Țapul se uita în gura stăpînului să vadă dacă va zice ceva, dar acesta tăcea. Simți animalul lîngă el, și-l bătu pe ceafă. Țapul făcu un pas înainte și-i stăvili drumul spre tabără. „Haide!“ zise omul și încercă să-l dea la o parte cu genunchiul. Țapul, la rîndul său, încercă să-l întoarcă pe cioban înapoi. Nu-i plăcea această mîndră de capre, sau acest saivan de oi, de culoare portocalie, care se afla acolo, jos. Astfel, omul și Țapul stătură nemișcați, pînă cînd cei de jos strigară din nou: „Eop!“ „Eop!“ Ciinele rămînea și el întors în aceeași direcție, chelălăia și dădea din coadă.

Cotofoarele ieșiră din pădure, trecură pe deasupra taberei cîrîind liniștit și făcură cale-ntoarsă. Nu se frămîntară cum se întîmplase cu lupul. Ciobanul coborî panta, mergînd ușor pieziș cu piciorul stîng înainte, pentru a nu aluneca. Țapul, în urma lui, îi striga să se întoarcă, dar omul nici nu-l băga în seamă. Cînd costișa deveni mai lină și tabăra se vedea în amănunțime, animalul se opri. Ciinele îl lătra furios și amenințător de la o sută de metri, dar nu îndrăzni să se apropie mai mult.

Acoperăminte portocalii, catîri, o femeie, un ciine, vase lucitoare — toate acestea nu-i plăceau Țapului. Începuseră să-l doară urechile de lătratul ciinelui. Nu era de acord nici cu faptul că ciobanul își părăsise turma și pornise cu toată încrederea spre tabără, ca să se amestece în larma asta necunoscută. Mirosurile care veneau din spre tabără îi erau cu totul străine și, din această pricină, i se păreau dușmănoase. Țapul rămase nemișcat, dar încordat pentru orice eventualitate, ca și în dimineața cînd incremenise deasupra stîncilor, în timp ce stăpînul se depărta de el fluierînd încetinel și era foarte grijuliu să nu alunece. Animalul selecta cu urechile sale, ca un radar, sunetele din tabără, căutînd parcă să se ivească de undeva vreun pericol. Ochii lui filtrau toată natura din jur, adunînd înăuntrul lor tabăra ca un ou de păianjen. Era pregătît să se repeadă înainte, la cea

dintii primejdie care i-ar fi amenințat stăpînul, și ar fi călcat în picioare întreaga tabără.

Dar de nicăieri nu se ivea vreo amenințare ; catirii pășteau liniștiți, cufundați pînă la glezne în iarbă. Cioabanul continua să coboare la vale, cu nuiielele de clocotiș ca un turban purtat pe un umăr. În orice clipă putea aluneca și se putea rostogoli ca un pietroi, dar nu se întîmplă nimic. Țapul clătina din cap nemulțumit, iar fornăitul lui semăna cu un rînjat. Nu era bătrîn cituși de puțin, dar era plin de experiență, așa că intuia primejdiile ca nimeni altul.

În tinerețe mîncase bătaie de la țăpii bătrîni și de la stăpînul său atins de bătrînețe. Mulțumită acestor bătaii simțurile i se ascuțiseră, iar mușchii, oasele și vinele i se întăriră. Bătrînul lui stăpîn se clătina totdeauna cînd mergea, de parcă mereu ar fi fost împins din spate de un țăp, șovăia la tot pasul și căuta cîte ceva de care să se apuce. De obicei găsea cîte un toiag sau o frînghie și atunci era vai de capul țăpului. Miroasea a rachiou și firea lui se făcea de două ori mai ursuză ; se spune că aceasta este o băutură întunecată. Nu știu dacă e adevărat pentru că și atunci cînd bea vin devenea la fel de arțăgos. De ziua sfîntului arhanghel Mihail a ieșit în curte cu un cuțit ca să taie țăpul și să-și ospăteze prietenii. „Cine o să mănînce carne de țăp, care miroase atît de urit, de-ți vine să-ți iei cîmpii !“ strigau aceștia, în timp ce el își ascutea cuțitul pe piatră și îi încerca tăișul cu degetul, explicîndu-le că dacă-l va scopi înainte de a i se scurge sîngele, nu va mai miroși. Avea el un cuțit, țăpul însă avea două, încovoiate și ascuțite, făurite parcă de un meșter oriental și numai bune să izbească în spate unde se află rinichii, sau în față, la măruntaie. Așa că de ziua sa onomastică (pe om îl chema Ranghel), stăpînul ieși în curte cu cuțitul pregătît, dar în loc să lovească el primul, țăpul i-o luă înainte și îl izbi în genunchi. Se auzi osul plesnit. Omul țîpă ca mușcat de șarpe și căzu pe

spate. Cuțitul scînteia neputincios pe pămînt. „De, bre !“ făcură oamenii îngrămădiți la fața locului, însă nimeni nu îndrăznea să se apropie de animal.

Cîteva zile mai tîrziu stăpînul său îl prinse în grajd, la strîmtoare și îl bătu cu frînghia, de zăcu o săptămînă, răsufîind adînc și dureros. Prin sat trecură niște țigani și cumpărără țapul pe un preț de nimic, iar de la aceștia ajunse în grajdul unei gospodării de la munte, de prin Ciprov. Aici, ținut mereu închis, jinduia după păduri și turme de capre, dar primele erau departe, despărțite de el prin ziduri groase, iar celelalte nici nu existau.

Rareori îi aduceau cîte o capră, dar lucrul acesta în loc să-l liniștească, mai rău îl întărita și devenea tot mai sălbăticit.

Intr-o zi un om din Camena Rikşa aduse o capră mărunțică și roșcată. Aceasta behăia întruna — țapul auzise glasul ei isteric încă de departe — iar cînd intră în țarcul împrejmuit și îl văzu, începu să behăie ca scoasă din minți. Țapul o lovi ușurel, atît cît să-și dea seama de puterea lui de mascul, însă capia de capră se prăvăli pe-o parte și începu să zvîrle din picioare, parcă ar fi fost pe moarte, iar omulețul își luă căciula din cap și începu să dea cu ea spre țap și, nu mai puțin isteric decît capra, să strige : „Sus ! Sus !“ Țapul îl lovi și pe el, omul se răsuci de cîteva ori, scăpă căciula din mînă, prinse a se cățara pe țarcul din împletituri și cînd ajunse sus, începu a striga după ajutor. Țapul se înalță să-l ajungă, dar nu mai putu și coarnele lui izbiră în împletitură. Și poate că așa a fost mai bine pentru că, după cîteva lovituri, țarcul se rupse și cedă ușor, iar țapul, văzîndu-se liber, se opri nehotărît. Nu stătu însă prea mult la îndoială fiindcă în fața lui se întindea pădurea verde care-l ademenea. O luă la fugă într-acolo cu îndîrjire și uneori chiar sărea în sus de bucurie ca un țap tinerel. Închisoarea și amăritele de întîlniri rămăseseră în spatele lui, ca și omulețul acela prins cu ambele mîini de gard. Încetase a mai striga la capra mai mult speriată decît lovită, contenise

și aceasta cu behăitul ei isteric și privea acum cu regret prin spărtura gardului, la țăpul care se îndepărta.

Petrecu câteva zile prin pădure, făcînd nebunii prin tăieturi, tulburînd toate gîrlele, și multe trunchiuri întoarse rămaseră în urma lui. Într-o zi auzi clinchet de clopot, chemări de capre și porni într-acolo. Găsi o turmă întreagă. Albe și roșcate, vineții, negre și bălțate, animalele alcătuiau o adunătură colorată, plăcută ochiului. Unele erau ciute, altele aveau coarne și acestea erau parcă mai numeroase. Imediat îl simțiră după miros, încetară să mai rupă crenguțele de ulm, iar cele mai curioase porniră spre el. Înaintau mărunț, cu grijă. Și el venea spre ele, greoi și solemn. Se adulmecară... Toată ziua o petrecu în turmă, iar ciobanul, un om bătrîn, fu surprins cînd îl văzu, dar nu-l alungă. Pe înserate, omul duse turma spre saivan; țăpul însoți caprele, dar nu intră în țarc. Cunoștea gustul închisorii. Ceva mai tîrziu un flăcăiandru veni și îi aduse tărițe opărite și apoi plecă. Țapul se aplecă și le mirosi. Erau gustoase. Acest lucru s-a repetat câteva zile la rînd; flăcăul venea, lăsa tărițele în fața lui și pleca. Băiatul era slab, aproape uscat, dar așa cum se vedea după mîinile sale, era ciolanos. Cu timpul țăpul se obișnuie cu saivanul, începu chiar să intre înăuntru, se învătă și cu flăcăul — acesta nu înceta să-i aducă tărițe opărite — și într-una din zile îi dădu voie să-l încalece. Era mare, avea șira spinării puternică și-l purta pe băiat cu ușurință. Acesta abia atingea pămîntul cu picioarele. „Coboară! îi striga bătrînul. Ai să-i rupi șira spinării“, dar țăpul era puternic: ar fi putut duce doi inși.

Așa rămase el cu turma în saivan. Apoi flăcăiandru dispăru și nu se mai întoarse decît după vreo doi ani. Devenise un tînăr numai mușchi. Călări din nou țăpul și animalul simți că băiatul se făcuse mai greu. De la un timp bătrînul dispăru cine știe unde, și cu turma rămase numai flăcăul. Aduna clocotiș prin pădure, piei de șerpi năpîrliți cu care îmbrăca bastoanele și împletea coșuri.

Noul stăpîn discuta cu caprele și cu țapul ; uneori acesta părăsea turma și stăteau de vorbă numai ei doi. Omul fluiera fără glas, încălzea crengi de alun la foc și le îndoaia, de se făceau ca un corn de capră. Țapul privea cum crengile de alun se îndoaiau, se uita la cioban și uneori aproba ceea ce făcea dînsul, cu un pufăit gutural. Se înțelegeau tare bine, numai dintr-o privire. Oamenii nu suportă să se privească mult timp în ochi, însă un om și un animal pot sta așa la nesfîrșit. Erau perioade cînd animalul devenea nervos și atunci ciobanul îl lăsa în pace, pînă ce se scurgea tot veninul dintr-însul.

Țapul umbla prin munte, se cățara pe stînci și putea sta nemișcat ceasuri întregi pe cîte un stei de piatră. Stăpînul habar n-avea pe unde umbla. Animalul cerceta pădurea și se punea în calea oricărei primejdii care ar fi amenințat turma. Odată dădu nas în nas cu o vulpe. De o parte se ridica stînci colțuroase, de cealaltă se căsca o prăpastie, iar printre ele se făcea o cărare pentru capre. Vulpea trebuia să dea înapoi, pentru că știa că nu e bine să te pui cu țapul, dar acum se ambiționează și începu să înainteze amenințător spre el. Țapul presimțea ceva rău și se retrase spre un loc mai larg, unde puteau trece unul pe lîngă celălalt, ori se puteau bate. Dădu înapoi pentru că era pentru prima oară cînd se întâlnea cu o vulpe care se pregătea să-l atace. Era ceva cu fiara, care-l tulbura. Aceasta îl privea cu ochi tulburi și din bot îi curgeau bale. Deși era descumpănit, nu se putea retrage la nesfîrșit. Așteptă ca vulpea să se întoarcă într-o parte și printr-o săritură neașteptată o lovi în pîntece și o aruncă în stînci. Oasele îi plesniră din pricina izbiturii puternice. Țapul sări repede înapoi, căci fiara se răsuci ca un șarpe și încercă să-l muște. Lupta numai cu labelle din față, zgîria pămîntul și scheuna ; „Chiau ! Chiau-Chiau !” Picioarele dinapoi și coada și le țira de pămînt, nemaiputînd să le miște. Țapul se îndepărtă urmărit de chelălăitul vulpei.

A doua zi, trecură, împreună cu stăpînul său, pe aceeași cărare. Muște verzi bîziiu pe leșul sălbăticiunii. Acestor muște le plac leșurile iuți de vulpe, de arici sau de barză, deși pe ultima o găsesc mai rar. „O fi fost turbată vulpea asta“, își zise ciobanul, astupîndu-și nasul cu palma și trecu mai departe. Cînd e turbată, vulpea atacă și mușcă oi, capre, vaci. Țapul nu știa asta, dar instinctul îl îndeamnă să fie cu ochii în patru și printr-o singură izbitură să înlătore primejdia din calea sa, fără să se aleagă cu nici o zgîrietură. În realitate țăpii n-au zgîrieturi, pentru că întotdeauna primesc duelul cu pieptul deschis.

Unde domnește viclenia, corpul capătă și răni mai multe.

Acum stătea cu ochii în patru, întors spre tabăra pestriță din mijlocul luminișului și se uita la spinarea stăpînului său care se îndepărta. Dacă javra aia de cîine se va arunca asupra ciobanului și îl va mușca, atunci și el se va arunca asupra potăii, iar întreaga tabără cu oameni și catiri va vedea cum cîinele se va preface într-o coțofană și, la fel ca aceasta, va zbura pe deasupra poienii.

Ciobanul, în schimb, mergea cu paș ușor prin livadă cu coșnița și cu turbanul său de clocotiș atîrnat pe umăr. Fluiera încet, neluînd în seamă boldeiu. Tabăra îl atrăgea într-un fel ciudat. Se spune că ciobanii de la munte pot vorbi numai cu animalele lor și cu Dumnezeu. Întrucît acesta nu există, rămîn numai animalele, ori cu ele cît se poate discuta? „Tî! Încotro! Aide! Fire-ai a naibii de încăpățînată! Tî!“ și la astea se cam mărginea toată discuția, pentru că ciobanul, ca orice cioban, nu făcea decît să îndemne turma, iar turma, ca orice turmă, nu făcea decît să nu acorde nici o atenție observațiilor stăpînului; așa că intrau în lăstărișurile păzite de aprigii agenți silvici, se cățarau pe pantele cele mai grele și-și croiau prin toate direcțiile cărării printre cioturile copacilor. Aceste cărări pierdute printre munți sînt făcute

numai de copitele caprelor. Turma recunoaște ca unic conducător al ei doar Țapul. Deși stăpîn, ciobanul nu este decît sluga turmei, el merge totdeauna numai în urma caprelor, se cațără odată cu ele, coboară pe tot felul de cîstișe, îl suflă vîntul rece, ploaia îl udă pînă la os, iar arșița verii îl potopește în întregime. Capra este un animal care trăiește numai în mijlocul naturii, cu tot crugul și ritmul ei.

Omul se trudește să se cufunde în natură, să găsească ritmul ei, dar deseori are impresia că a căzut din căruță și aleargă cine știe cît s-o ajungă.

Continua conviețuire cu caprele și cu muntele, îl făcea pe cioban să tinjească mereu la lumea din afară, cu oamenii ei și era dornic să vadă noi priveliști. Le găsea uneori în timpul primăverii cînd caprele fătau și iezii sprinteni săreau doi cîte doi, sau toți grămadă în jurul ciobanului. Era încă tînăr și se juca împreună cu ei, se lua la întrecere și, cînd îl învingeau, își zvîrlea căciula în zbor peste ei și ea cădea în fața lor. Iezii se înapoiau repede la el ca niște adevărați purici, deși erau păroși și pestriți, el însuși se zbenguia și fugea, spre marea dezamăgire a Țapului. Adesea micile animale se mai și încăierau între ele, deși cornițele le erau moi. Ele se întăreau în luptă, precum mintea omului se ascute și se limpezește prin muncă; la fel și vorbirea care se dezvoltă prin muncă și exercițiu, fără să mai amintim de pana scriitorului care se formează prin scris.

Puține erau întâmplările trăite aici la munte: o furtună de vară trecătoare care va lăsa pe creste miros de fulgere, un vînt ce va dansa pe deasupra livezilor, altceva... nimic. Vara trecută lingă tîrlă se aciuiase un prisăcar, un om închis, cu douăzeci de stupi de albine. Căuta mereu noi pășuni, mai înflorite și-și muta albinele dintr-un loc într-altul, spunînd mereu că spre Virșeș și Zgorigrad pășunile ar fi mai bune. Ciobanului nu-i plăcu meseria asta. „Este la fel cu a noastră, zicea el, numai că animalele tale nu umblă singure, ci trebuie să le porți

în spinare“. „Ba merg, îl contrazicea celălalt, sînt chiar foarte harnice, eu însă trebuie să port grija stupilor. Regina şade în stup ; înconjurată de trîntori, iar lucrătoarele aleargă de dimineata pînă seara prin livezi, culeg pole-nul de pe flori şi se întorc pline de pulbere pînă la urechi“. „Şi la ce e bună treaba asta ? se miră ciobanul. Toată tevatura dumitale e pentru o farfurie de miere !“ „Parcă a dumitale nu e pentru o ulcică de lapte ?“ răspunse prisăcarul şi începu să sufle în mica lui băşică, răscolind un fum iute în care se pierdu atît el cît şi stupul pe care tocmai îl căra în spate, mutîndu-l în alt loc. „Cînd capra nu vrea să mai meargă în pădure după hrană, continuă ciobanul, scot cuţitul şi o tai. Că voi face din ea pastramă, sau pomană, ori o voi pune la frigare, pentru mine e totuna, niciodată însă n-am s-o iau în spinare ca s-o duc în pădure să mestece frunziş !“

Munca prisăcarului era într-adevăr o treabă ciobănească, însă mai delicată, făcută mai la umbră, cu mai multă pricepere, în afară de căratul stupilor şi de umflatul băşicii. Fumul acela era iute ; prisăcarul dădea foc căcărezelor de capră, şi-l sufla înăuntru. Albina se rotea supărată în jurul norului de fum, dar nu îndrăznea să pătrundă într-însul. Omul muta stupii, încet, încet, din livadă în livadă, dintr-un loc mai însorit, în altul, depăr-tîndu-se de tîrlă. Ciobanul şi ţapul îl privesc de departe cum munceşte, neîndrăznind să se apropie de teama albinelor care zumzăiau supărate. Ciobanul se temea pentru că mai fusese înţepat de albine, iar ţapul nu ştia cum ar fi putut să lupte cu fiecare în parte. Albina zboară şi nici n-ai cum s-o izbeşti cu cornul, s-o dai de-a dura, sau s-o striveşti sub çopită. Omul, medita uneori, întins pe lîngă foc, ocupat să îndoaie un baston : „Albina, deşi este cît o unghie, trebuie îngrijită după toate regulile ştiinţei. Prisăcarul stă, citeşte, măsoară vînturile, se teme de ploaie, pentru că dacă se udă, albina cu greu se mai poate întoarce la stupul ei. Înăuntru stă regina, care nici

nu face miere, nici nu muncește, ci huzurește toată ziua și își linge degetele.

Cu turma de capre lucrurile se petrec altfel. Toată treaba e simplă — nu e nevoie nici de bibliotecă, nici de știință, ci numai de un țap mai vîrtos și de un lăstăriș mai tînăr. Ciobănia înseamnă picioare tari, alergătură prin toate coclaurile, vine rupte pe drumuri de munte, ocări și sudălmii, lovături atunci cînd ești supărat și multe altele. Pe cînd cu albinele nici nu poți ocări, nici nu poți lovi cu ciomagul, sau tăia cu cuțitul. Treaba asta numai ciobănie nu poate fi, toată alergătura se face numai pentru o farfurie de miere !

În pădure găsești mereu pe cineva care paște. În sezonul afinelor vin mulți oameni de la oraș și toată ziua scurmă cu niște greble de fier tufișurile de afine. Agentul silvic dă și el tîrcoale, păzește pădurea, de parcă ar fi o turmă de animale și are grijă ca nu cumva vreun copac să se desprindă din ea. Și totuși se mai întîmplă. Ici, colo, noaptea se mai aude securea. «Cîrr !» face copacul și dispare fie într-o căruță, fie pe umărul cuiva. Copaia, grinda, scaunul, cerceveaua se fac din lemn, iar lemnul crește în pădure. Pădurarul, deși înarmat pînă-n dinți, nu-și poate păzi bine turma. Securea se strecoară prin ea, capra de asemenea, iar dacă pe astea le mai poți opri, atunci năvălește omida păroasă și o rărește mai rău decît capra, în stare fiind s-o transforme toată în coconi. Bine că pădurea e mare și ajunge pentru toți, dar e bună mai ales pentru singurătate.

Sînt răstimpuri cînd natura se-nmăruntește, se micșorează, totul devine mic și numai tu mai răsari din mijlocul ei și din mijlocul turmei tale ireale de capre. Și ea e rănită și pestriță ca și cum o vulpe ar fi jumulit o gaită și i-ar fi împrăștiat puful prin poiană. Așa pare și turma ta. Numai soarele e la fel de mare, singuratic în mijlocul cerului pustiu. Apoi răstimpurile se perindă unele după altele. Atunci natura se mărește, pădurile, stîncile și piscurile se apropie de tine, caprele parcă prind glas iar

fulgerul trece prin pământ și-ți pîrlește părul de porc de pe opinci. Omul se simte acum mărunț, neajutorat, stîngherit și la voia întîmplării. Ce bine e cînd omul și natura conviețuiesc ca de la egal la egal ! Orice înălțare deasupra naturii sau orice plecăciune în fața ei, nasc sentimentul de singurătate.

Mai există un sentiment, gîndea ciobanul. el se ivește atunci cînd treci pe tărîmul ielelor. Ciobanul care a trecut pe acolo își pierde somnul noaptea și străbate cu ochii închiși toate potecile făcute de capre peste munte, trece gîrle și vîltori și calcă pe urmele vedeniilor sale. Nu petrecuse niciodată nopți de-ale ielelor, nici nu credea în ele, deși deseori ciobanii mai bătrîni i-au povestit asemenea întîmplări, ba chiar i-au arătat și hrana borită de iele prin poiene. Mai auzise, de asemenea, că unii le-au văzut noaptea cum se scaldă în vîltorile de munte, în timp ce tu stai pitit după un tufiș, ținîndu-ți răsufierea ca nu cumva să te observe. Dar ele te-au văzut de mult, înainte de a începe să se dezbrace. Încep să se scalde, apoi își trag cămășile, una dintre ele pune mîna pe cîmpoi, alta pe o tobă și pornesc cîntînd spre tine. Te smulg din spatele tufișului, mai mult mort decît viu și îți întind o ploscă cu vin s-o bei ; vinul este bun, ca pentru iele, iar tu, așa cum e obiceiul, înainte de a duce plosca la gură, îți faci cruce. Imediat după asta ielele intră în pămînt și, în loc de ploscă, te trezești cu o țeastă de cal în mînă. Un asemenea caz s-a petrecut între Jivovți și Bistrilița, în locul unde micul rîu Ogost se varsă în Ogosta. Auzise și el această întîmplare. Te pomenești că or fi niște vise, ori vedenii care fură mintea ciobanului pe jumătate adormit ? Cînd omul rămîne prea mult singur, închipuirile sale pot căpăta tot felul de întruchipări. O fi așa, n-o fi așa ? ciobanul nu știa ce să-și răspundă.

Își amintea că numai dacă se gîndea mai mult timp la un tren, îi auzea pufăitul, șuieratul locomotivei și atunci ieșea repede afară ca să audă cum zgomotul roților de fier pe șine se îndepărtează. Pe aici nu se vedeau tre-

nuri, dar uneori le auzea. Așa se întâmpla, probabil, și cu ielele. La auzul trenului se simțea neliniștit și ieșea, de cum se crăpa de ziuă, în fața stînii, să spargă lemne. Cînd era neliniștit, efortul fizic îl ușura. Crăpa lemnele, înfigînd securea cu toată puterea, pînă cînd iarba din jurul butucului se albea de așchii. Treptat-treptat se lumina de ziuă și din pămînt începeau să iasă aburi alburii. Isprăvind, rămînea rezemat în coada securii și zărea cum trece prin poiana stînii o femeie șchioapă. Era tinără, bine făcută, mergea apăsător, deși nu putea să-și îndoaie un picior de la genunchi. Străbătea poiana de-a curmezișul și înainte de a ajunge în pădure, se întorcea repede să-l privească. În vara asta i se întâmplase s-o vadă de multe ori. Nu-i spunea nici „bună dimineța” nici „Doamne ajută!”, trecea doar prin poiană, sprintenă dar țeapănă totodată și din această pricină mersul ei avea ceva ciudat. La marginea poienii se întorcea iute să-l privească în ochi, apoi intra în pădure. Ultima oară el vru să se ia după femeie, dar se opri la mijlocul drumului. Deși căzuse o rouă deasă, prin iarba fumegîndă nu descoperi nici o urmă de pași, pe cînd urmele sale dinspre stîna se vedeau clar; acolo iarba părea mai întunecată și nu se ridicase încă. Femeia trecuse parcă plutind. „Hei!” strigă ciobanul și ascultă, însă muntele tăcea. Toată ziua se gîndi numai la ea, iar după o săptămînă totul se încheoșă, ca o fotografie de demult, care își pierde contururile. Într-un timp tot mai auzea un șuierat de locomotivă, tropăitul roților de fier și pufăitul coșului, dar nu mai ieși afară ca să spargă lemne nici în timpul nopții, nici dimineța. Deschise ușa abia cînd soarele strălucea în înaltul cerului și poiana era pustie. Răsufală ușurat, pîrindu-i totuși rău după ceva.

De data aceasta nu o mai văzu pe femeia șchioapă, cea care se întorcea mereu să-l privească pe furiș, dar descoperi urme prin iarbă. Cîeva trecuse mai devreme de-a curmeziș prin poiană, iar pașii lui se zăreau lesne în iarba înrourată. Aceste urme îl tulburară mai mult

decît însăşi femeia, care pînă atunci trecuse pe aici fără să lase vreun semn. Numai pasărea nu lasă urme pe unde zboară.

Sufletul omenesc este ca muntele. În el cresc ierburi de leac, zboară gîze şi fiarele i se ascund prin hăţişuri. Îţi trebuie o viaţă întreagă ca să ajungi să desluşeşti vreuna din tainele muntelui, şi încă o viaţă ca să poţi cunoaşte măcar o mică parte din poienele adumbrite ale propriului tău suflet. Pe el poate trece orice fără să lase nici cea mai neînsemnată urmă, după cum vei găsi citeodată urma săpată adînc, fără să ştii cine a lăsat-o. Rar va îndrăzni un om să pună mîna pe secure, să intre şi să taie cărări în propriul său suflet. De aceea să nu ne mirăm că multe poteci au apărut şi dormitează tănuite în iarbă, mulţi mărăcini s-au întins şi întunericul a cuprins ungherele umbrite. Nici Dumnezeu, nici omul nu poate şti ce doarme în această beznă. Un cioban de la o stîină vecină, unul Anania îşi înjunghiasse mama cu un cuţit. Cînd a ieşit din închisoare s-a urcat din nou la oile sale, dar nu mai era acelaşi om. Într-una din zile păstorul turmei de capre îl văzu coborînd pe cărare la apă şi cînd se apropie de mica fîntînă, îngenunchie pe negîndite, îşi acóperi capul cu mîinile apărîndu-se ca şi cum ceva ar fi zburat deasupra-i şi el se ferea să nu fie atins. Altă dată îl văzu din nou ; stătea pe vine, tot în preajma fîntînii. Îşi ridicase din nou mîinile, plesnindu-şi capul. Dar în jurul său nu era nimic. Într-o zi veni vorba despre treaba asta. Iată cum s-au întîmplat lucrurile...

Păstorul îşi minase turma de capre la adăpat. La întoarcere încălecaseră ţapul ca în copilărie. În faţa lui apărură celălalt. Acesta cum îl văzu se așeză pe vine în mijlocul cărării şi îşi acoperi capul cu mîinile. Ajungîndu-l îi zise : „Bun găsit Ananie !“ şi descălecă de pe ţap. Celălalt îşi luă mîinile de pe cap şi răspunse : „Să dea Dumnezeu mai bine, Ione“ ! Părea năucit. „Ce s-a întîmplat ?“ întrebă primul.

Omul nu răspunse ; se duse de bău apă din fântină și se întoarse. Purta casceta cu cozorocul întors la spate, ca să nu-l ude cînd se aplecase după apă. Ochii i se vedeau de sub sprîncene, dar privirea îi era tulbure. Stăpînul caprelor îi întîlni privirea și se înfricoșă. Celălalt rosti : „Mă roade !“ „Ce anume ?“ întrebă, după un timp, căprarul. „Omul acela cu bicicleta“, zise Anania.

Și-i povesti pe îndelete (purta casceta tot cu cozorocul la spate), că atunci cînd a ieșit din închisoare și s-a înapoiat la stîină, într-o seară, cînd se pregătea să adoarmă și-și trăsese pătura să se învelească, dinspre perete văzu coborînd drept spre el un om călare pe o bicicletă, gata-gata să-l calce. N-avea unde să se ascundă și nici nu se putea mișca în narul strîmt, de aceea se acoperi cu pătura peste cap și așteptă să vadă ce se va întîmpla. Dar insul acela nu-l călcă, trecu pe deasupra lui, prin aer, și cînd ciobanul se dezveli, nu văzu în odăiță nici urmă de om cu bicicletă. La cîteva zile după întîmplarea asta avea treabă jos, în cătun și trebuia să treacă rîul. Peste rîu era așezată o bîrnă. Acolo stîncile sînt înalte și omul porni pe bîrnă, dar n-ajunse bine la mijloc că-i apărură în față același individ cu bicicleta. Pedala iute pe cărare și înainta repede spre cioban. Acesta nu se putea feri nici la dreapta, nici la stînga, pentru că s-ar fi prăbușit în prăpastie. Nu știa ce să facă și ca să nu fie călcat încăleacă bîrna, apucîndu-se strașnic cu mîinile de ea, își făcu în gînd cruce și așteptă așa. Omul cu bicicleta se apropie la un metru de el, și deodată se ridică în văzduh, pedalînd în aer, iar ciobanul se întoarse înapoi, neîndrăznînd să treacă rîul. În acea zi omul nostru se întoarse, mai mult pe brînci, tot o apă, înapoi la stîină. A doua oară n-a mai călcat pe punte.

Cel cu bicicleta începu a se ivi și la fîntină. Totdeauna cînd ciobanul se ducea să bea apă, hop și celălalt pe cărare. Nu se putea feri nici încolo, nici înapoi, fiindcă mereu îi apărea în față. Singura scăpare era să se așeze pe vine și să-și apere capul cu mîinile, ca să nu fie călcat

de bicicletă. Dar omul zbura pe deasupra ciobanului văzându-și de drum. „Așa mi-o fi sortit, nu știu ce se întâmplă, dar mereu îmi iese în cale și nu mă pot feri. Abia prididesc să mă ghemuiesc la pământ!“ „Asta e o treabă a ielelor, zise păstorul caprelor. Am auzit eu că o nimfă poate să-ți iasă în cale, întrupându-se fie într-o femeie, fie într-o capră. Behăie în fața ta cu ugerul plin de lapte și mireazmă. Dacă vrei să mulgi o astfel de capră îți înțepenesc mîinile. Și cel cu bicicleta s-ar putea să fie o vrăjitorie; cite de astea nu se-ntîmplă în pădure?“

Își aminti de femeia șchioapă, care dădea tîrcoale stînei fără să lase nici o urmă, după ce se auzeau trenurile noaptea, dar tăcu.

„Eu am văzut o astfel de întîmplare cu o nimfă, își aminti Anania, numai că behăia ca o oaie. Era pe timpul secetei celei mari de după război. Aveam niște tîrle în Poiana vulturilor. Într-o zi mă duc spre tîrle și dintr-un măcieș aud că behăia o oaie. Cînd mă uit într-acolo, văd o oaie neagră ce se încurcase în tufiș și striga din vreme-n vreme. Pe-atunci aveam o oaie neagră sălbatică, care se pierdea mereu de turmă. Să mă bată Dumnezeu, strigai eu, dacă asta nu e sălbatica noastră. Pomenind numele Domnului, mi-am făcut cruce și atunci dintre tufele de măcieș izbucni o flacăară ce se stinse brusc. Nu se mai vedea nici urmă de oaie și nu se mai auzea nici un zgomot. Pe mine mă trecură niște fiori, de mi se făcu frig din rărunchi!... După asta i-am povestit totul tatei, iar dînsul a rostit: «A fost o nimfă, bine că ți-ai făcut cruce!» Numai că omul cu bicicleta nu se preface în flacăară, nici nu se dă la o parte, nici nimic. Oricît m-aș închina, el apare în fața mea, se ridică în văzduh și trece ușor pe deasupra capului meu. Alaltăieri mi-am umplut strachina și tocmai cînd să întind lingura să iau din ciorbă, apăru el, gata-gata să-mi spargă farfuria. S-a ridicat în văzduh chiar deasupra ei, a trecut și peste mine și a

ieșit prin ușă. Dacă mergi să bei apă, te urmărește, dacă te așezi la masă, la fel...”

„Va trebui să mergi la un doctor“, îi zise păstorul. „M-am gândit și eu la asta, răspunse celălalt, dar ce să fac la doctor, dacă nu mă doare nimic? La fel, la închisoarea din Vrața îmi apărea înaintea ochilor mama și, ca orice mamă, ședea ce ședea și pleca. O singură dată îmi zise: «Fiule, de ce m-ai înjunghiat în burtă?» Atunci eu îi răspunsei: «Mămico, eram supărat și păcătoasa-mi de mână te lovi, ca și cum altcineva mi-o împinse!» Ce e și omul, îl împungi o dată și nu mai rămâne nimic din el! Mama s-ar fi milostivit de mine, nu este rea; în timp ce ăsta zboară mereu cu bicicleta pe deasupra mea.”

Ciobanul își întoarse chipul cu cozorocul în față și porni spre turma lui. Pe drum își tot frîngea umerii, ca și cum s-ar fi căznit să scape de o povară nevăzută.

„Pe ăsta îl mustră conștiința“, se gândi păstorul caprelor mai târziu.

Acum însă totul i se șterse din amintire. Gîndurile se împrăștiară, se cufundară în păduri, tabăra în formă de potcoavă se ivea pestriță, la cîteva palme în fața ochilor, încît puteai s-o atingi cu mina. Focul arunca flăcări vioaie, catirii îl salutau mișcîndu-și urechile lungi. Aducea a flori și a verdeată, un amestec încins de mirosoari, așa cum se simte de obicei pe la sfîrșitul verii.

Cățelul se ascunsese în spatele corturilor și tăcea. Țapul ședea gata să se repeadă asupra taberei și să-l prefacă pe cățel într-o coțofană ce zboară peste livadă. Văzu cum stăpînul său intră printre corturi și se amestecă în mulțimea necunoscuților. Doi catiri așezați spate-n spate, se izbiră cu copitele. „Ia te uită, dobitocul ăsta n-are coarne, dar găsește el cu ce să se bată!“ De la foc se ridică un om, dădu fuga la catiri, care se despărțiră înciu dați. Mai stătura cîteva clipe uitîndu-se unul la altul, cu urechile drept în sus. Țapul își mișcă și el urechile și, auzind clinchetul clopoșeilor, porni spre turma

lui. Caprele îl simțiră înainte de a le apărea în fața ochilor și-l salutară.

Ce era cu tabăra și cine erau acești oameni ?

Era o expediție pentru descoperirea inscripțiilor de pe stinci. Cei mai mulți dintre membrii ei erau tineri, dar purtau barbă încît aduceau la chip cu niște haiduci. Numai doi umblau rași : un bărbat bine făcut, desigur șeful lor, pentru că era singurul care dădea dispoziții, și un omuleț uscat, cu pantaloni de golf și cu niște sprâncene mari. Despre îngrijitorii catîrilor, nu se poate spune nici că erau rași, nici că erau bărboși. Oricum, briciul trecea rar pe obrajii lor. Păstorului caprelor îi plăcu tare mult tabăra ; corturile erau frumoase, pestrițe, de cîte două persoane ; doar unul mai ponosit zăcea trîndav la o margine și semăna a depozit, ori a sufragerie pentru vreme rea.

Membrii expediției aflară de la stăpînul caprelor unde și ce fel de peșteri există, unde sînt mai bine păstrate aglomerările de stinci, în ce localități există adăposturi naturale pentru dobitoace, îl întrebă dacă a văzut, fie prin aceste adăposturi, fie prin peșteri sau pe stincile bătute de vînturi, desene, zgîrieturi, inscripții, semne. Omul nostru se gîndi un pic și-și aminti că într-un loc văzuse niște inscripții, nu departe de un izvor, în apropierea căruia trecea o cărare ce dădea într-un loc deschis, de unde se putea vedea o largă priveliște. „Ce fel de inscripții ?“ întrebă șeful expediției, iar flăcăii bărboși se însuflețiră. „Fel de fel, răspunse ciobanul, nume de bărbați, nume de femei. Doar trec destui oameni și își scriu numele pe stîncă. Un nume, un sat, unii mai înseamnă și data ca să știe cînd au trecut prin acele locuri.“

Oamenii mai aflară și despre clima de pe munte, care sînt locurile pe unde mișună șerpii, dacă apa este bună de băut, (tare bună mai e apa, iar șerpii se află în cea-laltă parte a muntelui, în rîpa umbrită ; prin aceste locuri rar mai apare cîte unul, azi, doar șarpele de apă se tî-

răște prin împrejurimi), dacă poate să-i aprovizioneze cu carne de ied, dacă are iezi de lapte, dacă vrea să le prepare o dată un ied haiducește, dacă pot cumpăra în fiecare dimineată lapte de la el? Bineînțeles, este și lapte, iezi neîntărcați sînt, ba le poate frige și un ied haiducește. Dacă vor brînză de oi, ceva mai sus este un cioban care le poate vinde. De ar fi venit ceva mai devreme, găseau și miere, căci fusese pe acolo și un prisăcar, ce își purta stupii prin livezile înflorite, dar acum florile s-au ofilit, iar el și-a mutat albinele în altă parte. Nimeni nu l-a mai văzut și nu a mai auzit nimic despre dînsul.

„O să ne mai sălbăticim și noi“, ziseră tinerii haiduci. Stăpînul caprelor află de la oamenii expediției că ciobanii s-au statornicit aici, în munți, din vremuri străvechi, de pe cînd omul trăia în peșteri. În acele timpuri omul preistoric își făcea singur totul; armele cu care mergea la vînătoare, s-a căznit să domesticească ceva animale, și-a apropiat natura, și-a construit locuința, neuitînd să și-o înfrumusețeze.

Aici a desenat o pasăre pe o stîncă, acolo un bizon, iar în peșteră a închipuit o scenă de vînătoare. Ochii lui sorbiseră în tot cursul vieții numai scene de vînătoare: moartea multor bizoni, a unor urși de caverne, sau a cerbilor. Omul preistoric i-a reprodus în peștera sa, ori pe o stîncă, în așteptarea trecerii vînatului la adăpătoare.

„Pe aici au cutreierat ciobanii încă de pe timpul robiei turcești,“ zise păstorul caprelor. „Nu de pe timpul turcilor, îl corectă șeful expediției. Cu mult mai înainte, chiar înainte de venirea lui Hristos pe pămînt. Se numeau oameni preistorici.“ „N-am luat seama la așa ceva, recunosc cel cu caprele. Dealtfel eu nici nu m-am prea uitat pe stînci, prin adăposturi sau prin vreo peșteră. Sînt destule pe aici, dar e întuneric înăuntrul lor; ce să cauți acolo? Cînd e furtună, vîrim acolo numai animalele, dar noi stăm la gura văgăunei unde e mai lumină, mai încropim un foc și ne uităm mai mult pe-afară,

ca să vedem cînd va trece furtuna, să scoatem din nou dobitoacele la pășunat. Înăuntru nici nu ne-am uitat. De vreme ce au trăit oameni înainte de Hristos, s-ar putea să existe în peșteri fel de fel de obiecte, dar cînd omul nu știe de ele, nici că-i pasă. Noi aici orice lucru îl privim altfel : să zicem că e vorba de un copac ; îl măsurăm să vedem dacă e bun pentru o oiște, pentru o grindă, sau pentru cherestea. Dacă privim o piatră, ne gîndim unde o putem înzidi. Cînd observăm un șarpe, ne uităm să vedem dacă trebuie ucis sau nu. Dacă e viperă o ucidem pe loc, dar dacă se întîmplă să fie un șarpe orb, care curăță locul de vipere, chiar dacă ai și ridicat toiagul să-l lovești, îl lași imediat jos. Fiecare lucru depinde de cum îl privești. Dacă vezi o simplă crenguță de alun, o măsoară îndată și te gîndești dacă poți s-o folosești drept coastă la o coșniță, ori îți iese un baston din ea, sau nu-i bună de nimic. S-ar putea să existe prin peșteri și pe stînci lucruri de astea despre care întrebați.“

„Bineînțeles că există, numai că trebuie să le găsim, interveni omulețul uscat cu pantaloni de golf. Omul primitiv a îmblînzit încetul cu încetul animalele sălbatice, a adunat vitele în jurul său, a făcut vase pe care a tras ici, colo cîte o linie sau o culoare, apoi a desenat o figură. Simțul frumosului doarme în orice om și fiecare caută mijloace să-l exprime. Prin mijlocirea lui omul se îmblînzește și pe sine însuși. Iată, această coșniță încă neîmpietită (luă coșnița de pe pămînt), este de asemenea un mijloc ca omul să se îmblînzească pe sine însuși.“

„Ca să vezi ! se miră ciobanul. Cum te poți îmblînzii cu o coșniță ? Dacă stai singur cît e ziua de mare te apuci și împletești coșnițe, faci și bastoane și curse pentru vulpi ori pește. Noi împletim tot felul de lucruri pentru că nu avem ce face. Pustiile astea de miini sînt obișnuite să facă mereu cîte ceva. Să stai cu ele așa, încrucișate, nu merge pentru că te țicnești. La păstori așa e obiceiul :

unul face coșnițe, altul fluiere, al treilea va meșteri un cimpoi. La Batea este unul care răsuțește mereu crenghi de salcie. Umblă cu turma și răsuțește la crenghi; miinile nu-i stau o clipă «parapiti»“.

„Ce înseamnă asta *parapiti*“, tresări omulețul uscățiv și sprincenele lui dese începură să se miște în sus și în jos. „Parapiti, asta înseamnă, neocupat, adică fără să facă ceva. După cum văd nici dumneata nu poți sta parapit, tot mereu ațîți focul, ba te duci pînă la cort, ba te așezi, ba te ridici, acum o să te uiți în ceaun să vezi dacă fierb cartofii. Ei bine, s-au fiert, poftim de te uită, au plesnit și fac spumă“.

„Măi, fir-ar să fie!“ zise unul din îngrijitorii catirilor, dînd jos ceaunul de pe foc.

„La oameni ca aceștia noi le spunem că nu pot sta parapiti“.

Omul cu pantalonii de golf scoase din buzunarul cămășii sale un carnețel și notă ceva înăuntru. „Ai spus adineauri Batea; Ce e asta?“ întrebă el pe cioban. „Batea este o mică fintină, răspunse acesta. Noi îi mai spunem Batea și locului din jurul ei. Localitatea se numește altfel. Acolo trăiește un cioban care odinioară, avea mai multe turme, dar acum a rămas cu una singură. Este cel care nu poate sta parapit și răsuțește mereu crenge de salcie. Dumneavoastră spuneți că asta are o legătură cu îmblînzirea, dar noi o facem pentru că pustiile astea de mîini nu-s învățate să stea — el se poticni, fiind gata să spună din nou parapiti, apoi înghiți în sec și continuă — să stea flească.“

Șeful expediției chemă lumea din corturi fără să se întoarcă: „Haideți, s-au fiert cartofii!“

Unul dintre cei ce vedeau de catiri aplecă ceaunul să se scurgă apa și aburul fierbinte care se ridică îl făcu să mijească din ochi. Luă un cartof plesnit, aspru, începu să-l treacă dintr-o mină-ntralta, suflînd din toate puterile nu asupra cartofului, ci în fața lui.

În acest timp dinspre vale se ivi o turmă de oi și un berbec. Berbecul fugărea oile împrăștiate, iar după el alerga un om cu toiagul ridicat. Era Anani. Ajunse berbecul și animalul se întoarse spre el; omul îl plesni cu toiagul între coarne, și trosnetul loviturii seci se auzi pînă-n tabără. Berbecul clătină din cap, dar nu căzu.

Oile se adunară, ciobanul le mîină spre gîrlă unde se adăpară. Apoi trecură pe celălalt mal, spre corturi.

„Vino, Anani, vino, îl strigă păstorul caprelor, acești oameni caută ceva pe-acilea și ar voi să te întrebe și pe tine!”

Acesta, sprijinindu-se în toiag sări peste gîrla îngustă, berbecul o porni pe urmele lui, apoi se opri locului. Pe sub pîtec avea legat un șorț lung cu care mătura pămîntul.

Ciobanul salută, dar nu se așează și nici nu luă un cartof, ci rămase sprijinit în toiag.

Veni vorba tot despre aceleași lucruri — despre oamenii primitivi care mergeau îmbrăcați în piei de animale și desenau prin peșteri și prin adăposturi. N-a văzut cumva ciobanul vreo figură de om sau de animal?

„Ce fel de animal?” întrebă Anani. „De exemplu un bizon”, zise unul dintre oamenii bărboși.

Ciobanul se scărpină după ceafă, se gîndi și zise că s-ar putea să fie pe undeva, înăuntrul vreunei văgăuni întunecate, desenat și un bizon, dar el nu a auzit și nici n-a văzut asemenea lucruri. „Mai ales că ne-a cam slăbit și vederea, recunosc omul. Altminteri stînci, peșteri și adăposturi sînt cîte vrei”.

(A două zi îl întrebă pe cel cu caprele ce e aia un bizon. Acesta îi explică cum că ar fi fost o vietate care ar fi trăit odinioară prin pădurile astea. „Și de unde știi ei toate astea?” întrebă ciobanul. „Știu eu, de vreme ce-au venit înseamnă că știu.” „Și eu care am crezut cine știe ce”, răsuflă ușurat ciobanul. „Ei! dacă am să-nțilnesc sau am să văd vreunul pe undeva, le voi da de veste.”) „Ehei, anul trecut am văzut sus de tot o vul-

turiță clocind ouă — și arată undeva cu toiagul. Chiar am văzut-o. Dar anul ăsta nu se mai rotește pe aici. Numai că nici un om n-are cum să se urce să-i poată vedea cuibul fir-ar să fie!“ strigă el și se repezi să fugărească berbecul, pentru că începuse din nou să înghesuie oile și să sară pe ele. Bărbații luau cartofi fierți din ceaun, îi curățau de piele și suflau neconținut peste ei. Șeful expediției strigă din nou spre corturi. Omul cu caprele își luă și el un cartof și tocmai când se pregătea să sufle, fiindcă-i frigea miinile, văzu ieșind din cortul de la margine o femeie, care se înalță când dădu de soare, și porni spre gîrlă. Trecu ușor prin livadă, se aplecă peste luciul apei, își stropi fața zgomotos și când dădu să se întoarcă spre corturi, tresări.

Era aceeași femeie, care încă din primăvară dădea tîrcoale în fiecare dimineată prin preajma stînei, șchio-pătînd, fără să lase urme în drumul ei. Ciobanul își aminti din nou de trenurile de noapte, de șuieratul locomotivei, de tropotul roților de tren, de tăiatul lemnului înainte de ivirea zorilor și de femeia șchioapă, care traversa poiana prin ceața albă și cum, pe neașteptate, își întorcea capul ca să-l împungă cu privirea... Acum venea direct spre el — aceeași față, aceeași privire — se așeză în genunchi de cealaltă parte a focului și luă un cartof, continuînd să se uite fix la dînsul. Ciobanul strîngea cartoful aburînd, fără să-i mai simtă fierbințeala. Se uită în jurul lui să vadă ce fac ceilalți, însă toți erau ocupați cu cartofii. Anani se întoarse iar, după ce alungă berbecul. Cel cu caprele nu mai îndrăzni să se uite a doua oară la femeie.

„De ce i-ați legat șorțul ăsta?“ întrebă femeia uitîndu-se la berbec. „Păi dacă el, uite, dacă, nu-i așa...“ începu să se bîlbîie Anani. „Se leagă șorțuri, fiindcă nu e încă timpul să încalece oile“, zise omulețul uscățiv. „Sărmanul berbec!“ rîse femeia. „Aș! o să-și ia el partea și mai tîrziu. Tot ce e oaie în turma asta nu-i scapă“, zise ciobanul.

Păstorul caprelor abia își mai amintea ce-au mai vorbit după asta. Știa doar că pînă la un moment dat era vorba despre distanța de la tabără pînă la peșteri sau adăposturi. Se mai învoiră să ia lapte și un ied pe care trebuia să-l frigă haiducește, și încă ceva despre care nu-și mai aducea aminte. Anani își mină oile la umbra de amiază, cartofii se terminară, cei cu catirii încălecară și plecară, dar el nu înțelese dacă se vor mai întoarce sau nu. Femeia trecu iar prin poiană spre cortul ei și, înainte de a intra sub acoperișul de pînză, se întoarse și îl privi scurt și ascuțit. „Este aceeași femeie“, se gîndi el în sinea lui (pentru a cîta oară?) și figura ei i se întipări adînc și clar în suflet. Expediția i se șterse din minte. Rămase numai femeia care se îndepărtase și înainte de a dispărea după semicerțul portocaliu al corturilor îl privi scurt.

În orice caz, deși se ridică în picioare buimac, părăindu-i-se că totul i se învîrtește înaintea ochilor, nu-și uită coșnița. Străbătu drumul pînă sus, fără să se întoarcă. Abia cînd ajunse în vîrf, privi tabăra, care părea mai mică. Alunecă de cîteva ori pe cealaltă parte a costișei; abia de se putea ține pe picioare, agățîndu-se de cîte o ramură. Își revăzu turma și țăpul. Caprele se adunau grămadă, pregătindu-se să treacă de amiază. Țapul stătea nemișcat și nu veni să se frece de genunchii lui, părăind amărit de ceva...

Omul se opri, privi în jurul său liniile frînte, cunoscute, ale dealurilor, pădurile și pășunile, coșnița neterminată, turbanul de clocotiș, tot așa azvîrlit pe umeri, focul stins, învelit în cenușă și simți că toate acestea sînt vane și fără de nici un folos.

Expediția rămase de cealaltă parte a muntelui, iar el era din nou singur, stăpîn și totodată slugă a turmei sale de capre.

Turma se depărtă de el și se micșoră. În capul păstorului începură să năvălească noi gînduri; veneau tot ca

o turmă, grămădindu-se înăuntru — la fel se bulucesc și animalele în peșteri sau în adăposturi pe timp de furtună, iar ciobanii așteaptă la ieșire, sau sub streășina săracă a acoperișului, să treacă stihia ca să-și scoată iar oile sau caprele la păscut. Peșterile și adăposturile rămân apoi goale, ca vintul să poată împrăstia mirosul lăsat de dobitoace...

Gîndurile omenеști seamănă oarecum cu o turmă, dar o turmă cu animale foarte felurite. Fiecare are-n cap și un gînd nobil și unul viclean, adică-n fiecare se află și o ciută și un șarpe. Atunci cum poți să le ții pe amîndouă în aceeași tîrlă? Și în ce pășune să le dai drumul? Și ce credință nu-și face drum prin cîmpiile închipuirii omenеști?

Am văzut uneori cum printre boii și caii cufundați în iarbă pînă la genunchi pasc broaște țestoase și, alături de ele, un cațir tinăr, ori vreo trei măgari împiedicați în legături sar prin mijlocul acestei turme peștrițe; gîndului măgăresc, se-nțelese, nu trebuie să-i dai drumul deodată. Capra behăie în mijlocul animalelor și lăstarul tinăr parcă țipă, cîteva gîște smulg troscotul, iar deasupra tuturor zboară o albină și zumzăie în urechea fiecărei vietăți în parte; apoi alege florile bălțate pe care le „paște” și ea la rîndul ei. Ce fel de păstor ești omule? m-am întrebat uneori — și ce turmă mîni prin pășuni, dacă ai adunat la un loc calul, șarpele, broasca țestoasă, albina, gîsca și vaca, oaia și capra? Păi, încerc și eu! mi-am zis în minte — și caut să nu mă mai gîndesc că am lăsat să pască și omida în frunziș și pe iepure l-am lăsat să roadă varza, iar pe sub pămînt umblă coropișnița, fir-ar ea să fie de coropișniță, că mănîncă numai rădăcini și nici nu se uită la o frunză verde. Și cîte alte gînduri temătoare nu se nasc în mintea omului? dar îndată ce-ți simt privirea, în aceeași clipă dispar. Este mai bine ca niciodată omul să nu încerce un asemenea gînd, pentru că nîcîcînd nu-l va putea atinge cu mîna. Unele sînt ca un adevărat boboc de gîscă. Abia a apucat să facă un

pas, că își și vîră ciocul peste tot, de parcă ar căuta o iarbă anumită.

Îndată ce o găsește, se oprește, îi dă tîrcoale, strigă ca toți să-l poată vedea, mușcă din ea și o rupe cu asemenea putere, încît se trage înapoi și cade în fund... Unui astfel de gînd trebuie să-i porți de grijă, fiindcă se zbate în închipuirea ta. Altele zac chiar la picioarele tale, trăiesc cu încetul, gem, nimic nu e în stare să le mute din loc, sau să le pună pe picioare. Am observat că asemenea gînduri nu ies niciodată la păscut, nu fac decît să zacă, să clipească ușor din ochi și să rumege. E o minune cum de mai supraviețuiesc! M-am trudit uneori, călare pe un gînd focos — cu trup de cal și cap de pasăre — și mi-am zis: o să fug din pășunea asta. Puteam spune că rareori mi s-a întîmplat să mă las purtat pe spinarea nepăsării. Și-n aceeași clipă aud tropotul gîndurilor grele, un tropot crunt, care mă urmărește la tot pasul. Toate dobitoacele îmi zboară pe urme ca la a doua înviere — bivolul și broasca țestoasă, cei trei măgari împiedicați bubuie cu legăturile lor de fier, gîscanul umblă cu iarba ciugulită în cioc, broasca sare și ea în salturi atletice printre rîndurile dese, albina zumzăie pe lîngă urechile caprelor, iar peste toate astea se așterne un gînd mărunt ca un stol de rațe. Dacă te oprești, în aceeași clipă se oprește și turma, praful se așterne încet-încet, asupra ei, fiecare spinare capătă o culoare cenușie, dobitoacele sînt cuprinse de un somn cenușiu și abia atunci sosesc gîndurile leneșe, pășesc și rumegă, se culcă la picioarele tale, la fel de cenușii ca tot ce te înconjoară. Sînt de invidiat oamenii care au în capul lor un singur gînd.

Pînă acum păstorul caprelor a avut turma sa. Seara, aceasta își făcea culcuș în adîncul conștiinței sale, țapul își îndoia genunchii sub el, culcîndu-se într-un colț, clopoței amuțeau învăluți în tihnă de un cer înstelat. În locul acestora, iată venind niște flăcăi bărboși, întinzîndu-și corturile în mijlocul mandrei, făcînd focul, și astfel

s-a isprăvit cu tihna. Omul cu pantalonii cadrilați ține un registru deschis, se uită în el și vorbește, ca și cum ar citi dintr-însul. Asta, din pricină că flăcăii nu pot sta parapiti? Știi ce înseamnă parapiti? Cum să nu știe! Gîndurile lui năvăleau unul după altul, se ciocneau hoinărind în sus și-n jos, după cît se pare nici ele nu pot sta parapiti. Mereu trebăluiesc, mereu se duc undeva, le-a apucat dorul de ducă sau nebunia? Apucă bine to-iagul, păstorule, fă să-ți scapere călcîiele și roagă-te să te țină bine picioarele. O veche lege păstorească spune: adună-ți turma grămadă! Așa și Noe și-a adunat fiecare gînd și, în fața amenințării potopului, a suit turma-n Ararat. Care dintre voi a văzut Araratul se va convinge că multă gîndire a curs pe povîrnișurile lui din cele mai străvechi timpuri. Se pare că așa a rămas din vremuri imemoriale ca omul, în fața unei primejdii, să înceapă prin a-și aduna gîndurile, la fel-cum își adună și păstorul turma sa. „Măi, da ce ți se mai învîrtește capul! își zise ciobanul. Oricum ai întoarce-o tot te frămîntă.“ La fel se învîrte și o capră cînd viermele se tîrăște în jos pe coarnele ei și i se infundă în creier. Fiecare capră poartă în coarnele ei un vierme, dar nu toți viermii ajung la creier. Dacă pătrunde înăuntru, animalul își pierde judecata și se învîrte mereu în același loc. La fel și berzele lunecă pe cer, se rotesc, se rotesc, fără să bată din aripi. Și calul de la roata grădinarului se învîrte aidoma, numai că este legat. Îndată ce în turmă se ivește o capră haihuie, păstorul scoate cuțitul și lasă animalului sînge. Din urechile sfîrtecate izbucnește un sînge negru și atunci omul își dă seama că dobitocul e otrăvit. Viermișorul aude, probabil, cum gilgiie sîngele din vinele tăiate, stă nemîșcat, tace milc, pînă cînd sîngele se încheagă, se zbîrcește laolaltă cu urechile. Atunci viermișorul pornește din nou prin creier și capra începe din nou să se învîrtească pe loc. Mai există la gît și la grumaz o vînă mai groasă; păstorul o cunoaște și pe asta. Cuțitul fulgeră din nou, o mînă prinde botul moale și umed, se aude

un clocot și un strigăt înăbușit din gît. Sîngele, ca și cum atît ar fi așteptat, să se taie vîna, și izbucnește dezlănțuit. Viermișorul fuge îndărăt în colțul cel mai întunecat al cornului și se face covrig. Păstorii nu se ating de capul caprei, azvîrlindu-l cîinilor. Chiar și aceștia se apropie de el cu un fel de neîncredere, pentru că ei știu că rareori se întîmplă ca stăpînul să-ți arunce o căpățînă mai-nainte de a fi bine roasă peste tot. Păstorul știe toate aceste lucruri și de aceea are mereu un cuțit la brîu. Dar cînd îi intră în cap un gînd și începe să se rotească, totul în jurul lui se mișcă la fel. Atunci păstorul nu poate scoate cuțitul ca să lase sînge, nici nu poate tăia vîna groasă ca să se scurgă sîngele otrăvit. Mă gîndesc că așa cum el este sluga turmei sale, și omul este sluga gîndurilor sale : fiecare este propriul său slujitor.

Demult nu-și mai zăvorîse ușa, dar în seara asta o încuie : mai bine zis puse zăvorul de fier, legat cu o sfoară. Nu se dumiri de ce a făcut acest lucru, spera poate că, dacă a închis ușa, totul va rămîne îndărătul ei. Cînd colo toate gîndurile se instalară în odăiță, neținînd seama că era încuiată. Omul nu poate închide sau încuia nimic de el însuși.

Presimțea tulbure că venirea acestei expediții care caută desenele de pe stînci, va aduce unele schimbări în viața lui. În orice caz, gîndea el, dimineata va trebui să se bărbierească, nu e frumos să se înfățișeze neras în fața oamenilor. Cînd ești singur merge ofîcum, dar cînd mai sînt și alții, se cuvine să fim mai îngrijiți. Avea un brici bun și o curea la fel de bună — „Garant“. Erau o amintire de pe vremea cînd își făcuse armata la batalioanele de muncă. Anani venea deseori de la stîna lui ca să se radă la el cu briciul. „Briciul meu, Ione, nu face nici doi bani, striga el, s-a tocit și n-am undă-l ascuți. Îl dau eu peste curea, dar aceasta-i arsă, nici nu-mi mai amintesc de cînd îmi încing pantalonii cu ea.“

Un brici bun și o curea la fel îndemnau un om să coboare și să se radă la el. Dacă un brici poate face una ca asta, atunci de ce să ne mai mirăm că prezența unei tabere poate schimba multe. Tu le vei duce lapte, vor veni și ei la tine, le vei tăia iezi și vei călăuzi expediția în căutarea adăposturilor și a peșterilor, vei auzi grai omenească, n-ai să-ți mai înjuri toată ziua caprele, ori să aduni clocotișul de prin hățisuri. Se grăbea să se culce. În întuneric se simțea mai liniștit, mai sigur; îi putea observa pe oamenii aceia, inundați de lumina zilei, fără să-și dea seama. Urmări cu gândul femeia care se spălase la gîrlă, n-o scăpă din ochi pînă cînd nu s-a așezat în genunchi în fața ceaunului cu cartofii aburînzi, dar, oricît își încordă mintea, nu izbuti să-și închipuie cum era îmbrăcată. Într-un timp se întrebă: dar dacă ea știe că o văzuse și mai înainte, în zori de zi? Nu-i nimic că acum nu mai e șchioapă. Cu siguranță că știe, altminteri cum ar fi putut să-l privească la fel? Această privire i se întipărise adînc în minte, deși fața ei palise.

Își aminti de Anani. Dacă s-o fi culcat, și omul cu bicicleta va apărea iar trecînd peste pătura lui? Dacă ea s-ar ivi, la fel, se gîndi el la femeia din expediție, eu n-am să m-acopăr pînă peste cap!

Surise la gîndul acesta.

De cîteva ori în cursul nopții auzi în vis trenurile. Pufăiau pe dealuri, duduiau greu din roțile lor de fier, locomotivele șuierau, dar nu izbutiră să-l trezească. Către miezul nopții auzi un tren venind direct spre stîna caprelor și cînd se apropie șuieră ascuțit, ca să aibă timp ciobanul să se dea la o parte, dacă nu vrea să-l calce. În timpul visului se mișcă, se lovi de peretele tare al odăii și se trezi.

Sări din pat, trase de ușă ca s-o deschidă, dar zăvorul de fier nu se clintî. Își dădu seama că e încuiată, dădu la o parte zăvorul și deschise larg ușa. Foarte departe duduia un tren, iar în tîrlă răsună o talangă. Îi veneau miros de funingine și fum, ca și cum, într-adevăr, pe aici

ar fi trecut un tren, lăsînd, în urma lui, iz acru și înțepător. Acest miros îi era cunoscut din anii batalioanelor de muncă. Executau o linie de cale-ferată în defileul râului Iscăr, ca să poată circula trenurile concomitent în ambele sensuri. Pe linia veche treceau deseori fie locomotive cu aburi, fie „Diesel“. Primele lăsau în urma lor nori de fum și cînd intrau în tuneluri, acestea fumegau încă multă vreme. Locomotivele șuierau strident, trecînd cu mare zgomot pe lîngă genîști, defileul stîncos țipa de două ori mai puternic, ecoul se izbea din pantă-n pantă și luneca repede într-o prăpastie stîncoasă.

Șuierul locomotivelor, duduitul roților pe șine și mai ales mirosul trenurilor îi erau cunoscute. Inspiră adînc, ca și cum ar fi vrut să verifice încă o dată dacă e adevărat. Simți în plămîni reziduri de combustibil nears și un fum rece, de parcă abia trecuse un tren pe aici.

Păși pragul și roua rece îi înfioară picioarele desculțe. Se întoarse înapoi prin ușa deschisă și, după puțin timp, ieși din nou încălțat și îmbrăcat. Deasupra cerul era curat, presărat cu stele care mișunau ca o turmă imensă de la răsărit spre apus. După stele își dădu seama că mai e destulă vreme pînă la ziuă. Porni spre deal — dar ce fel de deal ? ! că i se păru o movilă de nimic — îl urcă dintr-o suflare și se uită de cealaltă parte. Gîrla strălucea în vale, argintie, rece, reflectînd lumina bolții cerești și fremăta. Lîngă ea, tabăra părea întunecată ; nu se zărea nici o lumină, nici o mișcare. Cîinele îl simți și începu să latre. „Un cățeluș, dar totuși simte și el !“ se gîndi ciobanul. Nu-i veni bine că fusese descoperit. Cățelul mai lătră puțin, apoi tăcu. O pasăre țipă în pădure ; fie că visase ceva, fie că era urmărită de vreun șarpe sau de o pasăre răpitoare. Fusese trezită din somn și bătu din aripi ; fișuitul penelor ajunsese pînă la cioban, apoi se domoli. Tot muntele dormea, numai gîrla de lîngă tabără fremăta, rece. Ziuă gîrlele și rîurile te privesc prietenos și deschis cu amîndoi ochii. Noaptea gîrlele și rîurile îl privesc pe om ascuțit și rece, cu un

singur ochi, iar din privirea lor simți cum te trec fiorii. Nu-i plăcea să privească apa noaptea. Și ielele care se scăldau tot atunci, privesc, probabil, la fel de ascuțit și rece. Altfel arăta gîrla în timpul zilei, cînd femeia stătea aplecată asupra ei și-și stropea zgomotos fața cu apă și altfel arăta acum. În gîndurile lui peste amîndouă girlele plutea chipul femeii; stătea nemișcat și-l privea drept în ochi. Mai degrabă simți, decît pricepu, că în ochii ei curgeau și rîuri de zi și rîuri de noapte. Închipuirea lui nu era așa de bogată încît să poată făuri o singură imagine din apa de zi și cea de noapte, își dădea seama tulbure despre acestea și se apropia de ele pe pipăite. Cînd gîndul dă de greu și ajunge la o îngrăditură, îi vin în ajutor omului alte simțuri, care-l trec de obstacol, leagă firele întrerupte, dau sens lucrurilor neclare sau presupuse. Gîndul și închipuirea merg pe același drum, simțurile circulă de-a-ndoaselea, iar noi încă nu știm care din cele două căi e cea mai scurtă.

Se rușină că stă în vîrfurile dealului și dacă l-ar întreba cineva ce face aici, n-ar ști ce să-i răspundă. Tot gîndindu-se la lucrul acesta, simți sau auzi imediat că în spatele lui se află cineva. Se întoarse să vadă cine e și să plece înapoi. Da, acum cineva păros și încordat stătea într-adevăr în fața lui.

Primul său gest fu să ducă mîna la cuțit. Nu-l scoase decît pînă la jumătate, apoi îi dădu drumul să lunece la loc în teacă. În fața lui nu se găsea un om sau vreo fiară, ci țapul. „Ce faci aici?“ îl întrebă și-l lovi ușor peste bot. Țapul întoarse capul dar nu-i răspunse, ca și cum întrebarea nu-l privea. „Haide!“ îl îndemnă omul și porni pe drumul de înapoiere. Animalul cobora în urma lui, fără să scoată nici un sunet.

Tot drumul pînă la stîină nu se auzi decît zgomotul făcut de pașii lor. Un stol de ciori zbură pe cer, strigîndu-se somnoroase una pe alta, spre a nu se pierde în

întuneric. La răsărit cerul începu pe nesimțite să-și schimbe culoarea.

Ciobanul se hotărî să nu se mai culce, ci să mulgă caprele, pentru că s-ar putea ca de dimineață să vină cineva din tabără după lapte, apoi va despica niște lemne și va încerca să-și isprăvească treburile înainte de răsăritul soarelui. Voia să se încredințeze dacă femeia cea șchioapă va străbate din nou livada, fără să se risipească roua în drumul ei. În acest timp țapul era mereu pe urmele lui. Când mulgea caprele, țapul stătea lângă el și vedea cum laptele clipește în vasul de aramă, ridicând un clop alb de spumă. L-a urmărit și când a luat securea și a început să despice lemnele; stătea atît de aproape de butuc, încît în orice clipă ar fi putut să zboare vreo așchie și să-l lovească peste bot. Mijea din ochi în fața așchiilor și despicăturilor ce săreau în toate părțile, dar nu se mișcă din loc. Când se crăpă de ziuă, ciobanul își isprăvise toate treburile și se așază pe butuc să se odihnească, dar oricît privea în jurul său, nu se arăta nici o femeie.

„Fleacuri, își zise, îmi umblă prin cap tot felul de prostii!“ În locul femeii se apropie de stîină unul dintre flăcăii bărboși, care venea să ia laptele. Se salutară dîndu-și „bună dimineața“. „Cum ați dormit?“ „De parcă am fi fost frînți! răspunse flăcăul. Somnul de la munte e tare greu, te copleșește“. „Așa e, încuviință ciobanul, la început așa e, dar mai apoi începe să-ți fugă somnul“.

Flăcăul luă laptele și o porni spre tabără.

În ziua următoare veni un altul, apoi, omulețul cu pantalonii cadrilați, iar după dînsul un al treilea bărbos: se orînduiau după cum erau de serviciu. Ciobanul îi iscodea cam în ce fel era orînduit serviciul. Unul se duce după lapte, altul după lemne, al treilea curăță cartofii, al patrulea spală vasele, șeful expediției întocmește itinerariile și face inventarul obiectelor. De dimineața pînă

seara fiecare are de făcut cîte ceva. Femeia are grijă de bucătărie.

Cîteva zile ciobanul conduse expediția prin diferite peșteri și le arată două adăposturi. Își lăsa turma să pască și pornea întovărășit de țap care mergea mereu, prin pădure, alături de stăpînul său. Cei din expediție îi spuneau : „Pe țapul ăsta l-ai învățat să meargă după dumneata ca un cîine !“ „Chiar așa ! răspundea omul. Nu știu ce l-o fi apucat acum. De obicei se-nvîrtea mai mult pe lingă capre !“ Nădăjduia să vadă femeia, dar aceasta răminea întotdeauna în tabără. O singură dată i-a întovărășit pînă la adăpostul cel mai apropiat. O însoțea cățelul, care era să se prăpădească de atîta lătrat. Țapul mergea alături de el, fără să-i dea nici o atenție. În schimb cățelușul ar fi vrut să fie luat cit de cit în seamă, ca să aibe motiv să latre și mai furios. După cum se vedea țapul pricepuse și nu l-a învrednicit nici măcar o dată c-o privire.

Drumul era prăpăstios și femeia se îmbujorase tot cățărîndu-se, în timp ce bărbatul cel solid o ajuta cînd ici, cînd colo, ori o sfătuia : „Pe aici !“ „Uite, calcă aici“ „Stai, ia privește !“ Îi arată o floare albastră cu frunzele uscate ca aripioarele unui cal de mare și la fel de străvezii. „Trebuie să fie soțul ei“, gîndi ciobanul și nu s-a înșelat, pentru că ea i-a spus de vreo două, trei ori : „bărbate“. Oricît ar fi fost de atent, nu observă măcar o dată că se uită la el, așa cum îl mai privise ea înainte, ascuțit, ca și cum ar fi vrut să-l străpungă. Mergea în față și-i simțea parcă privirea înfiptă în spinare, dar cînd își întorcea capul o vedea fie uitîndu-se la picioarele ei, fie într-o parte, privind liniile frînte ale muntelui. Ciobanul pornise spre adăpost cu multă însuflețire, care pe drum se mai irosi.

Ajunseră la adăpost, o vizieră cenușie, afumată, ieșită deasupra unei terase de stînci. Primul care fugi pe terasă, dînd din coadă și chelălăind de plăcere, fu cățelușul. Îl urmă omul cu pantalonii cadrilați, apoi femeia, soțul ei

și flăcăii bărboși. Ultimul sui ciobanul. Țapul nu urcă pe terasă, ci rămăse în așteptare pe potecă. Cățelușul se duse la el și-l certa, pasă-mi-te de ce cască gura, dar țăpul stătea nemișcat în fața lui, fără să-i dea nici o atenție. Nu mai putea el după adăpostul acestui flecușteț, pe care, dacă l-ar fi izbit o dată, ar fi zburat ca o coțofană în prăpastie, nemaiavind vreme să scoată nici măcar un chelălăit.

Cercetară cu atenție viziera afumată, pereții, ștergînd pe alocuri funinginea groasă, rostiră cuvinte de neînțeles pentru ciobanul nostru, după care se așezară deasupra terasei, pe piatră. Femeia veni lîngă dinsul atît de aproape, încît îi putea simți mirosul pielii. În fața ochilor se deschidea o priveliște măreață ; femeia arăta cu degetul și întreba mereu cum se numește cutare colină, rîu sau livadă, care sînt „Păpușile Todorinei“, unde este piscul Kom, ori colina Vrîșka ? Colina Vrîșka se află ceva mai departe. Piscurile se înșirau dedesubtul lor, unul în spațele altuia, ca și cum s-ar fi ridicat pe vîrfurile picioarelor ca să se uite pe după umărul celui lalt, pentru a-și da seama ce se întîmplă în fața lor, sau să poată fi văzute ele însăși. În fața unor asemenea priveliști omul devine mai ușor, corpul parcă dispare sau se micșorează, iar gîndul începe să rătăcească în voie. „Ehooo !“ strigau flăcăii. Muntele le prindea din zbor strigătele, le transmitea de la un creștet la altul, piscurile le reluau ca o ștafetă pînă cînd, în cele din urmă, se auzea un oftat abia perceptibil. Omul cu pantalonii cadrilați îi întrebă dacă știu povestea cu ecoul și toți răspunseră că n-au auzit de ea. „Ei bine, am să v-o spun, zise omul și începu a povesti următoarea întîmplare : „Un cioban a pierdut o oaie. A căutat-o ba la o stîină, ba la alta, a cercetat fiecare turmă întîlnită în drumul său. Oaia nicăieri. A dat omul tîrcoale și pe la oboarele de prin satele vecine, dar nici acolo n-a găsit-o. Atunci ciobanul nostru se hotărî ca, în loc să-și rupă opincile ba încolo, ba încoace, întrebînd

pe fiecare în parte, să urce muntele și de acolo să strige cît îl vor ține puterile. La munte ecoul transmite veștile ca și telefonul; oricine va auzi întrebarea, îi va răspunde, dacă va ști ceva. Dealtfel asta e treaba ecoului — să transmită comunicările dintr-un loc într-altul.“ Unul dintre flăcăi îi zise: „Dumneata ai făcut din ecou un fel de birou de informații sau unul pentru obiecte pierdute.“ „De ce nu?“ întrebă cel cu pantalonii de golf. Ciobanul se băgă și el în vorbă: „Așa e“, zise el. „Cînd păstorii încep să strige: «Lupul! Lupul!» noi auzim și începem și noi să strigăm la fel: «Lupul! Lupul!» — încît nimeni nu-și poate da seama de unde strigă omul și de unde-i răspunde ecoul. Să nu fii atunci în locul unui asemenea lup! Stai la mijloc și din toate părțile te învăluie strigătul. Chiar dacă sînt numai trei inși se aud parcă ar năvăli trei sute. Asta din pricina ecoului...”

„Văzurăți!“ se însufleți omul cu pantalonii cadrilați.

„Dar să continui. S-a dus ciobanul sus pe munte, s-a urcat pe un vîrf înalt și a început să strige: «Măi, oameni buni!» «bu-u-u-ni...» răspunse ecoul. «N-ați văzut cumva o oaie pierdută?» «Tt!» zise ecoul.“

După ce spuse acestea, omul cu pantalonii de golf sări în picioare și începu să ridă scurt. Sprîncenele lui stufoase se mișcau în sus și-n jos, iar ochii îi erau aproape închiși. Ceilalți riseră zgomotos, femeia mai reținut, iar ciobanul surise numai și o privi. Și ea îl privea de aproape, rîzînd înfundat și-n acest timp el se cufundă în ochii ei strălucitori ca-ntr-o prăpastie. Văzu acolo imaginea sa strîmbată și micșorată. Devenise mărunțel ca o gînganie, neavînd nici de ce se ține, nici de ce se sprijini și nici nu știa cum va ieși de acolo, dacă ea însăși nu și-ar fi întors privirile către omul cu pantalonii cadrilați. Acesta rîdea tare și se lovea cu mîinile peste solduri, ca o femeie.

Ciobanul îi lăsă la adăpost și, împreună cu țapul, coborî pe cărare în căutarea turmei. Javra lătră după ei, mîndră că, în cele din urmă, și-a pus pe fugă dușmanul.

Omul mergea vioi, însuflețirea de dimineată îi revenise. Ierburile de pădure alungaseră mirosul trupului de femeie, dar el gîndindu-se la dînsa îl simțea din nou. Era aceeași poveste ca și cu trenul din defileu. După ce acesta trecuse demult, în jurul omului mai stăruia mirosul de fum și de cărbune ars.

În timpul nopții se duse din nou pe culme ca să privească tabăra adormită. Și acum țapul era pe urmele sale. Odată Anani l-a întrebat dacă nu există pe undeva iarba ielelor, ca nu cumva atunci cînd colindă cu animalele să calce pe ea. „Există așa ceva pe munte — îi zise Anani — dar nu știu bine pe unde-o fi. Crește într-un loc anumit, neprielnic.“

„Și eu cred la fel, făcu cel cu caprele, să nu cumva, tot umblînd peste tot să dăm de-un astfel de loc, încît nici de somn, nici de altceva să nu mai avem parte, ba încă să prindă a ni se năluci tot felul de bazaconii.“

„Chiar așa, cu nălucirile astea nu era de glumit“, își zise el gîndindu-se la femeie, dar nu-i povesti nimic lui Anani.

Într-o dimineată ea îl surprinse în staul ; mulsese laptele și atîrna donița într-un cîrlig de lemn, sub streășină ; țapul care stătea lîngă el, behăi dintr-o dată și fugi. „Tîț, fire-ai al dracului“, strigă omul și, întorcîndu-se în urma animalului, o văzu la marginea cirezii. Țapul alerga pufăind direct către ea, iar dînsa se opri și se uita la cioban. „Sît!“ șuieră ciobanul și o rupse la fugă, dar n-avea cum să-l ajungă. Pe drum dădu de o scurtătură și o azvîrli după dobitoc. Lemnul, șuierînd izbi țapul peste picioarele dinapoi, unde se împletesc vinele. Animalul îngenunchie, behăi și se întoarse să-și vadă stăpînul.

„Iată cum mă întîmpini!“ zise ea și porni spre dînsul. Nu era șchioapa, ci femeia din tabără. Îi venise și ei rîndul să vină după lapte.

Ciobanului i se uscase gîtul de emoție : valuri calde și reci îl scăldau. N-ar fi fost în stare să rostească nici un cuvînt. Îngina ceva, se bilbiia sau se scărpinga stîngerit, mutîndu-se prosteste de pe un picior pe altul.

Mai tîrziu, cînd femeia se îndepărtă, o privi din spate cum toate formele i se mișcă sub veștminte și se gîndi că iarăși va veni după lapte și va trebui să se pregătească s-o întîmpine, s-o poștească înăuntru la o strachină cu lapte proaspăt și să mai lege o vorbă, două, ca oamenii. Ce avea să-i spună nu știa ; se căznea să-și închipuie, dar nu era în stare.

„E rău să fii om simplu !“ își zise el într-un tîrziu.

Într-o duminică duse expediției un ied. Îl purta pe după gît, ținîndu-i picioarele adunate. Copitele încă nu i se întăriseră și semănau a cauciuc vechi. Iedului îi era frică și tot drumul behăi. Țapul mergea în urma lui și de data asta s-a apropiat mai mult de tabără. Javra ieși să se ia la ceartă, dar se vedea cit-colo că îi era frică. Fiara păroasă întepenise parcă în pămînt : nici nu se clinti.

Flăcăii îl înconjurară pe cioban, întrebîndu-l dacă va pregăti iedul haiducește, iar femeia îndată ce-l văzu zise : „Vai sărmanul ! Cum nu vă e milă să-l tăiați ?“

Îl mîngîie pe botișor și animalul se feri. Ciobanul îl apucă de ceafă, cuțitul străluci și sîngele roșu șiroi din gîtlej. Privirile iedulului se întunecară numaidecît. Femeia holbă ochii, dar nu plecă de acolo, ci continuă să se uite. Soțul ei și omul cu pantalonii de golf stăteau sub strașina unui cort mărginaș care servea drept depozit, cercetînd o carte.

Ciobanul își șterse cuțitul de blana iedulului, se dezbrăcă de vestă și își sumese mînele cămășii. Încheieturile mîinilor îi erau arse de soare, dar mai sus se vedea pielea albă. Toată vara soarele nu-i văzuse brațele, ci numai palmele, fața și grumazul. În afara acestora, tot corpul îi era alb. Femeia privea la mîinile lui negre care trebuiau cu îndemînare : tăie piciorul dinapoi și-i întrebă

pe flăcăi dacă vreunuia dintre ei i-ar plăcea să umfle iedul. Toți au încercat cu bucurie, se aplecau unul după altul și suflau, după care scuipau sînge și fire din părul iedului. Nu reușiră să-l umfle ca lumea. Ciobanul se lasă pe un genunchi și cu cîteva eforturi puternice burduși iedul, care deveni dublu, îl întoarse pe partea cealaltă, îl apăsă cu genunchiul, îl mai umflă o dată și spuse că e gata. Scotoci prin buzunare după o bucată de sfoară, tăie un zgîrci ca să-l desprindă de os, strecură sfoara prin tăietură și înălță cu o mîină iedul în aer. În spatele corturilor era un păr sălbatic. Duseră acolo iedul și-l atîrnară de o cracă. Femeia mergea în urma ciobanului și după ea veneau flăcăii.

Țapul, care în tot acest timp nu scoase un sunet, îndată ce văzu că au zpînzurat iedul cu capul în jos, behăi de cîteva ori și trecu în față ca să poată vedea mai bine. „Nu cumva se va repezi să ne împungă?” întrebă femeia. „Nu, zise ciobanul, se uită și el, doar e tatăl iedului.” Javra părăsi țapul și mirosindu-i a sînge se apropie de păr, dînd mereu din coadă. Țapul merse pînă la un cort, mirosi pinza curată și colorată. Se gîndi, o mai mirosi o dată și clătină din cap. Se vede că mirosul nu-i plăcuse.

Omul jupui repede blana, tăind urechile, în jurul botului și ochilor și o trase repede în jos. Iedul continua să atîrne în păr. „N-aveți cumva o tavă sau o strachină?” o întrebă ciobanul pe femeie. Aceasta aduse o tavă și o strachină. „Flăcăilor — vorbi omul — adunați mai multe lemne pentru foc și săpați o groapă”. Tinerii harnici se împrăștiară după vreascuri și se puseră să sape o groapă în fața taberei.

Omul despica iedul, îi scoase mațele, răsucindu-le ca pe o frînghie. Femeia stătea lingă el și îi turna apă dintr-o cană să le spele. „Ține!” îi spuse el și începu să le împletească în trei. Lucra fără să-și urmărească mîinile, treabă pe care ar fi putut să o facă și în somn. Împletea și se uita la femeia din fața lui. Ea ținea și-l privea la

fel, zîmbind, dar după un timp surîsul îi deveni mai sfios, se retrase lăţindu-se peste tot obrazul. O rumeneală îi învălui faţa. Însă pustia asta de treabă nu era fără sfîrşit, luă împletitura din mîinile ei şi o puse pe tavă. Scoase pe rînd din ied măruntaiele şi inima : acesta se subţie devenind mai lung. „Asta e chiagul“, zise el femeii şi-i arată o bucată ce semăna cu un rinichi. După chiag noi ne dăm seama cum va fi iarna !“ „Nu mai spune !“, se miră oarecum nefiresc femeia. Se vedea bine că încerca să nu ia în seamă roşăta din obraji, dar nu reuşea. „Am să-ţi spun !“ gîndi el întorcînd chiagul şi trecîndu-l dintr-o mînă într-alta. Se simţea sigur pe sine, în timp ce femeia îi părea neajutorată. Îşi spuse în gînd : „Se schimbă treaba cînd începe să miroasă a sînge. Cînd începe să miroasă a sînge şi cînd ochiul vede sînge, bărbatul devine mai bărbat !...“ „Va fi o iarnă lungă.“ „După ce ţi-ai dat seama ?“ Femeia se apropie de el şi se aplecă să vadă băşica care aducea cu un rinichi. „Cînd chiagul e mare şi iarna e mare. Cînd este cît o nucă, iarna ţine abia pînă-n martie. Noi înţelegem acest lucru după vitele noastre şi ele ne spun cît fin şi frunziş să pregătim pentru anotimpul rece.“ „Ferice de voi“, zise femeia. Noi, cei de la oraş n-avem după ce să ne dăm seama.“ Ciobanul atîrnă chiagul pe o creangă. „Ce faci cu el ?“ întrebă ea din nou. „Îl pun la uscat şi-l fac chiag pentru făcutul brînzei.“ „Ferice de voi ! zise dinşa din nou şi-l întrebă : Cum de v-a dat vouă prin minte să ghiciţi după chiag cum va fi iarna şi apoi să-l uscaţi pentru brînză ?“ „Parcă eu ştiu — zise el — aşa am apucat din bătrîni ; îl uscăm şi-l folosim drept chiag. A fost cinéva care şi-a dat cel dintîi seama de lucrul ăsta, împărtăşindu-l apoi din om în om pînă-n zilele noastre“.

Mai tîrziu femeia se hotărî să pregătească măruntaiele şi el îi aduse mirodenii sălbatice adunate din pădure. Cel mai mult au pus cimbrisor. Apoi umplură iedul, îl înfăşurară din nou în blana lui, pe care ciobanul o unse cu argilă ca să nu se pîrlească, îl aşeză în groapă şi-l

acoperi cu jeratic. Mai aruncă lemne și focul se încinse încetul cu încetul; viermii ascunși începură a pocni în jar. Omul cu pantalonii de golf și șeful expediției veniră lângă cioban. Șeful se așază stîngaci pe jos, iar celălalt se apucă să atîțe focul. „Va să zică, așa pregăteau haiducii odinioară iedul?” zise șeful. „Îl făceau în toate felurile — vorbi ciobanul — și răsucit la frigare, și ciorbă, și fript de-a dreptul pe jeratic, ba îl mai mînceau și crud. Cînd apărea turcul, n-aveai cînd să mai frigi carnea, ci rupeai o dată, de două ori din ea și te culcai strîngînd în brațe pușca“. Flăcăii se dezbrăcară și plecară să se scalde în torent. Femeia ieși și ea din cortul ei, orbindu-l; era într-un costum de baie, dar i se păru că e de două ori mai goală. Corpul ei era alcătuit dintr-o seamă de rotunjimi și linii prelungi ce parcă se susțineau unele pe altele. Te mirai cum a putut Dumnezeu să le adune și să le potrivească așa de armonios.

„Uite că se poate! — gîndi el. Așa e la oraș. Aici numai oaia și capra poate trăi. O asemenea creatură nu poți s-o ții cu iarbă“. Pînă să ajungă la torent femeia reuși să-i dezvăluie toate rotunjimile și formele ei suple. Era puțin cam lată în coapse, dar se pare că lui tocmai asta i-a plăcut cel mai mult.

Apoi în torent izbucni o mare de scînteii și luciri de ape; flăcăii și femeia se stropeau unii pe alții. Ciobanul se uită la soțul ei, care stătea cu spatele spre gîrlă și nu privi într-acolo nici o dată. „Nici măcar să nu te uiți la așa minunăție!“ se miră ciobanul... Bărbatul căta țîn-tă la foc.

Mai tîrziu omul cu caprele se întrebă de cînd a început să-l urască și își dădu seama că tocmai din ziua aceea în care nu a aruncat nici măcar o privire spre nevastă-sa, ci ședea acolo ca un nesimțit, uitîndu-se prosteste la foc.

După ce se scaldară în torent, se înapoiară în tabără; ea mergea, suplă, unduindu-se din mijloc. Aceste miș-

cări se întipăriră adinc în mintea lui și în cursul nopții el și le aminti de câteva ori, întovărășindu-le de mișcări rușinoase făcute deasupra patului.

Intră în cort să se îmbrace și apără în pantaloni, semnând întrucitva cu un băiețoi. „Ham !“ lătră jevruța în urma ei, dar nu se clinti de la umbră s-o însoțească. Mincase prea multă carne de ied și abia se mai putea mișca de umflat ce era. Flăcăii se așezară în jurul focului, așa uzi cum erau și începură să se frece zdravăn cu prosoapele. Țapul rămăsese nemișcat în așteptare la marginea taberei și unul dintre băieți zise : „Ia uite ce mare este, la fel de înalt ca un măgar.“ „Adevărat“, dădu din cap ciobanul. Primul băiat întrebă : „De vreme ce-i cît un măgar, poate fi folosit drept măgar ? Poate fi călărit ?“ „Desigur, încuviință stăpînul caprelor, numai că trebuie să găsim viteazul care să-l încalece.“ „De ce să nu încercăm ?“ propuse al doilea flăcău. Femeia se amestecă și ea : „Nu prea văd eu cum o să-l călăriți.“ „I-auziți — se întoarse unul dintre băieții din jurul focului ; zvirbindu-și prosopul la pămînt. Ptiu ! Își scuipe în palme și le spuse celorlalți : Haideți !“

Se uitară unul la altul, dădură din cap și porniră spre țap așa dezbrăcați cum erau. Bărbile lor ude tresăltau.

Țapul rămăsese, mai departe, cu fața spre tabără. Ochii îi prindeau cîte o rază de soare, o apucau și o întorceau îndată frîntă ca un fulger. El văzuse cum oamenii jupuiseră iedul de blană, îl atîrnaseră de copac, apoi îl luară, îl îmbrăcără din nou în pielea lui, îl ascuseră în groapă și făcură deasupra lui focul. Așteptase ca iedul să se pîrlească, să înceapă a behăi, și să sară din flăcări, însă acesta nu dădea nici un semn de viață și nici nu sărea din foc. Animalul nu înțelegea de ce, pentru că lui numai dacă i-ar pîrli puțin părul, s-ar învîrți o dată, încît și focul și oamenii și tabăra, totul s-ar spulbera în jurul său, în timp ce acest ied prostuț zace pe o parte în groapă și nici că scoate barem un sunet. Cel puțin stăpînul să-l ia de acolo, dar nici el nu face nimic, stă

pe lingă foc și ciopârțește cu cuțitul o vargă. Bărbații bârboși, dezbrăcați își fac de lucru în jurul gropii, dar nici ei nu întind bietului animal o mână de ajutor. Și în loc de a vedea de ied, ei porniră spre dînsul cu bărbile ude, mișcîndu-se, vorbind ceva cu însuflețire și dînd din mîini. Țapul scuturîndu-și capul și barba de drac se mișcă la fel. „Hai acum !” strigă unul dintre bârboși. Aceștia se resfirară și se pregăteau să-l înconjoare. Putea să-i observe pe toți deodată, fără să se mai întoarcă, pentru că aveau ochii așezați de-o parte și de alta a capului. Acela care-i îndemnase pe băieții întinse primul mîinile să-l apuce de coarne. Animalul aproape că nici nu se mișcă, scutură numai o dată din cap și omul icni apucîndu-se cu mîinile de coapsă. Băieții se puseră pe ris și dinspre foc răsunară și risetele celorlalți : „Feriți-vă de coarne ; poate să-i scoată cuiva mațele !” îi preveni cineva care stătea în spatele țapului. „Măgarii cînd dau din picioare, trebuie să-i apuci de coadă și să tragi în jos cu toate puterile. Animalul va tremura, cît va tremura și pînă la urmă va ingenunchia. Puturosul ăsta n-are nici măcar coadă, așa că n-ai de ce să-l apuci !” Flăcăii se mai sfătuiră nițel și hotărîră să se arunce toți grămadă asupra lui. Care izbutește să-l apuce să nu-i dea drumul. Începură a strînge cercul în jurul animalului. Țapul stătea cu capul plecat, în timp ce urechile-i de iepure se mișcau neconținut. Aștepta. Ura încă nu îl copleșise și căuta numai să se apere.

Săriră cu toții asupra lui, apucîndu-l care de un smoc de păr, care de un corn ; unul trăgea de o ureche, altul îl prinsese de picioarele de dinapoi. Animalul smuci din cap, își încordă toți mușchii și tendoanele, iar ura începu să-l năpădească. Se roti aproape în cerc, rostogolind doi în calea sa. Cel din spate continua să-l țină de picioare și țapul căzu în genunchi. Se întoarse într-o parte : „Ți-neți, măi !” strigă acela culcat pe burtă și scăpă din mîini un picior. Țapul sări dintr-o dată, se văzu din nou pe

patru picioare tocmai în clipa cînd unul mai viteaz se răsăcărare ca să-l încalece.

„Măi, nu cumva ăsta te-a lăsat fără...?“ îl întrebară ceilalți. Țapul nu-i mai așteaptă să-l atace. Se repezi primul, mai întii spre cel ce stătea ca frînt în două. „Păzește!“ îi strigară oamenii, dar el nu mai avu timp și abia izbuti să mai strige după lovitura primită. Capul animalului se mișca în toate direcțiile ca un ciocan și, ca să se ferească de el, flăcăii cu bărbile haiducești se retraseră spre tabără. Animalul mergea în urma lor, curățînd terenul și se opri abia cînd se apropie de foc. În jurul focului nu mai era de asemenea nimeni, iar omul cu pantalonii cadrilați fugise chiar pînă la unul din corțuri. În spatele lui stătea javra cu coada făcută covrig și privea totul printre picioarele omului.

Ciobanul se ridică zîmbind, iar Țapul se apropie de el și-l atinse ușor, la genunchi. Omul îl încălecă, îl lovi o dată cu vîrguța pe care și-o cioplise pînă atunci, iar animalul se întoarce și o porni prin livadă. Țapul și călărețul se depărtau și în urma lor, omul cu pantalonii cadrilați strigă : „Bravo ție, măi băiete!“ iar femeia zise : „Halal de el!“.

„Uuuu!“ urlară băieții într-un glas.

Iată cum s-au desfășurat evenimentele mai departe, dar întrucît intrăm într-un domeniu delicat, să trecem ușor peste ele, în vîrful picioarelor, fără să intrăm în amănunte. Din tabără continuau să vie dis-de-dimineată după laptele, care se împutîna zilnic deoarece caprele intraseră în călduri. Trenurile încetaseră să se mai facă auzite în timpul nopții, deși la revărsatul zorilor se simțea un miros abia perceptibil de funingine.

Într-o dimineată ciobanul mulse caprele și cînd porni cu vadra plină spre odăița lui, văzu că ușa e deschisă. Prin roua din livadă se vedeau clar urme de pași ome-nești. „Cine poate fi așa devreme!“ se gîndi omul și zări prin deschizătura ușii o mătură care ridica praful

de pe dușumeaua de pământ. Grăbi pasul și când privi bine înăuntru, găsi femeia întoarsă cu spatele la el, măturînd de zor pe lîngă vatră. Se făcu că tușește, ea se răsuci spre el cu mătura în mînă și zise : „A, tu ești ?“ apoi continuă să măture. „E tare murdar aici, de cînd n-ai mai măturat?...“ N-a fost în stare să-i răspundă de cînd nu mai pusese mîna pe mătură ; a închis doar ușa sprijinînd-o cu spatele. Rămase așa, cu privirea atînită asupra femeii. Ea se apropie măturînd repede pe lîngă picioarele lui. „Dă-te la o parte !“ îi ceru și el îi făcu loc, ca să nu-l lovească cu mătura peste picioare.

Se așeză pe pat, femeia deschise ușa, mătură gunoiul afară și se ridică pe prag ca să-și mai potrivească basmaua și să se mai scuture. O privea și i se părea că așa a fost de cînd e lumea, că totdeauna ea a stat aici, în odăița lui și-n timp ce el mulgea caprele, ea mătura prin odaie, după care se apleca să aprindă focul ca să gătească. Stînd așa, el cerceta pereții, gîndindu-se că trebuie să mai repare pe ici, pe colo, să astupe crăpăturile, să aducă var și să spoiască. Atunci va fi mai luminos ; pus-tia asta de vatră afumă mereu, iar tavanul e mereu cafeniu și atîrnă deasupra ca o piele de capră. Își făcu socoteala că dacă ar pune puțină sineală în var, tavanul ar bate în albăstriu și dacă va mai adăuga și puțină sare ar ieși strălucitor. Cu sare și cu sineală se hotărî el în sinea lui să spoiască, uitîndu-se cînd la femeia din prag, cînd la tavanul cafeniu și afumat.

Ea, însă, nu se duse să facă focul, așa cum credea bărbatul, ci închise ușa și se așeză pe pat, lîngă dînsul. Pînă aici totul a fost în bună pace, limpede, un lucru cunoscut demult, poate fiindcă era demult pregătit pentru asta și de multe ori trăise gesturile astea sub același tavan afumat.

Numai că n-a ieșit așa cum gîndise, fiind cuprins de o ușoară tulburare. La început ea era mai liniștită, apoi o cuprinsese un fel de tulburare, în timp ce el simți în

sinea lui oarecare curaj. Asta s-a petrecut ceva mai încolo cînd femeia se ridicase de pe pat și își mai rînduia hainele. Se vedea cît-colo că nu e în largul ei și faptu! că era tulburată îi dădea lui curaj. „Numai să spună «nu», se gîndi el, și am s-o trîntesc...“. Ea se uită la el și-i spuse „nu!“, dar bărbatul o trînti la loc în pat. De fapt voise să-i spună : „Nu mă privi în felul acesta!“ dar el nu-i lăsase timp să termine... De asta și-a amintit ceva mai tîrziu.

Cînd stăteau culcați pentru a doua oară pe patul tare, iar tavanul afumat atîrna deasupra lor ca o piele de capră întinsă, ciobanul se simțea ca un stăpîn răs-fățat, molesit, leneș și surd la chemările animalelor, căruia nu-i mai ardea să dea cu nasul pe afară. „O să ai timp să te sature de frunziș“, se gîndi el la turmă, dar nu se grăbea să se dea jos din pat și să-i dea drumul femeii.

Nu-și mai amintea dacă au stat mult timp împreună. Mai tîrziu a încercat să-și reamintească totul, pînă în cele mai mici amănunte, dar ciudat — totul dura o clipă și, ceva și mai straniu — nu-și mai aduse aminte nici măcar de chipul ei. Se pare că o figură văzută foarte de aproape, greu ți se întipărește în minte. Într-un timp toate lucrurile se cufundaseră într-un fel de ceață, un miros înțepător le înconjură din toate părțile, ameteindu-le. Îi răsuna în urechi gunguritul ei de dragoste. Nu auzise astfel de șoapte nici la vreun om, nici la vreo pasăre, și nici la altă viețuitoare a pădurii. Și așa cum șoptea, sări dintr-o dată și-l privi cu ochii holbați, nările îi erau la fel de lărgite și respira des. „E cineva aici“, rosti ea încet și cu o mișcare iute își acoperi goliciunea. „Ce-ai zis?“ nu înțelese el de la început. Se ridică în picioare.

„Nu auzi?“ îl întrebă ea.

Din nou îl cuprinse tulburarea, dar nu mai era cea de la început, pricinuită de dragoste, ci mai degrabă un fel de teamă.

Amîndoi ascultau cu ochii la uşă.

Cineva respira dincolo de prag.

Nu cumva aveau năluciri din cauza fricii ?

„Cine e ?“ întrebă ciobanul.

De afară răsunse un ciocănit : cioc ! cioc ! dar nu se auzi glas de om.

„Care ești ?“ întrebă pentru a doua oară ciobanul, dar cel din spatele uşii tăcea ; respira greu, pe nas și în răsuflarea lui se ghicea amenințarea.

„E soțul meu !“ — mai degrabă se gîndise la una ca asta, decît să o rostească — dar el înțelese lucrul acesta după mișcarea buzelor. Ea abia mai respira, zgribulită într-însul, privindu-l drept în față. El suspină, obrazul îi împietri și se duse să deschidă ușa.

În prag, țaful stătea cu capul aplecat, ca și cum ar fi ascultat ceea ce se petrece înăuntru. Ciobanul îl surprinse și el scoase pe nas un fornăit : „Hm !“ apoi își vîrî capul pe ușa întredeschisă, cercetă odăița, oprindu-și privirea asupra femeii. Animalul împrăstia în valuri o duhoare cumplită. Iată de unde venea mirosul înțepător care-i înnebunea.

Ciobanul trînti tare ușa, în așa fel încît să-l izbească, dar nici țaful nu era prost, așa că își propti coarnele. Ușa se izbi de ele, zăvorul zornăi și se deschise din nou. Omul luă toiagul, o porni spre uşă, însă animalul sări într-o parte, ferindu-se de lovitură și o porni, oarecum obidit, spre staul. Nici o singură dată, măcar, nu se întoarse să privească în urma lui.

Bărbatul își mai aminti că după această întîmplare ea se mai liniști și deveni vorbăreată. „De ce nu te bărbieresti ?“ îl întrebaser. „Am să mă rad“, se scuză el. (Într-adevăr s-a bărbierit din pricina ei și s-a tăiat cu bri-ciul în două locuri.) I-a mai spus că expediția a plecat în zori undeva foarte departe și rămînînd singură în tabără, s-a hotărît să vină la el. I-a mai adăugat că vrea și dînsa să caute inscripții pe stînci, singură, în afara expediției, și dacă va descoperi ceva, acest fapt va da o sem-

nificație și o împlinire vieții sale. După dragoste bărbații devin tăcuți, în timp ce femeile tocmai atunci încep să sporovăiască. Mult mai vorbesc și muierile astea.

Îi mai spuse că el e fericit aici la munte, pentru că viața lui se împletește cu natura și cu animalele. Și ea iubește animalele; câțelul care e cu ei, trăiește în casa lor. „De ce în casă?” întrebă bărbatul. „Dar unde?” se miră femeia la rîndul ei. „Păi ce nevoie ai să-l ții în casă?” „Oo! făcu ea. Nu înțelegi nimic!” Și-i mai mărturisii încă ceva: că nu e fericită. Noi trăim într-o casă cu uși multe și toate sînt închise. Tu ești departe de problemele astea îngrozitoare; nu-ți dai seama ce înseamnă să trăiești cu ușile închise. Multe uși stau în fața noastră și toate sînt încuiate. Voi, aici la munte, sînteți fericiți; aveți doar o ușă simplă care stă totdeauna deschisă. Poți oricînd să ieși pe ea și s-o pornești în orice direcție poțtești. Ușile noastre sînt încuiate, cheia este aruncată pe fereastră și nu ne rămîne nimic altceva decît să ne înghesuim printre ele, fără să găsim vreo ieșire. Habar n-ai ce înseamnă toate astea“.

„Păi și noi încuiem — îi zise el. Nu cu cheie, punem zăvorul ca nu cumva să se pornească vreo furtună, sau să intre gîngăniile. Cînd e vorba de o odăiță, ce să încui, ce să păzești. De aceea avem o singură ușă...”

Din toate cîte i-a vorbit despre viața armonioasă și despre ușile închise, el înțelese că viața lui, la munte, este ca o muzicuță, că are o singură ușă la această odăiță afumată, în timp ce ea cu soțul ei au o casă mare cu uși multe. Bine, dar totuși au încuiat ușile casei să nu intre hoții, au închis și poarta de la intrare și au pornit prin munți în căutarea unor desene pe stînci, intrări, ieșiri și tot felul de probleme. Se hotărî să se înțilnească cu Anani și să-l întrebe ce-o fi însemnînd aceste probleme. Și acesta, la rîndul lui, cînd l-a întrebat ce-i aia un bizon, l-a lămurit pe loc. Un om învățat cînd nu știe ceva

întreabă ? Chiar omul cu pantalonii cadrilați îi ceruse o dată să-i explice ce înseamnă cuvîntul parapiti și ciobanul i-a răspuns pe dată.

De ce adică, omul simplu, cînd nu știe ceva, se teme să-l întrebe pe unul învățat ?

„Rău e cînd e omul simplu !“ își zise iarăși în gîndul lui.

Rămăsese un om simplu. Abia terminase patru clase primare. Tatăl său nu-l trimisese să învețe mai departe, ci-l luă cu el la păscutul caprelor, fiindcă era bolnăvicios și n-avea cine să-l ajute. Alții din contingentul lui învățaseră carte : unul se făcuse croitor, iar altul isprăvisese școala de tîmplărie, ba unul care avea aplicație la matematică și care urmă la școala tehnică de contabilitate, îl vezi cum umblă cu pălăria pe-o ureche prin birourile fabricii de ulei. Și acum cînd ciobanul dădea cîte o fugă pînă la fabrică pentru cojile de semințe, acela mereu îi spunea să arunce toiagul și să părăsească turma aia jalnică, fiindcă îi va găsi el un loc bun la presele de ulei. Însă fabricile îl cam făceau să dea înapoi ; se obișnuise la munte și se simțea liniștit aici, în singurătate. Știa că nu va rămîne în veci cu animalele sale. Autoritățile se gîndiseră că într-un an, doi să termine cu caprele și atunci el va începe să pască oi. Aduc venituri mai mari și în ultimul timp cei de la silvicultură au îngădit mult pășunile pentru capre. Cînd a început cooperativizarea terenurilor agricole și a vitelor, caprele erau binevenite, pentru că toate cătunele aveau capre, ba la munte erau mai numeroase decît broaștele țestoase, în timp ce, acum, abia mai dai pe ici, pe colo de cîte o turmă de capre. Un văr de al său devenise într-o vreme cioban la capre, dar după ce trecu o iarnă, zvîrli toiagul și se duse să lucreze la o sondă manuală — în căutarea aurului. „Vino, îi spuse într-o primăvară, aici ți se dau și bani și mîncare

caldă la cantină, ba, mai mult, sînt și fete, ce să-ți pierzi timpul de pomană prin pădure.“

„Mai rămîn un timp și pe urmă, văd eu“, îi răs-punsese atunci ciobanul...

În vale, oamenii se mutau de colo-colo, satele se go-leau, căci orașele înghițeau mult popor. Cînd se gîdea uneori la sate i se părea că această migrațiune seamănă cu o scurgere de sînge : la fel se întîmplă și cu vita care are prea mult sînge — păstorul îi ciupește vena de la ureche...

„Dar nici noi n-o să ne facem veacul aici, își spunea e în ultimul timp din ce în ce mai des. O să se găsească de lucru pe undeva și pentru oamenii simpli. Nu toată lumea poate fi învățată !“

Își aminti că atunci cînd femeia a plecat, se tot uita mereu înapoi. Laptele din vadră se mai irosea, dar ea nu lua în seamă acest lucru, ci nu pregeta să meargă grăbită întorcîndu-și mereu capul îndărăt. Ciobanul așteptă să se îndepărteze și atunci întrebă țapul (care stătea lîngă dînsul și i se freca de genunchi) : „Și tu, măi, ce trăgeai cu urechea ?“ Și-l plesni foarte ușor cu mîna ca să nu-l supere.

Toată ziua o ținu într-un fluierat ; era bine dispus. cînd înlînea o gîrlă își lua avînt și o sărea, ba chiar încerca să prindă un iepure speriat și de pe o stîncă strigă „Eop ! Eop !“ pînă răguși. Tare ar fi vrut să-l înlînească pe Anani cu oile lui, să-l mai întrebe de una, de alta și despre ce-i aia „problemă“, dar acesta își mînase oile cine știe după care culme. „Oaia nu-i cum e capra, trebuie pă-zită de rouă, de locuri mlăștinoase, de dalac. Cu caprele e mai ușor. E adevărat că e mai multă alergătură, că umbli după ele ca după un cal, dar sînt mai lesne de îngrijit.“

Își mai aminti că atunci, după ce închisese caprele în staul și împinse ușa odăiței sale ca să intre, înăuntru i se păru pustiu. Singurătatea și mohoreala veneau de la pereți, de la tavanul afumat și de la cenușa rece din vatră. Se

trudi să aprindă focul și acesta se însufleți anevoie, mai mult fumega decît ardea cu flăcări vioaie și semăna cu un turcâlău acrit, căruia nici nu-i arde de vorbă și nici limba ta nu o înțelege. Atunci se gîndi cît e de rău să fie omul fără carte, dar și mai cumplit e să fie singur pe lume.

Încercă să-și amintească faptele întîmplate în dimineata aceea, dar ele se pierdeau în neguri, se îndepărtau de el din ce în ce mai mult, ca și cum ar fi fost un om care merge pe drumul său, cătărîndu-se pe costișa din fața lui.

Călătorul izbutise să se urce și să treacă dincolo, de cealaltă parte a culmei, dar păstorul îl întoarse. În realitate, a întors-o pe ea ca să pornească din nou din staul cu căldarea plină. Femeia mergea repede, se uita înapoi pentru o clipă, în timp ce laptele se revărsa din căldare. „Bate cineva !“ îi spusese speriată și se zori și mai mult la drum. El deschisese ușa — era țapul care ciocănea cu coarnele în scîndurile noduroase.

Nu-l lovi și nici nu-l izgoni. Ea îl întrebuse în timp ce-și infășura sîinii în ceva dantelat și lucios : „Cum poți trăi așa, singur ?“ „Păi... se opinti el, nici nu ne-am gîndit la asta. O ducem și noi așa“. Se frămîntă ce se frămîntă ca să găsească un răspuns și scăpă, dintr-o dată cuvîntul : „Ne sălbăticim !“

Cuvîntul acesta parcă-i dădu viață.

Ea însăși se însufleți și îl rugă să-i încheie un cîrlig de la veștmîntul în care își ținea sîinii. Se cam chinui, fiindcă era foarte mic, încît abia îl puteai vedea, dar să-l mai și prinzi ca să-l poți încheia. „Oamenii aștia nici la cîrlige nu se pricep“, gîndi el.

Apoi dacă faci un cîrlig, fă-l așa ca să poți încheia cu el și cu ochii închiși...“ De bine, de rău reuși să termine treaba ; ea îl privea cum se chinuia, îi zîmbi zicîndu-i : „Sălbaticule“ !

După o vreme își aminti că o cunoscuse mai dinainte, de pe cînd traversa șchiopătînd prin fața staulelor în timp

ce el despica lemnele cu securea. Îi pipăi genunchii și rotulele lor se mișcau viu între degetele sale.

„Te-a durut vreodată ?“ o întrebă bărbatul.

„Ce anume ?“ se miră ea neînțelegînd.

„Genunchiul“.

„Nu m-a durut niciodată“.

„Nici n-ai schiopătat pentru că nu puteai să îndoi piciorul ?“

„Ce tot spui !“ se minună femeia, începînd la rîndul ei să-și pipăie genunchiul.

Nu îndrăzni să-i spună că astă-primăvară, într-o dimineață, a trecut prin livadă fără să lase urme pe iarba înrourată și în timpul verii tot la fel, că se întîlneau în zorii zilei, dar pe atunci ea schiopăta, mai exact, trăgea un picior, neputînd să îndoaie genunchiul. „Ori poate atunci se prefăcea, gîndi el, sau te pomenești că acuma ?“

„Nu mă doare, răspunse femeia, mă gîdilă !“

Gonit de singurătate ieși afară. Se așeză pe un buștean, dar și acolo se simți la fel de singur. Își aminti de tatăl său — tot așa, după moartea bătrinei, odihnea și el pe același buștean. Odată îl întrebaser : „Taică, nu intri în casă ?“ „La ce bun, fiule — îi răspunse bătrînul. Înăuntru e pustiu.“

Ce om intră cu plăcere într-o casă pustie !...

Stelele ieșiră puzderie pe cer la păsutul de noapte. Muntele se înconjură în tăcerea lui. Era din nou singur, la fel ca și înăuntru, sub tavanul afumat și lîngă focul adormit, doar atît că afară singurătatea se întinsese peste tot ; culmile se îndepărtară de nu le mai puteai cuprinde cu ochii, privirea se pierdea încă de pe la mijlocul drumului învăluit în întuneric. În cele din urmă omul se micșoră deasupra grămezii de lemne, se micșoră, se micșoră pînă cînd se contopi în întregime cu întunericul.

I se făcu frig. Pe pipăite adună cîteva lemne din cele despicate, alegîndu-le după miros pe cele de brad și porni spre focul care abia mai pilpiia. Îl va reaprinde, îl va însufleți și, la flăcările lui, pereții nu vor mai părea chiar

atit de cenușii. Trebuia să facă ceva. Cînd omul face o treabă, capul i se limpezește și gîndurile parcă i se scurg printre degete. În cazurile astea cel mai bun lucru e să aprindem focul.

Pe omul bun îl poți cunoaște după foc. Oamenii răi lasă în urma lor locuri pustiite de incendii, cel bun lasă în urma lui o vatră. Țiganul înainte de a-și întinde cortul, aprinde focul care devine centrul sau buricul lăcașului său. Chiar dacă n-are o vatră statornică, el o poartă pe toate drumurile pe cea părintească și o înviază zilnic. Seara, în nopțile de vară, copiii culcați dorm pe lîngă focul abia pîlpiind, care pentru dinșii este vatra părintească. Tatăl stă, de asemenea, tolănit lîngă foc, respirînd în somn mirosul lui, iar tălpile goale ies afară din pătura prea scurtă. Unde se află un om, acolo există și focul, unde se înalță fumul, acolo este și viață. La fel și în cer se găsește foc în jurul căruia vara se strîng norii aducători de furtună. Un fir subțire ne leagă în tot cursul vieții de cea dintîi vatră, de fundul negru al căldării așezată deasupra focului, de ceaunul înfundat pînă la gură în jăratec și de acel lanț innegrit vîrit prin coș, care de cînd e lumea servește diavolului să coboare noaptea și să se frece de funingine pentru ca părul lui să devină și mai negru. Omul întilnește în calea sa încă multe vetre, dar acestea sînt numai semne de drum sau opriri vremelnice, după care-și numără anii vieții, ori încercările trăite; faptele noastre au întotdeauna o vatră de început — vatra părintească. La munte omul lasă multe vetre. Nu știi dacă un păstor are atîtea dobitoace în stînilor lui, cîte vetre a risipit prin pășuni. Vara, ele își strecoară fumul pe lîngă rîuri și plaiuri, iar cînd începe frigul se mută prin locurile adăpostite ale muntelui. Omul șade înfășurat în manta lui și de sub ea îi ies mîinile pe care le întoarce către flăcări și le încălzește. Cu un om nu este lesne să te înțelegi; stările lui sufletești se schimbă, legăturile cu el pot fi rupte oricînd. Cu focul poți viețui la nesfîrșit,

uneori ți se pare că nu ai nimic comun cu el, ci cu propria-ți imagine mobilă și vie, aidoma sufletului tău. Orice foc are felul său aparte. Flăcări care alcătuiau expediția aprindeau focul fără nici o noimă, fiecare întrecându-se să arunce cât mai multe lemne, zgîndărindu-l în credința că e mai bine cum gîndește el, de aceea și focul semăna cu o adunătură în care toți vorbesc laolaltă și fiecare încearcă să acopere glasul vecinului. Un asemenea foc mai mult fumegă decît luminează. Prisăcarul dădea foc bălegarului de capră, trudindu-se ca să scoată cît mai mult fum pentru a îndepărta albinele din jurul său. Anani își aprindea un foc mic — chiar așa îl și numea, cînd îi spunea de obicei prietenului său : „Hai să aprindem un foculeț!“ — și punea trei bețișoare uscate, rînduite ca o colibă mică, iar deasupra proptea un lemnișor crud. Această bucățică arde dintr-o parte, iar din cealaltă improașcă aburi și face clăbuci pentru că suculeț opărit din el se scurge. „La ce-ai mai pus și lemnișorul ăsta crud, care numai sfîrșie și fumegă?“ îl întreba cel cu caprele, în timp ce Anani împingea bucățica de lemn și mai înăuntrul focului ca să sfîrșie și mai tare. „Celelalte au luat foc și au ars, răspundea Anani, în vreme ce ăsta sfîrșie, dar întreține flacăra. Dacă ai să pui numai lemn uscat, pînă ce te duci să mai vezi ce e cu animalele, focul s-a stins și atunci o pornești din nou să aduni frunziș și să te pui pe suflat. Așa, pui un lemn ușor crud, arde greu, cu încetul și e printre celelalte ca o temelie. Cînd îți faci o casă, nu-i așezi temelia? Ei, temelia focului e bucățica de lemn crud!“ Celui cu caprele nu-i plăcea să pună lemne ude în foc, pentru că nu suferea cum țiuite. Avea slăbiciune pentru focul viguros și totdeauna alegea lemne pentru un foc aprig. Știa că lemnul de tei dă un foc moale, cu flăcările palide, aproape albe, ca însuși copacul. Pe lîngă staul se găseau multe vreascuri de tei uscat, dar nu le stringea ; lemnul de tei se potrivește mai bine la un foc pentru femei. Cînd ardea lemn de brad își

ținea mereu genunchii la o parte, bradul arde fugos, mereu sar din el scînteii și tăciuni aprinși, încît, dacă stai lingă el mai multă vreme, te trezești cu pantalonii numai găuri. Face un foc frumos și virtos, dar te ține, oarecum, la distanță. Lemnele de fag sînt mai liniștite, dar nu țin mult; tăciunii lor se împrăstie repede și sub coaja lor se ascund prea mulți viermi. Din vatră se aud mereu cum pocnesc viermii prăjiți. Cine știe de ce, pilpiie gorunul cu întreruperi: arde ce arde și, de la o vreme, uită, se ia cu gîndul, apoi se reaprinde, ca și cum l-ai fi împins de umeri. Se însuflețește, flăcările ling scoarța, o leapădă la repezeală și se grămădesc din nou la mijloc. La fel și turma de capre, rupe frunzișul din pădure cînd nu-i pe gustul ei. Încearcă o frunză cu limba, apoi alta, se tot rotește pe loc și începe să behăie. Vara, pe la amiază, arde mai bine salcia, deși face un fum albastru și iute care alungă muștele. Țîntări și muște găsești cîte vrei, iar din toate părțile izvorăsc gînganii și atunci în ajutorul păstorului vine salcia. Pentru altceva nici nu-i bună — numai pentru fum și cenușă. Dealtfel ce-ai putea cere unui pom care trăiește toată viața pe malul riului și bea numai apă. Dacă vrei un foc bun, trebuie să găsești un lemn tare, răsucit, cu măduva vîrtoasă. Un astfel de copac e stejarul. El arde puternic, fără întrerupere, mormăie cu glas răgușit în vatră și își leagănă ritmic flăcările. Dintre toți copacii, ciobanul iubea mai ales stejarul. Cu el se simțea liniștit, focul lui nu te lăsa la jumătatea drumului, flacăra lui e frumoasă, un amestec viu și mișcător de nuanță arămie. Un om poate sta cu ceasurile în fața unui astfel de foc.

La început ciobanul îngrămădește despicături de brad care se aprind cu flacăra albastră, apoi rînduiește deasupra lemne de stejar, în așa fel încît să existe o distanță între ele, iar la mijloc le adună ca un nod. Scormonește cenușa dedesubt ca focul să poată respira, fiindcă el res-

piră ca un om viu. Flăcările izbucnesc pe ici, pe colo, văd că e bine, trag aer și se avîntă în sus. Omul își întinde palmele spre foc și privește neclintit la el.

Nu-mi amintesc dacă nu cumva am spus mai înainte că un om nu poate suporta să-l privească neconținut pe altul drept în ochi. Cu o pasăre sau cu un animal putem să ne privim îndelung, fără ca acest lucru să ne stingherească. În foc, la fel, ne putem uita oricît, fără ca acest lucru să ne supere. El n-are nici picioare, nici urechi, nici mîini, nici piele, dar însuși sufletul lui dansează în fața noastră, gol și sincer, cu mișcări gingașe ca ale unei vietăți sălbatice, îmblînzită numai de noi. Deasupra flăcărilor se răsuțește fumul, asemenea unui gînd care se îndepărtează.

S-ar putea să fim cuprinși de minie, să ne pască în-singurarea ori deșertăciunile, să încercăm revoltă sau plictiseală față de această lume, oricum nu trebuie să părăsim focul, ci să ne apropiem de el. Omul s-a îmblînzit numai în prezența focului, de aceea eu cred că focul ascunde în el un miracol.

Ciobanul nici nu se gîndea la această minune. La început trăgea cu urechea să prindă vreun zgomot în noap-te, sau se întorcea privind în urma lui. Vedeă cum um-bra sa alungită juca pe perete, se mișca ba la stînga, ba la dreapta, ca și cum s-ar fi ascuns în spatele lui, ju-cîndu-se cu focul de-a baba-oarba. Apoi el uită să mai asculte și nici nu se mai întorcea să privească în spate, nu mai aștepta de nicăieri nimic și nu mai vedeă nimic. Moțăia. Focul se domolea treptat, nu mai murmură, flă-cările se micșorau și-și dădeau sufletul la picioarele omu-lui. Jăratecul începea să devină cenușiu. O scînteie se desprinsese, zbură repede prin horn, se ridică purtată de aerul cald și privi lumea din înălțimi. Aceasta dormea învăluită în întuneric. Scînteia se răsuci, mai făcu un dans în zigzag, fiindcă întreaga ei viață ținea doar cîteva

clipe și se prefăcu într-o funingine neagră, care se lăsă la pământ. În calea ei întunericul devenea și mai de nepătruns. Dar totul dormea și nimeni n-a observat că noaptea era mai neagră ca funinginea.

• „Bună dimineța ! zise Anani. Și tu ai dormit pe brînci în noaptea asta !... Și eu am pățit la fel. De nu s-ar mai întoarce a doua oară o noapte la fel !“

Cel cu caprele își frecă ochii, se uită prin odaie, îl privi pe Anani, se ridică de pe scaun și se întinse. Încă nu se luminase bine de ziuă. Afară culmile munților străluceau, dar pe plaiuri stăruiau încă negurile. „Mă așezasem, începu păstorul caprelor, m-a căm încălzit focul și am adormit. U-hm, că am înțepenit ! și se întinse din nou. Bine că m-ai trezit, e timpul să mulg caprele.“ „Ale mele au intrat în călduri“, zise Anani. „Apăi și ale mele au început, dar ăștia de la expediție vin în fiecare dimineață după lapte, așa că le mai mulg încă“.

Clăti găleata și aruncă apa peste prag. Anani îl rugă : „Am venit să-mi dai briciul să mă bărbieresc. Toată ziua prin pădurile astea, mi-a crescut barba ca iarba pe morminte !“ Celălalt scoase briciul — îl păstra într-o cutioară sub pernă — și-i mai dădu și un ciob de oglindă. Anani se așeză lângă fereastră, sprijini oglinjoara de geam și începu a se privi atent. Demult nu se mai privise într-o oglindă. I se păru că s-a buhăit, că are fața pămîntie, că ochii sînt împeștrițați cu vinișoare sîngerii. „Iată pricina nesomnului“, gîndi el și începu să se să-punească.

Păstorul se duse să mulgă caprele.

Anani se săpuni pînă cînd fața dinaintea oglinzii deveni albă, mai luminoasă, deși ochii rămăseseră tot așa de sîngerii. Ca să-și întindă pielea își propti limba pe dinăuntru într-o falcă, o umflă și începu să se radă cu briciul. Spuma uscată o curăța pe partea dinafară a palmei sale. După ce termină unul din obraji, netezi cu mîna, îi plăcu, pielea era lucioasă ; își întinse gîtlejui și începu

să-l radă direct de jos în sus, cu perdaf. Briciul scotea un sunet ascuțit, făcându-și drum prin barbă.

Încă nu ajunsese la mijlocul gitului, când văzu prin ușa deschisă cum venea omul cu bicicleta. Pedala ușor pe cărare, înaintînd direct dinspre soare-răsare, așa încît nu i se zărea nici fața și nici altceva, decît silueta și spițele strălucitoare ale roților.

Anani înghiți în sec și gura i se umplu de apă.

Briciul se opri din drumul său.

„Aicea ești ?“ întrebă omul cu bicicleta.

N-a fost în stare să-i răspundă nimic, dar mai înghiți o dată în sec și din nou gura i se umplu de apă.

Pe omul cu bicicleta nu-l mai putea vedea prin ușă, dar auzea cum afară cauciucurile se frecau de pămînt, apropiindu-se.

Se opriră lîngă perete și ceva zdrăngăni.

Anani rămase paralizat, cu ochii holbați spre ușă.

În pragul ei apăru aceeași siluetă de pe bicicletă, dar nu-i putu vedea fața în soarele care strălucea. Omul ocupă tot cadrul ușii ca și cum i-ar fi îngrădit drumul. Se sprijini cu amîndouă miinile de tocul ei.

„Aha, ești aici și taci !“ zise acesta, împiedicînd lumina să intre în odaie. Anani simți cum gîtlejul i se umple din belșug cu apă, se înecă, deschise gura să vomite, sau să spună ceva, dar nu reuși să facă nici una, nici alta. Mina i-o luă înainte și apăsă briciul. Ascuțișul, pe jumătate alb de spumă, se înfipse ușor în git și se înroși.

În acest timp, cel cu caprele își trecea animalele una cîte una pe la strungă. Țapul ședea lîngă el și era atent ca nu cumva vreuna dintre ele să facă pe șireata și să iasă din rînd fără să mai fie mulsă. Căldarea se umpluse cu spumă, aproape toată. Atunci cineva urlă din toate puterile : „S-a tăiat, s-a tăiat !... Ajutor !“ Păstorul se ridică în picioare, caprele o zbughiră care încotro, răsturnînd găleata. Omul porni repede spre casă și îndată ce trecu

de streăsină, văzu în fața ușii pe cineva cu o șapcă de uniformă lovindu-se peste șolduri ca o femeie. „S-a tăiat!“ țipă el. „Cine, măi omule?“ urlă păstorul în spatele lui. Individul cînd îl văzu, se întoarse, deschise gura și începu să se bilbiie. Se trăgea înapoi — apariția celui cu caprele îl speriasse și mai mult. Tot așa, cu spatele, se apropia de bicicleta sprijinită de perete, cu gîndul s-o încalece, dar nu putea nimeri pedala. „Stai!“ strigă celălalt și se repezi înainte să-l apuce.

Îl prinse zdravăn de gulerul paltonului, acesta păru a plesni fiindcă i se deșirară cusăturile. „S-a tăiat!“ șopti omul cu șapca de uniformă, făcîndu-se moale ca o cîrpă. Păstorul gîndea că dacă i-ar da drumul acum ar cădea la pămînt ca o grămadă de petice.

Nu-l mai ținu de guler, omul se frînse în trei și se lăsă la pămînt.

Bicicleta care pînă atunci stătuse dreaptă, căzu lingă el, iar una din roți se învîrti șuierînd.

Păstorul caprelor sări peste el și peste bicicletă, se repezi pe ușă, dar se opri brusc, ca și cum l-ar fi împins cineva din față.

Înăuntru zăcea Anani, stropit de sînge și de clăbuci de săpun, jumătate bărbierit, jumătate cu barbă. Briciul zburase într-o parte, aproape de pat. O baltă de sînge aburea și se închga. Avea sînge și pe haine; pete întunecate luceau pe postavul cafeniu. Toată viața Anani avusesese parte numai de culoarea astă. În tinerețe arase ogoare cafenii, pînă acum păscuse prin munți oi cafenii, ducea la piuă postav cafeniu, fără să-l albească, fără să-l vopsească și din el își cosea haine cafenii. Sîngele care-i stropsea hainele din belșug părea și el cafeniu. Păstorul abia se putu desprinde de lingă mort. Nu se mai uită a doua oară, întinse mîna să închidă ușa și îi zări numai picioarele încălțate în opinci de cauciuc cu ciocurile în sus. Ușa se închise cu zgomot, trase zăvorul dinafară și

se uită la omul cu chipiul de uniformă. Gîndurile i se împrăstiaseră, însă acum începură să apară, să se înghe-
suie și să se adune de după colțuri. Roata bicicletei con-
tinua să se învîrtească și să strălucească în soare. Stăpînul
ei ședea ținîndu-se cu mîinile de cap și încetase să se
mai tînguie.

Iar păcătoasa asta de roată se tot învîrtea și strălucea.

Păstorul mesteca în gol și mușchii feței i se făcură
ca niște cocoloașe. „Mama voastră cu bicicletele astea !“
urlă el înșfăcînd bicicleta și trîntind-o de gardul staulu-
lui. Aceasta se izbi de lemn și căzu la pămînt. Țapul
dădu fuga și începu s-o strivească cu coarnele.

„Nu !“ strigă omul cu chipiul de uniformă și încercă
să se ridice, dar ciobanul îl pocni cu piciorul în burtă.
„Nuuu !“ repetă omul acoperindu-și capul cu mîinile.

„Vaiii !“ se încovoie dintr-o dată păstorul, și începu
să vomite.

Celălalt îl privi îngrozit, sughiță de cîteva ori și în-
cepu să borască și el.

Caprele se grămădiră într-o margine a staulului și
începură să behăie. Țapul rupse spițele de fier ale roți-
lor, azvîrli bicicleta într-o parte cu o singură mișcare a
coarnelor și se duse de se propti în fața caprelor. Păs-
torul se ridică și din ochi îi picurau lacrimi. Gemu încă
o dată, se îndoi, dar nu tresări decît o dată, pentru că
nu mai putu vomita. Așa cum era aplecat, păși într-o
parte, se apropie de grămada de lemne și se așează pe ea.

Cei doi necunoscuți se priveau înmărmuriți.

Singele lui Anani îi încețoșa ochii, de parcă ar fi
avut o perdea pe ei.

Mai tîrziu, după cercetarea făcută, păstorul a trebuit
să spele singele mortului și să-l bărbierească pe partea
feței rămasă neterminată. Mortul deveni împăcat cu sine
însuși și curat.

Așa cum e obiceiul, în cimitirele sătești nu sînt pri-
miți sinucigașii, deci l-au îngropat alături. O movilă ca-

fenie se înălță privind spre mormintele grămădite în țin-tirim. Acolo, o femeie zăcea lângă soțul ei, copiii odihneau lângă părinți, chiar familii întregi se găseau laolaltă. Și în lumea celor morți oamenii erau separați pe familii, pe mahalale, vrăjmașii de-o parte și vecinii de partea cealaltă. Numai movila lui Anani stătea singură. Dumnezeu să-l ierte pe Anani !

Dar asta se va întâmpla la urmă.

Unul dintre bărboși veni după lapte și se-ntoarse alergînd înapoi cu mîna goală ; după el veni toată expediția. Omul cu bicicleta prinse a-și veni în fire, încetul cu încetul, și-și aduse aminte că are o telegramă pentru geologi. Nu era decît un factor poștal, pornit să distribuie telegramele, și se abătuse pe la staul ca să-l întrebe pe păstor dacă nu știe cumva pe unde se află tabăra. Își proptise bibicleta de perete, dădu să intre în odăiță și zise : „Aa, ești aici și taci din gură“. În acest timp, cel care se bărbiera cu briciul, cum îl văzu își tăie beregata ! „S-a tăiat ciobanul !“ țipă factorul și începu să strige după ajutor. Cînd întoarse capul, văzu alergînd spre dinsul dinspre staul tocmai pe cel cu caprele. Acest fapt îl înnebuni, fiindcă văzuse cu ochii lui cum omul își tăia beregata cu briciul. Cînd colo nu fusese păstorul caprelor, ci un cioban oarecare. „Și iată acum totul mi s-a incurcat în minte, ori eu sînt un biet om cu nevastă și copii, iar întîmplarea asta nu-mi mai iese din cap și îmi vine mereu să vărs ; am vomitat de două ori pînă acum, dar tot mai îmi vine, încă îmi picură din gură numai venin. Doamne, doamne, păcătoasă e munca asta a noastră ; fie vara, fie iarna împărțim telegrame. Of, doamne, doamne !...“

Factorul începu din nou să suspine, de data asta gîndindu-se la bicicleta lui sfărîmată, pe care o luă pe umăr și porni la drum.

Cei din expediție se agitau, își șopteau ceva la ureche, citiră telegrama și traversară culmea. Păstorul îi vedea turbure, încețoșat de singele încheșat al lui Anani.

Mult timp zări toate lucrurile printr-o ceață. Cercețările judiciare se desfășurară la fel, ca printr-o perdea cenușie, păstorul povesti cum Anani venise să se bărbie-rească — dealtfel venea deseori să se radă cu briciul lui — cum mulgea el caprele, cum factorul strigă : „s-a tăiat“, cum l-a lovit cu piciorul și a sfărîmat bicicleta, pentru că un om cînd vede una ca asta nu mai judecă normal. Și așa, în această atmosferă tulbure, numită cer-cetarea cazului, păstorul își dădu seama că deoarece Anani și-a ucis mama, conștiința l-a muștrat și, nemaipu-tînd rezista, s-a sinucis.

Omul nu povesti nimic despre biciclistul care necon-tenit îi tăia calea lui Anani. Chibzui de multe ori în mintea lui toată povestea asta și pricepu că ciobanul s-a speriat cînd l-a văzut pe factor venind cu bicicleta și strigîndu-i : „Aa, dumneata, aici îmi ești !“ Așa că, de vreme ce individul îl hăituise pînă la ușă, păstorul nu mai găsi nici o scăpare și își tăie beregata cu briciul ; ș-apoi mult îi trebuie unui om să moară ? — la fel ca și unui ied, e de-ajuns să-i tai beregata.

Păstorul nu le povesti nici faptul că atunci cînd l-a bărbierit și l-a spălat pe mort, văzu pe trupul lui multe căpușe. Căpușa trăiește numai pe oi și cînd ajunge pe un om, se înfige în carnea lui cu fălcile. Poți să-i stri-vești corpul, însă capul cu fălcile rămîn în carne. Găsise pe corpul ciobanului multe căpușe și cînd își aminti tot ce văzuse, își dădu seama că Anani trăise laolaltă cu oile, căci altfel nu ar fi putut lua insectele !

Nu spusese totuși nimănui treaba asta, ducînd cu el taina în mormînt.

Cînd dădu peste căpușe, cel cu caprele înțelese tot ce discutasese pînă atunci cu Anani despre femei. „Dă-le în-colo ! — striga acesta. Femeile nu sînt ca animalele, să zici : uite astea sînt oi, astea sînt capre. Ele sînt o ames-tecătură... Unele sînt grase, lacome, chiar viforoase ; pot bate un bărbat, cît ai clipi din ochi. Astea sînt pericu-

loase. Mai există altele blinde ca apa sfințită, tăcute, nu îndrăznesc nici să te privească în ochi, dar una ca asta e în stare să taie un om, fără să clipească. Și acestea sînt periculoase. Mai există, însă, unele uscățive, care merg tropăind mereu ca porcii, scurmînd peste tot ; e în stare să răstoarne fiecare piatră cu botul ei și dacă îi iese în cale un om, îl răstoarnă și pe el, cît ai zice pește. Nici astea nu-s mai breze. Știu una care îi tăie omului ei cu briciul chestia aia, după care, sărmanul, neavînd ce face, își puse o țeavă de cucută și acum urinează prin ea... Altele, continuă Anani, sînt mai rele ca dracul însuși ; am văzut una din astea la scăldat, și avea păr pe picioare pînă la genunchi ; era păroasă ca o capră, încît ți se zbîrlea și ție părul din cap. Dar cînd se îmbrăca, te privea, îți surîdea ca un înger, de parcă nici n-ar fi fost diavolul în persoană. Și astea sînt periculoase. Apoi mai sînt altele, așa le-a lăsat Dumnezeu pe pămînt, astfel le e sămînța, își rotesc ochii și n-așteaptă decît să le faci un semn... Să te ferească Domnul s-o ții în casa ta. Femeia e ca o boală, nu știe cum să te înjuge mai bine, nu te scapă din mînă nici ziua, nici noaptea. E ca ciuma, ca vărsatul, ca buba roșie, ca febra..."

Nici despre asta nu aminti nimic în timpul cercetării... Anani trăise singuratic, în afara turmei omenești și acum zace în pămînt tot singur, dincolo de movilele acoperite cu iarbă, îngrămădite ca oile una lingă alta. Viața îi trecu gâlbejită și poposi în veșnicie alături de turmă ca o oaie părăsită bolnavă de dalac. Dumnezeu n-a vrut să-i lase singe, el însuși făcu treaba asta, dar nu-și găsi scăparea. Cînd un cioban vede că o oaie s-a îmbolnăvit, o strînge între genunchi și-i lasă singe. Cînd un om se îmbolnăvește, n-are cine să-l sîngereze, trebuie el însuși să-și vină-n ajutor.

Păcătoasă viață ! Oricum ai striga-o, nu-ți va răspunde printr-un ecou, ci va da numai din cap zicîndu-ți : „Tt“, la fel ca aceleia care, pierzîndu-și oaia, a strigat din toate

părțile în mijlocul munților, de nu i-a văzut-o careva, dar răspunsul acestora a fost : „Tiț !“.

Astfel de idei încetoșate, neclare se tot învîrteau prin capul păstorului. Dimineța mulgea caprele, aștepta să vină cineva de la expediție să ia laptele, dar nu mai sosi nimeni, încît strinse o mare cantitate.

Îl duse el la tabără. Javra începu să-l latre, iar oamenii stăteau ingrămădiți sub streășina cortului cel mare. Cînd îl văzură se aplecară și mai mult asupra unor foi albe. Pe femeie n-o zări printre ei. Unul dintre flăcăi îl întrebă dacă a adus laptele. „Laptele !“ răspunse el și se opri cu țapul alături. Flăcăul veni spre ei, strîngînd în mînă o bancnotă. Întinse banii, luă căldarea și vărsă laptele în iarbă. „De-acum încolo să nu mai aduci ! îi zise băiatul. După întîmplarea aceea nimeni numai vrea să vadă lapte“ !

Cînd ajunse la staul își dădu seama că nu mai are banii de hîrtie în mînă ; îi pierduse pe drum, fără să simtă. Și cînd se uită prostește în palma goală, înțelesese că e părăsit de toți și că a rămas foarte singur. Ea nici măcar nu se arătase, ca s-o poată privi, deși tot timpul tușise cam tare. Era peste putință să nu-l fi auzit. Ba a auzit și javra care lătra la el, la țapul și la tusea lui, dar n-a vrut să iasă din cortul ei. „Iar tu, Ione — gîndea el — trebuie să-ți vîruiiești odăița pentru că e tare afumată, s-a făcut roșcată ca o capră și miroase toată a funingine. Multe focuri s-au mai făcut și s-au stins aici, între aceste ziduri, multă căldură și multe umbre s-au revărsat și s-au fugărit pe pereți. Acum nici umbre, Ione, și nici căldură, căsuța ta miroase a rece, iar mirosurile reci, Ione, înseamnă moarte !“.

Cînd a dat drumul caprelor behăitoare și a strigat în urma lor : „Ou ! Tiț ! Ou !“ — iar ele făceau gălăgie și se îmbulzeau una-ntra-alta, văzu la marginea livezii femeia șchioapă. Era departe, dar părea voinică. Străbătea poiana șchiopătînd. „Ou !“ — strigă păstorul. Ea îl auzi, însă nu se întoarse, cum făcea altădată. Pătrunse în pă-

dure. Acolo coțofenele își luară zborul țipînd, se adunară toate la un loc și în felul acesta însemnă drumul femeii printre copaci. Păstorul nu era credincios, dar își făcu cruce.

„Voi lăsa caprele să intre în călduri, n-am să mai pun mîna să le mulg. Cred că dacă trag mai mult decît trebuie o să înceapă să curgă sînge în loc de lapte.“ Coțofenele tăcură o vreme, apoi începură din nou să cîrîie și să se rotească în același loc. „Nu cumva femeia aceea e tot pe acolo și păsările strigă în urma ei ?

Dar ea nu poate fi pe cărare fiindcă nu este o ființă vie și coțofenele n-au cum s-o zărească. Țapul s-a dus și el să vadă dacă nu cumva e vreun lup sau vreo vulpe. S-a întors însă liniștit și-l văd cum își clatină capul. Poți crede orice, dar dacă ești curajos intră cît de cît în pădure...” Așa gîndea pe atunci Ione împletind și despletind turbanul de clocotiș, ori luînd-o spre pădure sau abătîndu-se ca să iasă la loc deschis. Păsările se roteau pe cer și cu toate că Ione se mai codea dacă să intre în pădure sau nu, ele zburau în cerc și se apropiau mereu de marginea codrului. Păstorul împletea și despletea, dar nu avea deloc spor la lucru ; totul îl îndemna spre pădure.

Coțofenele tăcură coborînd una cîte una printre copaci. Omul lăsă turbanul despletit și intră în pădure.

Între copaci, femeia șchioapă ședea, cu un picior întins înainte și celălalt îndoit de la genunchi. Ducea în spînare o legătură mare de lemne strînsă cu o frînghie în față. Se întinsese pe legătură ca și cum s-ar fi odihnit. „Am auzit clopotele — vorbi femeia — și atunci mi-am zis în sinea mea : pe aici trebuie să fie și păstorul caprelor ; am să-l chem“.

„Și ce nevoie ai de mine ?“ întrebă bărbatul.

„Am căzut“, zise femeia și își potrivea mai bine spinarea pe lemne ca să nu se înțepe.

„Uite, păcătoasa de mine sînt șchioapă și nu pot să mă ridic cu legătura asta de lemne“.

Avea un glas plăcut, din piept, fața deschisă și blindă, în ciuda vîrstei și ochi ușor cenușii ca și cum ar fi fost învăluți în aburi.

„Te-ai încărcat cu prea multe lemne“, zise păstorul.

„Așa e, încuviință femeia. Aici la voi sînt lemne destule, dar ochiul ăsta păcătos e lacom, caută să strîngă cît mai mult. Unde am trăit eu nu erau lemne, la noi e numai cîmp, grîu și porumb cît vrei, iar ici, colo se mai arată și cite un copac.“

„Asta așa e, aprobă omul. Vrei să-ți ajut?“

„Să mai stau nițel să-mi mai vin în puteri, apoi ajută-mă“, zise femeia întinzînd în față și celălalt picior.

Ciobanul privi copacii din jurul lor; în ei stăteau coțofenele și tăceau. Locul era întins, umbrit, întunecos și cam morțiu. Iarba sălbatică ajungea pînă la genunchi, dar vitele nu o pășteau. Lîngă un buștean zări ciuperci. Erau albe ca și cum abia răsăriseră din măduva lemnului putred, ridicate în sus pe niște picioare subțiri. „Ciuperci șerpești!“ îl fulgeră un gînd.

Femeia răsufila zgomotos. Abia acum observă el cît era de obosită și văzu că fața îi era asudată.

Nările i se dilatără, simțind mirosul de femeie.

„Noi nu prea cărăm la cîmp lemne, zise șchioapa. Acolo folosim mai mult coceni de porumb care sînt ușori, pe cînd păcătosul ăsta de lemn e greu, iar eu încă nu m-am obișnuit să-l car.“

„Nu te pricepi, o sfătui Ione. Ai întocmit rău legătura“.

„Păi, eu am făcut-o ca un leagăn, spuse femeia. Cinci leagăne am dus pînă acum în spinare, tot așa le-am purtat în spate, cu brîul dindărăt și încruciat în față. Doi copii mi-au murit, au mai rămas trei, iar bărbatul mi s-a prăpădit și el. Fir-ar să fie de soartă blestemată!“

„Așa ți-a fost scris“, o căină păstorul.

„Nici ursitoare nu mai am, oftă ea. Într-o noapte am avut un vis urît și i-am spus mamei : «Maică, uite așa și așa», dar ea îmi răspunse : «Nu e de rău visul ăsta al tău, numai că ți-a murit ursitoarea. Acum că n-o mai ai, tu însăși ai să-ți fii ursitoare.» După asta veni unul dintr-ai voștri de pe aici, un muntean, să mă ceară de nevastă. Ce era să fac ? M-am gîndit, m-am gîndit și dacă trebuia să-mi fiu singură ursitoare, m-am măritat a doua oară. E rău să n-ai ursitoare !“

Își îndreptă basmaua și de sub ea îi apărură fuioare de păr negru și argintiu.

„N-ai mai venit pe aici și altădată ?“ încercă ciobanul s-o tragă de limbă ; voia să vadă dacă va recunoaște sau nu că în unele dimineți trecuse prin fața staulului.

„Nu, zise femeia. Vrei să mă ajuți să mă ridic ?“.

„N-a recunoscut“, gîndi el și apucă legătura de lemne. Mai că n-o ridică și pe ea, împreună cu sarcina.

„Măi, da puternic mai ești, bătute-ar Dumnezeu !“ rise ea și după ce se clătină înainte și înapoi, strînse frînghia din față.

Ochii îi erau tot așa, învăluiți într-o ceață plină de bunăvoință.

„Ține, zise păstorul, să te sprijini în ăsta pe drum.“ Și-i dădu toiagul său. Femeia îl luă, desprinsă cu el ciupercile șerpești de pe buștean și-l întrebă :

„E un toiag de corn ?“

„Da și e pirlit la foc.“

Ea se gîndi puțin.

„E un toiag tare, zise, ia-l înapoi !“

Omul îl luă fără să-și dea seama.

„Ce s-a întîmplat ?“

„Dă-mi altceva să mă sprijin, îl rugă femeia, o cracă sau un băț oarecare.

Ione scoase cuțitul, reteză o ramură de lemn, o netezi la repezeală și o dădu femeii.

„Asta e mai potrivit“, il luă și il încercă să vadă dacă o va ajuta bine la drum. „Toiagul de corn păstrează-ți-l!“.

Omul o privea nepricepînd nimic.

Femeia începu să ridă.

„Nu te uita astfel, îi zise. Dacă bărbatul meu mă va întreba de unde am toiag ca ăsta, eu ce pot să răspund? Să vezi că mi l-a dat un păstor de capre... și el atunci: «Cum vine asta? un cioban să-ți dea ție toiagul. Fă, ți l-o fi dat pentru ochii tăi negri, ai?...» Și tu nu te mai uita așa în ochii mei!“

Femeia se întoarse și o porni întins prin pădure.

Păstorul mai stătu, cît stătu, privind urmele lăsate de ea în iarba înaltă pe care n-o pășteau vitele. Cealaltă nu lăsa nici un fel de urme, de parcă ar fi plutit prin aer. Dintr-o dată își aduse aminte și de femeia din expediție căreia îi făgăduise că-i va împlети o coșniță drept amintire. Își închipui cum soțul acesteia o va întreba: de ce i-a dat păstorul coșnița, nu cumva pentru ochii ei negri?

S-ar părea că femeia se ferește să ia vreo amintire de la el și atunci n-ar mai avea nici un rost să îndeplinească o coșniță.

Dădu de cîteva ori tîrcoale taberei de departe, două zile la rînd văzu expediția plecînd devreme după trebu-rile ei și dispărînd în pădure. Dinspre corturi se auzea lătratul javrei. Cu siguranță că femeia era acolo pregătind mîncare pentru ceilalți. Totuși nu îndrăznea să-i apară în față. Ei, dacă ar fi fost cea cu lemnele nu s-ar fi sfiit, cu ea se simțea în largul său. Cuvintele îi erau familiare, vestmintele ei, de asemenea familiare, pînă și sudoarea îi părea familiară.

Intr-o zi văzu dinspre tabără fum. Făcu un ocol și intră cu turma într-o ripă largă. Mănunchiuri rare de aluni creșteau îngrămădite, o iarbă uscată ivea smocuri, smocuri prin aluniș, iar locul nu părea nici pădurice, nici poiană. Tăie cu cuțitul niște crengi de alun, aprinse un foc mic și se așeză lingă el să lege cercul pentru o coșniță.

Încălzea la foc creanga de alun, o îndoia pe genunchi, iar
țapul stătea pe lingă el privind-l cum lucrează și clătina
din cap. Turma se întindea leneșă prin aluniș. Caprele
nu mai dădeau lapte și țițele le erau umflate. Cîteva clo-
pote sporovăiau ceva între ele, întrerupînd și reluînd ne-
conținut discuția. Întîmplările petrecute de la un timp
încoace le îndepărtaseră de păstor, sau poate acesta se
îndepărtase de ele, căci întorcea capul să le privească din
ce în ce mai rar, la fel cum face și un om care a pornit
la un drum lung. La început casa și oamenii din fața lui
ii apar în mărime naturală, le distinge trăsăturile fețelor,
apoi nu le mai deslușește, casele se micșorează și oamenii
devin ca niște puncte. În acest timp tu rămîi la fel, mergi
cu același pas întins pe drumul tău și toate de la care
ți-ai luat rămas bun se micșorează, pînă cînd, dintr-o da-
tă, se cufundă în spatele unei culmi. Evenimentele pe-
trecute după sosirea expediției nu pieriseră încă dincolo
de culme. Se tot micșorau însă, de aceea ciobanul se în-
torcea spre ele din ce în ce mai rar. Se străduia să pri-
vească mai mult înainte, deși în fața lui totul era tulbure
și încîlcit.

Crengile de alun se făcură un cerc pe care-l legă.
Lemnul acesta nu-l înșală, nu plesnește nicăieri. Îi puse
pe iarbă și-și scutură cu palmele pantalonii, aruncînd
vreascurile în foc. Această tresări și se însufleți.

Tocmai atunci apăru lingă el femeia din tabără.

„Bună ziua“, spuse ea.

Păstorul sări în picioare..

„Șezi, sezi!“ îi zise ea luîndu-l de umeri și silindu-l
să se așeze. Se sprijini de umărul lui, își îndoii picioarele
și șezu lingă el. „Oh! — făcu îndreptîndu-și rochia —
mă dor toate oasele.“

O privea surizînd timp; era de-ajuns să întindă mîna
ca să fie a lui. Ea îi povestea că de la un timp are ambi-
ția de a căuta singură desene pe stînci, separat de cei din
expediție. Ceva îi spune că le va găsi și vor rămîne cu
toții foarte mirați. De aceea sînt zile cînd lasă mîncarea

să sfirîie pe foc și javra să păzească tabăra și pleacă să cerceteze adăposturile și stincile. Femeia are ochiul mai pătrunzător.

„E adevărat“, încuviință bărbatul și auzindu-și glasul prinse curaj. Se uită în ochii ei să vadă cît sînt de pătrunzători, dar ea îl opri punîndu-i palma peste gură.

„Nu...“, zise femeia. (Voise să spună: „Nu te uita așa la mine.“) Dar nu izbuti să-și termine vorba, pentru că el atîta aștepta să zică ea „nu“ ca să capete și mai mult curaj. O trînti în iarbă și focul ridică asupra lor puțin fum.

„Mi se pare că mi-a plesnit fusta!“ zise femeia, dar păstorul, nu auzi nici pîrîiitul fustei, nici pe ea. Focul, alunișul, caprele — totul se împăienjeni în fața ochilor săi.

La un moment dat răsunară din ceață risete și țipete femeiești. „Vai!“ Se auzeau multe glasuri, ca și cum ar fi fost niște iele foarte aproape de el. Își săltă capul și, deși totul îi părea învăluit în neguri, desluși cum ielele își arătau capetele din aluniș și se uitau la el cu ochii căscați. Miinile îi rămaseră dintr-o dată goale. Femeia sări de sub el și începu să țipe către iele: „Ajutor! Ajutor!“

Așa cum era în patru labe, făcu un salt în picioare. Fără să-și dea seama își ascunse părțile rușinoase și văzu prin aluniș alergînd niște șorțuri negre. În fața lor veneau altele, care cîntau ceva. Femeia din expediție de asemenea alerga spre ele strigînd ajutor.

Nu erau iele.

Mai tîrziu, în timpul anchetei judiciare, înțelesese că dăduse peste ei o clasă de fete de la liceul din oraș. Primele care intraseră în tufișuri după alune, nimeriseră drept la foc. Cînd colo, spaimă mare, începură să țipe, după cum povestea profesoara lor și-n timp ce ea se năpusti într-acolo, văzu o femeie atacată strigînd după ajutor. Tilharul ședea în fața focului legîndu-și izmenele,

aşa că era limpede ce se petrecuse, cu atât mai mult cu cât femeia avea hainele de pe ea sfîşiate. Cumplită e soarta femeii : ea poate fi oricînd atacată.

Aşadar nu erau iele ! Dar dacă binele nu se alătură unui alt bine, două rele se adună întotdeauna şi de mai trece pe aproape şi un al treilea rău, imediat se va alătura celorlalte.

La puţin timp după întîlnirea asta mai apărură şi cîţiva flăcăi din expediţie, trei mi se pare. Bărboşi şi indigenaţi, apărură în faţa şorturilor negre şi începură să-l facă pe păstor de două parale. Acesta îşi reveni ; era singur în faţa tuturor, dacă nu l-am socoti şi pe ăp care stătea lîngă el, şi privindu-i cum îl batjocorăsc, cum vin spre el în acelaşi pas, unul lîngă altul, scoase cuţitul. Nici nu se retrase, nici nu porni spre ei, ţinea numai cuţitul strîns în mîină şi-i aştepta.

Dar nici ceilalţi nu mai înaintară.

Profesoara ţipa : „Uzurpatorilor, tilharilor, atacaţi femeile altora, meritaţi să fiţi spînzuraţi, la tribunal cu voi, fiare ce sînteţi !“ Şorturile negre se îngrămădiseră în jurul ei, iar femeia din expediţie se pierduse printre ele. Cei trei bărboşi cu mîinile în şolduri îşi potoliseră ocările.

„Mama voastră !“ zise păstorul şi, vîrîndu-şi cuţitul în teacă, porni urmat de ăp spre turma lui.

Şorturile negre începură să fluiera ceva şi să-l batjocorască, însă el nu înţelese nici de ce rîd şi nici ce anume fluiera.

Încă nu-şi revenise ; era în aceeaşi stare ca atunci după întîmplarea cu Anani. Dacă ar fi avut în faţa lui un om i-ar fi dat un picior în burtă, sau dacă ar fi avut o bicicletă, ar fi dat-o de pămînt ; aşa, izbea nervos cu piciorul ciupercile coapte care lăsau pe bocancii lui o pulbere de spori. ăpaul îl urma năucit, înecîndu-se în pulberea ciupercilor şi tuşind bătrîneşte.

După o vreme îşi dădu seama că a intrat într-un hăţiş. Locul era întunecos şi prăfuit, pîrînd că nimeni nu tre-

cuse în ultimul timp pe acolo să scuture praful de pe frunziș. Nu-i plăceau asemenea locuri, iubea pădurile pline de aer, cu cărări. Ce căuta el pe aici, prin aceste lăcașuri potrivite pentru birlog de fiare? Numai bunul Dumnezeu știa !... Țapul îl urma și asta-i era de ajuns ca să nu se simtă singur. Mergea aplecat prin desișul prăfuit; păianjenii dădură fuga să vadă cine le-a sfișiat păienjeniișul. Țapul se opri în fața lui și-l privi în ochi. Omul și țăpul ședeau în hățiș și trăgeau cu urechea. Cu cât ascultau mai mult, cu atât nu auzeau decât zgomotul propriului lor singe bătându-le în timpane.

Avocatul lui îi spuse că dacă va scăpa cu numai trei ani de muncă la carierele de piatră, să facă cinste. Păstorul era buimăcit; necazul îi va veni mai târziu, acolo, la ocnă, când își va aminti că în anul acela chiagurile iezilor erau mari, ceea ce însemna că vor avea o iarnă lungă.

Apărătorul său era un localnic în vîrstă, cu sacoul destul de lustruit, cu fața ofilită și nasul roz, vădind că îi cam plăcea vinul. Cu toată figura sa scofilcită, avea niște ochi vii. Dimineața tăie o jumătate de metru cub de lemne, aprinse soba de gătit din odaie, gustă dintr-o fasole încălzită rămasă din ajun și bău o jumătate de cană de vin de casă.

„Butoiul ăsta a început să miroasă tare a doagă — își zise el — de acum n-am să mai pun vin într-însul“. (De fapt butoiul mirosea mereu a doagă, încă de cînd l-a cumpărat). Meșterul îi pusese o doagă proastă care putrezea încetul cu încetul și dădea miros vinului. Poporul a găsit un cuvînt foarte potrivit pentru un asemenea butoi; el spune că urinează. Dar oricum ar fi fost, astea sînt lucruri mărunte. El bău vinul, nu pentru că avea chef de băut, ci pentru a prinde puțin curaj și limbă.

La tribunal spuse că este bine și drept să fie respectate legile, pentru că ele sînt la fel pentru toți. Con-

stituția dă drepturi femeii, ea luînd parte activă la viața noastră obștească, culturală și economică. A pătruns chiar și în cosmos, așa că este o idee învechită să ne mai îndoim de puterea ei. La urma urmelor toți sîntem căsătoriți și fiecare simte pe propria-i piele forța femeii. De asemenea este tot atît de adevărat că legea este foarte severă, dar acest lucru constituie o necesitate. După el, orice femeie este legată de confortul ce i-l oferă o locuință, de comoditate, de o anumită mobilă ; îi place să facă baie mai mult decît bărbatului, asta așa este, iar o locuință actuală la Sofia cu încălzire centrală și cu apă caldă continuă îți dă o asemenea posibilitate. Dar confortul e una, datoria e alta : să zicem că bărbatul conduce în munți o expediție care caută desene pe stînci, și femeia se desparte de confortul ei pornind împreună cu soțul ca să împartă greutățile. O greutate suferită în doi, devine o jumătate de greutate, lucru pe care-l cunoaștem cu toții. Și-n felul acesta oamenii se despart de viața lor liniștită de fiecare zi ca să pornească în urmă, prin veacuri și să caute pe stînci desenele omului cavernelor, ale păgînului și ale nomadului. De la civilizație, de la era cosmică ei se întorc în întunericul de nepătruns al istoriei omenirii. Observați că priveliștea nu s-a schimbat prea mult de atunci încoace, de vreme ce încă mai sînt desene pe stînci, există stîncile și peșterile cu vetrele reci, unde același om al cavernelor și-a aprins focul său. Civilizația pătrunde la munte, dar el își îngăduie să observe că acolo mai există nomazi, spiritul lor este continuat prin sîngele zecilor de generații. Fără să conteste cele spuse de confratele său, dorește numai să atragă atenția Tribunalului asupra unor împrejurări. Cum și în care anume împrejurări s-au întîmplat toate astea... Un păstor tînăr și puternic trăiește la munte și nu poate sta de vorbă decît cu caprele sale și cu Dumnezeu. Capra este însă, o vietate necuvîntătoare, iar Dumnezeu nu există. Prin urmare nu ne rămîne decît să conviețuim

numai cu natura, să-i căutăm apropierea, să găsim într-însa un sprijin, inspirație și liniște sufletească. Un om, spre deosebire de animalul care paște, are neajunsul că natura îi dezvoltă imaginația. Aș atrage atenția numai asupra unui singur fapt: nimfele! Cine a născocit nimfele cu jocurile lor și cu scăldatul lor noaptea, în viroa-ge? Cine le fura cămășile, în timp ce ele se zbenguiau, rideau și se stropeau cu apă? Cine era acela care cădea în farmecele și cursele șiretelor fete? Păstorii — copii ai naturii. Pentru că aceștia erau oameni puternici, iar când un bărbat este tânăr și puternic, pare croit din două jumătăți. Una este de capră iar cealaltă bărbătească. Se-tea și străduința lui au fost de a cunoaște și de a stăpîni natura, de a învinge împotrivirea ei. Aceste năzuințe sînt un efort bărbătesc care stau la baza dezvoltării omenirii. În acest fel păstorul de față se află într-o continuă uni-tate cu natura, cu toate ființele vii din mijlocul ei, de la fiară pînă la giza cea mai neînsemnată.

El ascultă noaptea rîsul nimfelor la rîu și clipocitul apei, ziua privirea lui se revarsă asupra pădurilor și li-vezilor, imaginația lui bărbătească desenează tablouri ciu-date, iar rîsetele nimfelor încă îi mai răsună în urechi. Albinele zumzăie din floare-n floare, porumbeii zboară perechi, livezile fumegă ușor și în mijlocul tuturor aces-tora traversează o vedenie — o siluetă femeiască cu părul răsfirat, cu fusta în bătaia vîntului... Zi de zi tabloul se repetă, dorința de a îmblîzi natura devine tot mai puter-nică, încît pînă la urmă acest păstor n-a mai putut rez-ista, a sărit și a pornit după pașii vedeniei, îmbrîncit numai de jumătatea sa bărbătească. Printr-o îndelungată conviețuire cu natura omul își pierde reprezentarea reală a lumii exterioare, de dincolo de culmi, cu ordinea, cu legile și tribunalele sale. Și apoi de unde să știe jumă-tatea masculină a acestui păstor în cauză că nimfa nu este o nimfă adevărată și că în oraș există un tribunal județean?

Avocatul se așază la locul său. Mai simțea încă în gură gustul doagei. Se gîndi că nu face să mai pună vin în butoiul vechi. În acest timp păstorul caprelor gîndea : „Vai și amar de omul prost !“

În mintea lui se ivi imaginea lui Anani, cu un obraz bărbierit și cu celălalt încă neras, cu clăbucul de săpun uscat, avînd înfipite pe corp capetele căpușelor. Anani se dădu la o parte și se arătă țapul — stătea nemișcat și îl privea cu ochi lași...

Păstorul oftă.

Femeia care făcea parte din expediție voise într-adevăr să descopere singură, fără știrea celorlalți, desene pe stînci și de aceea a continuat să cutreiere singură muntele. Se cățara pe stînci, străbătea cărări anevoioase, refăcute de capre, mergea cu greu pe creasta stîncoasă, era gata, gata să cadă de vreo cîteva ori, totuși n-a încetat să colinde singură pînă cînd, într-o zi sub un lichen de stîncă văzu desenat un bizon și doi oameni. Oamenii și bizonul erau la fel de mari, unul înfigea o lance în animal, celălalt alerga în urma lui cu o sulită gata s-o azvirle. Cuprinsă de emoție, femeia se strecură mai în față, lipindu-se aproape de stîncă. Un bolovan se desprinsese de sub picioarele ei, se rostogoli îndelung în prăpastie, făcînd-o să privească sub ea ; era adîncă și abruptă. Își zise că nu trebuie să se întoarcă mai mult înapoi, ci să se sprijine numai de crăpăturile stîncii.

Degetele ei căutau fisuri, pipăiau dacă sînt rezistente și încet, încet începu să se apropie de bizon și de arcași. Nu izbuti să ajungă însă pînă la ei, fiindcă cineva o chemă, sau mai de grabă o întrebă : „Eei ?“

Se întoarse și văzu pe muchia stîncii, în spatele ei, țapul. Stătea liniștit și se uita la ea.

„Ei ?“ întrebă din nou animalul și clătină din cap. Nu era supărat, doar că, înfipită în barba lui, căpușa flămînzise și încă de dimineată începu să-i sugă sîngele, de aceea

își mișca mereu capul. Nimeni n-ar fi putut spune dacă nimerise din întâmplare, sau o urmărea tot timpul pe femeie, pentru că el cutreiera peste tot. De cealaltă parte a stincii se auzeau chemările caprelor, care nu mai dădeau lapte și se făcuseră mai îndesate, iar voroava clopotelor răsună acum mai viu, într-un fel anume. Animalul își mișcă încet urechile ca de iepure și, deși respira pe nări, nu părea amenințător.

Mirosul de țap o izbi puternic. Îi era cunoscut de la ultima întâlnire de lingă foc, îl simțise încă de când flăcări din expediție încercaseră să-l incalcece. (Încercă să zîmbească, dar pe fața ei nu se desenează decît o grimasă.) Dintr-o dată desluși clar cum bate cineva la ușă. Aceasta se deschise și în cadrul ei stătea țapul, privind ce se petrece înăuntru. „Păstorul l-a trimis!“ se îngrozi ea și ar fi vrut să strige, însă din gît vocea îi ieși răgușită. Îi trecu îndată prin minte un alt gînd, că n-are cum să fie trimis de stăpînul său, fiindcă acesta lipsește, doar să-l fi învățat, să-l fi dresat, așa cum se dresează cîinii; a văzut ea cum îl călărea, de ce nu l-ar fi învățat să urmărească și oameni!

Țapul încetă să-și mai miște urechile, le lipi una de alta pe spate și își aplecă fruntea, privind mereu femeia.

„Nuu!“ țipă dinsa, înfigîndu-și degetele în crăpătură; corpul ei se lipi de stinca rece.

Animalul făcu un salt sprinten înainte.

Barba lui haiducească flutura în vînt, coarnele izbîră femeia, ea desfăcu brațele să se apuce din nou de crăpătură, dar aceasta se lărgi, devenind mare ca o prăpastie.

Femeia zbură în ea; se auziră oase sfărîmate, o lovitură moale apoi ceva greu se rostogoli la vale și totul se potoli.

Țapul privi în jos să vadă ce mai este.

O pietricică se desprinsese, începu să sară în jos pe coasta abruptă cînd ici, cînd colo, trecu peste un bolovan

mare, se rostogoli cu zgomot, grăbindu-se să vadă ce s-a întâmplat în prăpastie.

Văzu și se liniști.

Coțofenele se adunară și croncăneau : „Cra ! Cra !“ dar Țapul nici nu le băgă în seamă. Își adună turma și o conduse în jos spre tabără. Acolo pîlpîia focul, iar javra ieși de după corturi și începu să latre îndirjit. Țapul îl hăitui pînă între două corturi și-l azvîrli cu coarnele, încît cățelul semăna într-adevăr cu o coțofană și, la fel cu ea, zbură pînă la marginea livezii. Animalul distrusea corturile din drumul său, dintr-o singură lovitură, iar acestea se înfășurau moi ca niște ciuperci strivite. Toată tabăra începu să semene cu o floare ofilită ; pinza uscată se făcuse o grămadă călcată în picioare de capre...

Seara, expediția, găsi tabăra distrusă în întregime și călcată de copitele caprelor. Într-un colț zăcea întinsă javra. Muște întîrziate îi sugeau sîngele închegat.

Țapul bău apă din gîrlă. Simțea că ceva care nici nu se îndepărtează, nici nu se apropie, vîiește, în jurul său. Chemă caprele și le conduse spre miriștele de tutun. Începură să strige vesele în urma lui. „Be ! Be !“ Clopotele se întreceau la vorbă unul după altul și turma întreagă mergea sprintenă și veselă după conducătorul ei, ca și cum s-ar fi dus la nuntă.

În timpul ăsta o gaiță auzi coțofenele adunîndu-se grămadă și se duse să vadă ce s-a întâmplat. Zbura la fel, pe o parte, de obicei numai cu o singură aripă, iar cu cealaltă bătea din cînd în cînd. „S-o fi întîmplat ceva, iarăși ?“ se întrebă gaița, apoi făcu două cercuri pe deasupra pădurii ca să vadă mai bine coțofenele zborul ei ciudat, și îndată ce o observară și clătinară din cap, ea își întinse o aripă de-a lungul corpului, cu cealaltă bătut aerul mai mult timp și coborî. „Ooo ! Nici nu-ți poți închipui !“ strigară coțofenele în grup și toate deodată începură să povestească cum femeia lăsase ceva să fiarbă pe foc și pornise prin pădure. Cutreiera cînd pe o potecă,

cînd pe alta cu privirea ațintită mereu asupra stîncilor, fără să se mai uite înapoi. „Eu i-am atras o dată atenția, povestea o coțofană. «Fată, fată, ferește-te de țap că e mereu pe urmele tale». Ea, însă, nu mi-a dat nici o atenție“. „Dealtfel și eu i-am spus, cînd se cățara pe o cărare, zise o altă pasăre, dar ea, după cum mi se pare, se simți ofensată, pentru că mi-a zis : «Uș !» Așadar «uș ?» mi-am zis eu atunci și am pornit să le spun celorlalte coțofene să n-o mai prevină“. „Adevărat, așa s-au petrecut lucrurile, interveni o a treia coțofană, deși am prevenit-o și eu în taină. Nu m-am dus chiar așa, direct să-i spun, dar am strigat în urma ei ; «Cra ! Cra !» Dacă ar fi vrut, m-ar fi observat, dar se pare că nici nu m-a băgat în seamă. A mers înainte, a privit stîncă și după un timp s-a oprit. Țapul de asemenea în urma ei : «Ei ?» a întrebat-o el atunci ! Femeia i-a răspuns : «Nu !» S-a dus și a împins-o cu coarnele. Dînsa își luă zborul, dar omul nu-i ca o coțofană să poată zbura peste tot. Zbură ce zbură și se izbi de pămînt. Cînd ne-am dus s-o vedem, nu mai mișca. Poftim ce mai treburi !“ „Omul cît e el de om, zise o coțofană bătrînă, greu va învăța să zboare ca noi. Cel puțin de-ar ști să dea o dată așa din mîini“. „Nuu, ea a dat din mîini, se amestecară celelalte coțofene, dar bătea numai cu una și-n felul acesta cum o să poți zbura ? !“

Mai făcură ele ceva zarvă apoi se lămuriră că nu-i ușor unui om să poată zbura ca o coțofană. Gaița rămase pe gînduri, clătină din cap și începu să țocăie cu limba : „Tț-tț-tț !“

„Nici nu poți să-ți închipui ce-a fost !“ rostră coțofenele și năpădiră asupra copacilor. Trebuiau să stea aici de veghe pînă cînd să vină oamenii ; trebuiau să se ridice în văzduh ca și cum ar fi legate cu un șnur și cineva le înalță și le coboară din nou deasupra pădurii, în fiecare zi de cîteva ori, pînă cînd vor fi observate de oameni care să vină la ele să afle povestea. Pentru că, iubite ceti-

torule, acolo unde se adună coțofene, întotdeauna s-a întimplat ceva.

Dar întâmplarea nu s-a petrecut chiar așa. Toată povestea asta a fost rodul imaginației ei de femeie.

Este adevărat că țăpul a făcut un salt înainte, a împins-o foarte ușor, ea a strigat ca și când ar fi zdrobit-o, a căzut pe cărare și cu ochii holbați de groază a văzut cum animalul trece peste ea asfixiind-o cu duhoarea lui de țăp și se ascunse după adăpostul ieșit în afară ca un cot. Atunci femeia văzu o pietricică rostogolindu-se, săltînd pe povîrnișul prăpastiei să vadă dacă nu cumva căzuse jos ceva. După ce văzu se potoli. Deasupra ei coțofenele strigau în cor : „Cra ! Cra !“ Își luau zborul de pe arbori în sus și din nou se lăsau în jos, pînă cînd le observă gaița și, luîndu-se după ele, veni și ea să vadă cum stau lucrurile. Însă toată întâmplarea n-a fost cine știe ce ; o femeie își rînduia fusta și se scutura de praf stînd chiar pe muchia adăpostului de stîncă ; după ce termină porni șchiopătînd, în care timp coțofenele își dădeau cu părerea că omul nu va învăța curînd să zboare ca ele și dacă tot nu știe să zboare, cel puțin să învețe să dea din miini ca să se poată muta prin aer dintr-un loc într-altul.

Tot atunci, țăpul, călcă în picioare tabăra expediției, azvîrli în aer javra schelălăitoare, apoi trecu riul, urmat de chemările vesele ale caprelor : „Ie ! Ie !“ și porni spre miriștele de tutun.

IEPURE

Pînă în 1960 se mai găseau prin piețe și pe la iarma-roace niște instrumente muzicale, numite ocarine, vîndute fiind de olari. Erau răspîndite mai cu seamă în satul Bistrilița din ținutul Bercovița. Pare-mi-se că pe acolo nu se mai găsea nimeni care să fluiera din gură, ci toți cîntau la ocarină.

Prin satul nostru nu prea erau asemenea instrumente ; dacă se ivea una adusă de la tîrg, fluiera cît fluiera și pe urmă nu se mai auzea. Aveam un cimpoi, Panețo ; cimpoiul lui cuprindea cîte un metru cub de aer. Despre ocarină spunea că nici măcar nu-i fluier — nici nu poți s-o umfli, nici n-o poți prinde între buze.

Existau, desigur, ocarine din lut, mici de tot, cît o jumătate de palmă, dar erau și din cele mari de două palme, pîntecoase, solide, brune de preferință, zmălțuite în jurul găurilor cu cercuri verzui. Sunetul lor era puternic ca și cum ar fi suspinat și ar fi gemut întruna. Cele mici fluierau ascuțit și țiuiau ca niște viespi. Ele erau ceva mai pestrițe, verzi, roșii, albastre și toate aveau cercuri aurii în jurul găurilor.

Primul care a adus o ocarină mare în cătunul nostru a fost Iepure. Era din lut, sclipitoare și cum o ținea la subsuoară apărea ca o piine mare.

Iepure încercase toate instrumentele de suflat. Când avea bani cumpăra cîte unul, cînd rămînea fără bani îl vindea. Deocamdată, fiind cam lipsit de bani, cumpărase o ocarină de lut care nu costase cine știe ce. Pe lîngă asta o mai luase și ieftin, încă de pe vremea cînd piețele erau doldora de ele, mi se pare cam pe la începutul războiului. După ce fluieră din ea cît fluieră, Iepure îl chemă pe vecinul său Perunika și vîrîndu-și mîna în buzunar, scoase de acolo o ocarină verzuie, mică de tot. „Îți sînt tutore — zise el — așa că, ascultă-mă ! ține asta și învață să cînti din ea.“ Perunika luă ocarina și piu-piu, prinse a învăța să cînte. Micul instrument puia, cel mare îi răspundea cu gravitate și încet, încet începură să se îngine, să-și potrivească măsurile și să se asculte unul pe altul.

Perunika era încă minor, ultimul dintr-o familie numeroasă care se aseamănă cu copacii : cresc cît cresc, apoi o ramură se usucă și alta la fel, un vlăstar prinde viață, izbucnește în vâpăi verzi și iată-l retezat. Copacul stă o vreme drept, apoi pasărea care-și clocește ouăle într-însul nu mai vine să-și așeze cuibul, îi ocolește goliciunea, măduva îi putrezește, bondarii își sapă galerii într-însul zumzăind supărați, oamenii și vitele îl ocolesc de departe și astfel se însingurează. La fel și cu alde Perunikii — unul s-a însurat și n-a dat rod, celălalt de asemenea, pînă cînd, la sfîrșit, n-a mai rămas decît un singur vlăstar verde — Perunika. Avea o avere mică, vite puține, o casă veche, impozite cu duiumul și, pe deasupra, era minor. Oricît de săracă ar fi o gospodărie, tot trebuie făcute niște treburi : contestațiile cu statul pentru stabilirea impozitelor, procurarea билетelor de vînzare-cumpărare pentru vite, plata dărilor, trecerea bunurilor de pe un nume pe altul și tot felul de asemenea lucruri. Un minor nu se pricepe în chestii de astea și de aceea se aleg trei tutori care să-i descurce toate treburile. Așa că tu-

torii băiatului deveniseră vecinul său Iepure, un bătrîn, ciobanul Istrati, și un cuscu îndepărtat al familiei, Zarko Marinkov, muncitor la calea-ferată, beteag de-un picior după ce căzuse peste el o șină de cale-ferată. Trăgea după el piciorul vătămat de parcă ar fi cosit. Pe atunci se schimbau șinele și se întărea terasamentul spre orașul Vidin de pe malul Dunării. Istrati era mereu cu vitele la pășune, Zarko Marinkov venea o dată pe săptămîna de la lucru, în timp ce Iepure era mai totdeauna acasă și de aceea trecea drept tutorele principal, așa cum se și socotea el însuși.

În fiecare zi Iepure îl învăța pe Perunika să cînte la ocarină. Cea mică fluiera subțire și grăbită, în timp ce ocarina mare scotea din gîtlej un șuielat gros ca un geamăt, ținînd isonul primei. Bătrînul numea acest acompanyament „Komba“. Chiar așa îi voi striga lui Perunika : „Haide, zi-i una mărunță, iar eu voi ține Komba !“. Pănețo, cel cu cimpoiul care putea să tragă un metru cub de aer, veni o dată să-i audă pe suflători, îi ascultă, cît îi ascultă, fumă trei lulele de tutun, îndesîndu-și căciula ba pe ochi, ba pe ceafă și zise : „Măi, să fie de țevișoare !“.

Cătunul se obișnuie cu cele două ocarine. Perunika creștea, deveni bărbat, tutorii îl tot îndemnau să se însoare, dar el se codea mereu. Într-una din zile s-a dus la pășune după fîn. Așa i-a fost soarta, altfel nu-mi dau seama cum, dar s-a dus pe picioarele lui și l-a adus înapoi Istrati. Iată ce povestea acesta : Cîcă l-a văzut sus în car și i-a spus să coboare, să mîne vacile de jos că niște muște vinete au împînzit ținutul și dacă înțeapă vitele, dă strechea în ele și o i-au razna. Perunika îi zise : „Las' să dea strechea-n ele“, și le îmboldi cu bățul. Ele însă se zmintiră, loitrele se scuturară în urma carului, podeaua se răsturnă împreună cu Perunika și cînd Istrati ajunsese la locul întîmplării, văzu că vîrfurile leucii de fier

zdravăn, ce ține partea dindărăt a loitrei, trecuse prin corpul flăcăului. L-a răsturnat pe spate — era mort ! Abia izbuti să ajungă vacile, le aduse înapoi, îl sui cu chiu cu vâi pe Perunika în car și iată-l acum în sat. Trimiseră să-l cheme și pe cel de al treilea tutore care veni târziu. Se adunară cu toții la un loc, sosiră și nevestele lor, ba și vecinii — ce mai, venise lume multă.

Tutorii se gîndeau ce trebuiau să facă de-acum încolo. Priviră în curte : găinile se plimbau, vacile rumegau legate la umbră, o capră mesteca frunziș lîngă șopronul de lemne, o pisică rătăcea în sus și în jos, o jumătate de căpiță de fin zăcea neisprăvită, dinspre cocină se auzea un purceluș care-și vîra botul prin îngrăditură așteptînd să i se verse mîncarea în troacă.

Omul s-a dus, dar gospodăria lui trăiește, se cere îngrijită, vrea o mină de gospodar care să trebăluiească. Iepure strigă : „Toate astea se vor vinde și apoi îi vom comanda la Bercovița un monument funerar. Dacă vom găsi cumpărător, vom vinde și casa.“ Istrati și Zarko Marinkov socotiră și ei că așa era cel mai bine și că nimeni din cătun nu-i va învinui că ar fi luat ceva din avutul lui Perunika. „Îi vom da noi de capăt și trebii isteia — zise Istrati — dar acum să ne îngrijim mai întîi de mort și să-l păzim ca să nu sară peste el pisica.“ „Eh, să-l sară pisica ! — clătină din cap Iepure. Astea-s mofturi băbești !“.

Se duseră, totuși, să spună femeilor ca să-l păzească de pisică.

Îndată ce simți că în casă a intrat moartea, pisica își duse puii în șopron. Nu făcuseră încă ochi și ea îi apuca de ceafă și-i căra unul cîte unul. Îi ascundea într-un culcuș făcut din paie de anul trecut, chiar sub acoperișul de olane. Viespile își lipeau fagurii sub țigle. Trebuia doar să-și depună ouăle și, fiind vară, țiglele fierbinți le vor încălzi și le vor cloci. Viespilor țiglele țin loc de cloșcă, se înfierbîntă la soare și le clocesc ouăle

din faguri. Pisica nu dădea nici o atenție viespile pentru că se grăbea să-și mute și ultimul pisoi. În casă era zurbă mare. Iepure da mereu porunci cu glas molcom, femeile umblau de colo-colo, iar pisica era atentă ca-n această învălmășeală să n-o calce careva. Când ducea și ultimul pisoi, Zarko Marinkov veni spre ea și pentru că trăgea mereu un picior, pisicii i se păru că vrea să-i țină calea. Văzu roșu în fața ochilor, o cuprinse un fel de nebunie și, pînă ca lumea adunată să priceapă ceva, făcu miorlăind un salt pe deasupra mortului. Totul s-a petrecut cît ai clipi din ochi, dar oamenii văzură ce se întîmplase și șopteau : „L-a sărit ! La sărit !“

Pisica se ascunse în întunericul șopronului, sub olanele calde.

„Perunika o să ajungă strigoi !“ zise Istrati și își făcu cruce.

„Strigoi !... „Strigoi !“ își șoptiră femeile una alteia ; după credința populară, dacă peste un mort trece o pisică, acesta se transformă în strigoi. Aici, în cătun, vampirii sînt numiți strigoi. După ce moare, omul nu pleacă pe lumea cealaltă, ci devine vampir, rămîne în cătun și mulge noaptea vacile, împletește cozile cailor, mai pune mina pe vreo bicicletă ca să se plimbe, trage vinul din butoaie și așa mai departe. Zarko Marinkov spunea că de vreme ce Perunika n-are rude, va veni noaptea la tutorii săi.

„Fleacuri băbești ! zise Iepure. Crezi tu că dacă pînă acuma i-am fost tutori, o să-i mai fim și de acum înainte ? Dacă va ajunge strigoi va face cum îl taie capul. Eu nu cred în poveștile astea care s-or fi întîmplat cine știe cînd.“

Dar, pentru orice ocazie puse ocarina în sicriul lui Perunika. „Nu e adevărat, făcu el, însă e bine să o aibă la drum. S-ar putea să-i vină cheful de cîntat.“ „Așa e — întări Istrati. Fluierul nu-ți cere nici pîine, nici apă și, uite, uneori ai nevoie de el.“

Mult timp după înmormîntare umblau vorbe că Perunika a devenit strigoi iar oamenii din cătun se iscodeau să ştie unde se va arăta înţila oară. După ce trecuseră cele patruzeci de zile, femeile veniră la mormintul neted şi spuseră că moviliţa se afundase. Iepure se miră : „Nu-i cu putinţă ! Băiatul se şi află în rai, cîntă din ocarina lui la urechile Domnului, iar sfinţii stau în jîrul lui fericiţi.“

„Ba ! zise Paneţo. Voi credeţi că dacă fluieraţi din ocarină o să intraţi imediat în rai.“ „Ei, da, crezi că o să intri numai tu cu cimpoiul tău !“ îl privi Iepure pieziş. „Şi de ce nu — se uită la fel Paneţo. O fi văzut Dumnezeu oameni drepti, dar mă îndoiesc că a văzut vreodată un cimpoi“. „O să-ţi dea ţie drumul, să-i ţiui cu piscoiul tău la ureche — vorbi mai departe Iepure. Cum îţi închipui una ca asta ? În primul rînd, Dumnezeu o să aşeze alături de el unul care să-i cînte din ocarină, pentru că fluieră uşor, ca o păsărică la urechea lui, iar pe tine, de cum te-o vedea cu cimpoiul, o să te apuce cu două degete de ceafă şi o să te azvirle tocmai în iad ca să-şi facă dracii foale din burdusul tău... O să ai de suflat sub cazane cu foalele tale ca să aţîţi focul, în timp ce eu o să petrec în rai...“ „Bine, înţii să murim şi pe urmă vom vedea !“ cedă Paneţo.

Iepure tot povestea în dreapta şi-n stînga : „Cînd va auzi Dumnezeu ocarina va zice : «Măi, dar prost am mai fost, am prăpădit atîta ţărîină ca să plămădesc din ea doar pe om, dar nu mi-a dat prin minte să fac şi o ocarină. Însă omul a ieşit mai al naibii ca mine ; a luat ţărîină şi şi-a făcut-o singur. De mi-ar fi trecut prin cap mai înainte una ca asta, nu l-aş fi făcut în nici un caz pe om din lut, ci aş fi plămădit numai ocarine. La rîndul lor acestea s-ar fi plodit şi încetul cu încetul lumea s-ar fi ticsit cu ele. Cine iubeşte ocarina îşi va umple casa cu ele pînă la hogoac ; şi mai mari şi mai micuţe, unele chiar cît o ţevişoară ; cui nu-i place n-are decît să

schiaune singur și în casa lui să se adune păianjenii... Tț-tț-tț, cum, cum de nu m-am gîndit mai devreme ca în loc de oameni să fac numai ocarine !» Dar, de, atunci Dumnezeu era singur, n-avea cine să-l învețe. De-ar fi avut tutori i-ar fi chemat și le-ar fi spus : «Uite așa și așa, am strîns ceva țărînă și nu știu ce să fac din ea.» Tutorii s-ar fi sfătuit și l-ar fi îndemnat : «Bineînțeles că trebuie să faci niște ocarine și să le dai drumul să se înmulțească pe pămînt». Bine, dar atunci Dumnezeu n-a avut tutori, fiindcă aceștia ca și ocarina sînt născociri ale omului».

Așa tot vorbea Iepure, dar nu îndrăznea să mai cînte din ocarina lui ; aștepta să treacă anul de la moartea lui Perunika.

Se împlini sorocul, și femeile făcură creștinește o slujbă, iar cei trei tutori merseră de asemenea la cimitir. Movilițele astea ale Perunicilor se înșirau acolo una după alta, cu iarba crescută pînă la genunchi și printre ele erau sădiți peri, iar în ei se vedeau cuiburi de ghionoaie cu păsări în ele. Toată lumea tăcea, ghionoaiele de asemenea ; dacă vreuna își părăsea cuibul, zbura încet, cău-tînd să nu tulbure liniștea. Oamenii se uitau unii la alții, ca și cum ar fi vrut să-și spună ceva, dar nu îndrăzneau.

S-au apucat să vorbească abia în drum spre cătun. Mai întîi femeile ziseră că nu știu care dintre ele a auzit fluierat de ocarină pe lingă topitorii — era vremea cînd se așeza cinepa în apa riului. Alta spunea că înainte cu două nopți s-a auzit sunetul ocarinei pe locul vechii biserici. Istrati, tutorele, a recunoscut că, trecînd cu oile pe lingă locul unde vacile o luaseră razna, a auzit un fluierat încet de ocarină. În jur țipenie. „Mi-am făcut cruce — zise Istrati — și ocarina a tăcut“. „Păi dacă nu i-ar cînta tutorelui său, atunci cui să-i mai cînte ? — vorbi Iepure... Am mai tras și eu cu urechea noaptea,

dar nu l-am auzit. A trecut un an, așa că în seara asta am să iau ocarina și am să cînt cu ea. Dacă s-a făcut strigoi, își va face apariția și o să fluierăm împreună“.

Așa și făcu.

După asfințitul soarelui luă ocarina, se așeză în fața porții și începu să fluiera. Cînta și trăgea cu urechea : va auzi și ocarina cea mică a lui Perunika ? Nevastă-sa trebăluia pe lingă el, umblînd în vîrful picioarelor, suspinînd și plîngînd cu un singur ochi. Femeia lui Iepure era foarte ciudată — cînd e amărită și tulburată plînge ca toți oamenii, dar cînd își amintește de un amar sau de un necaz din trecut, plînge numai cu un singur ochi.

Iepure se opri, ascultă ce ascultă și zise : „Fleacuri băbești — omul să cînte cît este în viață“.

Și rămase pînă tîrziu să se sature de cîntat.

Tutorii vîndură tot avutul gospodăriei, de asemenea și vitele. Uneori apărea cîte unul care voia să cumpere fie o coasă, fie o furcă de fier, carul pe două roți, ori plugul lui Perunika. Una cite una toate trecură în mîini străine, rămînînd doar casa. La țară o casă se vinde greu, fiindcă tot omul și-o are pe a lui. Rar se întîmplă ca cineva să vină din alt sat, vreun ginere care, certîndu-se cu soacra sau cu socrul, să vrea să se despartă de ei și abia atunci se hotărăște să cumpere o casă.

Așadar rămăsese numai casa. În streășina din față era bătut un cocoș de lemn, care stătea într-un picior și observa totul. Cînd zăpezile începură să se topească, cocoșul își lăsă capul în piept, iar cînd dudul din fața casei înfrunzi, căzu și se opri într-un soc. Acoperișul se gîrbovise de tot. Iepure intrase odată înăuntru și a văzut că în cîteva locuri începuse să curgă apa. Ani de-a rîndul nevastă-sa crescuse viermi de mătase și-i hrănise cu frunze din dudul lui Perunika, dar în anul acesta n-a mai luat larve, pentru că viermele de mătase face multă murdărie și prețul gogoșilor scăzuse.

Dacă pomenesc de dud este pentru că era singurul care nu încetase să crească și să înflorească în ograda lui Perunika pustiită din toate părțile. Căsuța se chircea, pe olanele turcești se prinsese mușchiul, de mirare cum de poate crește acolo. Se ghemuiește deasupra și crește întruna, în timp ce țigla se subțiază și începe să se fărâmițeze ca și cum ar rugini.

Socul și urzica izgonite cu sapa din grădinile învecinate, pătrunseseră și se mutaseră încetul cu încetul în curtea lui Perunika. Toamna, toate acestea erau pîrlite de brumă, apoi troienite de zăpada, care parcă le ștergea de pe fața pămîntului și nu mai rămînea decît căscioara cu pereții înălbiți și dudul. Frigul și pustietatea năvăleau din toate părțile. Nu fumea nici un horn și nu se zărea nici o urmă pe ninsoarea așternută.

Oamenii, după cum se pare, au o slăbiciune pentru poveștile înfiorătoare și stranii, fiindcă n-au încetat să spună că Perunika a devenit strigoi, că noaptea îi aud ocarina, că atunci cînd trec pe lîngă casa lui văd cum ușa se deschide și se închide la loc. Aceste zvonuri ajungeau și la urechea lui Iepure care nu le lua în seamă : „Fleacuri băbești ; eu care i-am fost vecin și tutore n-am văzut nici o ușa deschizîndu-se ori închizîndu-se și acum or să vadă alții ! Cît despre ocarină, cred că ei o aud doar pe a mea“.

Bine, fie și așa, dar oamenilor li se părea prea simplu ca să fie de crezare. Pentru ca ei să creadă un lucru, trebuie ca acesta să fie ceva mai răsucit, ba să mai aibă și o chichiță greu de explicat într-însul, ca ei să-și bată capul vreme îndelungată, fără s-o poată dezlega pînă la urmă și să mai lase și generațiilor viitoare cu ce să-și piardă vremea. Cel puțin așa se petrec lucrurile în cătunul acesta, și, după cum se pare, nu numai aici, ci peste tot. Am să mă abat puțin de la povestire ca să lămuresc cele spuse printr-o întimplare de-a lui Panețo.

„În timpul războiului — povestea el — aveam un cimpoi și nemții au venit la mine să-l vadă. Un neamț se pricepe să-și facă un contrabas, ba chiar și un fligorn, dar un cimpoi nu-și poate face. Eu cîntam, neamțul se uita, plescăia din limbă și întreba ce se află în interiorul instrumentului. «Aer», îi strig eu. «Imposibil!» făcu neamțul și începu să discute cu alți camarazi adunați grămadă în jurul meu, care credeau și ei că în cimpoi se află ceva. La urmă se hotărîră să-l cumpere. Îmi plătiră o grămadă de bani, luară un cuțit, îl spintecară și cînd colo, în cimpoi, nimic.

«Bre!» strigă neamțul și iar plesni din limbă. Îmi făcui un alt cimpoi. Iar se adunară nemții, priviră, ascultară, mi-l cumpărară și pe ăsta, iar cînd îl tăiară-n două cu cuțitul, din nou — nimic. Ce poți găsi într-un cimpoi? Dar neamțul e obișnuit ca în fiecare lucru să fie o drăcie. Ce de cimpoaie am mai făcut atunci și pe toate le-au tăiat, dar de găsit n-au găsit nimic în ele. Dacă tai vreun pui de animal, ba chiar și-un om, ce numai nu are el pe dinăuntru; dacă tai un simplu dovleac și acela e plin cu sămînță, în timp ce cimpoiul nu cuprinde nimic într-însul. Eu tocmai asta le explicam că cimpoiul nu-i nici animal, nici om, nici dovleac și de aceea este cimpoi. Ei însă n-au putut înțelege, fiindcă nu-și puteau închipui că-n cimpoi nu se află nimic“. Mai departe vreu să vă spun că unor oameni le iese cîte un nume încă din viață, altora abia după moarte. Lui Perunika îi ieșise numele de strigoi și toată lumea din cătun era încredințată că așa este și că rătăcește noaptea prin case. Așteptau numai să mulgă vacile, să împletească cozile cailor, sau, așezat în vreo cabană, să fluiera din ocarină. Toți credeau în lucrurile astea și erau în așteptare.

Numai Iepure nu credea.

Regreta mereu că atît ograda cît și casa lui Perunika erau goale, că fiecare om din cătun avea cîte un vecin, numai el n-avea nici unul. Casa lui Iepure se afla la marginea cătunului, avînd lîngă ea gospodăria pustiită a mortului, apoi o uliță, casa tutorelui Istrati și așa, una după alta, se înșirau toate.

„N-ar fi fost deloc rău să fi cumpărat cineva casa, să-mi văd și eu vecinii înmulțindu-se... gîndea uneori omul. Cînd colo — nici tu vecin, nici tu strigoi. Barem de s-ar fi făcut strigoi, ar fi avut cine-mi ține hangul și mie la ocarină... E rău într-adevăr să n-ai în jurul tău nici un vecin, fie și un strigoi !“

Nemaivorbind de ocarină, circula zvonul că Perunika ar fi curățat noaptea burlanele de funingine. Treaba asta ar fi făcut-o tîrziu, așteptînd, pare-se, să adoarmă întîi tot cătunul. Iepure nu credea deloc povestea asta cu burlanele ; dacă le-ar fi curățit cineva în curtea lui Perunika, el ar fi fost primul care ar fi auzit. Mai mult decît atît, oamenii începură să vorbească și mai îndîrjit, iar cătunul se obișnuî treptat, cu ideea, că noaptea strigoiul scoate afară, în curte, burlanele de la sobă și începe să le curețe de funingine. Iepure se gîndi, ce se gîndi și strigă neveste-si : „Veliko, eu i-am fost tutore, nu pot lăsa așa treaba asta, dă-mi un burlan și la noapte am să săr în curte și am să-l scutur puțin cu un băț !“

Într-o noapte se duse în curtea lui Perunika, strîngînd un burlan subsuoară și începu să-l bată cu o vargă, de se auzea în tot cătunul. La început oamenii crezuseră și nu prea, dar acum, auzind hărmălaia, suspinară ușurați zicîndu-și : „Iar își scutură Perunika burlanele“.

Iepure rîdea și-i spuse neveste-si : „Lasă-i acum să creadă că există un strigoi ! Dacă m-ai întreba pe mine îți-aș spune că nici vorbă de așa ceva, și rîndunica ce clocea a zburat, chiar și berzele și-au părăsit cuibul lor de

pe horn. Numai păianjenii își încrucișează pînzele prin casă..." „O barză nu șade niciodată pe un coș rece — zise femeia — ei îi place să-i între fumul în ochi, de aceea a părăsit cuibul". „Nu știu dacă numai din pricina asta zise Iepure — și bău un păhăruț de bicarbonat de sodiu, fiindcă-l dorea stomacul. Totul fuge de pustietate. Pustietatea tot pustietate este !"

Într-o dimineață de primăvară, foarte devreme, femeia strigă : „O ciocănitoare, o ciocănitoare..." „Unde-i ?" sări din loc Iepure. „Uite-o în dudul lui Perunika — zise femeia — și parcă nu-i numai una, mi se pare că sînt chiar două. Da, da, sînt două făcu dînsa un semn cu capul. La început văzui numai una, erau însă o pereche". „Măi să fie !", rosti bărbatul și plecă să vadă și el ciocănitorele.

Prima, făcu înconjurul trunchiului de dud, oprindu-se ba ici, ba colo, lovind cu ciocul scoarța copacului, apoi urcîndu-se mai sus, oprindu-se iar, uitîndu-se parcă la ceva și ciocănind iarăși cu ciocul. În timp ce Iepure stătea la zăplaz, pasărea ocoli tot trunchiul de jos în sus, cercetă totul cu ciocul ei, se gîndi, mai stătu locului, apoi zbură spre vîrfurile pomului. Era foarte pestriță și frumoasă. Cînd își desfăcu aripile parcă străluci în lumină și umplu de viață și culoare toată pustietatea. Cei din cătun numesc ghionoia ciocănitore, pentru faptul că tot ciocănește lemnul ; dealtfel ei așa îi și spun : ciocăne-lemn, de unde i-au dat și numele de ciocănitore, prin înlăturarea liniuței de unire și a cuvîntului următor, păstrînd însă înțelesul ocupației pasării. Cititorul să-mi permită să numim ghionoia — ciocănitore — așa cum îi zic oamenii aici, în cătun.

Iepure își răsuca o țigară dintr-o bucată de hîrtie de ziar la marginea gardului și nu-și lua ochii de la ciocănitore.

Pasărea se înalță deasupra dudului, făcu un ocol pe sus, iar din vîrfurile pomului se ridică o a doua, la fel de

pestriță, și amindouă zburară mult timp, se îndreptară deasupra șurei, se mai rotiră și pe acolo, apoi o luară pe deasupra casei părăsite, piuind neîntrerupt, ca și cum s-ar fi sfătuit între ele și, după glasul lor, reieșea că sînt de aceeași părere. Ciocănitoarea nu are zborul neîntrerupt, tot bătînd din aripi, cum fac alte păsări. La început filfiie tăios, capătă elan, se ridică-n sus și, după ce a ajuns la înălțimea dorită, își apropie aripile de corp și zboară în virtutea inerției, lunecînd pe o nevăzută pantă aeriană spre pămînt. Odată ajunsă pînă la un anumit nivel, începe din nou să bată tăios din aripi ca să prindă înălțime. Dacă am încerca să desemnăm zborul ciocănitoarei, am obține o neîntreruptă linie frîntă în sus și-n jos, în sus și-n jos.

Pe cînd ciocănitoarele se roteau, cercetînd ograda pustie, pe deasupra satului trecură niște pupeze. Erau cam șapte-opt păsări cu aripile albastrii. Făceau multă gălăgie; ba se repezeau în jos cu țipete deasupra caselor, ba se ridicau în văzduh cu strigăte și mai mari, ori se întorceau pe neașteptate, ca și cum uitaseră ceva și reveneau să-l ia îndărăt. Abia după ce găseau ce pierduseră, începeau să se dea peste cap, țipau și se împingeau una pe alta. „Au încilcit firele — zise femeia. Cu siguranță duc undeva niște fire toarse pe care le-au încurcat acolo sus!“ (Intr-adevăr zburau în așa fel, de parcă duceau cu ele un ghem invizibil și firele lui se tot încurcau și se înnodau, ori atîrnau cîte unul tîrîndu-se în urmă, iar pasările se întorceau să-l adune.) „Da, da, fire — întări Iepure. Așa-i felul ei de a zbura; este o pasăre nebunatică. Ea nu zboară obișnuit, tot înainte, ca omul. Ba o ia drept cu capul, ba cu coada, ba cu picioarele-n sus. Neamul ăsta trăiește de-a lungul Dunării, ba chiar și dincolo de ea, în Țara românească. Am auzit că poartă cu sine multe boli, iar ceea ce zici tu că sînt fire, nici pomeneală căci nu cară nici un fel de tort, ci duc boli pe care le împrăștie de sus. Le scutură peste cîtunul

acesta, peste satul de colo, apoi trece, trece o vreme și nici nu știi când s-a și ivit molima printre vite. Nu-ți amintești anțărt, când au trecut pupezele de-au scuturat de sus ceva, cum s-a și ivit ciuma printre porci? Și acum mă tem să nu apară ceva, și-aș trage cu pușca în ele, dar mă gândesc că dacă trag un foc s-ar putea să sperii ciocănitoarele. N-aș vrea deloc ca ele s-o ia la fugă“. „O-o-o, să nu tragi! zise femeia. Ia te uită cit sînt de frumoase!“

Pupezele trecură dincolo de coama dealului cu toată larma lor, mai abitir ca a țiganilor, în timp ce Iepure tot răsucea țigara și nu reușea s-o înfășoare. Când se uită, tutunul se scuturase și rămăsese hîrtia goală. Presără tutun din nou, își răsuci țigara, și-o aprinse și abia atunci se uită la ciocănitoare. Ele umpleau întreg văzduhul cu exclamații aprobatoare, se lăsară din nou pe dud, apoi coborîră jos și ținînd, ajunseră pînă la tulpină. Una arăta celeilalte ceva cu ciocul, aceasta ciocăni de două sau trei ori și după cum se pare clătină din cap aprobativ. Prima pasăre se așeză mai bine și lovi zdravăn de cîteva ori. De dedesubt se arată o coajă albicioasă, care se rupse și căzu la pămînt. Mai erau necesare doar cîteva lovituri ca să ajungă pînă la măduva albă a dudului. Cea de a doua pasăre porni săltîndu-se în sus, spre vîrfurile pomului și rămase acolo nemișcată.

Semăna cu o santinelă.

„Asta de jos e bărbătușul — zise Iepure neveste-si — iar cea de sus e ciocănitoare. Se pare că vor cloci în dud; au cercetat totul, le-a plăcut și vor rămîne aici. Bărbatul va ciocăni pînă va face o scorbura în pom, iar ciocănitoare va sta sus, la post, ca să poată da semnalul dacă se va arăta cineva. Atunci bărbătușul se va urca lîngă dinsa. Și-n armată e la fel“.

Bărbătușul se propti bine în coadă, se apucă de lucru și începu să izbească cu ciocul în dud. Ciocăni toată ziua, iar cînd se înseră și cătunul se molcomi, oamenii auziră

cum din curtea lui Perunika cineva strigă : „Cîrrr ! Cîrrr !“ „Bre, se minunau ei, strigoii taie dudul !“ Cînd se treziră dimineața și se uitară, copacul li se înfățișă drept și nevătămat.

Pasărea continuă să lucreze toată săptămîna, pînă cînd făcu o gaură și dispăru în ea. Iepure se duse să vadă și se minună pentru că trunchiul era gol pe dinăuntru. „Ia te uită — își zise omul — ciocănitorea asta a tot cercetat pomul, de aceea l-a ciocănit ba ici, ba colo, vrînd să vadă unde-i mai subțire, ca să-l străpungă și să se apropie de gol. Se pare că pomul a avut în tinerețea lui o rană care s-a întins și s-a învelit în scoarță ca și cum n-ar fi fost nimic. A venit, însă, pasărea, a ciocănit cu ciocul, a înțeles că trunchiul e gol pe dinăuntru, îi găuri scoarța și intră în el“.

Bărbătușul curăți scorbura și împreună cu ciocănitorea, începură să dea tîrcoale prin curtea lui Iepure. Adunară fire de păr de vită, lînă de la oi, prinsă în mărăcinii de anul trecut, sau vreun fulg oarecare și toate acestea le cărară în scorbura ca să-și facă cuibul. Gospodarul privise pînă acum la tot soiul de pasări care își făcuseră cuiburile în fel și chip și era uimit cum reușeau ele lucrul acesta. Rîndunica, ziua întreagă dă fuga pînă la rîu, prinde în drumul ei o muscă și o mănîncă pe loc, ia o fărîmă de tină în cioc și fuga repede înapoi ca să-și lipească cuibul. Se grăbește ca un fulger fiindu-i teamă ca nu cumva, pe drum, tîna umedă să se usuce. Vrabioiul pîndește și așteaptă ca Iepure să-și întorcă spațele, ori să se apuce de vreun lucru. Omul cioplește o grindă și are grijă să nu se lovească peste picioare cu securea, în timp ce vrăbioiul — frrr ! — se înfîie în căpița de fîn, își umple gura cu iarbă uscată și fuge, ferindu-și capul de josul streșinii ; acolo, îndeasă finul între două olane. Și el își clădește un cuib. Iepure vede treaba asta, dar tace — e destul fîn și pentru vite, și pentru vrăbioi.

Bărzoiiul tirăște cu el rămuriș și măracini, le calcă deasupra hornului, le mai schimbă locul, iar le calcă, schimbă din nou ceea ce potrivise, mereu e ceva care nu-i place.

Sticletele dă fuga din loc în loc, jupoaie cîte un curmei de tei, îl bate cu ciocul să se moaie și abia atunci îl duce să-și facă cuib. El lucrează artistic, parcă ar broda. Coțofana dă tîrcoale peste tot ca un hoț, adună măracini răzleți și dacă nu-i ajung, fiindcă-i hoată, se duce și fură din îngrădituri. Așa de mult pradă aceste păsări, încît dacă nu strigi în urma lor, sînt în stare să-ți dezgrădească toată curtea. Iepure își amintea cum, într-un an, coțofenele șterpeliseră gardurile întregului cătun. Casele stăteau una în fața alteia, ca și cum rămăseseră fără izmene. De asta-și face omul gard ca să poată să mai acopere cîte ceva în curtea și-n casa lui, iar coțofenele smulseseră măracinii din împrejmuire și casele rămăseseră în văzul lumii... Vezi, ciocănitoea nu-ți atacă gardul, ba îți și deretică prin bătătură ; îți ridică fie un fir de păr, fie un fulg, în sfîrșit este o pasăre folositoare. Unde mai pui că-i pestriță, luminoasă și împodobită ca un urcior de Berkovița. Zboară în jurul tău și nu te pîndește ca să-ți fure ceva, ori să-ți scuture vreo boală, ca pupăza.

Astfel de gînduri se-nvîrteau prin capul lui Iepure, în timp ce trebăluia prin curte și observa lumea zburătoarelor, sau cînd stătea pe oiștea căruței și începea să fluiera săltăreț din ocarină. La picioarele lui se desfășura cătunul, casă după casă, toate cam la fel, încît a-i putea spune : o ușă, o fereastră, olane, un horn... mai departe : o ușă, o fereastră, olane, un horn... o ușă, o fereastră, olane, aa !... casa ceea nici n-are horn, fumul se strecoară direct pe sub acoperiș. Este casa tutorelui Istrati, casă de om sărac, n-are nici măcar horn. Însă ușă, fereastră, olane, are. Unui om nu-i dă în gînd ceva nou, ci își face casa mereu la fel, de cînd e lumea. În timp ce unei păsărele

ii trec de toate prin minte. Una și-o face cu noroi, alta cu fin, o a treia cu măracini, ciocănitoarea scobește direct lemnul de dud și-și face casa înăuntrul pomului.

Ce lucru mare este o păsărică ! Mai văzuse și un cuib de grangur ; păsărica și-l legase cu două sforicele, ca un leagăn de prunc.

Omul ar trebui să se mire cum o păsărică face fel de fel de cuiburi, care de care mai diferite. Ea n-are nici miini, nici teslă, nici fierăstrău, nici un fel de obiect tăios, ci își meșteștește cuibul cu un simplu cioc. Un om abia reușește să-și facă într-o viață o casă și se necăjește cu ea tot timpul, pe cînd păsărica se încumetă în fiecare primăvară și își face un cuib nou. Noi oamenii sintem mai șireți, încercăm chiar, dacă e posibil, nici să nu ne văruiam casele încît stau afumate o bună bucată de timp...

Ciocănitoarea a ouat, după care s-a așezat la clocit ; masculul topăie pe ramurile dudului, curățindu-l de viermi, și slobozind din cînd în cînd cite un : „Cîrr !“ prin care vestește soției sale că nu-i nimic deosebit, iar el se află pe aproape.

Dacă se ivea vreun pericol, pasărea ciocănea de cîteva ori în lemn, ca și cum ar fi comunicat prin alfabetul Morse ; atunci ciocănitoarea își lua zborul din scorbură iar perechea pornea ca săgeata prin curtea lui Iepure, zburînd pînă la rîu, unde se rotea de cîteva ori, grăbindu-se apoi să se întoarcă înainte ca ouăle să se fi răcit.

După un timp, ambele păsări începură să zboare împreună și Iepure le vedea cum se întorceau în scorbură, cînd cu o muscă, cînd cu un fluture, drept hrană pentru pui. Odată, cînd omul se duse la dud, ciocănitorele lipseau ; ciocăni în trunchi și auzi că înăuntrul lui piuia cineva : „Ți... ți... ți...“

„E plină scorbura — îi zise nevastei sale. Să vedem cum îi vor scoate la lumină“.

Ciocănitorele bătrîne așteptară pînă cînd pușorii se mai întremară și, într-o zi îi scoaseră la lumină. Erau

șapte ciocănitoare noi ; se așezară pe ramurile dudului, puiiau și clipeau din ochișori la lumina orbitoare a soarelui. Iepure și nevestă-sa priveau puișorii din copac. Bărbatul era parcă străluminat de o bucurie interioară, iar femeia, tulburată, începu să plângă cu un ochi. Dudul era o vâpaie, plin de puișori pestriți și aureolat de o lumină cerească. Pustietate, pustietate, dar nici ea nu poate fi veșnică. Iată că se iviră puișorii, se instalară în pustietate și aceasta se retrase înapoia geamurilor prăfuite ale casei părăsite, făcînd loc vieții de aripate ce se auzea și săgeta printre ramurile copacului. Cîteva coțofene venite din pădure, se opriră pe gardul lui Iepure și priviră spre dudul pestriț. O gaiță trecu într-o dimineață, în zori, se lăsă pe dud, clătină din cap și zise *Așcolsum* !¹. Oamenii vor trece pe drum și se vor opri să privească ciocănitorele. O pisică își va face apariția de undeva, se va uita în sus, va da din coadă și va trece mai departe — nu va îndrăzni să stea la pîndă sau să se cațere în pom.

Oamenii îl întrebară pe Iepure de unde s-au plodit atîtea păsări în pom, iar el le strigă : „Le-a prins strigoiul ! Umblă prin pădure, le înhață și le aduce aici, în pom !“

Toamna veni un dogar din satul vecin, care dădea tircoale caselor și tocmea duzii ; îi trebuiau pentru butoaiiele sale de lemn. Din casă în casă ajunse și la dudul lui Perunika. Pomul îi plăcu ; ar fi ieșit din el niște doage frumoase. Iepure îi înștiință și pe ceilalți tutori ca să hotărască ce-i de făcut. „Uitați ce de păsăret în el — zise Istrati — cum să retezi un astfel de copac ?“ Iepure zise că atîta timp cît a trăit flăcăul nu era nici o ciocănitoare, în timp ce acum, priviți, o familie întreagă stă pe crengile lui. „Ce știm noi — zise el — dacă ceea ce vedem în pom este o păsărică sau vreun semn de-a lui Dumnezeu. O familie a pierit, dar poftim, Domnul a

¹ *Așcolsum* — cuvînt turcesc însușit în vocabularul bulgăresc = bravo !

trimis o alta în loc. Ar putea fi sufletele unor oameni morți. Dacă rezezi copacul, înseamnă că le alungi“. Dogarul clătinând din cap, rosti : „Asta e o superstiție“ și porni spre alte ogrăzi la tîrguit de duzi.

În primăvara ce-a urmat ciocănitoarele se împerechează ; bărbătușii se puseră pe treabă și începură să străpungă cu ciocurile lor trunchiul pomului. Iepure le numără, le mai numără o dată și-și dădu seama că lipsește o pasăre. Dacă ar fi murit sau ar fi mîncat-o vreo pisică, ar fi rămas ceva din puful ei. Dar oricît căută prin bozii și urzici, nu găsi nicăieri urme de pene. Masculul care nici n-a fost mîncat și nici nu murise, rămînînd singur, a părăsit dudul și a pornit să dea tîrcoale în jur ca să-și găsească o ciocănitoare. Întrebă ici, întrebă colo, păsările îl îndrumară și în cele din urmă își găsi o soție și o conduse spre sat. El zbură înainte, iar pasărea la un pas în urma lui. „Vine!“ — strigă Iepure nevaste-si cînd îl văzu zburînd dinspre rîu. Și nu e singur, și-a adus și o soată“. Ciocănitoarele care-și scobeau cuibul, întrerupseră lucrul ca să vadă pasărea cea nouă ; zburătăciră în jurul pomului, strigară aprobativ și o primiră în mijlocul lor.

Ce se mai trudiră toată ziua ! Zburau tîndările de lemn în toate părțile și în jurul dudului trăgea încontinuu o mitralieră. Ciocănitoarele își făcură cuiburi, clociră ouă și cînd, într-o zi, Iepure și nevasta lui priviră pomul, văzură într-însul mai multe păsări decît frunze.

Acestea s-au petrecut după război, pe vremea cartelilor ; cam pe atunci Iepure primise din Detroit — Statele Unite ale Americii un combinezon de lucru, trimis de fratele nevaste-si, iar Velika însăși un palton cenușiu cu carouri mari. Îi era cam mare, dar femeii îi plăcu, deși era purtat și cam ros. La noi încă mai ființa sistemul cupoanelor, rareori se ivea cîte un balot de postav în cătun, iar cînd se-ntîmpla să-l trimită de la întreprinderea raională, îl distribuiau cu greu și fiecare împărțea

se termina cu certuri. După primirea combinezonului de lucru și a paltonului cenușiu cu carouri mari, Iepure a fost șters din rația de la raion.

„Ce să-l mai socotim și pe Iepure, pe el îl îmbracă America ! Ia priviți-l ce mai izmenizon are !“ (Așa îi spuneau în cătun combinezonului.)

Bărbatul n-avea nevoie de cine știe ce îmbrăcăminte. După război își înjghebase o mică tăbăcărie, însă treburile nu prea mergeau, fiindcă nu existau piei de tăbăcit, iar când începu colectivizarea, omul nostru începu să storcească trestia de zahăr. Din ea făceau femeile marmeladă. Iepure petrecu trei sau patru ani în atelierul acesta ; avea destui cai bătrâni ca să-nvîrtească la presă. Dar când mîrtoagele muriră, oamenii încetară să mai cultive trestie de zahăr și Iepure începu să meargă fie la cosit, fie la udatul lucernei. O vară se angajă chiar văcar la gospodărie, dar nu-i plăcu o astfel de treabă, în care se lucra și duminica, unde mai pui că și mulsul era obositor — pe vremea aceea nu existau încă mulgătoare electrice și toată munca se făcea ca pe timpurile străvechi. Într-un cuvînt, nu s-a putut menține nicăieri și a schimbat mai multe îndeletniciri, pentru că-i plăcea mai mult să contemple lumea decît să muncească. În schimb nevesta lui, Velika, trăgea pentru amîndoi ca mai toate femeile din cătun. Dealtfel, în general, bărbații de pe aici mai mult se codeau sau discutau politică, ori precizau direcția principală. Iepure avea și un fiu la Sofia, care lucra într-un magazin de optică și mai trimitea cîte un ban părinților, sau cîte un sacou vechi la două rînduri. (În realitate, pînă atunci nu le trimisese decît două, unul vîrstat iar celălalt pepit, ca un ou de coțofană.) Bărbatul se duse numai de două ori cu ele-n pădure, după lemne, îl prinse ploaia de fiecare dată și de sub sacoul vîrstat ca și de sub cel pipit apărură vata și canavaua întărită cu păr de cal.

Așadar, în timpul acela ciocănitorele scoaseră pușori și umplură tot dudul cu ei. Dimineața își luau zborul din pom și treceau ca un nor colorat pe deasupra cătunului. Norul o lua într-o direcție, se împrăstia, făcea larmă, strălucea la soare și dispărea treptat pentru ca să apară din nou pe înserate, piuind pe deasupra caselor și năpustindu-se asupra pomului singuratic. Acesta se aprindea dintr-o dată, deosebindu-se limpede din mijlocul copacilor bătrâni.

Și acum ceva despre izmenizon.

Oamenii aveau dreptate să-i spună așa, pentru că era o împreunare între izmană și cămașă. Avea nu mai puțin de optsprezece buzunare și buzunărele dispuse pe întreaga-i suprafață, numărînd și cele două mîneci. Totul era cusut cu tîghele zdravene și ferecate în plus cu tivuri metalice. Avea culoarea albastră, iar spatetele și cele două buzunare, portocalii. Materialul, portocaliu și el, aducea cu mușamaua.

Iepure îmbracă izmenizonul, tropăi cu el prin casă, luă ciobul de oglindă să se privească, dar n-avea cum să se vadă în întregime: ca să se poată vedea din cap pînă-n picioare, trebuia să meargă la croitor, care avea o oglindă înaltă de doi metri. Înainte însă de a se duce la acesta, se hotărî să mai vîre prin buzunare ba una, ba alta. Într-unul băgă un briceag, într-altul își puse amnarul, într-al treilea fitilul, în al patrulea două pietre de cremene, în al cincilea îndesă un capăt de creion, în al șaselea, puțină sfoară, ca să fie pentru orice ocazie, în al șaptelea un năsturaș de care nu-și amintea de cît timp se vîntura prin poturii vechi. Mai adăugă tot felul de fleacuri și trebuie să vă spun că, totuși, jumătate din buzunare rămaseră goale.

Își bău bicarbonatul de sodiu, mai vîrî într-un buzunar ocarina, își trase cascheta într-o parte și porni desculț spre croitor.

Acesta tocmai își aprindea afară fierul de călcat. În-
dată ce-l văzu pe Iepure, puse fierul peste două pietre,
așeză deasupra un burlan ca să producă curent și să se
aprindă cărbunii de lemn. „Măi ! — zise croitorul — as-
ta-i treabă americanăescă“. „Nu numai treaba — se făli
Iepure — totul este americanesc“. Croitorul pipăi izmen-
nizonul, cercetă tighelele și buzunarele și zise : „Ihî, după
cum se vede, acolo croitorii nu lucrează cu mîna, ci-i trag
de-adreptul cu tighelul. Aici ne omorîm împungînd cu
acul“. „Se pare că nu-i lucru de mîna — încuviință odată
cu el și Iepure — americanul nu coase cu mîna“. În timp
ce vorbeau, iar proprietarul izmennizonului se tot învîr-
tea în fața marei oglinzi, sosiră și ceilalți doi tutori care
aflaseră de ciudatul costum. „Ia te uită, se miră Istrati,
noi n-am putut inventa așa ceva“, iar Zarko Marinkov
observă că Iepure ar putea conduce și un avion cu un
asemenea izmennizon. „Așa ți-a fost scris, să ai noroc —
ziseră ei — toți credeau că ruda voastră a murit, în timp
ce ea, uite ce ți-a trimis“. „Cum să fie mort — strigă
Iepure — tot învîrtindu-se în fața oglinzii. Nu ne-a scris,
fiindcă s-a tot mutat dintr-un stat într-altul, și tot așa
pînă a ajuns în America“.

Fratele Velikii plecase pe vremuri în Argentina. El
le scrisese că a ajuns și că țara e mare cît Europa, deși
nu văzuse niciodată Europa. Își exprima nemulțumirea
și spunea că și ceilalți erau la fel, pentru că la început,
ciocoi de acolo le promisese că le vor plăti cîte doi
pesos pe zi, dar cînd au ajuns, le-au spus că nu le vîr-
da decît un pesos și jumătate. Pînă la urmă căzură la în-
voială, dar, la prima ocazie, se vor duce în Columbia, la
tăiatul vitelor ; în țara aceea erau multe vite, însă n-avea
cine le tăia. Cică acolo li se promisese că vor primi cîte
doi pesos și jumătate, dar pînă acum nimeni nu fusese
pe acele meleaguri să vadă și să spună cum merge cu
salarizarea. În tot cazul, îi prevenea că s-ar putea să se
mute într-alt stat, dar în același timp le dăduse adresa,

în caz că vor avea ceva să-i scrie : *Argentina — Cordoba — Cantera Sampaho*. Din partea sa Iepure îi scrisese o scrisoare cu multe litere, dar și cu multe lipsuri ; viața economică a omului se reflectă și în scrisul lui. Obișnuit să fie stringător, el căuta dacă este posibil să întrebuițeze cit mai puține litere de abecedar și numai ici-colo punea câte un semn de punctuație, uneori destul de nelalocul lui ! De pildă a pus un semn de exclamație înainte de a începe răspunsul, deoarece dorea ca fratele soției sale să se mire înainte de a se apuca de citit.

La ei în cătun, semnului de exclamare îi spuneau „miratul“, iar celui de întrebare „întrebătoarea“. Iepure ținea la amândouă și le împrăștia cu duiumul ca scrisoarea să fie mai întortocheată.

Scrisese printre altele și următoarele rinduri : „Iar tu ți-ne șeama ? dacă se poate cite doi pesos, pentru că fir-ar să fie, acolo, fiecare se uită cum să te înșele, doar sint ciocoi, așa cum ne înșelără și pe noi cînd am făcut podul de la Beglik și antreprenorul a zis că, vorba vine, o să ne dea cite cincizeci de leva pe zi și să lucrăm cite opt ore, în timp ce ei ne-au furat la salariu și cu toții am muncit cite nouă ore, ba ce nouă, că și zece am muncit, fir-ar să fie de Ogos (se referea la rîul Ogos), care a venit mare și a luat cu sine satul Evanovo și o șină a dus-o în tarlăua paznicului ca mai apoi să n-o mai putem aduce la loc, deși ne-am rupt oasele ; cînd diavolul cela de antreprenor nu ne-a plătit după învoială, ceea ce trebuia, încît una n-a plătit, alta n-a plătit, ci dădu drumul motoretei și o șterse către Berkovița, iar noi ne-am scuiat în tălpi de ne-am ridicat să căutăm de lucru tocmai sub Păpușile Todorinei, la minăstire, dar, fir-ar să fie, și minăstirea ne înșelă, pentru că, vorba vine, trebuia să taie un berbec, pe cînd în loc de berbec au tăiat o oaie bolnavă de dalac, încît lui Kosta două zile îi curseră bale din gură, iar egumenul sfinți apa, fir-ar el să fie, deoarece era vinovat pentru că a tăiat oaia și a dat-o

la gătit. Vezi și tu de, dacă e posibil să luați cîte doi pesos, pentru că mergînd în Columbia ca să tăiați vitele, cine știe, să nu iasă același lucru cum s-a întîmplat cu noi la mînăstire unde am mîncat oaia cea bolnavă de dalac ? Dealtfel, cînd e vorba să începi, fiecare te minte. și-ți promite, dar îndată ce începi, începe și el să dea înapoi și caută să-ți taie din salariu. La noi așa stau lucrurile, alaltăieri a trecut un ciîne turbat, ne-am dus să-l ucidem, să tot fi fost vreo cînșpe oameni de ne-a ieșit sufletul alergîndu-l, dar și ciinelui îi ieșise sufletul și cînd ajunse la eleșteu căzu, iar Petraki l-a lovit cu un par drept în cap, încît nici n-a mai mișcat. O fi mîncat undeva diavolul ăsta vreo ciocirlie moartă și de aceea a turbat ?“.

După ce-i comunică ce era necesar, Iepure îl sfătui pe fratele neveste-si să nu se ducă în Columbia, ci să caute să rămîie în Argentina, să se tocmească pe cîte doi pesos pe zi. Scrise adresa după ochi și o trimise să călătorească peste ocean.

Trebuie să vă spunem că, deși trimisă înainte de cel de al doilea război mondial, scrisoarea n-a ajuns încă la Kantera Sampaho, ci se zbate prin cine știe ce oficii poștale plină toată de ștampile. Iepure, însă, nu știa despre luorul acesta și cînd, mai tîrziu, fratele neveste-si le scrisese din America, rămase foarte satisfăcut și mîndru că l-a ascultat și nu s-a dus la tăiatul vitelor, deoarece, cu cît te duci mai departe, cu atît ești înșelat mai mult. În orice caz, hoinărise destul pînă să ajungă la Detroit și amintea în trecere despre peregrinările lui.

Ar fi să ne pierdem în tot felul de istorii, ori, pe noi, ne preocupă în primul rînd prezentul, de aceea să părăsim scrisoarea și să ne întoarcem la croitorie, unde doi de-alde Iepure ședeau și se priveau în ochi ; unul dintre ei cu izmenizonul adevărat, celălalt reflectat în oglinda cea mare cu izmenizonul la fel. Oricine trecea pe uliță, se

abătea să-l vadă pe Iepure, să-l felicite, să pipăie izmenizonul, dînd aprobator din cap. Multă lume trecu pe acolo. Croitorul uită mașina de călcat aprinsă și cînd ieși afară împreună cu Iepure, cărbunii arseseră și pe fundul ei nu mai rămăsese decît cenușa. „Mi-ai ars o mașină de cărbuni cu izmenizonul tău“, zise croitorul. „Lasă, că am să-ți dau două“, îi promise Iepure și plecă înapoi spre casă cu mîinile în buzunare.

Merse un timp cu mîinile în buzunarele din față ale pantalonilor, apoi își mută una în buzunarul de la spate. La a doua întretăiere își virî mîna în buzunarul lateral al cămășii și, unul după altul, pînă ce ajunse acasă, scormoni prin toate buzunarele, în afara celor de la genunchi în jos. Trecu pe lîngă dudul lui Perunika și se opri; ciocănitorele priveau sau ciocăneau lemnul cu pliscurile lor. Îndată ce-l văzură tăcură și pînă la ultima se întoarseră spre el. De cealaltă parte, lîngă gard, ședea Velika și se uita la soțul ei și la pomul cu ciocănitorele. „Bărbatul meu — gîndi femeia — e mai mult pestriț decît dudul. Are atîția nasturi la izmenizon, mai mulți ca păsărelele din pom!“.

Unul din ochi îi lăcrima abia vizibil.

Iepure privea ciocănitorele și-și zicea: „Va să zică, chiar dacă pun cîte una din ele în fiecare buzunar, tot îmi mai rămîn vreo două, trei, goale!“.

După asta se apucă să scrie o scrisoare fratelui nevaste-si. După două zile de muncă îndîrjită era gata, pecetluită într-un plic cu adresa scrisă cu creion chimic; din cînd în cînd, Iepure îl muiase în gură, scrisoarea devenind astfel și mai frumoasă. Într-un loc era palidă și lucitoare, într-altul întunecată și violacee, iar acolo unde i se păruse că nu este destul de împodobită, mai adăugă cîte două, trei semne de exclamație. Dîndu-se puțin mai pe spate, privi cu admirație isprava. Scrisoarea porni spre Detroit, S.U.A. și presupun că se mai zbate încă prin oficiile poștale internaționale.

Dar să vedem ce-a scris :

„Salutare Slaveiko... ! Îți mulțumim cu Velika și vorbim mereu despre tine, ba și satul vorbește și de tine și de noi cu Velika, că pe noi ne îmbracă America, dar noi știm că ne-ai înveșmîntat din cap pînă-n picioare ? pe mine cu izmenizon, pe ea cu un palton nou și dînsa dacă l-a îmbrăcat, paltonul i-a ajuns pînă la cîlcîie și spune că toată m-am cîștigat în el, să trăiască sănătos ? Slaveiko, dar și eu zic să trăiești și să fii sănătos că m-ai ascultat să-ți iei catrafusele din pustiia aia de Argentina, că doar ți-am scris o scrisoare și te sfătuiam să te tocmești pentru doi pesos, dar știam că pîrdalnica aceea de Argentină n-o să-ți dea cîte doi pesos și-ți va rupe din salariu așa cum ne-au luat și nouă, cînd am făcut podul de la Beglik, antreprenorul care s-a suit pe motocicletă și își luă tîlpășița spre Berkovița, să mintă alți muncitori, iar pe noi ne-a lăsat să ne luptăm cu o șină, pentru că turbatul acela de Ogos se revărsase și luase cu el șina de pe linie și o dusese tocmai în tarlaua paznicului, iar pe noi ne puseră s-o mutăm încît ne-am sfîșiat vinele dar am transportat-o și ne-am ridicat apoi tocmai la mînăstire să facem zidărie și ne-am tocmnit ca atunci cînd isprăvim zidăria, mînăstirea să taie un berbec, pe cînd pîrdalnica ne-a înșelat și a tăiat o oaie cu dalac ? lui Kosta două zile îi curseră bale din gură și egumenul prepară apă sfințită de băut ca să-i treacă, pe cînd boala s-a dus de la sine, apoi dacă așa sîntem noi ; care cum te apucă te întoarce pe dos încît tu văzînd asta cauți să le faci la fel, pentru că ce-i aici de ascuns cînd toată lumea știe că zidăria mînăstirii a căzut și le-a dărîmat uscătoria de prune, și cum era să nu cadă cînd mînăstirea îți dă oaie bolnavă de dalac și cîcă e mînăstire, încît s-ar părea că toți de acolo sînt credincioși și nu trebuie să mintă poporul, dar dacă te uiți e una și aceeași și la țigani și la mînăstire și în Argentina, ba și în America cred că e la fel, minciuna fiind ca păduchele, umblă pe

oameni, n-o să meargă prin pădure, încît bine ai făcut că te-ai mutat în America, acolo cred că ciocoi o să-ți dea doi pesos și tu să-i iei ! Vezi de te păzește de camion și să nu te urci în el, pentru că la Kamena Rikša, acum doi ani, au dat peste cap o nuntă întreagă cu un camion, încît se cam prăpădiră, vezi și tu, de e posibil, să nu te urci în camion, omul e bine să meargă pe jos. Am primit scrisoarea ta și am înțeles tot ce ne-ai scris, scrisoarea adică era plină de sus pînă jos de ștampile, dacă a umblat prin multe state și fiecare i-a bătut cîte o ștampilă deasupra ca să se știe că a trecut prin acel stat, și la fel și statul să știe unde merge scrisoarea, încît ele au înțeles că ea merge spre noi, treaba asta n-are cum să fie ascunsă, dacă o ascunzi e totuna că vrei să fii șpion, lucru care cu nici un preț statele n-au să ți-l aprobe să te fofilezi și să mergi în taină ca într-o vreme cînd fiecare din noi se uita dacă poate să fie un șpion mai mare decît statul și ascundea unde și cum putea vinul, încît atunci cînd or veni agenții accizelor să nu-l poată descoperi, însă cînd ei veneau îl descopereau pentru că omul poate să fie șpion, însă statul este încă mai șpion decît el și nu se poate să-l păcălești după placul tău sau să-l legi la ochi, pentru că dacă ar fi așa, n-am putea ajunge nicăieri, încît de aceea vezi-ți de treabă, iar cît privește chestia cu șpionatul sau politicchia lasă-i pe americani să și le facă, tu caută să iei cîte doi pesos, iar americanul dacă e tare mic, fir-ar să fie, o să vină acilea, n-o să stea de partea cealaltă a pămîntului și să atîrne cu capul în jos, așa cum atîrnă un păianjen și nu te păcăli să te faci vreun șef, pentru că Atanas Dekov din Jivovți spunea cum îi mințeau în timpul războiului că-i vor face șefi, dar, spunea el, ne-au zdrobită prin tranșee. Te salutăm cu Velika, multă sănătate și de la Istrati și Zarko Marinkov, noi cîteșitrei sîntem tutori și vezi să nu-ți infulece patele batoza americană...". (La terminarea scrisorii, în loc de semnătură avea o parafă, un scarabeu și un semn de exclamare, numit de toți „miratul“.)

Deoarece Iepure pomenise în scrisoarea sa de batoza americană, mă simt dator să lămuresc ce reprezintă ea și de ce Slaveiko trebuia să-și păzească paiele din pricina ei.

Cei din cătun îi spun mașinii de treierat, batoză. În vechiul raion Berkovița existau cu ani în urmă puține treierătoare, iar cătunul n-avea de fapt nici una, așa că oamenii așteptau ca satele vecine să termine treieratul și abia atunci aduceau vreo treierătoare cu locomobilă, de obicei sistem „Kleyton“.

Locomobilele consumau multe paie, mîncau aproape jumătate din paiele treierate. Mașinistul azvîrlea necontenit paie în cuptor, iar un om căra întruna apă, pentru că această mașină nu numai că mînca tot timpul, dar trebuia la fel să bea și apă. La treierat e foarte mult zgomot: batoza urlă fără întrerupere, locomobila pufăie și se cutremură neistovită, roțile și curelele care o pun în mișcare șueră, încît glasul omenesc nu poate fi auzit în general. Pentru ca locomobila să nu rămînă flămîndă și însetată se stabilea o anumită ordine. Cînd voia paie, mașinistul fluiera o singură dată: „Țiu!“ Cînd voia apă, fluiera de două ori: „Țiu, țiu!“

În felul acesta se treiera în cătun de ani de zile, cu mașini foarte vechi, dar dacă omenirea se dezvoltă și se perfecționează, inventează noi și noi lucruri. De pildă, în satul Jivovți (satul lui Atanas Dekov, pomenit de Iepure în scrisoare) fanfara de suflători s-a gîndit să cînte după note. Fie că erau la horă sau la nuntă, muzicanții mergeau uitîndu-se doar la notele dinaintea lor, fără să-î mai intereseze pe unde calcă și nici nimic altceva. S-ar fi putut să cadă și să-și frîngă oasele prin hîrtoape, totuși ei mergeau cu ochii numai la note. În cătun, muzicanții cîntau după ureche, se străduiau să sufle bine și trebuie să recunosc că nu erau mai prejos decît cei cu notele. Iepure striga: „Oare nu se mai poate cînta decît pe note? Cînd mă apucă într-o seară dorul de cîntat, Țies afară în curte

și chiar dacă-i întuneric, eu cînt din fluier fără note. Pa-sărea și ea, tot pe întuneric ciripește. Dacă aș fi fost notist, trebuia să iasă și Velika în curte cu felinarul ca să-mi lumineze notele, iar eu să-mi pun ochelarii, ca să trag cu ochiul și să suflu în ocarină. În ceea ce-l privește pe Pănețo, acesta niciodată nu-și deschide ochii cînd cîntă din cimpoi, ba dimpotrivă, suflă, ascultă cu amîndouă urechile în timp ce ochii și-i ține închiși. Fără note e mai sincer și n-are a face că-n sat, la Jivovți, se cîntă altfel“.

Dar oricum ar fi... chiar acolo în Jivovți au adus într-un an o batoză americană, mi se pare marca „Arkansas“. Cei din cătun s-au dus s-o vadă. Cică era o alcătuire nemaipomenită — putea să treiere într-o zi toți snopii. E drept, lua ceva mai mult uium, în schimb isprăvea treaba la repezeală. După cîte îmi amintesc treierătoarele vechi luau la douăzeci de banițe de boabe, o baniță uium, în timp ce asta lua una la paisprezece banițe de boabe. Oamenii din cătun au stat mult timp la, îndoială dacă s-o tocmească sau nu, li se părea cam scump, însă fiecare voia să treiere mai degrabă, pentru că hambarele erau de mult goale. În cele din urmă se hotărîră să încerce și cu batoza americană, dacă e vorba că într-o zi va înghiți toți snopii. Anul trecut treieratul ținuse două săptămîni, fuseseră ploi multe și atunci s-a revărsat riul Ogos și a luat cu sine acea șină faimoasă de pe linia ferată, pomenită de două ori în ambele scrisori ale lui Iepure.

Au transportat batoza în cătun ; mașina era ușoară. Două perechi de boi o trăgeau fără nici un efort. Cele vechi erau mai grele ; trebuiau cel puțin trei perechi de boi, și încă din cei zdraveni ca să le urnească din loc, în timp ce p-asta o trăgea numai două perechi. Însă pentru locomobilă a fost nevoie de cinci perechi de bivoli. Din gură le picura spumă, iar spinările le erau încovoiate ca niște curcubeie. Se vedea cît colo că mașina era grea. Roata care puneă totul în mișcare era cît roata de scrînciob, iar hornul pliant avea cel puțin zece metri lungime.

Din toate părțile se îngrămădea norodul, curios nevoie mare. Cu strigăte, cu manevrări, așezară batoza și locomobila pe un teren bine nivelat între stogurile de snopi de grâu. Ridicară hornul în sus — se înălță ca o clopotniță — așezară curelele și mecanicii întrebă dacă cei din cătun cunosc semnalele pentru apă și paie.

„Nu treierăm pentru întâia oară — strigară oamenii. Cereți voi numai apă și paie și o să vă înecăm în ele!“.

Locomobila dădu drumul la aburi. Mașinistul dădu semnalul, roata se puse în mișcare, batoza se înfioră și zbirnii cu toba goală. Snopii începură să zboare. Cei care alimentau batoza, tăiau sforile cu cuțitul și prinseră a hrăni toba. Se ridicase o pulbere și abia începuse treieratul; locomobila ceru paie. În timp ce femeile împingeau către ea o grămadă de paie, mai țipă de două ori după apă. Bău apa, vărsă fumul prin horn și țipă : „Țiț!“

„Măi, ziseră femeile, iarăși paie!“ Și-i cărară grămada următoare. Locomobila mesteca cu gura-i de foc, bea apă și iar mesteca. Batoza fremăta, sitele presărau pleava și grâul, din gitlejul ei zburau paiele care se adunau grămadă. Îndată ce grămada ajungea cît un stat de om, locomobila urla, femeile înfigeau furcile și-i cărau paiele ca să le înfulece.

Pe la noi grâul nu crește prea înalt, așa că nu se adună nici prea multe paie de la treierat. După cum pornise treaba cu această batoză și cu locomobila ei, cred că nu rămîneau paie nici cît să poată un unchiaș să-și ridice o căpiță. „Țiț!“ — cerea turbată locomobila și femeile cărau toate paiele spre ea. Într-o vreme începu să țipe mai des, cerînd mai multe paie.

„Dar de unde să mai luăm atîtea paie? — ridicau oamenii din umeri. A înfulecat totul și după cum s-a pornit o să ne mănînce și urechile!“ Treierătorii strigau la rîndul lor : „De anul trecut, n-aveți paie de anul trecut?“ „Apoi, pe ici, pe colo s-ar putea să mai fi rămas... să fi rămas, am spus, pe ici, pe colo“. „De anul trecut,

de anul trecut ! Dați-le odată pe alea de anul trecut — strigară aceia ca să acopere larma. Ea înfulecă și paie mai vechi !“ Oamenii, ce erau să facă ? — nu puteau rămîne la mijlocul treieratului. Înămară caii la căruțe și dădură buzna prin curți să adune paiele de anul trecut. Măturară tot pe unde găsiră, dar locomobila tot nesătulă înghiți paiele de anul trecut și mai strigă după altele. Pînă seara batoza măcină toți snopii, iar locomobila înfulecă toate paiele treierate și, odată cu ele, le mintui și pe cele de anul trecut.

A doua zi, oamenii din cătun înjugară vitele la batoză și la locomobilă și le duseră înapoi în satul Jivovți. „Nu ne mai trebuie batoza voastră americană, ziseră ei ; pînă să ne treiere grîul, ne-a mîncat toate paiele, ba chiar și pe alea de anul trecut. Nici nu mai avem cu ce hrăni vitele la iarnă !“.

De atunci ai noștri au trecut din nou la vechile batoze. Chiar dacă lucrează mai încet, dar îți treieră și grîul și-ți rămîne și o parte din paie. Au trecut anii și oamenii au uitat batoza americană. Cîteodată cineva își mai amintea și întreba : „Dar unde a dispărut batoza aia, americană ?“ Nimeni nu-i răspundea, pentru că nimeni nu mai auzise despre ea.

Cine mai știe cui îi înfulecă astăzi paiele !

...La această întîmplare se referea Iepure cînd îl pre-
venea în scrisoare pe fratele nevaste-si să țină seama de
batoza americană, ca nu care cumva să-i mănînce paiele.
Cît privește „șpionatul“, nu cunosc motivele care l-au
împins să-i pomenească de el în scrisoare. Nu mă simt în
puteri să dau vreo lămurire sau de a da în vileag moti-
vele lui ; cred că este mai mult opera vreunui autor de
romane polițiste — la noi astfel de autori de romane poli-
tiste s-au înmulțit foarte mult, așa cum s-au înmulțit
ciocănitorele din dud, care toată ziua ciocăne scoarța
cu clonțul și alungă șpionii de dedesubt. Dat fiind că au
apărut atît de mulți, cred că trebuie să-i lăsăm lui în-

suși deslușirea motivelor ce l-au determinat să se refere la șpionajul amintit de câteva ori în scrisoarea trimisă în Detroit, U.S.A.

Iepure cutreieră cu izmenizonul său toate bîlciurile și iarmaroacele din fostul raion Berkovița și, pe drept cuvînt, făcea impresie peste tot. Într-o seară se întorceau tîrziu de la bîlci — erau un grup mare de bărbați și femei. Bărbații se clătinau ușurel. Pe drum îi ajunse un camion, îi luminează și atunci tot grupul văzu cum izmenizonul lui Iepure se aprinse, de parcă îl stropiseră cu benzină și-i dăduseră foc. „Doamne!“ țipară femeile, iar Velika își acoperi ochii cu mîinile. Bărbații se zăpăciră și cel mai mult Iepure, văzînd cum întreg izmenizonul strălucește de parcă ar fi aprins. Bine că în apropiere era un rîu. Omul se repezi și se aruncă într-însul ca să stingă focul.

Cînd se-ntoarse în drum, camionul trecuse. Oamenii pipăiră izmenizonul și văzură că nu era nici măcar pîrlit; nici Iepure nu avea arsuri. „Lucrul dracului!“ ziseră femeile, pentru că ele întotdeauna sînt mai istețe, și mereu se apropie primele de adevăr.. Vine, însă, un alt camion cu oameni de la bîlci, îi ajunge pe drum și-ndată ce-i luminează cu farurile, izmenizonul lui Iepure luă din nou foc.

Mașina trecu, izmenizonul se stinse.

Atunci toți oamenii o luară la fugă, iar pe drum nu mai rămase decît Iepure și nevasta lui. Femeile țipau și încercau să se convingă una pe alta că bărbatul a intrat în legătură cu strigoiul, că e fermecat, că poate să-și dea foc și să se stingă, fără ca să aibă vreo urmă pe el. Dacă femeile ce fugiseră spre cătun erau speriate, apoi Iepure și femeia lui rămaseră foarte surprinși de calitățile izmenizonului.

În cătun se răspîndise zvonul că strigoiul i-ar fi făcut izmenizonului lui Iepure nu știu ce, de se aprinde și se stinge singur. A trebuit să treacă mult timp pînă ce oamenii să-și dea seama că izmenizonul e dat cu niște

vopsele care, dacă sînt puternic luminate, încep să strălucească. După o vreme apărură și la noi astfel de vopsele ; cu ele se marcau semnele de pe marginea șoselelor ; ele sînt invizibile pe întuneric, însă cînd trece o mașină și le luminează, prind a străluci și arată cam cu cîți kilometri pe oră trebuie să mergi, unde este o curbă, cum se numește localitatea din fața ta, sau, atențiune ! drumul este alunecos și pe cinci sute de metri depășirea este interzisă. Toate acestea fuseseră lămurite, însă zvonul făcuse înconjurul cătunului, iar Iepure se învățase să iasă noaptea și să meargă pe drum pentru ca mașinile să-l ajungă și să-i aprindă izmenizonul. Dimia simplă chiar dacă o luminezi, tot dimie rămîne, pe cînd izmenizonul, cînd îl luminezi, parcă ia foc.

Bine, dar treptat, treptat, culoarea lui deveni cenușie; se rosese în cîteva locuri și apărură primele găuri. Femeia lui Iepure tăie partea de jos a pantalonilor pînă la genunchi. și cu bucățelele căpătate repară dosul ; apoi tăie și mînecele pînă la cot, și întări cu ele omoplații, fiindcă izmenizonul putrezise pe acolo și plesnise ca niște iofcale. „Pentru vară e chiar mai bine așa — spunea Iepure — cînd trec riul, nu mai am de suflecat pantalonii, ci o iau de-a dreptul“.

Dar nimic nu e veșnic pe lumea asta, cu atît mai mult un izmenizon nu poate dura o veșnicie. Încetul cu încetul el se prăfăcu într-o zdreanță și numai ici-colo, mai strălucea puțin vreun nasture sau se mai vedea vreo parte dintr-un tighel mai mare. Într-o zi Iepure îi spuse neveste-si : „Asta nu mai merge să-l port, am început să semăn cu un cerșetor din Bitolia. Să-l iei și să-l atîrni pe gard ca să sperie coțofenele pentru că ne-au furat o groază de mărăcini.“ „Chiar că o să le sperie — zise femeia — prinde tu parii în cruciș, cît fac eu sperietoarea. Numai nu știi dacă nu o să se sperie și ciocănitoarele și or să plece din dud.“ „Nu, nu ! — făcu Iepure. Ele s-au obișnuit să vadă izmenizonul.“

El prinse lemnele-n cruciș, femeia le înveșmintă cu izmenizonul și într-adevăr, coțofenele nu mai îndrăzniră să vină la gard și să fure mărăcinii de pe el.

Tocmai atunci sosi în cătun Tiko, fierarul. Văzu izmenizonul pe gard și-i zise lui Iepure : „Mamăăă ! Ce lucru de spaimă ! Ce fel de pantalone sînt ăștia, cu patru craci ?“ (El spunea la pantaloni, pantalone). „Aștia nu sînt pantaloni — zise Iepure — ci izmenizon american. Cele două bucăți care atîrnă, sînt cracii, iar celelalte două, sînt mînecele... Cu ce treabă veniși ?“ „Am venit să tocmim casa lui Perunika — zise Tiko fierarul. Mi s-a spus că ai fi tutorele și că trebuie să ne înțelegem cu tine“. „Da, așa e — încuviință Iepure — și odată ce ai venit o să ne tocmim“. „Păi eu pentru asta am venit“, recunoscu Tiko fierarul. „Bine ai venit“ îi ură tutorele și-i deschise porțița ca să intre în curte, pentru că pînă atunci stătuseră în fața porții — Iepure în curtea sa, iar țiganul afară, în drum.

Fierarul intră, strîngînd cu grijă la subsuoară o ramă afumată, cu un geam la fel. Dacă priveai atent, sub sticla cenușie, puteai vedea certificatul de meșter eliberat pe numele fierarului de Camera de meserii din Vrața.

După război multă lume începuse să emigreze de prin sate ; unii se duceau pe la orașe, alții la mine, la exploatare forestiere, sau prin noile fabrici. În locul oamenilor, prin cătune veneau mașini noi, sau cum spunea Iepure : „Din cauza acestor mașini, am și uitat cum se ciocănește o coasă, sau cum se stropește via cu stropitoare. A mea este nouă, nouă, numai cauciucul pentru pompat a ars și a crăpat !“ Munca manuală se folosea tot mai rar. Pe atunci satele mai cuprinse aveau încă destui fierari care să le facă sape, să le ciocănească brăzdarele și să le îndoiaie seceri. Dar treptat marfa de

fabrică înlocui pe cea de fierărie și unul după altul satele se lipsiră de meșterii lor.

Un astfel de sat era și Jivovți, amintit mai înainte, cu renumita lui batoză „Arkansas“, a cărei locomobilă înfulecase toate paele treierate.

Jivovți renunțase de a-l mai chema pe Tiko și omul pornise în căutare de lucru prin satele vecine! Cutreierase multe locuri, pînă cînd, în cele din urmă, s-a oprit în fața curții lui Iepure.

Se așezară pe oiștea căruței. Casa lui Perunika apărea albă în fața lor, cufundată în soc și în urzici. Lîngă ea cotețul și saivanul, iar mai încolo se înălța dudul, plin vîrf cu ciocănitoare pestrițe. În frunzișul verde lărmuiau și se răs fătau într-atît penele roșiatice, încît pomul părea presărat cu jăratic. Păsările mai tinere își încercau ciocul în scoarța copacului, iar peste liniștea verde, în curte se putea auzi ecoul: „Bre!“ — zise fierarul și frecă cu mîna geamul sub care zăcea învechitul certificat de meșter. Ele forjează în lemn mai abitir decît fierarii. Dacă o să ne facem și noi o vidia (așa numea el nicovala) ne vom putea întrece toată ziua la forjat și atunci vom vedea care este meșter mai bun. Pare-mi-se că ciocănitoarele o să mă întrecă!“ Iarăși frecă cu mîneca geamul murdar și ridică rama lîngă oiște, în așa fel ca Iepure s-o vadă mai bine. Încredințindu-se că fierarul are certificat de meșter, omul, în general, nu se va îndoi că are a face cu un bun meșter, ba, mai mult, va înțelege de îndată că este un adevărat meșter, trecut prin examenul de calificare și nu un fel de ciocănitoare, care bate după cum se nimerește și mai mult își risipește fierul.

Iepure, văzu într-adevăr certificatul de meșter, spunîndu-și în gînd că Tiko este un bun fierar, odată ce a izbutit să obțină acest document, nu e ca fierarii cei vechi care trecuseră prin cătun. La aceia, nici certificat de meșter, nici altceva decît niște foale sparte și o nicovală stricăta, atît cît să bată pe ea vechile unelte. Țiganul ăsta,

de vreme ce are actul de meşter, se pricepe cu siguranţă să facă şi ceva nou, se gîndi Iepure şi îl întrebă : „Faci şi lucruri noi ?“ „Păi, facem — răspunse ȋiganul. Facem şi noi, pe cele vechi le reparăm, fier şi cărbuni să fie. Şi-un aeroplan pot să-ţi fac, dacă ar fi cărbune şi fier, dar, fir-ar să fie, tare greu se mai găseşte fierul“.

Chestia asta cu aeroplanul o mai spusese el şi-n faţa celorlalţi tutori. Bătrînul Istrati se interesa îndeosebi de sudură. Avea o sapă căreia de cinci ori îi sudaseră urechile şi mereu se rupseseră. „O s-o sudăm — îi zise Tiko — sapa se va rupe dar urechile, ba“.

Zarko Marinkov, deoarece lucra la calea ferată şi se îndeletnicea mai mult cu şinele şi cu bulbanelle, îl întrebă pe fierar dacă are bormaşină şi dacă poate să facă orice fel de găuri şi ȋiganul răspunse că poate.

Omul, însă, n-avea nicovală. Erau trei fraţi, toţi trei lucrau cu o singură nicovală, dar dacă vor tocni casa lui Perunika, Tiko se va stabili în cătun şi atunci se vor stringe toţi ȋiganii din raion şi timp de o săptămînă vor topi fier vechi, îl vor căli şi vor face şi pentru el o nicovală. „Ei, dacă ar fi o şină — îi zise lui Zarko Marinkov — să vezi ce nicovală ar ieşi din ea, dar nu ai cum să faci rost de ea“. „Nu ai — aprobă Zarko Marinkov — statul cînd schimbă şinele vechi le numără. Nu există nici o posibilitate să iei vreuna, dar dacă am aduce-o aici, să tot faci la unelte din ea, o sută de ani“. „Dacă nu-i şi nu-i o s-o ducem şi cu mîncare uscată“, zise fierarul. El zicea „mîncare uscată“ uneltelor vechi, uzate, potcoavelor de cal sau bou căzute în drum, cuielor vechi, cercurilor de butoi, şinelor rupte şi ruginite de la roţile carelor şi căruţelor şi oricăror obiecte de fier vechi. Lui Tiko îi plăcu şi gîrla cătunului, spunea că-n ea se găseşte mult pietriş înţelegea prin aceasta piatra rostogolită şi netezită de torent), iar un făurar adevărat sudează uneltele numai cu pietriş.

Mai încolo cititorul va vedea singur cum se pregătește pietrișul pentru sudură. Dar mai înainte de toate trebuia tocmită casa.

N-a fost cine știe ce tocmeală. Cei trei tutori cerură un preț potrivit, dînd și termene de plată. Iepure stăruia numai ca dudul să fie păstrat. Fierarul și familia lui deveneau proprietarii locului și ai casei cu acareturile ei, însă dudul rămînea mai departe sub protecția tutorilor și nimeni, nici viitorul proprietar, nu se va putea atinge de el. „Nici nu mă gîndesc, să mă ating de el, zise fierarul. Priviți ce de ciocănitoare !“.

Bătrînul Istrati, ca orice bătrîn, socoti că trebuie să-i spună totul cumpărătorului pentru ca nu cumva, mai tîrziu, să se ivească neplăceri, iar dînși, ca tutori ce erau, să poarte răspunderea. El povesti țiganului ce fel de familie au fost Perunikii, cum a rămas cel mai tînăr, cum i-au devenit tutori, cum a pierit omul, dar, după cum se pare, mai stăruie pe aici, pentru că o nenorocită de pisică a trecut peste cadavrul lui și a devenit strigoi. „Cîteodată, rar, își face apariția în casa lui, uneori curăță burlanele, alte ori sfredelește o gaură în dud, întrucît cele care se văd în pom nu ar fi putut, desigur, să le fi făcut ciocănitoarele cu ciocurile lor ; la treaba asta e nevoie de un sfredel. După cum se pare strigoiul le ajută noaptea cu burghiul. Uneori, tot noaptea, se aude cum cîntă din ocarină. „În timpul vieții învățase să cînte din acest instrument, iar cînd l-am condus la locul de veci, i-am pus în coșciug și ocarina, să-i fie la îndemână — zise Zarko Marinkov. Noi nici nu credeam să se va face strigoi, dar am hotărît să-i punem ocarina, că poate i-o trebui la drum. Calea omului e lungă — și pe lumea asta și pe ailaltă“. I-au spus fierarului toate astea ca nu cumva, după ce se vor statornici în casă, să vie Perunika într-o noapte, să umble prin pod, să cînte din ocarină, sau să se ducă să-și facă de lucru cu foalele la vatră, ori să ciocănească sapele și brăzdarele sperîind astfel toată casa.

„Ah, un strigoi ! — făcu fierarul. Ce treabă are strigoiul cu țigani ? Să vie ca să-l umplem de păduchi !“.

Omul rîse mărunț, mărunț, de asemenea rîse și Iepure. Zarko Marinkov zîmbi doar, iar Istrati clătină din cap și oftă. „Noi trebuia să ți-o spunem pentru că, dacă mîine se întîmplă ceva, ar însemna că noi, tutorii, sîntem vinovați“. „Așa e — întări Zarko Marinkov. Nouă, cînd transportăm o șină, ne vine greu, dar după ce o ducem și o lăsăm jos, ne simțim ușurați. Dar tutela n-o poți lăsa jos, toată viața îi simți povara și toate răs-punderile își stau în spinare“.

Iepure adăugă : „Dacă asta ar fi o treabă ușoară, toți, s-ar fi făcut tutori !“ Fierarul își lăsă certificatul de meșter în păstrarea lui Iepure și după o săptămînă intră în curtea lui Perunika o căruță, însoțită de o gloată de țigani.

„Sînt doisprezece — zise femeia lui Iepure — nu, nu sînt doisprezece, parcă ar fi treisprezece inși“. „Cine ?“ întrebă bărbatul. „Noii noștri vecini — răspunse Velika. Treisprezece, sînt treisprezece. Pe unul nu-l număraserăm ; era în spatele căruței“.

Iepure ieși în curte și văzu peste gard cum oamenii aceia deshămau caii și descărcau calabalicul. Cîteva țigănci urcau treptele de piatră ale casei ; ici-colo socul începu să se miște. Pare-se că prin el se jucau niște copii. Tiko dădea unele indicații ; prin curte răsunau puternic vorbe țigănești. Ciocănitorele fremătără în dud, se urcară pe crengile cele mai de sus și rar mai ciocănea vreuna. Cele mai multe priveau la forfota de sub pom.

„Bună dimineața, vecine“, îl salută fierarul pe Iepure, iar acesta îi răspunse la fel. „Bună dimineața, bună dimineața — strigă o femeie uscățivă, ținînd subsuoară o gîscă. Mamă, ce oameni cumsecade mai sînteți. Tiko mi-a vorbit despre voi. Eu sînt țiganka lui. Sît ! făcu ea gîștii

și îi trase una peste cioc, fiindcă pasărea se întindea să ciupească franjurile din basmaua ei.

Tiko zic^{ea} mereu că noi nu avem noroc de vecini, dar acum am nimerit-o. Pe lângă asta și casa-i bună, casă mare, ba și satu-i arătos. Tu nu ești cumva Velika ? Pe mine mă cheamă Kamena. Lato, Lato ! — femeia se-n-toarse cu spatele. Vino-ncoace să-i spunem bună dimineța lelei Velika“.

Din soc ieși o țigancă tină^{ra} țin^{înd} în brațe un copil, pe al doilea de mînă, iar al treilea, de cealaltă parte, se ținea de fusta mamei și o trăgea îndărăt.

„Iată, aceasta e Lato — zise femeia lui Tiko — fiică-mea. Copilul ăsta l-a făcut cînd s-a măritat la Boicino^{vo}, pe celălalt îl are cînd s-a măritat la Palilula, iar micuțul acesta este făcut fără cununie, a venit așa“. „Sînt băieți toți ?“ întrebă Velika, uitîndu-se la creștele copiilor tunse cu foarfecele — care mai tunse, care mai jumulite. „Toate sînt fete“, zise Kamena și-o mîngîie pe cap pe aceea care se-mpiedica de fusta maică-si. „Ia uite ce mai fete sînt, să nu le fie de deochi ! — zise Velika și unul din ochi începu să-i lăcrimeze. Așteaptă să le dau ceva !“.

Aduse ouă dînd fiecăreia cîte unul. „Domnul să te ție în viață“, îi ură tină^{ra} țigancă și se întoarse prin urzici ca să ducă fetele în casă. „Măi Miron^e — strigă Kamena — vino să-i spui bună dimineța lelei Velika, să vezi ce vecini ne-a dat Dumnezeu. Lito, Liuko, Bai-rame, veniți odată, unde e noră-mea ? să vină și ea !“. Peste o clipă ieșiră din soc și se înșirară în fața Velikăi toți cei chemați. „Bună dimineța !“ ziseră într-un glas, iar Kamena spuse : „I-am născut pe toți unul după altul. (Așa se zice la țară cînd diferența dintre copii nu este mai mare de un an). Noră-mea are patru ; trei sînt băieți. Și ea i-a născut la fel, unul după altul. Noi țiganii, nu ne putem stăpîni ; n-avem nici radio, nici altceva să mai stăm și să mai ascultăm ceva... Așa zice și Tiko, dacă

n-avem radio, să facem noi înșine pe radioul, și-n felul acesta se nascură copiii unul după altul, și ce copii — să-i mininci din ochi, nu alta“. „Dați fuga acum să ajutați tatălui vostru, căci de n-ar fi el, —am ajunge să trăim din cerșit!“.

Copiii smiorcăiră și dispărură prin soc ca să-l ajute pe Tiko, iar Velika se duse și mai aduse niște ouă, ca să fie pentru fiecare câte unul. Ochiul îi lăcrima neconținut. „Ramcio, Ramcio“, începu să strige tare țiganca, dar nu răspunse nimeni. Gîsca încercă din nou să-i muște basmaua, femeia îi trînti una peste cioc și se duse s-o pună bine, sub saivan.

Velika ședea la gard, lingă sperietoarea făcută din izmenizonul american, tulburată că dintr-o dată verdele neînsuflețit de lingă ei a prins viață. Peste soc și peste urzici ea văzu cum plutesc niște foale de piele, care se așezară sub saivan, cum umblau ciocane purtate de oameni nevăzuți, cum se arătă capul lui Tiko, apoi cel al lui Iepure. Soțul se dusese în curte să vadă cam ce catrafuse cară noii vecini. Văzu și aprobă. Fierarul avea fel de fel de scule, numai că n-avea nicovală. „O facem și pe asta în săptămîna viitoare — zise el — veți vedea cum se va grămădi acilea un regiment de țigani și cum vom făuri o nicovală întreagă, mult mai bună decît cele de fabrică. Noi sîntem țigani periculoși — zîmbi Tiko — dacă e nevoie vom roade fierul cu dinții și tot nu ne vom lăsa“.

„Asta se și vede — îi spunea Iepure neveste-si ceva mai tîrziu — nu degeaba poporul ăsta are certificat de meșteri“.

„Oameni cumsecade — zise Velika. Dacă vreo găină de-a ta va trece dincolo, la ei, n-au s-o omoare ca Susa Tinina care atît așteaptă ca o orătanie străină să-i intre în curte ca să-i și ia gîtul“. „Las' s-o omoare — zise împăciuitor Iepure — dacă e proastă și se duce la Susa Tinina. Nu-i destul loc la noi, ce-i mai trebuie să hoinărească prin

curți străine ? Unde vă duceți cu ciocanele alea ?” strigă el dintr-o dată, pentru că văzuse prin fereastră pe țigan împreună cu feciorii săi ; fierarul ducea un ciocan mic, iar feciorii purtând pe umeri niște baroase și coșuri mari, veneau în urma tatălui lor în șir. La cițiva pași după ei se grămădeau băieți și fete, tunși toți cu foarfecele — duceau gîsca la gîrlă s-o scalde. „După pietriș — răspunse fierarul — o să avem nevoie de el la sudură“. „Așteptați-mă că vin și eu ! — sări Iepure și după ce-și bău bicarbonatul îi ajunse. Fierari, așa, au mai trecut pe la noi prin cătun ; era unul care cînta din flogorn — le povestea el mai tîrziu pe drum — dar nu știau să sudeze cu pietriș.“ „De unde să se priceapă — se miră Tiko — treaba asta o cunoaștem numai eu și cumnatul meu, Miron ; unul din copiii lui e botezat. Adică, cumnatul meu nu poate fi întrecut în cheștiile astea, iar eu la călit... Ah, iată gîrla !“

Ieșiră la loc deschis, între niște răchite înalte. În fața lor strălucea gîrla. În timpul verii aceasta se subția, ajungea la cinci, șase metri lățime, însă albia ei lată, era un semn al inundațiilor de primăvară. Codobaturele zburau jos, deasupra apei, se opreau pe cite un bolovan și vreme îndelungată își legănuu cozile ca să se poată menține pe piatra rîului. Libelulele foiau în jur, făcînd zgomot cu aripele lor uscate și, străvezită în soare, culoarea lor se schimba cînd în albastru, cînd în verde.

Copiii intrară năpristan în apă și se apucară să scalde gîsca, iar aceasta făcea atîta larmă, încît coțofenele ieșiră din pădure să vadă ce s-a întîmplat. Dealtfel nu se întîmplase mai nimic ; o gîscă proastă se scâldea în rîu și striga cît o ținea gura : „Ga, ga, ga !“ Coțofenele se întoarseră dezamăgite în pădurea lor.

„Tată, tată ! — începură să strige feciorii țiganului, luînd în spate baroasele și coșurile. Uită-te la piatra asta, pare să fie...“

Tiko porni într-acolo, împiedicîndu-se de pietroaie. Iepure mergea în urma lui, de asemenea împiedicîndu-se și amîndoi ajunseră lingă pietroi. Fierarul ridică mîna și-l lovi cu ciocanul. În urma loviturii se ridică o pulbere. Omul o mirosi și zise : „Nu e asta, tî !“ și se întoarse să cerceteze celelalte pietre din jur. O luară iară tîrîș-grăpiș, el și Iepure și-n urma lor feciorii cu baroasele și coșurile. Omul ridică iar mîna și lovi cu ciocanul un pietroi albăstrui ; se ridică o pulbere pe care o mirosi și făcu din nou : „Nu-i asta, tî !“ Trecu mai departe. Iepure zăbovi lingă bolovan, îl mirosi, clătină din cap și zise la fel : „Tî !“

După patru sau cinci încercări, fierarul zise : „Uite, ăsta e salpetru !“ Îl lovi de cîteva ori cu ciocanul, piatra se făcu albă deasupra, fumegă și se împrăstie un miros de praf de pușcă. Feciorii descărcară îndată de pe umerii lor coșurile și baroasele și începură să izbească-n pietroiul care nu rezistă loviturilor ; se sparse-n două, după care în patru, se înjumătățiră și sferturile ; încetul cu încetul, sub barosuri rămase doar o grămadă de pietricele.

În acest timp Tiko și Iepure stăteau așezați pe doi bolovani, răsucind cîte o țigară din hîrtie de ziar. Iepure scoase amnarul cu cremenea și începu să scapere ca să prindă foc. Amnarul scotea cu greu cîte o scînteie sau două din cremene, dar și acestea, în loc să se-nfigă în iască și s-o aprindă, scăpărau ba spre cămașa lui Iepure, ba spre pămînt. În orice caz, în timp ce feciorii fărîmau pietroiul cu baroasele, omul izbuti să aprindă iasca și țigările celor doi bărbați fumegară în mijlocul albiei riului. Într-o parte flăcării mărunțeau piatra de salpetru, care se făcea praf sub ciocane, împrăștiind un miros ascuțit de pulbere, în cealaltă parte copiii, după ce scăldaseră gîsca, se lăsau acum pe vine să se scalde și ei, așa îmbrăcați cum erau, iar pasărea ieși pe uscat, scuturîndu-și penele și, întrucîtva scîrbită, se îndreptă spre cătun.

Iepure privea toate astea — gîsca, copiii, flăcăiii cu baroasele, libelulele în zbor — trăgea pe nas fumul de tutun și mirosul de praf de pușcă și-i povestea lui Tiko, fierarul, că nimeni nu folosește acest soi de piatră pentru zidărie, fiindcă granulele ei sînt foarte mari și se sfărîmă repede. Însă atunci cînd pisezi un astfel de bolovan cu barosul pînă ajunge ca sarea, presărînd fierul cu această piatră, el se va suda, ceea ce înseamnă nu știu ce. El se exprimase astfel, nefiind în stare să găsească alt cuvînt. „Pentru că — zicea omul în continuare — cînd sudezi cu oxigen tot se rupe pe undeva, în timp ce ăsta nu e nici oxigen, nici țipirig n-are într-însul și, ia te uîță, că sudează !...” Stăteau așa la taifas, fumaseră țigările, răsuciseră altele și Iepure începu din nou să scape cu amnarul pe cremene. Încercă mult timp pînă cînd, în cele din urmă, o scînteie se păcăli și atinse iasca, iar aceasta înfiorîndu-se toată între degetul mare și cremene începu îndată să fumege. „Să arunci amnarul ăsta — zise Tiko — și dacă ai o pilă veche, adă-mi-o și ai să vezi că am să-ți fac unul nou, să poți aprinde cu el o claie de fin“. Iepure avea o pilă veche, îi mai spusese că are și cărbuni și se înțeleseseră ca, după ce își va face nicovala, să-i meșterească și lui amnarul. După o a doua țigară, Iepure luă barosul de la unul din băieți și cu o însuflețire nemaîntîlnită se apucă să spargă piatra de salpetru.

Cititorul să nu se mire că omul l-a însoțit cu atîta zel pe fierarul cu feciorii lui pînă la rîu, ca să vadă cam ce fel de piatră vor alege și cum arată acest salpetru pentru sudură. Iepure era un ins foarte curios din fire și dacă cineva pleca într-o direcție, el îndată îl întovărășea. Era destul ca un olar să-și facă apariția în cătun cu carul lui de oale, oprindu-se din curte-n curte, pentru ca Iepure să i se alătore îndată cu toată rîvna. Începea să-i laude marfa, indiferent de era o ulcică, sau un urcior, și căuta să convingă femeile de chilipirul ce a dat peste ele.

O dată se apucase să repare gardul și abia cît bătuse doi pari, numai ce vede trecînd un vînător prin fața lui. „Bună ziua, bună ziua, încotro?” „Mă duc să văd dacă am să pot împușca vreun iepure.” „Păi, să vin și eu și să-ți scot iepurii în față, iar tu să-i împuști.” „Hai!” zicea vînătorul. Atunci Iepure lăsa al treilea par neînfipt și pornea să-i țină tovărășie omului. El nu-i vînător n-are pușcă, dar îi place să meargă la hăituială. Merge prin văi, blestemă vulpile și iepurii, îi suduiește, aruncă cu pietre prin mărăcini, „av-av!” — mai scapă uneori, sau, dacă zărește niște urechi de iepure gonind prin pădure, începe să strige: „Unde, unde fir-ar al naibii de stricat. Ia te uită încotro a cotit diavolul ăsta ca și cum i s-ar fi spus prin telefon că Trifon stă sus la turnul triangular. Trifoane, măi Trifoane, nu mai tuși cînd stai sus la nenorocitul ăl de turn, dracii ăștia de iepuri te aud și întorc într-altă parte, uite și ăsta a cotit-o. Pfiu drace! încotro? A zbughit-o și diavolul ăsta!” Iepurele știe din vecii vecilor că nu trebuie să iasă la încrucișare de drumuri. Tocmai aici stă Trifon cu pușca și cică se camulflează în spatele turnului triangular, căruia în cătun îi zic flamura și tușește că dacă l-ar auzi cineva ar crede că fierăstruiește scînduri pentru dușumea.

Altă dată Iepure se ducea spre satul vecin, la cariere, să vadă cum se zidesc cuptoarele de var și cum se arde varul trei zile și trei nopți la rînd. După ce arde, piatra strînge în ea toată căldura, iar dacă iei o bucată albă din cuptor și o stropești cu apă, începe să sfîrîie, să scoată fum și apa din jurul ei fierbe. Iepure privește la toate astea, și rămîne pe gînduri: n-aș spune că mintea lui fierbe ca și varul clocotitor, e însă pusă în mișcare.

Condus doar de curiozitate, el se ducea și la aurarii de pe rîu. Muncitorul aflat în apă, în cizme de cauciuc, spală nisipul aurifer într-o albie, iar Iepure fie că intră-n apă desculț, fie că se așază pe vine lîngă copaia de

lemn, se uită cum, încetul cu încetul, apa duce cu sine nisipul. Printre minereul negru de fier depus pe fundul albiei, strălucesc fire mărunte de aur. Aurarul, înmuindu-și vârful degetului, le strânge într-un corn de bou. Iepure n-ar sta niciodată să spele aurul, dar îi place să se uite cum lucrează alții și să se minuneze de munca lor. Când expresul „Măgura“ a pornit în prima lui cursă, Iepure, împreună cu tutorele Zarko Marinkov, au plecat să se plimbe cu trenul.

Într-o iarnă s-au dus cu toții să afume birlogurile vulpilor, fără ca măcar să prindă vreuna, în schimb toți s-au întors negri ca niște coșari, și cel mai negru, și cel mai afumat a fost, bineînțeles, Iepure. Când se abăteau ȋiganii vânzatori de fuse, primul din cătun care sosea lângă ei era Iepure. Putea zăbovi ziulica-ntreagă lângă focul țigănesc, ca să vadă cum se fac fusele și cum niște bătrîne uscate le împodobeau cu inele verzi, violete și portocalii. Se ducea și pe la carieră să vadă cum artificierul pune bombele și striga cu multă bucurie „Bomba... Bomba!“ — pentru ca nu cumva în timpul acesta să se aventureze cineva pe acolo. După detunături se ducea să vadă cum arătau stîncile sfărîmate de explozibil. Ochiul său pătrundea peste tot, se interesa de toate. Întreba orice, fără să plictisească.

Astfel de oameni aduc în lume o nouă culoare. Iepure nu putea trăi singur. Dacă uneori dădea peste un om tăcut, scotea ocarina, ȋiua încetișor din ea, ca un oftat și omul tăcut începea și el să ofteze. Când nu găsea oameni, descoperea pe undeva fie o capră, fie o vacă sau un cîine. Toți cîinii îl cunoșteau; niciodată nu se auzea lătrat în urma lui, iar cînd îl întilneau, începeau să dea din coadă, încă de departe, ca și cum i-ar fi strigat: „Salutare, Salutare!“

Dacă vedea undeva o poartă deschisă, o închidea, dacă trecea prin vreo vie străină și descoperea că sfoara de rafie s-a rupt la vreuna din vițe, se apleca să lege

lăstarii... Cu ani în urmă, timp de două zile și două nopți, au minat spre Sofia niște vite care urmau să rămână peste noapte la Petrohan. Iepure s-a dus împreună cu cireada chiar pînă la Petrohan. Nu era tocmit în treaba asta, ci voia doar să vadă cum merg lucrurile.

Se abătea și pe la moară. Morarul dădea jos piatra de moară, o cioplea cu un ciocan de oțel, o așeza din nou sus, la locul ei, iar Iepure se tot învîrtea în jurul lui și trăncănea mereu din gură : „Ia te uită, un singur om să dea jos coșcogeamite piatră și s-o ridice la loc !“

Morarul era și mai uscățiv ca el, dar aici nu de putere era nevoie, ci de pricepere.

Iepure vroia să afle meșteșugul fiecărui lucru. Putea sta ore întregi în fața unui vierme de mătase să vadă cum toarce firul, cum își înfășoară gogoșa și devine nevăzut într-însa. Primăvara cotrobăia prin cuibare, lua cîte un ou și-l ținea lingă ureche să asculte dacă n-are pui înăuntru. Da, există, piuie abia auzit. Iepure ascultă piuitul și zîmbește ; două sau trei zile mai tîrziu, va vedea cum ciocul moale sclipește din coajă, iar puișorul se străduie și-și sfarme temnița.

Tocmai de aceea, condus de nemărginita sa dorință de cunoaștere, a venit împreună cu Tiko, fierarul, să vadă cam ce fel de piatră este salpetrul ăsta al lui. Și nu numai că l-a văzut, dar împreună cu feciorii meșterului a învîrtit barosul și a sfărîmat piatra. Ceilalți, de asemenea, cerneau nisipul cufundați pînă la mijloc în pulbere. Umplură coșurile, luară ramuri groase de salcie de care le legară și feciorii încărcară povara — cîte doi la un coș — pentru că piatra era destul de grea. Tiko și Iepure mergeau înainte, ceilalți legănau coșurile după ei, iar la urmă de tot, sărind într-un picior, țopăiau copiii tunși, scâlțați parcă, dar murdari ca și mai înainte. Drumul e același — luminișul cu răchite, o uliță cu soc, puțul cu cumpănă, apoi casa lui Iepure cu cel de al treilea par de lingă gard ră-

mas nebătut, urmată de casa lui Tiko și dudul plin cu ciocănitoare.

Iepure, însă, nu ajunsese pînă la cel de al treilea par, pentru că printre răchite îl văzu pe Petăr Susov ; omul venise cu un foarfece de vie să taie crengi. „Crengi de răchită ?“ își zise Iepure și se abătu din drum să-și vadă vecinul cum le va tăia. Fierarul cu băieții săi împovărați cu coșurile își văzură mai departe de drum.

Petăr purta numele neveste-si, Susa Tinina. Era un om așezat, nu bea, nu fuma, se bărbiera destul de rar. Pe obrajii lui creșteau peri rari, mai mult în partea de jos, spre bărbie, iar acolo, unde alți bărbați aveau perciuni creți, pielea lui era netedă ca un ou. În schimb, Susa Tinina avea mustăți negricioase, zulufi întunecați și un neg pe obraz, năpădit de păr ca o cetină. Către acest Petăr se duse Iepure să vadă cum o să taie crengile de răchită, deși la tăiatul unor astfel de crengi nu se înțimplă nimic deosebit.

Cînd își dădu seama că așa este, se alătură unor pescari, trei la număr, care se duceau să îngrădească o vîltoare de rîu, apoi să curgă așa și să prindă toți peștii și racii aflați acolo.

Veni acasă abia pe înserate, înfipse și al treilea par, se așază pe oiștea carului și scoase ocarina. Atrăși de fluiet, unul cite unul, vecinii cei noi se înșirară pe lîngă gard, negri toți și cu ochii lucitori. Tiko se zărea la urmă de tot cu un cap mai înalt decît ceilalți, surîdea și clătina din cap aprobator. La sfîrșit, Iepure îi mai zise un „piuc !“, își șterse ocarina de pantaloni și o vîrî în buzunar.

„Mamăă ! se minună Tiko. De-aș putea cînta și eu ca tine, drept la Camera din Vrața m-aș duce. Cum te-or auzi cei de acolo, îți vor da îndată un certificat de meșter !“ Iar Velika adăugă : „Cînd începe bărbatul meu să cînte, păsările, de pe unde s-or găsi ele, încetează orice piuit și ascultă. Ciocănitorele, la fel, nu lasă o frunză să foșnească“.

Oamenii ascultau și, într-adevăr, nu auziră nici cîntec de pasăre, nici ciocănit în copac. Cînd se întoarseră și priviră spre dud văzură că toate ciocănitoarele stăteau pe crăci, cu fața întoarsă spre cîntăreț. O singură pasăre stătea puțin într-o parte, uitîndu-se după o gîză sau furnică, dar o alta de lîngă ea o ciocăni în cap cu ciocul. Ea tresări și întoarse imediat capul spre Iepure.

„Doamne ! — se lovi dintr-o dată peste șolduri femeia cîntărețului. Și ei privesc la noi !... Cînd se făcură optsprezece ?“ „Cine ?“ întrebă bărbatul. „Gușterii — zise Velika. Toată primăvara i-am numărat și erau întotdeauna trei, iar acum, numărîndu-i din nou, au ieșit optsprezece.

Femeia începu să-i numere cu glas tare, ajunse pînă la șaptesprezece, o luă de la început, numără iar la rînd : unul, doi, nouă, zece și unul după altul ajunse la nouăsprezece.

„Unde sînt, fă ?“ întrebă Iepure și se uită atent în spre curtea lui Tiko. Țigarii priveau și ei — toți își ațintiseră ochii către dudul plin de ciocănitori, dar printre păsări nu zăriră nici un gușter. „Păi, sînt pe zid“, zise Velika și iar se bătu cu mîinile peste șolduri, îi număraseră pentru a treia oară și-i ieșiseră optsprezece.

Toți priviră spre casa lui Tiko. Peretele alb se desfășura în fața lor ca o pînză întinsă peste soc și pe ea, ca lipiți, se înșiraseră optsprezece gușteri. Toți stăteau drept în sus, cu boturile îndreptate spre streășină. În mijlocul cîrdului se desluseau trei gușteri mari, lungi aproape cît un cot de om. Aveau capetele cenușii, spinările și picioarele verzi, iar cozile lor se topeau treptat tot în cenușiu. Ceilalți gușteri, toți deopotrivă, erau cenușii. „Măi ! se miră Iepure. Asta, mi-a scăpat“.

Sări gardul, Velika o luă pe urmele sale și familia meșterului făcu același lucru. Copiii începură să vorbească cu glas ascuțit în limba lor, țigănească, însă Tiko strigă : „Sît !“ — și ei tăcură. „Asta de la mijloc e bărbatul — zise Iepure — în timp ce-și făcea drum prin soc și urzici, iar cele două, din părți, sînt femelele. Ele au ouat în

pământ ; oul de gușter este moale, ca de cauciuc. Ouăle s-au spart și gușterii cei mari și-au scos puii în sus, pe perete, ca să-i învețe să se tîrască și să le facă cunoștință cu locurile înconjurătoare. Gușterul, trebuie să știți, îi place foarte mult să cerceteze împrejurimile, de aceea se cațără întotdeauna pe cîte un copac, sau un bolovan înalt. Cînd se așază pe ceva mai înalt, el poate privi și mai departe. De aici, de pe perete, ei se uită pînă cine știe unde“.

Mai voia el să spună ceva despre gușteri și începuseră cu coada. „Cînd îi rupi coada, ea continuă să se miște în palma ta, ca și cum ar fi vie, iar gușterului îi crește alta nouă“. N-a putut să adauge celor spuse o pildă, pentru că nevastă-sa își făcuse cruce și îndată, după semnul crucii, toți gușterii, ca la o comandă, se desprinseseră de pe perete și căzură în socul verde de lîngă casă.

Tiko și Iepure se năpustiră înainte, fără să mai caute poteca, pentru că așa ceva nici nu exista, doar pe ici, pe colo, copiii mai făcuseră ordine. Cînd ajunseră lîngă perete, nu zăriră jos nici urmă de gușter și nici vreo gaură ca să poți spune că s-au ascuns acolo.

Pînă aici totul ar fi fost firesc, dacă în clipa aceea nu ar fi început toate ciocănitorele din dud să țipe de groază. Se tot învîrteau pe sus, în jurul pomului, țipau, unele mai zburau un metru, doi, altele dădeau din pliscuri și făceau un zgomot ca și cum o sută de inși s-ar fi urcat în dud și învîrteau de acolo niște zbîrnăitoare.

„Acu o să vedeți ce-o să vă facă strigoiul : o să vă luați tălpășița“, se auzi un glas de femeie dinspre uliță și Iepure văzu apărînd peste gard zulfii mari ai Susei Tinina.

Ea purta o coțofană moartă ; se ducea s-o lege sub streășina pătului de porumb, ca celelalte coțofene să se sperie și să nu mai îndrăznească să se vîre înăuntru.

„Ana, tu ești ! — o strigă Velika. Mi-ai snopit găina și mi-ai azvîrlit-o în curte să cred că a murit de cîmă ?“. Cealaltă, însă nu-i răspunse, sprijini de pătul

o loitră de la carul cu fin și se urcă pe ea să lege coțofana. De pe streășina pătulului atârneau o mulțime de sforicele, fiindcă Susa Tinina întotdeauna omora sau bătea vreo vietate și o atârna acolo ca să-i sperie pe hoții de porumb. Prin curtea lui Tiko zbîrniară muște mari și verzi, atrase de mirosul păsării moarte. O clipă după asta se putea vedea cum Susa Tinina lega puiul de picioare cu o singură mînă, iar cu cealaltă se apăra de muștele cele mari și verzi.

Faptul că Iepure cîntase din ocarină, că ciocănitorele se uitaseră țintă la el și-l ascultaseră asemenea oameni-lor, fără să lase pe cineva să facă vreun zgomot în jurul lor (una chiar primise o lovitură în cap pentru că nu fusese atentă și privise distrată după nu știu ce gîză), că, în același timp, optsprezece gușteri — trei mari, iar ceilalți mărunți și cenușii — se lipiseră de peretele casei și că toți dintr-o dată căzură de pe zid și foșniră în frunzișul verde al socului, ca și cum cineva ar fi aruncat cu mîna niște boabe de grîu, că în alt timp ciocănitorele au început să lovească înversunat în scoarța dudului și să bată din aripi și că tot atunci apăruse Susa Tinina cu zulfii ei mari, care le zise : „Aaa, să vedeți voi ce-o să vă facă acum strigoii !“ — a băgat dintr-o dată frica și panica în oameni. Velika își făcu din nou cruce, zicîndu-și în gînd „Dumezeu să-l ierte pe Perunika“. Tiko îl întrebă pe Iepure : „Este adevărat ?“ iar vecinul îi răspunse : „Fleacuri băbești !“.

Țigănușii cei tunși priveau cu ochii lor strălucitori, fără să înțeleagă, dar dacă cineva ar fi privit mai mult în adîncul lor ar fi văzut cum scînteiază ceva întrînsii, ca și cum frica ar fi trecut în fugă lăsînd în urma pașilor ei scînteii luminoase.

Coțofana se înălța pe treptele loitrei, răsucindu-se sub streășină, în timp ce Susa Tinina cobora cîte două trepte deodată, iar în curte se vedea Petăr Susov stînd jos, pe vine.

El făcea un țarc din crengi de răchită pentru pușori și era atent ca nuiielele să fie la distanță egală. Printr-o asemenea îngrăditură puteau intra numai puii, găinile nu; ele dădeau numai țircoale așteptînd să zboare ceva din farfurie și să sară în afara țarcului.

„Dacă e strigoi — zise Kamena Velikii — am să fac farmece cu un fir roșu“. „Fă-ți tu farmecele — îi spuse Velika — iar eu am să mă duc miine la cimitir“.

Era ceasul cînd soarele se cufundase în spatele dealului, dar amurgul nu se arătase încă de nicăieri. În asemenea clipe, timpul parcă se oprește în loc și omul prinde a se răcori odată cu vremea și cu natura însăși. Numai ciocănitorele, foșnind prin dud, răpăiră ca o mitralieră.

Aceasta stare n-a ținut mult. Firul subțire al marasmului se rupse, zărea prinse a deveni albăstrie, iar oamenii se împrăștiară, șușotind încetișor între ei. Iepure îi făcu loc Velikii înaintea lui peste gard, se apucă și el de par, cînd auzi glasul Susei Tinina dinspre pătulul de porumb. „Apoi, noi dacă n-avem America să ne trimită sperietori, vom omori coțofenele și le vom lega sub streășină. Și mie mi-ar conveni să am o Americă și să-mi trimită de acolo un izmenizon, ori un palton, să domnesc în ele, dar așa, fir-ar să fie, trebuie să stau toată ziua să pîndeșc ca un vultur, cît mai aproape lingă coțofana spînzurată sub streășină“.

În spatele ferestrei se puteau vedea chipurile Susei Tinina și al soțului ei. Cîteva coțofene le-au observat de asemenea și s-au repezit pînă la geam, ciocnînd cu pliscurile în el. Celelalte se așezară pe țiglele pătulului de porumb, încurajîndu-le cu țipete. Orice om ar fi putut crede că niște cerchezi au asaltat casa invitîndu-i pe stăpîni să iasă afară, dar aceștia nici gînd; ședeau ca trăzniți la fereastră.

„Du-te și ajută-i! — îi zise femeia lui Iepure. Nu face nimic că ne-au jumulit găina“. „Dar cum aş putea să-i ajut?“ răspunse bărbatul scărpinîndu-se la ceafă.

„Uși, fir-ai a naibii, să fii!“ strigă el.

Coțofenele, însă, nu-i dădură nici o atenție neîncetînd să țipe, cînd în grup, cînd cîte una, năvălind peste tot în curte, scuturînd șura, îmbulzindu-se în pătulul de porumb, ba încercînd să cerceteze și puțul. Zburau fără să fie deranjate de nimeni, săgetau în toate direcțiile, ca și cum turbaseră. Ciocănitorele le încurajeau de pe dud cu strigăte și ciocănituri din pliscuri de parcă le-ar fi aplaudat, fapt care însufleți și mai mult stolul de coțofene.

„Astea au ciugulit dintr-un leș turbat — îi zise Iepure fierarului. De aceea au înnebunit și ele și dacă o astfel de pasăre te ciupește, se poate să turbezi și tu.

Rămîneți pe loc! — îi strigă el lui Petăr Susov. Venim acum împreună cu Tiko și le gonim de acolo. Tiko — se adresa el fierarului — ia ceva, un fier sau o tinichea și bate întruna, în timp ce eu voi lua sperietoarea!“

Iepure smulse din gard parul cu izmenizonul american, iar Tiko aduse de acasă o tinichea ruginită. Amîndoi bărbații porniră spre păsări, fierarul lovind cu o bucată de lemn în tinichea, iar Iepure fluturînd deasupra capului parul cu izmenizonul. Cînd ajunseră lîngă uliță, cel cu sperietoarea zise: „Mai stai să ne aprindem cîte o țigară, tîrfa asta de coțofană n-are unde fugi“. Își răsuciră cîte una zdravănă. Iepure scăpără din amnar o grămadă de timp, pînă să scoată o scînteie. Aceasta adulmecă la stînga, la dreapta, găsi iasca și o aprinse. Se așezară împreună să fumeze și-n timpul ăsta Iepure povesti cum, înainte de război, ciomăgisera un ciine turbat, care găsisse, pe undeva o ciocîrlie moartă și o mîncase. După cît știa el, cîinii turbează din această pricină. A și scris fratelui soției sale în Argentina, care se dusesese să lucreze pentru doi pesos pe zi, dar tîrfa asta de Argentină, ciocoică fiind, i-a furat din salariu, plătindu-i numai un pesos și jumătate.

În legătură cu scăderea din leafă, Iepure l-ar fi sfătuit pe cumnată-su să vadă dacă nu-i cu puțință să cîștige

cîte-doî pesos, iar acesta ascultîndu-l, s-a mutat în Statele Unite unde, fără îndoială, scoate cîte doi pesos pe zi...

Şi cînd au cotohogit ciinele pînă l-au omorît, o coţofană a trecut pe acolo, a ciugulît din leşul lui şi a turbat. Fără să devină crincenă, dar turbată bineînţeles, s-a dus la porci, l-a ales pe cel mai gras şi i s-a urcat în spinare. Toată ziua călărea porcii. Cînd s-a plictisit de ei a plecat şi a găsit nişte bivoli. Călăreşte-l pe asta, călăreşte-l pe ăla, bivoli o loveau cu coada, dar nu o puteau doborî. Îi călărea, va să zică, şi ţipa, dar nu era nici ţipăt, nici rîs, ci mai degrabă un fel de istericale. În legătură cu faptul ăsta, Iepure îşi amintea cum Trifon şi-a luat puşca şi s-a dus s-o împuşte, însă, ori de cîte ori a tras, n-a nimerit-o niciodată şi a înfipt în pielea bivolilor o grămadă de alice pentru iepuri.

Ţigările se stinseră şi Iepure flutură sperietoarea. Tiko începu să lovească tinicheaua şi amîndoi intrară în ograda Susei Tinina. „Aaa ?“ izbucniră coţofenele şi se rotiră în cerc prin curte, înălţîndu-se curcubeu deasupra pătului de porumb ; prin văzduh se legănau fulgi smulşi care cădeau uşor în troscotul verde, asupra oamenilor şi a sperietoarei.

„Hiş, tîrfă din Vraţa !“ striga din toate puterile Iepure, iar Tiko completa după el ca un ecou : „Tîrfă din Vraţa !“.

N-a fost nevoie să strige mult. Abia străbătura jumătate din curte şi coţofenele se împrăştie prin grădinile vecine. A rămas numai coţofana spînzurată la pătulul de porumb. Susa Tinina deschise uşa şi primele ei cuvinte au fost : „Bătu-le-ar Dumnezeu, îmi speriară găinile şi abia le aruncasem porumb că aşa ouă mai mult, dar cînd veniră alea mi le izgoniră şi ciuguliră ele po_fumbul“. „Au găsit pe undeva vreun leş turbat“, spuse Iepure şi începu să-şi răsucescă o ţigară. Îi dădu lui Tiko să ţină izmenizonul american, pînă cînd va scăpăra el cu amnarul.

Susa Tinina, uitînd că le-a omorît o găină, s-a dus să-i aducă un tăciune în cleşte ca să-şi aprindă ţigara. Iepure luă focul, pufăi şi-i zise lui Tiko : „Haidem !“

Amindoi porniră înapoi ; în frunte mergea Iepure trăgînd din țigară și-n urma lui — Tiko cu sperietoarea și tinicheaua.

Văzîndu-l așa, Kamena îi zise Velikii : „Dacă sînteți oameni, dați-i haina asta lui Tiko fiindcă e gol ca un țigan !“. „Vaii, păi de ce nu spui ! — o privi Velika. Numai să vrei, o zdreanță pentru sperietoare om găsi noi“.

Femeia îi spuse asta bărbatului ei, iar omul, fără să stea pe gînduri, zise : „Da, bineînțeles ! Las' să-l poarte omul, în loc să atîrne aici în par și să putrezească din cauza ploilor“. Tiko, pe de o parte, se înduioșă într-atît, încît nu putu pronunța nici un cuvînt, ci numai strigă : „Mamăă ! Mamăă !“

Intră în casă îmbrăcat cu cămașa sa veche și ruptă și peste puțin timp apăru cu izmenizonul. Era puțin mai înalt decît Iepure, așa că salopeta îi stătea țeapănă pe corp. Pantalonii îi ajungeau deasupra genunchilor, din mîneci îi ieșeau coatele, haina era bine împlinită și, cînd apăru în ușă, zîmbind pînă la urechi, părea de nerecunoscut. Cînd îl văzură ciocănitorele, aproape căzură din copac, apoi una după alta începură să se cațere în sus, tîrîndu-se pe cele două piciorușe și sprijinindu-se în cîzile lor, la fel ca niște gize. Fierarul lipăi desculț pe treptele casei, cu mîinile în buzunare. Iepure pufăia din țigară, clipind ușor cu unul din ochi, ca să nu intre fumul în el, iar cu celălalt privindu-l pe omul care cobora treptele. „Parcă aș fi chiar un american !“ îi zise Tiko. „Păi chiar și ești !“ întări țiganca, iar Velika adăugă : „Leit !“.

În acest fel izmenizonul care a traversat calea cea lungă a oceanului, apoi a hoinărit pe drumurile bătrînului raion Berkovița încheindu-și existența ca sperietoare în ograda lui Iepure, intră din nou în circulație. Ciocănitorele leșinară cînd îl văzură, iar de sub șopron ieși gîsca, se îndreptă cu exclamații triumfătoare spre stăpinul său, îl adulmecă cu ciocul și se declară mulțumită de noua haină... Aci, am să depășesc cu puțin

evenimentele ca să mergem mai departe cu izmenizonul. Dealtfel, după cum nu o dată s-a exprimat însuși Iepure, întrucît America este aceea care o ia, întotdeauna, înaintea evenimentelor, și izmenizonul ei poate lăsa omul în mijlocul drumului, dacă nevoia o cere și să pornească singur în lume, vînturîndu-se în toate părțile. Posesorului nu-i rămîne decît să alerge mult și bine gol-goluț în urma lui dînd dintr-o mină ca să se ajute la fugă, iar cu cealaltă apăsîndu-se sub burtă ca să-și ascundă părțile rușinoase din față.

Pe temeiul acestor gînduri ale lui Iepure, voiam să spun că izmenizonul s-a plimbat cu Tiko vreme îndelungată; au ars împreună cărbuni în pădure și au bătut fierul. Este adevărat că s-a mai rupt, pe ici, pe colo, dar a fost cîrpit cu osîrdie, pînă cînd, amîndoi flăcăii meșterului, ajunseră de-nsurat. Kamena, după cîteva discuții cu soțul ei, hotărî să taie costumul american în două: pentru unul din băieți cămașa, iar pentru celălalt pantalonii. Bine că era vară și mulțumită ei feciorii găsiră țigănci frumoase. Kamena le zicea mereu lui Iepure și neveste-si: „Dumnezeu să vă ție-n viață; dacă n-ar fi fost izmenizonul american, n-am fi putut, la o adică, să-i înșurăm pe băieții noștri. Toți țiganii, tocmai pînă la Dunăre, au aflat că pe noi ne îmbracă America și fiecare vrea să ne cuscrească. E cu totul altceva să te-mbrace America!“ Iepure spunea și el pe de o parte: „Cînd te-mbrace America, poți să mergi și-n pielea goală, că tot ai să pari bine înțolită“. Și politica ei este la fel, și toate celelalte așîderea — mai cîrpește, mai aranjează, taie o mîneacă, scurtează un pantalon, totuși pe ici, pe colo, au mai rămas cîteva nasturi și tigheluri. Așa e și politica ei — se deșiră pe la toate cusăturile, taie, cîrpește, aranjează să pară cît de cît mai îmbrăcată, în schimb, cînd te uiți la ea, goliciunea i se vede de pretutindeni“.

Nu mai sînt postavurile noastre de altădată cînd trei generații se îmbrăcau cu aceeași haină, care rămînea nes-

chimbată ; se mai decolora ea nițel și se mai lustruia de purtare, dar tot nouă părea.

Și mirosul unei astfel de haine este altul : are iz de gutuie coaptă, de scrin și busuioc, de lapte de oi și piuă. Astălaltă miroase a fabrică și a lubrifiant.

...Iepure își termină țigara, luă parii încrucișați rămași de la sperietoare și-i înfipse în același loc la gard, lingă trecătoare. „Să știi că ți-ai dat bine seama — îi zise mai târziu nevastă-sa. Dacă va veni strigoii și va vedea că în ogradă există o cruce, nu va îndrăzni să treacă la noi și se va întoarce din nou la alde Tiko. Dacă m-ai întreba pe mine, cel mai bun lucru e să nu apară, dar când am văzut aseară gușterii pe perete și în dimineața asta coțofenele zburînd pe deasupra pătulului de porumb al Susei Tinina, am înțeles numaidecît că treaba asta nu poate fi decît isprava strigoii. Mama, Dumnezeu s-o ierte, povestea că gușterul poartă-n el suflet omenesc, iar coțofenele pe cele ale ciinilor morți. Aseară am văzut în dud un pușor, parcă ar fi fost ciocănitore, dar nu era, căutînd mereu să se ascundă printre ceilalți. Tu nu l-ai auzit cînd striga : «Tinnn ?»“.

„Nu l-am auzit — zise Iepure — și dacă m-ai întreba, treburile astea pe care mi le povestești, sînt fleacuri muie-rești. Coțofana a ciugulit dintr-un leș turbat, de aceea a venit, iar gușterul trebuie și el ca să-și învețe puii, să se cațere tot mai sus. Dacă nu-l înveți cît e mic, va rămîne prost toată viața“.

„Nu-i așa — zise femeia, întorcîndu-se să intre-n casă, dar dintr-o dată se opri surprinsă și se uită la soțul ei. Ai văzut ?“ „Ce să văd ?“ „N-ai văzut că aici ședea o coțofană și asculta tot ce vorbim“.

Într-adevăr, o coțofană stătuse foarte aproape de ei cu capul întors ca să asculte tot ce vorbesc. Îndată ce Velika se întoarce să intre în casă, pasărea se răsuci pe tăcute cu spatele, făcu cîteva rotiri printre pomii din grădină și se ascunse în frunzișul verde. „Ciuh !“ își anunță

apariția o cucuvaie dinspre răchitele de la rîu. Foarte rar se poate auzi o astfel de pasăre ziua. Ea ascultă mai mult noaptea și la fiecare sunet, la orice chemare sau lătrat de cîine, la fel și la cîntatul cocoșilor din sat, ea strigă dinspre rîu : „Ciuh, ciuh !“ „Bine, hai, am auzit !“

„A tras cu urechea“, spuse femeia cu toată convingerea și intră în casă să aprindă focul. În timp ce rupea crengile în două pe genunchi, le punea pe foc și-l aprindea suflînd, murmură întruna că celelalte coțofene stau de-o parte, iar pe aceasta au trimis-o să asculte, să vadă ce mai e și să le raporteze. Îi veni în minte că ar trebui să-i prevină pe vecinii cei noi, ca să nu vorbească cu glas tare prin curte, căci coțofenele trag cu urechea și apoi pornesc să împrăști cele auzite.

În vremea asta, Iepure care se tot învîrtea prin curte, intră de două ori în casă să bea bicarbonat de sodiu, mai privi pe uliță în așteptarea vreunui om pornit după vreo treabă, ca să-l însoțească, dar nu apărea nimeni de nicăieri.

„Să m-apuc — își zise el — să caut o pilă veche pentru amnar, ca atunci cînd Tiko își va face nicovala să-mi facă și mie unul ! Intră în pivniță și începu să caute în întineric pe sub grinzi, să vadă cam cel fel de fiare vechi sînt vîrite pe acolo. Găsi seceri și greble ruginite, o potcoavă de cal, urechi de sapă ; între potcoavă și sapă pipăi o pilă, care la unul din capete, avea înfipt un coccu de porumb în loc de mîner. Cu ea își ascutea fierăstrăul, apoi îi întorcea ceaprazul ca banda ascuțită să lunece, ușor, dar pila, de veche ce era, se tocise și devenise netedă.

În timp ce făcuse rost de pilă, omul nostru auzi în pivniță, chiar în dreptul nasului său, o respirație șuierătoare.

Porni pe pipăite către locul de unde venea zgomotul și dădu peste o putină. Se uită înăuntru, dar era întineric și nu văzu nimic. De data asta respirația se auzea din spatele său. Se întoarse și privi cadrul luminos al ușii

deschise. În lumina curgătoare, Iepure văzu o coțofană, care mergea pe piciorușele ei, cu pași mici și repezi, ajutîndu-se de aripi, ca o potîrniche. Se sprijinea în ele ca să-și păstreze echilibrul și respira zgomotos, șuierînd ușor. Omul aruncă după ea pila, pasărea se feri într-o parte, apoi în cealaltă, iar fierul trecu șuierînd pe lîngă ea și zbură prin ușă. Coțofana trecu și ea pragul, alergă după pilă, în drum ciuguli coceanul de porumb, iar omul nostru încercă s-o ajungă din cîteva sărituri. Își luă căciula în mîină, gîndind că, îndată ce-o va ajunge în curte, s-o lovească cu ea, dar pasărea șerpuia și se-nvîrtea atît de mult, încît aruncă după ea căciula de multe ori, dar n-o atinse niciodată. Velika ieși să ia lemne pentru foc și văzîndu-l pe bărbat-su cum fugărea coțofana, izbind cu căciula de pămînt, rămase stană de piatră în pragul ușii. Pasărea ajunsese pînă la gard. Iepure gîndea că tocmai aici o va prinde, însă ea găsi o deschizătură mică, se strecură printr-însa și dispăru în grădină. În timpul cît Iepure luă un scaun cu ajutorul căruia se urcă pe gard, ca apoi să sară de cealaltă parte, în urzici, se lăsă o liniște deplină — nu se mai auzea nici un filfiit de aripi și nici un fel de respirație șuierătoare pe nas.

Omul stătu cît stătu prin urzici, apoi trecu îndărăt peste gard, își puse căciula pe cap și porni să-și caute pila.

Iepure și femeia lui se priviră în ochi, dar nici unul, nici altul nu îndrăzniră să scoată vreun cuvînt.

Mai tîrziu îi povesti lui Trifon cum a fugărit coțofana din pivnița lui. Pasărea nu zbură, ci mergea pe jos, dar foarte repede. Numai potîrniche și pitpalacul merg așa și, oricît i-ai fugări, nu-i poți prinde. Iepure îl rugă pe vînător să-i împuște o coțofană ca să facă din ea o spe-rietoare și atunci să vedem noi dacă va mai îndrăzni vreuna să intre în pivnița lui, sau să tragă cu urechea prin apropiere. „Știi, și eu ți-am făcut multe servicii — zise omul nostru — ți-am fost hăitaș la iepuri, am fu-

gărit împreună vulpile, împuşcă-mi o coţofană, iar cînd va veni sezonul de vînătoare, am să-ţi fiu din nou hăitaş, şi s-ar putea să ne repezim chiar la mistreţi“.

Trifon a împuşcat într-adevăr o coţofană şi i-a dat-o lui Iepure. Acesta luă o tîgvă, o găuri peste tot, jumuli coţofana şi toate penele ei le înfipse în tîgvă, în aşa fel încît ieşi o nouă coţofană, însă de trei, de patru ori mai mare decît una adevărată. Împreună cu femeia lui puse sperietoarea în crucea rămasă de la izmenizonul american. O săptămînă întreagă după asta, dacă apărea de undeva vreo coţofană, nu numai că nu îndrăznea să zboare pe deasupra curţii lor, dar o lua chiar de cealaltă parte a casei fierarului, prin spatele pătului de porumb al Susei Tinina şi abia atunci se ducea spre rîu. Cît ar fi fost ea de coţofană, dar cînd vedea în faţa ei o surată atît de mare şi de ciufulită, o cuprindea frica şi căuta, pe cît poate ea, să se afle mai departe.

Între timp, femeile celor trei tutori se duseră împreună la cimitir şi făcură un parastas lui Perunika. Stropiră cu vin, după cum e datina, gătiră multă mîncare şi o dădură familiei lui Tiko, pentru sufletul mortului. După credinţa populară, o familie care se instalează în casa unui strigoi, trebuie să se sature bine cînd se face parastas, încît nici acestuia să nu-i mai fie foame şi să înceteze să mai vină. Dacă există un dram de adevăr în toate astea, atunci trebuie spus că strigoiul era ghiftuit. După-prînz, familia lui Tiko se culcă la umbra dudului şi adormiră cu toţii, de parcă erau morţi, numai Kamena era trează şi făcea vrăji cu un fir roşu. Iepure s-ar fi dus imediat să vadă cum se face vraja, dar în ziua aceea nu s-a nimerit să fie în cătun, fiindcă plecase dis-de-dimineaţă la cîmpie, unde veniseră topometrii. Dorea foarte mult să se uite prin teodolitul lor, ceea ce se şi întîmplă în după-amiaza aceleiaşi zile şi, cînd privi prin tub, văzu că toată lumea e întoarsă de-a-ndoaselea. Copaci, oameni, oi, stilpi de telegraf, ba chiar şi un bi-

ciclist — totul era întors cu picioarele în sus — fie că se mișcau încoace și-ncolo, fie că ședeau pe loc.

„Uite așa este și-n America — le zise el topometrilor. De multe ori m-am întrebat cum o fi pe acolo, dar acum m-am dumirit că nu-i nicidecum altfel. Huiduma asta, americană, atîrnă cu capul în jos, și cînd merge pe bicicletă tot așa stă, sigur că și fratele neveste-mi atîrnă în felul ăsta ca să poată cîștiga cîte doi pesos pe zi, și chiar o să-i cîștige, dacă ciocoi n-au să-i scadă din leafă, cum ne-a făcut nouă antreprenorul acela, cînd am ridicat podul de la Beglika. Afurisitul urma să ne plătească nu știu cît, dar ne-a înșelat, a pornit motocicleta și a zbughit-o cu ea, iar noi ne-am apucat să scoatem o șină luată de apele riului. Ia te uită, o femeie merge pe drum cu capul în jos și cu picioarele în sus și nu-i cade fusta ! Ia uită-te !“

Vorbea pe un asemenea ton, încît nu-ți puteai da seama dacă e de acord, sau nu ca femeii să nu-i cadă fusta.

Între timp, în cuprinsul a trei raioane se duse vestea, din om în om și ajunse pe la toți fierarii, că Tiko se pregătește să-și facă o nicovală. La sfîrșitul săptămîinii, urmau să se adune cu toții și să-l ajute fiecare după cum poate. Toți țiganii fierari din cele trei raioane se pregătiră care mai de care. Cei mai de departe porniră din timp și făcură un popas, două peste noapte pe la prieteni împreună cu căruțele lor. Li se adăugară și alți fierari care, cu unelte și cărbuni, încet, încet, la sfîrșitul săptămîinii, se apropiară de cătun. Cred că era într-o simbătă, cînd primele căruțe au intrat în curtea lui Tiko. Pîna seara se adunară șapte, ultima, cea de a șaptea era a cumatului fierarului nostru, un bătrîn uscățiv care parcă se clătina cînd mergea. Tiko se tot fandosea printre căruțe cu izmenizonul său american, zîmbea cu gura pînă la urechi și tot striga : „Mamă ! Mamă ! Ce de țigani se mai adunară ! Mamă !“ Fierarii descărcau aca-

retul și se minunară : „Măi, să fie, dar bine te-ai mai înțolit !“

Bineînțeles că și Iepure era prezent. Cerceta totul, plescăia din limbă și povestea țiganilor că, dacă un bulgar ar fi să-și facă o nicovală, n-ar putea stringe nici doi inși la treabă. Ei însă au adunat șapte căruțe cu lume. „Asta așa e — îl aprobă cumnatul cel bătrîn al lui Tiko — dar dacă un bulgar s-ar apuca să-și ridice o casă, va stringe în jurul lui șaptezeci de suflete. Eu însumi am văzut cum au făcut o casă și au acoperit-o în două zile. Asta fiindcă pentru voi casa e totul, iar pentru noi — nicovala“. „E adevărat — recunosc Iepure și își aminti cum au cărat cu brațele goale pătulul de porumb a lui Petăr Susov, de la rîu pînă la el în ogradă. Se adunaseră vreo patruzeci de oameni. Mai înainte Petăr ridicase pătulul lingă rîu, iar oamenii din cătun se adunaseră și-l duseră pe brațe, pînă-n curtea lui, ca să-l așeze peste patru bolovani de temelie, ciopliți conic. Pătulul de porumb nu trebuie să atingă pămîntul, ci să fie ridicat pentru ca vîntul să poată sufla liber pe dedesubt și să-l aerisească. În acest fel nici șoarecii nu se pot plodi, neavînd unde să-și facă vizuina. Susa Tinina se speriasse la gîndul că va trebui să-i sature pe toți, dar după ce tăiară un miel și-l fierseră cu orez, tot poporul a mîncat și s-a îndestulat. În acest fel și oamenii, și Petăr, și Susa Tinina au fost mulțumiți.

„În privința mîncării, noi nu ne temem, zise Tiko, avem sub șopron o ditai gîscă îndopată. După ce facem nicovala, o vom tăia și o să-ntindem o masă de or s-o pomenească toți țiganii“.

„Măi, omule, o să ținem noi minte masa asta, dar mai întîi să facem nicovala ca să ai și tu pentru ce să ne pomenești — zise cumnată-său“.

A doua zi dimineață țiganii se treziră în zori, se duseră grămadă să se spele la rîu, la marginea cătunului, apoi se-ntoarseră în curte. Kamena adunase de pe la vecini

cîte ceva de mîncare, Velika dindu-i cel mai mult. Bărbații mîncară zdravăn, fără să lase nici o îmbucătură sau firimituri pe masă. Ciocănitorele coborîră din dud, cercetară curtea și se convinseră că, într-adevăr, n-a mai rămas nici o fărămitură pe masă. Odată cu răsăritul soarelui răsunară primele zgomote. Nicovala vibră, cio-cănelul bătu toba deasupra ei și tăcu, ca să se audă cum foalele suflă aerul peste vatră.

Faptul acesta a fost, parcă, un semnal pentru ciocănituri, ele se agătară de pom și începură să bată cu ciocurile în scoarță. Jos, în curte, cei întîrziați continuau să înfigă pari, coborau foale din căruțe și le potriveau la locul lor. Unii ridicau vetre, alții le ungeau cu tină. Feciorii lui Tiko rostogoleau niște butuci mari pe care ceilalți așezau nicovalele. Vîrstnicii căutau loc pe lîngă vetre, tinerii pipăiau barosurile, iar băietanii și copiii lui Tiko stăteau deasupra foalelor și le încercau dacă trag și suflă bine aerul.

Soarele se și ridicase de o suliță pe cer, cînd șapte vetre se aprinseră deodată și șapte nicovale, lucioase de atîta muncă, străluciră ca aurite. Pe lîngă unele vetre se aflau foale cu lanț, pe lîngă altele erau cîte trei foale simple, ridicate din spate cu brațele, ca să primească aerul : cînd omul le da drumul, capacul de deasupra, presîndu-le, suflau prin tub în vatră. În altă parte se găseau foale perechi care se ridicau și se lăseau pe rînd, suflînd astfel neînterupt, în timp ce altele erau împerecheate ca în timp ce una trăgea, cealaltă să sufle și-n felul acesta să ia naștere un curent continuu de aer. Din căruțe se descărcau fiare vechi, potcoave adunate de pe vremea cînd trecuseră soldații germani cu cai grei, bavarezi, apoi potcoave de cai rusești, de pe timpul cînd pe aici trecuseră oștile lor, potcoave de cornute, risipite pe drumuri, șine de căruțe și de care, cercuri de butoaie, mînere de căldări, broaște de oțel de la uși, brăzdare stricate, urechi de sape și securi, inele de la puțuri, verigi,

pile mîncate de rugină, burghiuri de oțel rupte, adunate de prin carierele de piatră, genți de bicicletă, făcute în opt. Tot ce era din fier sau oțel, obiecte mîncate de rugină, ce-și trăiseră viața, intrau acum în foc să se însuflețească din nou. La fel și omul își trăiește viața, cade și se scufundă în uitare, mormîntul lui se acoperă cu o iarbă verde sau gălbuie, dar el n-are focul care să-l reînsuflețească și nici foalele care să-l umple cu viață. Poate că numai strigoiul se întoarce printre noi, dar acesta n-are trup și nu poate fi văzut... Unul din cei dintii din cătun care a intrat în curtea lui Tiko a fost Iepure. Mai târziu aveau a se ivi și alți curioși — unul se abătea ca să privească, altul ca să stea la taclale, un al treilea își va arăta numai nasul peste gard, sau va arunca o bucată de fier vechi pentru topit ; într-un timp apărură peste gard pînă și cîrlionții Susei Tinina. Dar cel dintii care a pătruns în curte a fost Iepure.

Trecu pe la toate foalele, începînd cu cele două împe-recheate. „Măi, ce invenție drăcească !“ clătină el din cap, aspirînd și expirînd ca să nu se-ncurce, după care bătea pasul pe loc. Apoi trecu pe la cele cu lanț ; acestea suflau continuu, mecanismul lor era mai complicat. Mai încolo, s-a dus să vadă cum trei băieți trăgeau la trei foale simple, privindu-se în ochi ca să nu încurce suflatul ; ăștia parcă jucau hora și erau atenți să nu se încurce unul pe altul. În vatră flăcările dansau liniștit, fiarele dinăuntru deveneau roșii, apoi albastre și la sfîrșit se albeau. Clești lungi le smulgeau, ciocanul mic al meșterului începea să bată toba pe marginea nicovalei, feciorii puneau mîna pe baroasele grele și începeau să bată bucata albă de fier. În jur zburau solzi albicioși, roșindu-se în zbor și cădeau negri la pămînt. Era rugină încinsă care trebuia să cadă ca să rămînă numai miezul fierului. Apoi din nou la vatră ; foalele gîfiau iarăși, meșterii adunau cărbunii cu mături ude, îi stropeau cu apă și-și ștergeau sudoarea de pe frunte.

Șapte vetre erau așezate sub dudul din curte, șapte nicovale străluceau la soare, zece sau douăzeci de foale, montate pe pari și pe furci respirau, gîfiau ca niște locomotive, scîrțiau din lanțuri, băteau cu clapele lor triunghiulare de piele, ca să oprească prisosul de aer și întrețineau cu oxigen plămîinii înflăcărați ai vetrelor. Fierul se încingea din nou, devenea roșiatic, apoi albăstrui și alb. Zgomotul nu contenea niciodată pentru că, dacă de la o vatră se scotea fierul, la cea de alături îl băgau, dacă undeva prindeau a bate cu ciocanele bucata încinsă, în altă parte lucrul era isprăvit. În mijlocul acestei forfote neîntrerupte, a strigătelor, a gîfiiurilor, vetrele azvîrleau scînteii, foalele își umflau și își strîngeau vintrele ca niște animale de pe alte pămînturi care, parcă, se opriseră din goana lor nebună tocmai în curtea lui Perunika, cotropită de scoruși și urzici.

Ele respirau furios și des, reaprindeau tăciunii stinși, trezeau din nou la viață fierul vechi, iar ecoul ciocanelor, răsunetul nicovalelor și toate zgomotele alungau liniștea profundă. Se vedeau mîini vînoase care se ridicau și coborau împreună cu ciocanele, spinări și cefe asudate, care se încovoiau, iar odată cu gîfiitul foalelor se auzeau și icniturele grele ale omului. Prin această învălmășeală de foc și fier Iepure mergea ca în vis, învăluit de o lumină interioară și ațîțat la culme, ca și cum el ar fi condus toată această hărmălaie. În îmbulzeala din curte îl vedea pe Tiko umblind fără încetare de colo-colo, scaldat în sudoare din pricina focurilor, cu izmenizonul tot o apă.

O dată apărură dinspre casă cumnatul fierarului, uscățivul care se legăna mereu. „Dacă ar da un vînt mai tare l-ar lua pe sus” — gîndi Iepure. Dar nu adia nici o boare, așa că omul veni liniștit sub dud, trecu pe lîngă toate vetrele și văzu că mingile și bucățile de metal se măriseră, pentru că făurarii aruncau mereu în foc noi și noi fiare, le amestecau cu cele vechi, le încingeau din nou și iar mai puneau altele noi. „Ai să-l vezi acum pe cum-

natul meu — îi zise Tiko lui Iepure — el este cel mai bun meșter în sudură“.

Salpetrul a fost fărîmițat mărunț sub șopron și se-măna cu făina de porumb. Bătrînul greblă din el într-o copaie de lemn, se opri în fața primei vetre și aruncă deasupra ei un pumn de pulbere. Aceasta se încinse dintr-o dată și o coloană de scînteii, înaltă cît un stat de om, zbură în sus. Mai încolo bătrînul se opri din nou, aruncă un pumn de salpetru în vatră, o coloană de scînteii îl linse, dar el nu se feri. Ajunse apoi la o nicovală, tocmai cînd pe ea puseseră o minge albă, metalică. O stropi cu pulbere și dintr-o dată începu să sfîrșie, să arunce scînteii, ca la sudură. Trosnea și se înfiora la fel cum face ariciul cînd simte primejdia. „Bate !“ porunci bătrînul și ceilalți zoriră cu ciocanele.

În felul ăsta trecu pe la toate vetrele și aruncă salpetru peste fiecare bucată de metal. În același timp sosi și Panețo, cîmpoierul. Cercetă burdufele foalelor, clătina din cap și-i zise lui Iepure : „Mamăă, de-aș putea face un burduf așa de mare la cîmpoiul meu, ai vedea atunci ce înseamnă cîntat, iar tu ți-ai lua ocarina subsuoară și ai pleca. Dar n-ai cum să faci un asemenea cîmpoi și chiar dacă l-ai face, n-are cine să-l umfle. Țsta pare să fie cel mai mare meșter“ — adăugă el privindu-l pe bătrînul care făcea înconjurul vetrelor și arunca în ele pulbere de salpetru. „Se pricepe la sudură — îl lămuri Iepure. Știi doar că fiecare treabă își are dichisul ei. La sudură trebuie să arunci pulbere de salpetru. Nu simți cum miroase a praf de pușcă ?“

Panețo adulmecă cu nasul. „Într-adevăr, miroase a praf de pușcă“.

După ce presără salpetru peste tot, bătrînul se întoarce, umplu din nou copaia și porni iar pe lîngă vetre. De data asta el aruncă foarte puțin. Coloana de scînteii nu trecea de-o palmă. Gospodina sarează la fel mîncarea după ce a gustat din ea și și-a dat seama că nu are destulă sare. Bătrînul cunoștea fierul după ochi, pricepînd de ce

ar mai avea nevoie, după culoarea pe care o lua în vatră. Nu terminase încă cel de al doilea înconjur, cînd în curte intră Vaso Sîrbul. Îi ziceau „Sîrbul“, pentru că toate poveștile pe care le spunea erau legate de Serbia, deși toată lumea din cătun știa că el stătuse dincolo numai o săptămînă, cînd își pierduse vitele. Acestea trecuseră peste graniță și el se duse să le ia înapoi, dar întîrzie pe acolo, deoarece nu-i o treabă ușoară să treci niște vite dintr-un stat într-altul. Și așa, el nu mai povestea decît de Serbia, ca și cum jumătate din viață și-o petrecuse acolo.

Vaso veni și-și băgă nasul peste tot. Era la fel de bătrîn ca și meșterul făurar, ba la fel de uscat, numai că nu se legăna. Îndată ce-l văzu cum aruncă praful de salpetru în vetre, sau peste fiarele trase pe nicovale, se și lipi de el. „Dați apă, — comandă meșterul — îndată începem călitul, după care o să dezmoțim iar fierul“.

Se așeză la umbră, sub dud. Vaso veni lîngă dînsul. Panețo rămase în picioare, iar Iepure stătea pe vine ca să-și răsucească o țigară. „Cînd am auzit zgomotele astea în jurul meu și am simțit mirosul de praf de pușcă de la o sută de metri, ce mi-am zis : Măi, să fie, a început războiul ! Ce se întîmplă oare ? Cînd colo, iată ce treabă se face aici !“

„La război cad morți și răniți — zise bătrînul făurar — în timp ce noi aici, din fiare vechi și rugină, facem o nouă nicovală. Cînd un țigan se instalează undeva, trebuie ajutat, fiindcă n-are de unde să ia atîția bani ca să-și cumpere o nicovală de fabrică“. „Tu conduci toată treaba asta ?“ îl întrebă Vaso. „Aș ! făcu bătrînul. Ei, băieții, fac totul, eu trec doar și cu acest praf de salpetru curăț rugina și celelalte amestecuri din fier. Dacă ele nu ard, n-ai cum suda bucățile într-o nicovală“.

„Va să zică piperezi ?“ zise Vaso Sîrbul.

„Cum adică piperează !“ întrebă Iepure.

„Cu piper ! îi explică Vaso. Dacă iei piper cu degetele și presari deasupra mîncării sau a unei bucăți de carne,

asta înseamnă că piperezi.“ „Cam așa ceva — încuviință bătrînul făurar. Fierul nu-ți dă voie nici să-l încingi prea tare, nici să-l lași să se răcească“.

„Desigur — zise Vaso — treburi de astea am făcut și eu. Cînd s-a căsătorit regele Serbiei, Milan, s-a-ncins nuntă mare cu ospăț, iar lume, cită iarbă. Atunci veniră la mine și-mi ziseră, iacă așa și așa, Vaso, tu să ne fii și tată și mamă, ai ținut circiumă, ba chiar și han, așa că mult popor ai hrănit. Vino ca bucătar șef la nuntă, fiindcă nimeni nu vrea să se angajeze. Bine, mă-nvoiesc, zisei, dar să-mi dați o armată. Îmi spuseră că-mi vor da și că au pregătit trei sute de boi“.

„Haida, de ! exclamă Panețo. Trei sute de boi !“

„Trei sute, dacă nu și mai mulți — zise Vaso, fără a se mai uita la el, fiindcă-l privea pe bătrînul făurar. Toate astea erau orînduite pe o cîmpie. Se aprinseră focuri mari, armata era aliniată și, cînd am ajuns, am dat dispoziție să se facă niște frigări, fiecare bou să fie înfipt într-una și să înceapă friptul. Așadar, armata mă salută și începu să învîrtească boii în frigări, iar eu dam roată, urmăream cum mergea friptul, treceam pe lîngă fiecare par și presăram piper pe deasupra. Pînă la urmă se rumeniră toți, un singur bou a căzut în foc și s-a făcut jumătate scrum.

Soldații executaseră bine frigarea, dar nu observaseră că lemnul avea la mijloc un nod. Boul fiind greu, frigarea se rupse în două tocmai la mijloc și vita căzu în foc. L-am scos, bineînțeles, l-am mai bătut de tăciuni, dar se arse destul.

Altminteri, ceilalți se fripseseră bine și, de vreme ce i-am tot dat cu boia pe deasupra, parcă erau de aramă... Tocmai de aceea spun că și tu mergi pe lîngă vetre și piperezi fierul. Lasă-i pe tineri să bată cu baroasele, asta e treaba lor, să bată, noi trebuie numai să punem boiaua“.

Vaso rise, bătrînul fierar rise la fel, iar Iepure îi făcu lui Paneto cu ochiul și se ridică pentru că-i amorțiseră picioarele și simțea furnici în tălpi.

Tiko trecu pe lingă vetre ca să călească fiecare bucată de fier. Albiile de lemn fumegară, iar metalul făcu apa să fiarbă, devenind ca o panglică albăstrie. Bătrînul făurar își dădea seama, dintr-o privire, dacă fierul este călit, sau numai curățat de impurități. Bucățile căzură din nou în mijlocul cărbunilor, începură să se încingă și bătrînul porni iarăși pe lingă vetre, aruncînd asupra lor praf de salpetru. Acum presăra mai mult și coloanele de scînteii îl ascundeau pentru o clipă privirilor celor din jur. Foalele gîfiiu, nicovalele răsunau sub loviturile baroaselor, sudoarea lucea pe spinările și cefele goale și, din cauza ei, ochii muncitorilor deveniseră roșii.

Pînă la prînz nu se auzi altceva decît cuvîntul fierului și al omului amestecate cu respirația zgomotoasă a foalelor.

La amiază, munca încetă. Oamenii lăsară ciocanele și foalele, vetrele prinseră a se acoperi cu cenușă. Numai nicovalele continuau să lucească la fel, în așteptare. Fierari și calfe, unul cîte unul se așezară la umbra dudului.

Atunci, din toate ulițele începură să roiască femei, purtînd care o oală, care o farfurie, o gălețușă sau o craiță de aramă, aducînd de mîncare pentru țigani. Velika dădu peste gard o tavă întregă cu iahnie de cartofi, abia scoasă de sub țiglă.

„Fă, eu n-am de ce să plec să mănînc, dar ia dă-mi și mie o lingură!” — zise Iepure și se așeză printre fierari.

Femeile mai aduseseră fie brînză, fie piine sau lapte fiert. Fiecare ce avea, să aibă oamenii de mîncare, pentru că noii veniți n-aveau nici făină, nici cartofi, nici fasole, nici un fel de legume, ba poate că n-aveau nici sare. Deodată, de după gard, se arătară și cîrlionții Susei Tinina, care aducea muncitorilor o farfurie cu murături. Turburat, cu ochi umezi, Tiko repeta întruna: „Mamă,

mamăă, cum o să mulțumim noi la atîta lume, ce treabă va trebui să le facem ?“ Kamena punea mîncarea în farfurii și povestea : „Fost-am și în sat la Jivovka, dar acolo oamenii-s altfel, nu ca cei de aici. La Jivovka în fiecare curte era cîte un cîine, în unele chiar cîte doi, de nu puteai intra să ceri o mîină de făină, o ceapă sau un ardei. Aici nu numai că nu-s cîini, dar nici n-apuci să treci ulița că oamenii îți și spun : «Vino-ncoace să-ți dau niște ouă și puțin orez, ba chiar și untură îți dau, vreo două, trei linguri, ca să ai cu ce găti.» Și nimeni nu te latră, pe cînd la Jivovka mereu ne lătrau cîinii“.

„Cunosc eu satul acesta — îi povestea Iepure bătrînului făurar, meșterul cu sudura. De acolo am tocmit pentru treieratul grîului o batoză americană. Și a dracului huidumă, ne-a treierat ea tot grîul, dar ne-a înfulecat și toate paiele, încît vitele noastre au trebuit să se mulțumească toată iarna numai cu frunziș. Celor de acolo le plac tare mult lucrurile neobișnuite. Orchestra lor de suflători, de exemplu, cîntă numai după note. Au venit și la noi ; fiecare își ținea foaia în față, mergea și cînta. Bine, dar dacă pe drum dă de o groapă, suflătorul nu o vede, fiindcă e cu ochii în note, și nimerește drept în ea. Cînd am cumpărat ocarina, mi-am spus că ar trebui să încep și eu să cînt după note. Dar cum poți face treaba asta seara, pe întuneric, cînd mă așez în curte. Nu poți vedea nici notele, nici nimic. Doar s-o pun pe nevas-tă-mea să iasă cu felinarul cu gaz ca să-mi lumineze, iar eu să-mi arunc privirile pe note și să cînt. Nu cumva și pasărea cîntă după note ? Cînd are poftă de cîntat, ea-și închide ochii și începe trilurile... Las' că-i știu eu pe cei din Jivovka !“

Mîncară și apoi fumară cîte o țigară. „Haideți, haideți“ — începură să se îndemne unul pe altul. Cei mai tineri săriră primii în picioare, se așezară în spatele foalelor, burdufurile se umflară și începură să respire ritmic. Focul se însufleți, cei mai vîrstnici se sculară și ei, se mai foiră nițel, unii mușcară țigara între dinți, alții

își răsuciră cîte una nouă și se așezară în fața nicovalelor. Soarele lucea ogîndit în oțel, aruncînd pe fețele oamenilor lumini vii.

Răsună primul ciocan. O nicovală îi răspunse, apoi o alta, și încă una, și tot așa pînă începură să se întreacă între ele, să se ajungă, să se strige cu glasurile lor stridente și nu se potoliră pînă seara. Fierul se umfla în vetre. Cei doi tutori, Istrati și Zarko Marinkov veniră pe-nserate iar Țepure le arătă cum din potcoave vechi de cai s-a făcut o bucată mare de fier, cît o varză. Zarko Marinkov aducea o bucată de șină de cale ferată lungă de două palme. I-o dădu lui Tiko și acesta spuse că or să facă din ea una din urechile nicovalei, pentru că e vorba, cu siguranță, de oțel suedez, ori e lucru știut că acesta este foarte tare, de aceea din el se fac bricele. Bătrînul fierar, care era meșter în sudură, zise că șina trebuie amestecată cu alt soi de fier, că de nu, va plesni la o lovitură mai puternică. O puseră în vatră, o încinseră, o curătară de rugină și, bătînd-o și topînd-o, începură să o amestece cu simple potcoave și cu cercuri de la butoaiile vechi.

Abia în amurg se lăsă liniștea peste curte.

Muncitorii osteniți, fumară cîte o țigară, băură apă din urcioare și, fără să mai cineze, se culcară care sub dud, care în căruțele deshămate, care sub șopron; alții se încolăciră pe lîngă vetre, așternînd sub ei cîte o pătură veche, sau un braț de fin. Dincolo de gard, pe uliță și-n poiană se auzeau sunete metalice de lanțuri. Acolo pășteau caii împiedicați.

Încă nu se întunecase bine, cînd în aer se auzi un șuielat, un filfiit de pene și chemare de pasăre. Stolul de ciocănitori se opri din zbor, cu zgomot, răspîndindu-se prin dud.

Păsările încercară cu ciocurile scoarța copacului, îi împroșcară pe cei adormiți cu un răpăit de mitralieră: „Cîr! Cîr!” — făcură puțină vreme gălăgie, apoi înce-

pură să se împingă una pe alta, instalându-se pentru dormit.

Mai târziu, Iepure le auzea cum în somn cite una piuia : „ținn“ — sau toca surd cu ciocul. Dincolo de dud zornăiau lanțurile cailor și, din vreme în vreme, zgomotele erau însoțite de un furnăit ușor, ori de un nechezat. Dinspre riu o cucuvaie vestea că a auzit totul.

Iepure stătea și se scărpinga în mijlocul curții. Nu avea chef să se ducă și să se culce lângă spinarea osoasă a Velikăi și pe uliță nu se vedea nici un om pe care să-l însoțească, ori cu care să mai schimbe o vorbă. Îi mai rămânea ocarina. Se așeză la deschizătura din gard, își scoase fluierul din buzunar și încet, încet începu să-l pună la punct și să-l armonizeze cu zgomotele sărace ale nopții. Mai arunca ochii în curtea vecină și acolo vedea, ba cum un trup se mișca, ba niște miini care se ridicau hotărâte și apoi cădeau ca secerate; fierarii continuau să se lupte și în somn cu metalul înroșit și să mînuiască baroasele grele.

Privind corpurile slab conturate în lumina tulbure a stелеlor și trăgînd cu urechea la zgomotele nopții, Iepure începu să fluiera asemeni acestor șoaște ale întunericii, să le imite, dar în urechi îi mai răsuna încă nicovala de peste zi, foalele continuau să sufle, iar din cînd în cînd făcea să răsune și lutul trecut prin foc al ocarinei sale. Trecea prin simțirea lui și salva mărunță și deasă ca de mitralieră a ciocănitoarelor, și atunci degetele lui alergau agile peste găurile mărunte ale ocarinei. Și tot așa melodia s-a amestecat atît de mult, încît amintea de o pasăre de demult, de nicovală, de furnăit de cal, de ciocănitore, chiar și de un fluierat pe nas (așa cum făcuse coțofana peste care au dat în pivniță) sau de un răsuflet de foale.

Iepure cînta cu multă dăruire, să te minunezi și alta nu. Dacă ar fi avut auditori, dacă s-ar însufleți pentru public, ai mai fi zis, dar n-avea pe nimeni, în afara fierarilor adormiți, a stolului amorțit al ciocănitoarelor și

a coțofenei spînzurate sub streășina pătului de porumb al Susei Tinina. Numai cucuveaua îl asculta, dar fără viață, răspunzînd din cînd în cînd, dar nu ca să-și exprime încîntarea, ci ca să-i dea de veste că se află prin apropiere și aude totul.

Își ascunse fluierul în buzunar și porni tiptil prin curte. Deasupra-i, pe cer, stelele păseau și ele încet, în liniște. Înainte de a intra în curte, își aminti de fratele soției sale și-și spuse în gînd : „Chiar dacă primește cîte doi pesos pe zi, numai pentru acești bani nu se poate trăi. Ce viață mai e și asta, încît să nu fac altceva decît să încerc să cîștig o leafă de doi pesos ?“

Mai tîrziu, cînd își împingea în pat femeia mai spre perete, ajunse la concluzia că omul nu se poate tocmi cu viața pentru doi pesos, dar și afurisita asta de muiere, care e viața, cînd e vorba de plată, îți scade din salariu, pornește motoreta și o zbughește pe șosea, iar tu te duci înapoi să tragi șina luată de pustiul cela de Ogos ! Cel mai bun lucru este să nu te toomești, pentru că viața este mai îndrăcită decît omul și lucrează după cum îi place... Înainte de a se trezi, se visă șezînd mare cît o casă în spatele a două foale uriașe. Le ridica și le lăsa, iar acestea suflau așa de tare, încît luau țiglele de pe acoperișul caselor. Într-un timp, în fața foalelor se așeză Susa Tinina cu coțofana spînzurată. Acestea o luară pe sus împreună cu acoperișurile, ciocănitorele se amestecară cu țiglele, în urma lor se rostogoliră și gușterii, așa încît nu se mai putea distinge dacă ceea ce se învîrtejea este o țiglă, o ciocănitore, sau doar penajul coțofanei spînzurată de pătului pentru porumb... El obosi trăgînd, foalele se potoliră, lumea din fața lui deveni albă ; pe acest ecran se fugăreau gușterii și, cît ai clipi din ochi, dispărură. Iepure se cufundă într-un somn adînc, liniștit ; numai uneori azvîrlea scurt din mînă, ca și cum ar fi răsucit un fier încins. Cînd pătrunsese în bezna somnului de noapte, nevastă-sa, Velika, ieșea de acolo ; în fața

ochilor ei începu treptat să se lumineze. Dormise destul. „Or fi cîntat primii cocoși, au ba ?“ gîndi femeia, dar nu putu răspunde. Privi stelele de afară, tavanul și începu a călători cu închipirea.

Ea spunea deseori : „Ațipesc sau nu, dar cînd mă trezesc mintea mea începe să călătorească. Dacă mare parte din familia mea e împrăștiată prin lume, pînă mă duc cu gîndul la o rudă, pînă ajung la cealaltă și mă întorc acasă, văd că s-a și luminat de ziuă“.

Chiar și acum femeia se săturase de somn, zăcea trează în culcuș, privea tavanul de deasupra ei, însă mintea îi călătorea cu expresul „Măgura“ spre Mezdra. Acolo întreabă la gară și schimbă trenul ca să ajungă la Plevna. Aici o întîmpină sora ei care înălbea lîna toarsă. Velika o învăță cum să spele mai bine lîna. Puse într-o găleată jăratec, peste el presără sulf și începu să răsucească lîna deasupra fumului. Firele deveniră moi și albe ca zăpada. După ce isprăvi cu treaba asta, mintea femeii se îndreptă către Berkovița. Pînă la un punct a mers pe jos, apoi n-a mai știut dacă să se urce în tren, sau în autobuz, de aceea a străbătut o anumită distanță prin aer (dedesubt era întuneric, nu se vedeau pădurile, rîurile sau ogoarele) și a revenit pe pămînt tocmai în mahalaua țigănească Rakovița. Orașul Berkovița strălucea în fața ei, dar ea nu porni drept într-acolo, ci intră în mahalaua țigănească, unde locuia un turc chior, care vorbea cu ursitoarele morților. El legase de acoperișul casei sale o cutie de foi de plăcintă, prin care trecuse o sfoară de hirtie. Ședea în prag, trăgea de sfoară ca să comunice nu știu ce ursitoarelor și apoi asculta ca să audă răspunsul.

Velika vorbi cu ursitoarele rudelor răposate. Ele spuseră că se simt bine pe lumea cealaltă și că n-au nevoie de nimic. Atunci întrebă de Perunika și trecu multă vreme pînă cînd, în sfîrșit, ursitoarele să răspundă că încă n-a sosit acolo, sau după cum s-a exprimat turcul : „Una

din ursitoare a spus că-l așteaptă demult, dar el încă nu s-a ivit“ „Așa cred și eu de vreme ce-i strigoi“ — își zise femeia în mintea ei și continuă drumul spre casele strălucitoare ale Berkoyiței. Trecu prin orașul tăcut și se opri în mahalaua Begovița. Aici avea o mătușă, o femeie bătrână care participase la nu știu ce confrerie și Velika se înțelese cu ea ca s-o lămurească în ale asociației și să poată intra în obște. Mătușa, însă, se dusesse de două zile la munte după castane. Culegea castane și dormea în pădure. Se întorcea abia la sfârșitul săptămânii.

Tot învîrtindu-se prin fața casei încuiate, se întoarse cu gîndul înapoi, trecu pe la riul unde femeile cu bătoare mari spălau pînza albă. Apa ducea pe undele ei spuma albicioasă de săpun și gîndul porni în urma ei, pînă ajunse la riul Iskăr. Merse împotriva curentului și, după ce se strecură prin întunericul unei mulțimi de tuneluri și trecu prin toate cotiturile defileului, ajunse la Sofia.

Gara era un furnicar de lume, însă ea nu-l vedea decît pe fiul ei care apărea înalt deasupra întregii mulțimi, fuma și văzîndu-o îi zise : „Bine ai venit, mămică !“ Aceasta îi era de ajuns, îl văzu și se întoarse iute înapoi. Gîndul omului are puțința de a descoperi o primejdie cumplică și numai decît se prezintă la locul cu pricina.

Așa că ajunse la timp în cătun ca să vadă cum bărbatul ei se oprire lîngă gard și privea în grădina Susei Tinina. Femeia încinsă și cu pieptul plin săpa la cartofi. Velika veni mîtitică și uscată lîngă omul ei și-l întrebă ce este atît de interesant în grădina vecinei. „Mă uit — zise bărbatul — la cartofii lor care sînt mai mici ca ai noștri, plini de ierburi și lobodă, pe cînd cei din grădina noastră, ia uită-te ce mari sînt și nu găsești nici fir de iarbă printre ei.“ „Păi dacă buruienile i-au năpădit cartofii, las' să dea cu sapa“ — zise femeia, iar Iepure dădu din cap : „Păi eu tocmai la asta mă uit, cum sapă“. „Așa, te uiți — zise femeia — dar cînd dau eu cu sapa de ce nu te uiți în grădina noastră ?“ „Mă uit, fa, cum să nu

mă uit“ — răspunse bărbatul și plecă de acolo. Trecu pe lângă gard, ajunse pînă la celălalt capăt și începu să privească în grădina lui. În afara cartofilor și a pămîntului săpat nu mai era nimic de văzut, însă el, sărmanul, sta și se tot uita.

„Am să-l las pentru o clipă“ — zise Velika și gîndul îi porni spre fratele din Detroit. La ei în cătun era dogar și ea îl văzu la fel, locuind în Detroit și bătînd cercurile unui butoi. În izmenizon și ghetе noi, el făcea ocolul butoiului, iar puțin mai la o parte stătea o femeie într-un palton lung pînă la cîlcie, același pe care i-l trimisese Velikăi, și-l privea cum bate cercurile. Ceva mai încolo ședea un ciocoi. Cînd butoiul a fost gata, ciocoiul s-a întors și i-a dat dogarului doi pesos, iar acesta îi dădu soției sale. „S-a dus în America — gîndi Velika — și tot stringător a rămas“. Femeia, după ce puse bine banii, luă în pumni porumb dintr-o baniță și începu să-l zvîrle prin curte. Începură să vină găinile și să-l ciugulească, iar dogarul se așeză pe un butoiuș cu fundul în sus, își aprinse o țigară privind cu duioșie la soția lui, la găini și iar la nevastă.

Se întoarse înapoi în cătun și, în depărtare, îl văzu pe Iepure, mic de tot, cum stătea vinovat lîngă gard, bea bicarbonat de sodiu, și privea pe ascuns în grădina vecină proaspăt săpată. Susa Tinina prăsea cu săpăliga cartofii năpădiți de buruieni. Bărbatul o auzea cum dă cu sapa, dar se simțea vinovat și nu îndrăznea să se-ntoarcă și să se uite.

„O să se-ntoarcă el ! Numai să îndrăznească să facă una ca asta !“ zise Velika și se grăbi într-acolo.

Pînă să ajungă la el și să-i spună să spargă cîteva lemne pe butuc, începu să se lumineze. „Măi — sări femeia. Fir-ar să fie de minte, pînă să se ducă, pînă să se-ntoarcă, uite că s-a și luminat de ziuă !“

La vecini începuse să cînte nicovalele, iar o voce de femeie chema păsările : „Pui, pui !“ Velika ieși în curte și văzu că Susa Tinina arunca porumb găinilor sale. Luă

și ea la rîndul ei un vas cu boabe, dădu drumul orătănilor, începu să le arunce porumb și, deși ele se aruncară cu înverșunare asupra boabelor, apucîndu-se de ciugulit, ea nu contenea să le cheme : „Pui, pui ! Ciți-ciți-ciți ! Pui !“ În curtea lui Tiko, gîsca se opri în fața treptelor casei și începu să strige : „Ga ! Ga !“ Kamena ieși și zise : „Bună dimineața, Veliko ! Bună dimineața, Suse !“ Femeile îi răspunseră. „Gîri, gîri !“, începu și ea să cheme gîsca, aruncîndu-i coji de pîine. Gîsca le fărîma în două și-n trei cu ciocul ei și nu înceta să strige : „Ga ! Ga !“.

Ciocănitorele se ridicară din dud și trecură ca un nor deasupra făurarilor, făcură brusc cîteva cotituri în unghi ascuțit, se ridicară în sus și o luară întins spre cîmpie ; în sus și-n jos, în sus și-n jos, ca și cum ar fi alunecat pe valuri invizibile. Atunci apăru în ușă Iepure și văzu ciocănitorele depărtîndu-se spre cîmpie. O zări pe nevastă-sa aruncînd porumb găinilor, îi trecură prin fața ochilor cîrlionții Susei Tinina, însă de data asta privirea lui nu se opri în curtea vecină, pentru că nicovalele răsunau și-l atrăgeau într-acolo. Trecu prin porțiță. Gîndul lui era în această zi să pună mîna pe un ciocan, să bată cu el, ca să înțeleagă bine cum se frămîntă fierul pentru o nicovală.

N-ajunse lîngă făurari, pentru că la mijlocul drumului îl opri Tiko. „Așa și-așa — îi zise — știi că-n noaptea asta a venit ăla ?“ „Cine ?“ întrebă Iepure. „Strigoiul — zise Tiko. A venit și m-a apăsât pe picioare ; și pe piept m-a apăsât, dar nici n-am îndrăznit să strig, sau să oftez, nici, ferească Dumnezeu, să-i spun cuiva. Dacă află cineva, țiganii își vor lua nicovalele și barosurile și toate catrafusele chiar în miez de noapte. Țiganul e curajos cînd nu trebuie, dar cînd e nevoie devine fricos, ca un țigan ce este“. „Ei, cum te-a apăsât !“ nu înțelesese Iepure“. „Apăsa, măi, — explica fierarul cu gesturi — uită-așa, te apasă de-ți oprește respirația. Îi spun Kamenei destul de încet ca să nu se trezească copiii, însă ăla mă apăsa întruna și abia am ieșit din noapte. Sînt numai o

apă". „Nu cumva ai băut apă peste noapte ?“ „Desigur c-am băut — zise fierarul — doar o zi întreagă m-am prăjit la foc, așa că toată noaptea am băut apă.“ „Ei, de acolo ți se trage — îi zise Iepure. Să știi, altă dată cînd te scoli noaptea să bei apă, să clatini urciorul, pentru că și apa doarme. Să torni apă adormită în stomac, e tot una ca și cum ți-ai turna plumb; ea își continuă somnul și acolo. De aceea, cînd te mai scoli noaptea, clatină urciorul, trezește apa și bea apoi cît îți place.“ „Asta n-am știut-o“ — zise fierarul — și amîndoi porniră spre vetrele deasupra cărora se ridicau și se lăsau ritmic burdufurile de piele ale foalelor.

Nu-mi amintesc dacă a fost ziua a treia sau a patra, cînd făurarii lăsară numai trei vetre strînse una lîngă alta. Pe lîngă ele orinduiră toate nicovalele și foalele. Cele șapte bucăți de fier trebuiau să fie adunate în trei, să se topească în ele toate adaosurile de metale străine, să se sudeze zdravăn, după care aveau să zacă într-o singură vatră și făurarii cei mai puternici să se pună pe treabă. Iepure era tare curios să vadă cum se adună fierul, treptat, grămadă.

În ziua următoare rămase o singură vatră, mare cît o masă scundă, țărănească. Fierarii vărsau într-însa cîte un coș întreg de cărbuni și meșterul la sudat, cel uscat, arunca cîte o șapcă de praf de salpetru. Coloanele de scinteii se răsuceau chiar pînă la mijlocul dudului, încît nici o ciocănitare nu îndrăznise să rămînă în pom, în cursul acestor cîteva zile.

Foalele șuierau și respirau neconținut, măhuri ude stropeau jarul cu apă și, din pricina ei, focul se întărea și mai mult, iar fierul se muia ca untul. Cîteva perechi de clești îl scoteau peste o nicovală mare și bătrînul striga : „Bi ! Bi !“ Fierarii tineri îl izbeau cu barosurile, iar meșterii numărau și întorceau drугul la comandă.

Toată fierăria veche împreună cu bucată de șină de cale ferată au trecut prin focuri în zilele acelea, împrăș-

tiindu-se, adunându-se grămadă și umflându-se ca un cap de tăuraș, care aici se înroșea, aici se făcea alb, ori devenea albastru ca funinginea, atunci cînd se răcea pe nicovală. Iepure sărea dintr-o parte în alta, ferindu-se de solzii mari de foc care-și luau zborul de sub barosuri. O rugină neagră ca frunzișul de toamnă cădea jos și făurarii care lucrau în jurul nicovalei, se afundau în ea pînă la glezne.

Treptat, capul de tăuraș începu să capete formă ; în părți îi crescuseră cele două coarne tocite — coarnele nicovalei — botul se îngustă în jos. Cleștele răsturnă capul ca să se așeze pe coarne și ciocanele începură să turtească botul. Apoi, acest cap de tăuraș trebui să stea și să suporte loviturile puternice ale grelelor barosuri. Te cuprindea frica, văzînd acest popor adunat grămadă în jurul fierului, îngrădit de scînteii și de solzii zburători de metal, încordîndu-și mușchii, vinele și învîrtind barosurile. Prin chimia simplă a focului și a nisipului adus din rîu, prin obișnuita mecanică a loviturilor, acest neam de făurari distrugea simburii atomici ai unor oțeluri și fiare vechi de diferite structuri, mătura pelicula de rugină de pe ele și făurea o sămîntă unică, o nicovală, în care vor fi înlăturate toate granițele fierului, și toate felurile de metal se vor răci într-o singură îmbrățișare. Nicovala se făurea treptat, dintr-o căruță întreagă de bucăți de fier, vechi. Acum era încă moale și surdă la lovituri. Mai era nevoie de încă mult foc și cale lungă pînă cînd să prindă într-însa note metalice, o anumită sonoritate și o rezonanță veselă, zglobie la orice chemare.

„S-ar putea întîmpla ca cineva să ne treacă și pe noi prin foc, să ne ciomăgească cu ciocanele, să ne întoarcă unul spre altul ca să ștergă orice graniță dintre noi, dar vom sta de o parte unul față de celălalt, și fiecare ne vom baricada cu zece care de mărăcini, iar statele s-au și înconjurat cu cîte o mie de care de mărăcini ca să stea departe unul față de altul. Care de oțel, care din

doagă de butoi, care din tinichea, care din fier ruginit din cale afară, însă, poftim, stau despărțite, pentru că dacă nu ar sta așa, nu ar fi recunoscute drept state !

Unele stau într-o parte, altele cu spatele, iar America și într-o parte și cu spatele, ba mai mult, atîrnă și cu capul în jos“. Așa le spuse Iepure tutorilor, cînd veniră pe-nserate să vadă nicovala. Atunci Istrati, cel mai bătrîn rosti : „Noi nu stăm într-o parte, noi stăm cu fața către fiecare stat și cui va sta cu fața la noi, nu-i vom întoarce spatele...“

Dar treburile astea le-au vorbit pe înserate, așezați sub dud, în jurul giștii fripte, pe cînd acum ea nu era încă fiartă, nici tăiată nu era ; unul dintre feciorii lui Tiko se ducea tocmai s-o taie. Pasărea țipă pentru ultima oară : „Ga ! Ga !“ — și cu toate că-i fusese retezat capul, continua să dea din aripi ca să zboare pe lumea cealaltă.

Au jumulit-o copiii, povățuiți de Kamena. Mai tîrziu se vedeau ieșite din oală picioarele, iar în curte, mirosul de fier și cărbune s-a amestecat cu cel de carne de gîscă.

Acest fapt a fost observat, între altele, de Iepure și de toți fierarii. Fără să fi văzut gîsca, ei știau că, îndată ce nicovala va începe să capete formă, orătania va fi pusă la foc. Numai bătrînul meșter la sudură nu se interesa de ea, atenția lui fiind concentrată asupra lucrului.

În cele din urmă, nicovala se-nfățișă, gata isprăvită, în ochii făurarilor, roșie toată și strălucitoare. Bărbații se sprijiniră în barosuri, iar Tiko și bătrînul meșter o ridicară cu cleștii și o duseră deasupra unei albie mari cu apă. Începea partea cea mai grea : călirea metalului încins, ca să devină rezistent la lovituri, sunător și dur.

Nu o dată nicovala s-a despicat în două, imediat cum a atins apa ; nu o singură nicovală a ieșit fără coarne din albie. Ele se desprind cu troznet, fierb și sar în albie, apa fierbe la fel și bolborosește, iar împrejur sudoarea fierarilor se răcește treptat pe trupurile lor ca în miez de iarnă.

Foalele tăcură, focul se potoli, oamenii se-ngrămădiră și ochii tuturor erau ațintiți la nicovala strălucitoare ca flacăra. Ambele perechi de mâini lucrau cu cleștii ca două perechi de boi, care și-au petrecut întreaga viață într-unul și același jug. „Pfi!“ — șuieră apa înainte ca metalul s-o atingă și străluci ca tăișul unei săbii. Mîinile fierarilor nu tresăriră, ci continuară să dea drumul nicovalei încet în albie; apa sfirîi și îmbrățișă mînioasă cornul încins, acolo unde fierul se atingea de peretele ud al albiei. Lemnul fumegă, luă foc, se auzi țuit și pîriit de crăpătură. Totuși mîinile nu se opriră, ci continuară să coboare nicovala din ce în ce mai jos; acum totul clocotea și crăpa, iar nicovala era aproape acoperită cu apă. Un abur gros se încolăcea și torcea gheme albe. Ceața ascunsese metalul încins, cleștii și mîinile meșterilor. Aceștia nu se clintiră. Deși nu vedeau, ei simțiau prin degetele lor vibrația la oțelire. „Bî!“ strigă dintr-o dată bătrînul și amîndoi scoaseră ușor nicovala din albie. Aburul se împrăștie, deși apa dinăuntru continua să fumege. „Apă!“ zise bătrînul și două donițe se vărsară în copaie. Un corn al nicovalei devenise negru, după care urma o dungă cenușie destul de lată și după ea se răsfața alta albastră, tăiată ascuțit ca un semn de cioplitură. Mai încolo culoarea era violetă, apoi devenea arămie și abia la capăt, cornul celălalt continua să mai strălucească și aerul din jurul lui tremura ca aureola unui sfînt. „Bine!“ zise bătrînul și din nou băgară metalul în apă. Dunga albastră, care amintea un semn de cioplitură, se retrase arcuindu-se și buclîndu-se ca un smoc de păr de femeie, suflat de vînt. Nici o singură dată nu s-a frînt, ci se încrețea și dădea înapoi, trecu în a doua jumătate a nicovalei, se îngustă și porni spre cornul celălalt.

„Fuge! Fuge!“ strigă Tiko.

Bătrînul tăcea.

Semnul albastru fugi pînă la capăt, apoi dispăru. Apa clocotea, aburul se-ncolăcea în sus, iar nicovala se afundă

din nou. Amîndoi meşterii răsufară, se uitară unul la altul pentru prima oară, priviră şi pe cei din jur. Dăduseră drumul la cleşti şi aceştia zăceau în albie împreună cu nicovala. Statură nemişcaţi, poate pînă cînd un om ar fi număra pînă la cinci sau şase, apoi ridicară fierul, îl lăsară pe un trunchi de lemn, lîngă vatră. Se învineţise şi se uscase. Bătrînul luă un ciocănel, lovi cu el într-o parte, în cealaltă, apoi la mijloc şi în părţile piezişe. Trase cu urechea la sunetul scos. „Tain !“ răspundea nicovala. „O s-o încingem din nou !“ zise bătrînul.

Au încins-o uşor de cîteva ori. O călea în albie, din nou o încingeau, iar o cufundau — cînd mai încet, cînd mai repede — şi după fiecare dată cînd o scoteau, bătrînul o încerca cu ciocănelul. Nicovala răspundea mereu : „Tain !“ La sfîrşit acest sunet a început să se limpezească şi după ultima cufundare în apă, cînd făurarul o atinse cu ciocănelul, ea răspunse vioi şi sonor : „Tin !“ O lovi de două ori consecutiv. Nicovala îi răspunse la fel : „Tin ! Tin !“.

„La mulţi ani şi să-ţi hrănească copiii !“ ură bătrînul făurar.

„Hai, la mulţi ani, haide, să fie cu noroc, haide şi nu mai ştiu ce !“ începură unul după altul să-l felicite pe Tiko. El le mulţumea şi le povestea ce frică-l cuprinsese cînd văzuse dunga albastră care fugea gata, gata să se frîngă. Această dungă albastră arată unde e bolnavă nicovala, unde există pori, unde nu e bine sudată. Ea, însă a trecut de la un capăt la celălalt, fără să se rupă şi cu încă două, trei căliri mai uşoare, nicovala a căpătat un sunet limpede. Meşterul cunoaşte după sunet, ce fel de fier este şi de ce boală suferă. Sunetul unei nicovale trebuie să fie sonor.

El ridică barosul cu amîndouă miinile şi lovi fierul din toate puterile, drept la mijloc. „Tin !“ răspunse vesel nicovala. „Haideţi, băieţi !“ zise fierarul.

Și oamenii, unul după altul, ridicară barosurile grele și începură să lovească nicovala, ca și cum s-ar fi inversunat s-o facă praf, ea însă respingea ciocanele lor cu un icnit vesel. Albastră, cu funingine pe trup, urită la înfățișare printre celelalte nicovale lucitoare, răsuna la fiecare lovitură, așteptînd-o liniștită pe următoarea. Suprafața ei căpăta strălucire în urma izbiturilor, nu tot atît de ametoare ca celelalte, dar, totuși, lucea cîte puțin. Feciorii obosiră după atîtea lovituri și lăsară jos barosurile. Iepure luă unul și păși să lovească și el. „Dă-i, dă-i ! îl încurajă Tiko. S-ar putea cînd izbești tu să se sfarme“.

Iepure se răsuci și lovi cu barosul din toate puterile. Nicovala îi smulse ciocanul din mîini și răsună atît de puternic, ca și cum i-ar fi sunat chiar în urechi. Omul rămase mirat, privind la barosul aruncat dincolo de foale, iar urechile continuau să-i țiuie de parcă zeci de ciocane ar fi izbit întruna. Încetul cu încetul, li se alăturară loviturile unor noi barosuri, se făcură sute, dar le auzea mai încet, ca și cum undeva, departe, loveau într-o nicovală oarecare. Apoi pe lingă ele răsunau altele noi, deveniră mii, dar ele erau foarte departe și de foarte departe venea zgomotul nicovalei.

Era urmarea ecoului. În clipa dintîi urechile îi asurziseră și, în timp ce ecoul se îndepărta și se împrăstia în cerc, trecînd peste întreg cătunul, peste cîmpie, rîu și cîmpiile din jur, i se părea că este răsunetul a mii de fiare, scos dintr-un singur gîtlej ; tot așa este și sunetul ocarinei, cînd toate găurile ei sînt destupate și numai degetul cel mare freamătă pe cea din mijloc, acolo pe unde iese aerul din suflătoare.

Trebuie să vă spun că oricît de ascuțit și scurt ar fi sunetul unei nicovale, într-însul pot fi deslușite glasurile multor oțeluri și alte metale, asemenea unei armate care mărșăluiește și cîntă o melodie pe o singură voce. O armată de o mie de oameni, de gîtlejuri bărbătești, cîntă pe o singură voce. Ei bine, în acest cor pe o singură voce

se simte că sînt o mie de inși care cîntă, deși se aud aceleași cuvinte și același ritm. Nicovala cea nouă adunase în ea glasurile oțelului rusesc și a fierului ros, de la vechile potcoave tocite pe drumuri, a obiectelor însemnate cu emblema „Doi cocori“ — o marcă veche a unui oțel de calitate — fel de fel de bucăți de „Solingen“, și fier de rînd pentru reparatul sapelor, lanțuri de la plugul marca „Mistrețul“, fier nemțesc din războaiele trecute, oțel bulgăresc, turnat și făurit în fabricile bulgărești. Focul și barosurile contopiseră totul într-o singură armată și cîntecul se auzi astfel pe o singură voce. Dar nicovala absorbise în ea, în afara glasurilor de oțel și fier, și toate loviturile ciocanelor. Pînă la sfrișitul vieții, la fiecare lovitură și la fiecare strigăt, ea urma să re trăiască aceste lovituri, pentru că ele erau întipărite în vecii vecilor în memoria ei de oțel...

Tocmai asta auzise Iepure cu urechile sale care se plimbaseră cîteva zile numai printre nicovale, foale și vetre încinse. Fiecare muncă își are farmecul ei. După ani de zile făurarii se vor risipi, fiecare se va culca în movilița lui, dar va rămîne un braț viu care să ridice ciocanul și să atingă fierul, iar acesta va țipa trezit de lovitură. Omul de mîine care va atinge nicovala și va auzi răsunetul ei, nu va distinge de fapt numai „Tin!“ ci va căpăta o veste scurtă despre întreaga istorie în legătură cu făurirea unei nicovale. Urechea va descîlci această veste, o va preda minții, iar mintea la rîndul ei o va diviza mult mai mult și omul, ajutat de imaginația sa, va picta, în consecință, din nou întregul tablou. Mă îndoiesc numai de un lucru : nu știu dacă omul de mîine, înțelegînd povestea închisă în răsunetul nicovalei, va putea să cuprindă în tabloul însuflețit de el și gîsca pe care o vedeam cum se frige în țest, rumenindu-se și împrăștiind în jurul dudului un abur aromat.

Așadar, să lăsăm nicovala cea nouă și să ne întoarcem la gîscă.

O săptămână mai târziu, Iepure apăru în fața croitorului, după cum cu mult timp înainte se ivise cu noul său izmenizon, ca acesta să poată vedea că se înnoise cu ceva. De data aceasta nu ducea nimic la cusut.

Croitorul, care își scotea ochii, aplecat deasupra unei stofe oarecare, îi răspunse la salut, fără să-și ridice privirea spre el și, abia după ce isprăvi firul și îl rupse cu dinții, se îndreptă de mijloc.

„A, tu ești? zise el. Să știi că îmi datorezi cărbuni pentru un fier de călcat.“ „Știu — îi răspunse Iepure — și cînd am să fac rost de cărbuni de lemn, am să-ți dau pentru două fiare de călcat, însă deocamdată, n-am. Cît am avut, le-am dat să-și făurească nicovala, iar ultimul coș s-a consumat la o singură vatră“.

„Un coș întreg de cărbuni, pentru o singură vatră?! se miră croitorul. Păi cu o asemenea cantitate poți repara un plug întreg cu roți cu tot“. „Bineînțeles că se poate — nu se împotrivi Iepure. Eu am avut înainte un amnar. L-am făcut cu o căciulă de cărbuni, dar atît făcea și amnarul. Trebuia să te prăpădești bătînd pînă cînd să scaperi o scînteie cu el, și cînd reușeai, nici nu știai dacă va cădea chiar pe iască, sau o va lua pe lingă tine și își va vedea de drum. Pe cînd ăsta, uită-te și tu ce fel este“.

Scoase un amnar subțire cu coarnele răsucite ca la oi, apoi turtite și sprijinite unul de altul ca să fie ușor de ținut. Scotoci prin buzunar și scoase de acolo o piatră de cremene mare cît palma lui, de culoarea cerei. Trase o dată cu amnarul; „Hîrși!“ — făcu acesta peste cremene și o căciulă întreagă de scînteii se risipiră deasupra tejghelei croitorului. „Stai!“ sări acesta — o să-mi aprinzi prăvălia!“

Pe tejghea erau stofe, canava, vată și tot felul de tăieturi pe care croitorul începu să le adune repede, în timp ce Iepure potrivi cremenea, mai trase cu amnarul și revărsă încă o căciulă de scînteii. „Nu te juca, ai să dai foc la postavurile clienților și ce mă fac apoi cu ei?“

striga croitorul măturind tejgheaua. „Clienți !“ făcu disprețuitor Iepure și strecură amnarul la loc în buzunar.

Ieși din prăvălie, mai zise o dată : „Clienți !“ și o porni pe uliță.

Spre norocul lui apărură doi inși ; putea astfel să le arate ce mai amnar i-a făcut Tiko, fierarul, dintr-o singură pilă. Amîndoi i-l admirară, deși nu erau fumători.

„Am să găsesc eu unul care fumează“ — gîndi Iepure și se duse la tutorele Istrati, pentru că acesta pufăia ca un horn. Ieși femeia acestuia și-i spuse că bărbat-său s-a dus să bată niște araci la fasole și se întoarce pe la prînz.

„Dacă pe ăsta nu l-am găsit, am să mă duc la Panețo“ — se hotărî Iepure și după un sfert de ceas tăifăsuia cu cimpoiul. Omul proba un cimpoi nou, făcut dintr-o piele de oaie stearpă. Iepure îi arătă amnarul și cînd trase o dată cu el pe cremene, presără toată pielea de oaie stearpă cu scînteii.

„Ce-i și cu lucrurile astea, americane !“ zise Panețo, ascunzîndu-și cimpoiul în spatele lui. „Cum să nu, americane — făcu Iepure . Nu vezi că e amnar ?“

„Bre !“ se minună Panețo și îl luă să-l examineze.

Trase cu el pe cremene și o puzderie de scînteii îi săriră pe pantaloni, încît omul sări în sus și începu să se scuture. „Ăsta nici nu te lasă să-l atingi ! Vezi de-l ascunde undeva și să fii atent că mai dai foc la ceva ! Dacă intri în șură și-l scaperi, îți va arde păieria ca pulberea !“

„Las'că știu eu“ — zise Iepure și se îndreptă către Vasile Sîrbu ca să i-l arate și lui.

Vaso adunase în jurul său niște oameni dintr-alt sat cărora le povestea cum a fript la frigare trei sute de boi, dacă nu și mai mulți, pentru nunta regelui sîrb Milan. Ascultătorii îl lăudară foarte, nu atît că ar fi crezut povestea cu cei trei sute de boi, dar nădăjduiau că astfel îl vor convinge să cumpere o rogojină de papură. Acești

oameni aduseseră astfel de obiecte să le vîdă în cătun, dar treaba nu prea mergea.

Iepure se folosi de împrejurarea că se adunaseră mai mulți oameni și, încă de departe, începu să împrăstie scînteii cu amnarul. „Bre, bre ! — zise Vaso îndată ce-l observă. Ce-o fi drăcia aia, nu cumva vreo treabă americanască ?“ (După izmenizon și paltonul cadrilat al Velikăi, de cum vedeau ceva la Iepure, sau la nevastă-sa oamenii din cătun întrebau mereu dacă nu e din America și chiar dacă ar fi fost cel mai simplu obiect cu puțință, ei tot întrebau, pentru orice eventualitate). „Un amnar — zise Iepure și-l dădu lui Vaso Sîrbul să-l cerceteze — mi l-a făcut Tiko, fierarul“. Celălalt îl încercă, își pîrli pantalonii, îl arătă și celorlalți și-n timp ce aceștia îl scăpărară, se așază și începu să-i zică că acest amnar este un obiect periculos, care nu te lasă nici să-l pipăi. Cum l-ai atins, cum scăpără scînteii.

„Așa e — zise Iepure. Numai să-l apropii și ia foc“.

„Va să zică e iute — zise Vaso Sîrbul. Uite așa e și omul. Există cite unul care, numai dacă-l atingi cu un deget, aruncă imediat scînteii și începe să fumege. Eu, cînd am fost pe meleagurile sîrbești, am dat peste o femeie ca asta ; îndată ce o atingeai, arunca scînteii și ridica fumăraie. Să știi că obiectul ăsta e din gîdilici ; fierarul ți l-a făcut cu gîdilici, oțelul e întotdeauna la pîndă. Sînt amnare care, oricît le-ai scărpină pe burtă, abia o să-ți arunce o scînteie, ori nu...“ „Ah, știu — zise Iepure — înainte și eu aprindeam cu un asemenea amnar. Cîte un ceas tot scăpăram pînă să scoată o scînteie și nici atunci nu eram sigur dacă se duce la iască, sau îmi va intra-n sîn. După aceea iar mai încercam un ceas“. „Ei, vezi — îi zise Vaso. Va să zică, am avut dreptate. Femeia de care-ți vorbeam era ca amnarul, numai că nu era sîrboaică, ci muntenegreancă“.

„Norocoși ați mai fost voi !“ oftară cei din satul străin și începură să-și înfășoare sul rogojinile. Vaso adăugă : „Așa erau odinioară. Să știți de la mine că muntenegrea-

nul e fire iute, însă în Bosnia și Herțegovina poporul e cu totul altfel. Și acolo mai e cîte una, ce să spun, cum o atingi cu degetul, scoate scînteii, dar nu e chiar așa ca în Muntenegru“.

Mai tîrziu Vaso îi zise lui Iepure : „Și eu sînt oleacă fire iute și de aceea, după cum se vede, am parte de explozive“. (Privea cum oamenii își duceau rogojinile făcute suluri și strigau fără chef : „Hai la rogojini ! Hai la rogojini ! Hai, că-s ieftine“.) „Cînd am fript cei trei sute de boi pentru nunta regelui Milan, armata nu observă că una dintre frigări avea un nod la mijloc, și a înfipt un bou într-însa ca să-l răsucească împreună cu ceilalți. Eu, cînd făceam turul, regimentul aliniat stătea smîrnă și mă saluta, privind numai cum pipăram pe deasupra boii și cum dam ordine pe care să-i mai răsucească și pe care să-i lase mai jos, deasupra jăratifului, pe care să-l tragă la o parte, fiindcă boul are pielea groasă și dacă-l perpelești pe deasupra, înăuntru rămîne crud. Buun, și tocmai atunci frigarea care avea nod, făcu o dată «trosc !» și un bou întreg se rostogoli în foc. Să fi fost ceva mai mic, să-l poți lua cu mîna și să-l smulgi de acolo, mai ziceam, dar așa — ditai boul. Acesta doar că nu striga, acoperit în întregime cu tăciuni aprinși și scotea o fumăraie... Cu dinții o să-l curățați de cărbuni — am urlat eu la regiment și soldații făcură întocmai cum le-am ordonat, să se învețe minte să nu mai cioplească o frigare cu nod la mijloc. Frumos amnar ți-a făcut fierarul ! Petre, măi Petre — strigă Vaso Sîrbul — ai văzut ce amnar i-a făcut lui Iepure.“

Pe uliță tocmai trecea Susa Tinina cu bărbatul ei. Femeia înainte, el, cu un pas în urma muierii, ducea un coș de răchită plin cu lucernă. Ea purta pe umăr o sapă.

„Dacă fumează, n-are decît să-i facă — zise Susa Tinina în locul bărbatului. Al meu nu obișnuiește“.

„Fumează, nu fumează, odată ce-i bărbat, trebuie să aibă un amnar. Ce, există bărbați fără amnar ?“

„Eh !“ — oftă Petăr Susov, mutîndu-și coșul de pe un umăr pe altul.

Omul nici nu bea, nici nu fuma, nici măcar nu înjura de mamă. Iepure l-a auzit numai o dată înjurînd, deși erau vecini de atîția ani. Cîndva capra lui Petăr se vîrise în niște mărăcini și omul nostru arunca în ea cu bulgări de pămînt, strigînd : „Țîț ! Țîț, de ! Hai și ieși din mărăcișul cela, de, țîț !“ Capra însă nu făcea decît să ciulească urechile, își scutura capul și nu se mișca. „Bre Petre, bre — n-a mai răbdat Susa Tinina care plivea niște pălămidă la marginea pădurii — înjur-o o dată, bătu-o-ar Dumnezeu, și ai să vezi cum o să sară ca un simbure din mărăciș !“ Atunci Petăr Susov urlă din toate puterile, trase o înjurătură pe cinste, capra se strecură prin mărăciș și tot drumul, pînă la locul odihnei de amiază, behăi ofensată : „Beee-ieee !“

„Susa Tinina e femeie cu gîdilici — zise Vaso Sîrbul — însă Petăr Susov n-are nici un fel de cunoștință. Privește numai cum îi atîrnă nădragii în fund. L-o fi pus nevastă-sa la frigare, sau îl stoarce ca pe un ciorap ud, mai știi. Pentru o femeie ca ea e nevoie de un bărbat mai iute. Aia, muntenegreanca, așa era, iar bărbatul ei mai prostănac decît Petăr Susov, pe care nevastă-sa îl învîrtește cum vrea ea“. „Se poate să existe un om mai prostănac ca Petăr Susov ?“ întrebă Iepure. „Este posibil, este — clătină din cap Vaso Sîrbul. Petăr Susov nu este chiar atît de prostănac pe cît credem noi. Uită-te ce femeie are în sat. Noi, se pare că sîntem mai deștepți, dar cînd te uiți cu cine dormim, ei ?...“ „Așa e, dar ne mai uităm și prin alte curți — zîmbi Iepure — în timp ce zăpăcitul de Petăr Susov cată tot spre pămînt“.

Punîndu-și bine amnarul, Iepure porni să mai tragă cu ochiul prin curți străine. Se opri ici, să-și arate amnarul, mai încolo să spună : „Să-ți ajute Dumnezeu !“ sau să întrebe : „Speli, da, speli ?“ Se încrucișă de două ori cu cei din satul străin, care izbutiră să vîndă o rogojină, în pierdere, doar așa să se spargă ghinionul și să

pornească treaba care, însă, nu mergea deloc. „Apoi cînd nu vrea, nu vrea“ — le zise Iepure și ca să-i liniștească le povesti cum fratele neveste-si a plecat cu ani în urmă, încă înainte de război, tocmai în Argentina ca să cîștige cîte doi pesos pe zi, dar nu i-au plătit decît un pesos și jumătate.

„Ce tot îi dai cu Argentina — i-o tăie unul dintre rogojineri — chiondărișul ăla e vinovat pentru toate“. „Cine?“ întrebă Iepure. „De unde să-l știu? răspunse rogojinarul. Cînd am intrat în sat, am întîlnit pe unul care privea cu un ochi la făină și cu altul la slănină. Omul acela se pare că era un păgubos, de aceea nu ne-a mers treaba. Anul trecut, tot așa ne-a ieșit ghinionul în cale și n-am făcut nici o brînză. „Nu e de pe la noi — zise Iepure — o fi fost dintr-alt sat“.

El nu credea în asemenea fleacuri muieresti, dar renunță să-i convingă, pentru că îi vedea a fi oameni cu frica lui Dumnezeu. Ceva mai tirziu, discută cu tutorele Zarko Marinkov și-i arată amnarul. Acesta îl lăudă, dar consideră că bricheta e un lucru mult mai frumos decît amnarul, care este un obiect din vremuri străvechi. El avea o brichetă austriacă, bună și pe vînt, dăruită de ginerele său. Anul trecut acela se apucase să cumpere o mașină „Zaporojeț“ și nu-i ajungea o mie trei sute de leva. Zarko Marinkov se scotoci prin buzunare și-i dădu cei o mie trei sute de leva, iar celălalt se scotoci și el, scoase și-i oferi bricheta rezistentă la vînt. Gestul acesta îl făcu pe Zarko Marinkov să se laude atît cu obiectul, cît și cu ginerele său. „Numai că, din nenorocire, benzină nu pot găsi întotdeauna, trebuie să mă rog de camionagii, să-mi picure și mie puțină“.

„Eu, însă, n-am să stau să mă rog de nimeni — îi zise Iepure. Nu merge, pentru o țigară să oprești un ditamai camionul, ca să-ți picure puțină benzină. Obiectul meu e străvechi, dar bun. Nu depinzi de nimeni, și-ți faci foc cînd poțeste. Dacă ți se termină iasca, scoți pu-

țină vată din căciulă, o aprinzi și... gata“. „Merge chiar și cu vată?“ se miră neîncrezător tutorele Zarko Marinkov. „Sigur, ba și cu postav de lână — întări Iepure. Întrebă-l pe croitor cum s-a speriat să nu-i ard materialul clienților lui. Clienți! scuipă și își puse bine amnarul. Am să culeg o traistă de iască de fag și o să am o sută de ani să-mi aprind țigările cu ea, în timp ce tu ai să oprești camionagii!“

O porni spre casă, socotind pe drum cam în ce zi să se ducă după iască de fag, dar nu reuși să fixeze data, fiindcă nu era sigur, dacă nu cumva tocmai atunci se va întâmpla ceva, care să-l stîrnească și să-l abată din drum.

Vremea devenea secetoasă și, dacă ar fi fost pe timpuri, cu siguranță că bărbații s-ar fi adunat noaptea ca să izgonească zmeii, pentru că e lucru știut că aceștia beau apa norilor și de-aia nu mai cade ploaie; însă timpurile de odinioară s-au dus și nimeni nu se mai duce să alunge zmeii, deși alergătura era o treabă foarte plăcută, și dacă unui om îi iese norocul în cale, mai poate culege ba una, ba alta în cea mai deplină liniște. Odată, la izgonirea unor astfel de duhuri, Zarko Marinkov dădu peste morăriță și de atunci se tot ruga la Dumnezeu să dea cît mai mult pîrjol.

Dar toate astea s-au petrecut în vremurile de demult. Acum, deși mai este secetă, nu mai există zmei.

Cînd îl văzu venind pe drum, scăpărînd din amnar și învăluit pînă la brîu în scînteii, nevasta lui Iepure privi spre curtea Susei Tinina și îndată zări de după gard cîrlionții femeii. Aceasta se uita, de asemenea, cum bărbatul merge pe uliță, aruncînd scînteii și fulgere, de parcă ar fi fost Sfîntul Ilie cu carul său plin cu trăznete. Apoi se întoarse și privi și-n curtea lui Tiko, fierarul. Omul trebuia ceva sub șopron, iar țigăncile ședeau sub dud și se uitau cu ochii strălucitori, cum pășea Iepure pe uliță într-o aureolă de scînteii. „Doamne, înii vor deo-

chia bărbatul!“ gîndi Velika și-i spuse omului ei care intră, în cele din urmă, în curte. „Sînt unele femei care parcă n-ar fi mai văzut bărbat, ca și cum n-ar avea și ele unul, se uită numai după cei străini și stau mereu cu ochii pe uliță, doar, doar va apare vreunul ca să-l vadă!“

Celelalte înțelesesă unde bate nevasta lui Iepure; țigăncile începură să strige ciocănitoarele: „Îș! Îș! și-și întoarseră ochii strălucitori spre dud, iar cîrlionții Susei Titina se lăsară în aceeași clipă dincolo de gard.

Dintr-acolo se auzi risul ei, care semăna mai degrabă a salvă de obuzier — un fel de tunet, și țiuit, și ecou în același timp: „Ha-ho-hii!“.

S-a întîmplat exact așa cum își închipuise Iepure — în zilele următoare nu s-a putut duce după iască, fiindcă de la centrala economică „Rodopi“ au venit unii cu un automotor ca să prindă cu ajutorul plaselor iepurii vii. După automotor mai trecură prin sat cițiva de la „Cooperativa pentru plante medicinale“, care organizară un punct de culegere a plantelor medicinale și a fructelor sălbatice de pădure. Iepure a participat activ la deschiderea centrului — un șopron părăsit al Gospodăriei, unde pe timpuri, după cooperatizare, erau strînse plugurile vechi și grapele de mărăcini.

Deschiderea acestui punct goli, întrucîtva, cătunul de oameni. Femei și copii o zbughiră prin păduri să culeagă plante medicinale și fructe sălbatice. În curtea lui Tiko, fierarul, rămase numai el și ciocănitoarele — restul țiganilor se-nfundară în păduri să adune podbal, mentă sălbatică și lămîiță. Într-o dimineată, Iepure văzu că Petăr Susov plecă și el odată cu femeile după podbal și lămîiță, iar Susa Tinina proptise din nou loitra de la carul cu fin de pătulul de porumb și se urca pe ea ca să ajungă la coțofană.

Femeia lui Iepure, Velika, luase, de asemenea, o trais-tă și porni și ea la cules de lămîiță. Bărbatul se uită în urma ei cum dispare în răchitiș, apoi se întoarse și o

urmări pe Susa. Aceasta ajunsese la capătul scării, după care dezlegă și legă la loc coțofana spînzurată, pentru că sfoara se cam desfăcuse. Așa cum se întinsese, loitra alunecă și Susa rămase sprijinită numai de un picior. Femeia țipă de sus : „Văleu, doamne!“ și se prinse de sfoară.

„Stai așa, nu mișca!“ îi strigă Iepure. Într-o clipă ajunsese în uliță, zbură în curte și în urma sa auzi pași grei, dar nu se-ntoarse să vadă cine e, fiindcă, după tuse, îl recunoscuse pe Tiko, fierarul.

Ajunseră aproape împreună lîngă loitra alunecată, unul o prinse de o parte, celălalt de cealaltă parte. Lemnul tremura în mîna lor. „Oh!“ răsuflă Susa Tinina, își făcu cruce cu mîna rămasă liberă și mai stătu sus să lege din nou coțofana, fiindcă i se părea că sfoara slăbise iarăși.

În timp ce lega și-și mai făcea din cînd în cînd cruce, oftînd, Iepure și Tiko fierarul se uitau în sus și o sfătuiau să se liniștească. Ea se potolise destul și îi întrebă pe amîndoi foarte liniștită dacă a făcut bine că a strîns coțofana de amîndouă picioarele, pentru că, zicea dînsa, chiar de-ar bate vîntul tot n-ar putea-o da jos, fiind bine legată.

„Adevărat, că așa e mai zdravăn prinsă — strigă Iepure de jos și cu o mînă își ținea căciula ca să nu-i cadă, fiindcă își lăsase tare mult capul pe spate — dar legată de un picior e mai îngrozitoare, atîrnă mai altfel, încît o să le sperie și pe celelalte“.

„Cred că ai dreptate“ — zise femeia, iar fierarul adăugă : „Așa e!“

Susa Tinina întinse mîna și legă coțofana numai de un picior ; aceasta se umflă și arăta mai mult a sperietoare decît atunci cînd era prinsă de ambele picioare.

„Da, e mai bine spînzurată așa — întări și Susa Tinina — și dacă...“ Însă nu izbuti să-și isprăvească vorba, căci din uliță se auzi o voce de femeie : „Tîlharule, eu

— Se poate să fi rămas acolo, dar se prea poate să i se fi întâmplat și altceva. Am să văd eu cum stau lucrurile.

Rîndașul dădu bici cailor și ei o luară pe urmele proaspete din troiene, umplînd văzduhul cu sunetul zurgălăilor. Țăranii rămaseră afară, în fața cîrciumei, privind în urma saniei care se îndepărta iute. Apoi priviră lupul în picioare, în zăpadă și intrară din nou la băutură.

Afară rămaseră numai ciinii. Mulți dintre ei nu văzuseră lupi, însă părinții și bunicii lor avuseseră de-a face cu ei și asta le era de-ajuns ca să-și arate colții.

Iarăși se cuvine să nu uităm că toate acestea se petreceau pe timpul marilor geruri din ianuarie.

Bărbații beau în cîrcumă și sporovăiau că în timpul acestor geruri de ianuarie, Balcan-Expresul a fost blocat de zăpadă la granița iugoslavă, că în Croația haite de lupi au atacat saivanele, că navigația pe Mississippi a fost întreruptă din cauza ghețurilor, că în Turcia un tren de călători cu cinci sute de pasageri a dispărut sub avalanșele de zăpadă, iar apele riului Marița au înghețat. Și cum stăteau așa de vorbă, deodată auziră un clinchet îndepărtat și cu toții dădură buzna afară.

Sania nu se vedea încă, dar se auzea clar cum se apropiau clopoței și cum caii nechezau sălbatic. De după cele dintii case se ivi un nor de zăpadă și din el apărură caii înșiși. Animalele fugeau turbate spre cîrcumă, umplînd văzduhul cu nechezatul lor. Dar oricît se uitară cei din Cerkazki, nu văzură nici un om în sanie. Alcătuiră un lanț compact și opriră caii turbați. Cînd se uitară în sanie, văzură că, acolo, în fundul ei zăcea întins un lup și alături șuba și carabina lui Ivan Ghelov. Ruda lui însă lipsea.

Țăranii traseră și al doilea lup în zăpadă, îl așezară în picioare în fața cîrciumii lingă celălalt și omul care fusese azvîrlit de cal pe gard, îi întinse coada și începu să-l măsoare cîți pași are în lungime. Măsura, iar dintii îi clănțăneau și tremura ca și cum s-ar fi așteptat ca-n

orice clipă lupul să-l înhațe. În timp ce el făcea toate acestea, un rîndaș, prieten al lui Ivan Ghelov se urcă în sanie.

— Aici e o taină, zise el. Mă duc să văd care e adevărul.

— E desigur o taină și cu siguranță că o s-o afli la micul han, aproară ceilalți.

Țăranii din Cerkazki cunoșteau vinul de acolo.

Rîndașul verifică pușca (de data asta lipseau din încărcător două gloanțe) și după ce se-nfășură în șubă, dădu bice cailor.

Țăranii mai stătură afară pe lingă lupi și cîini, apoi o tuliră și ei în cîrciumă, rîzînd tare de gluma lui Ivan Ghelov și a rudei sale. Se-ncălzeau înăuntru și povesteau că pe o șosea din Germania apuseană s-a întîmplat un șir de catastrofe, că în Olanda armata scoate cărbuni și dacă cineva ar declara acum război Olandei, ar putea-o lesne cuceri, mai spuseră că la vecinii lor au degerat în ferme două sute de porci și că, nu știu unde, s-ar fi trimis elicopterul. Repetau tot ce auziseră la radio în legătură cu marile geruri din ianuarie și se gîndeau că nici unul din ei nu mai apucase o lună ca asta. Asemenea frig n-a fost nici pe vremea bibliei. Și așa cum stăteau ei de vorbă, auziră iarăși clinchetul cunoscut al saniei și nechezatul cailor. Dădură buzna afară și văzură din nou după primele case din sat același nor de zăpadă în care se iviră caii. Animalele priveau înfiorate, nechezatul lor semăna cu un țipăt, dar nimeni nu putea înțelege ce anume strigă caili aceștia turbați. Aveau deja experiență în opritul lor, așa că vreo doi, trei se aruncară spre hături și se atîrnară de ele, iar cînd se uitară în lada saniei, văzură pentru a treia oară aceeași priveliște.

Acolo, în fundul ei, zăcea un lup uriaș, carabina și șuba lui Ivan Ghelov.

Tot ce se întîmplase pînă acum părea pe cît de ciudat, pe atît de uimitor. Îl tîriră și pe al treilea lup lingă ceilalți și-n timp ce caii nechezau peste capetele lor, sco-

urechea, auzi un râs de femeie, voce bărbătească și cineva începu să strănute. Vorba, risul și strănutul veneau drept spre dumbrava lui, în care apărură femeii din cătun, copii, după ei și alte femei, și în urma lor se clătina Petăr Susov cu un sac mare în spate. El strănuta de zor.

„Ați venit la timp — le zise Iepure — să fim cel puțin împreună!“ și își ridică și el traista cu iască. „Ai strîns și tu podbal?“ îl întrebă Petăr Susov, „Cum să nu, podbal! scuipe Iepure. Am adunat iască, că doar am un amnar nou, dar mi se isprăvise iasca și am venit să culeg puțină de fag. Și cea de nuc e bună, chiar e cea mai bună, dar nu mai găsești un nuc din '52, atunci cînd a venit iarna de două ori și au înghețat toți copacii“. „Adevărat, atunci a fost tare frig și pe unde mai erau nuci, pe malul gîrlei, au degerat cu toții — zise Petăr Susov și strănută. Măi, dar ce am mai strănutat!“ „Îi fi dormit la umbră în pădure și ai răcit?“ îl întrebă Iepure. „Nu, măi, n-am dormit — zice celălalt — însă m-am repezit la o buruiănă necunoscută, ce părea a fi lămîiță, dar nu era, și cine știe ce-o fi fost, pentru că după ce am mirosit-o, am și început să strănut și tot mă mai ține“. Strănută din nou.

Acasă Iepure își întrebă nevasta: „Tu ai atîrnat tot ardeul ăsta?“ „Eu, dar cine?“ zise femeia. „Păi de ce nu m-ai așteptat să-ți ajut. O să cazi odată de pe loitră și ai să-ți rupi oasele“. „Aș! — făcu nevastă-sa — parcă numai tu știi s-o ții?“ Bărbatul tuși puțin în silă și tăcu, fără să mai întrebe de ardei sau de loitră.

Aduse în curte o găleată mare, vîrsă într-însa iasca și se apucă să facă focul. Despica lemne, așeză lîngă ele trei bolovani mai înalți, pe care, mai tîrziu, urma să pună găleata, luă o mînă de paie pe care o răsuci în două și aprinse cu amnarul o bucată de iască. Aceasta ardea bine, o vîrî apoi în paiele prinse cu cîrligul de rufe, le învîrî deasupra capului și luară foc într-o clipă. Vîrî mănunchiul sub lemne. Flăcările îmbrățișară numai decît

crăcile. Acestea trosneau și pînă ce Iepure să-și dea seama, niște limbi de foc îl linsă. „Măi să fie, parcă am pus praf de pușcă !“ zise omul și puse găleata pe foc. Peste bucățile de iască vărsă urină de bou, scoase apoi cărbuni aprinși și cenușă caldă, le puse și pe astea în găleată. Se ridicară aburi și amestecul începu să clocotească.

Acesta era „seci“, sau cel puțin așa îi spuneau în că-tun amestecului de cărbuni aprinși și cenușă caldă. Iepure era atent ca iasca să nu rămînă fără apă. Din timp în timp, turna apă și zvîrlea iar înăuntru cenușă și cărbuni aprinși. Găleata șuiera, ca și cum ar fi călit într-însa fier. După o vreme intră pe porțiță Tiko, fierarul și veni să se așeze pe vine lîngă găleata clocotindă.

„Voi sînteți meșteri la fier și la oțel — îi zise Iepure — iar eu sînt meșter la iască. Și ea își are dichisul ei“. „O ! — zise Velika în timp ce aduna rufe uscate de pe sîrma întinsă în curte — cînd bărbatul meu fierbe iasca, toată lumea vine să ia de la el“.

Era mîndră că bărbatu-său se pricepea la treaba asta.

El era, într-adevăr, meșter în fiertul iascăi ; o fierbea în „seci“, o fermenta nu știu cît timp, o usca îndelung și după aceea o ciocănea cu un ciocan mare ca să iasă dintr-însa cenușa și să devină moale și poroasă ca un burete. El zicea catifelată. Iasca izbucnea și, după cuvintele lui Iepure, îndată ce dădea de o scînteie și lua foc.

Dar ca să izbucnească și să fie catifelată îi trebuiau zile, pe cînd acum, abia începuse să clocotească în găleată și gospodarul îi turnase apă numai de două ori. Urma să mai pună încă multă apă și mult „seci“, pentru că fierberea iascăi este un proces chimic complicat și cînd decurge normal, iasca atrage scînteile amnarului și ale cremenei la fel ca un magnet, devine, deci magnetică. Își aminti că odată a fiert niște iască cu gîndul aiurea. A ieșit un lucru prost, nici o scînteie nu s-a lipit de ea.

În timp ce sporovăia cu fierarul lîngă foc, iar găleata fumega și clocotea deasupra bolovanilor, veni în curte

și Petăr Susov ca să vadă cum se fierbe iasca. Se așează pe vine lângă cei doi bărbați, strănută, ținându-și capul puțin într-o parte ca să nu-i intre fumul în ochi și să-l facă să strănute și mai mult. Velika strânsese rufele, dar continua să se vînture prin curte și să-și facă de lucru, mutînd pentru a doua oară o greblă din pivniță în șopron, dar se pare că nici acolo nu i-a plăcut, fiindcă o duse în hambar. Lângă gardul cu sperietoarea făcută din penele unei coțofane, se aciuiseră cele două țigănci cu copiii mărunți care tăiau cucută. Femeile, cu mîinile vîrite sub șorturi, priveau la focul lui Iepure.

Cei trei bărbați stăteau pe vine în jurul focului; Iepure înspre partea de miazăzi, Tiko, fierarul, la miazănoapte, dar ședea direct la pămînt, cu spatele la casa lui și la țigănci, iar Petăr Susov, de asemenea, era cu spatele la casa lui și numai Iepure se așezase pe vine în așa fel, încît vedea ca-n palmă și casa lui și casele vecinilor.

„Măi, da ce fum scoate!“ zise deodată Petăr Susov și se mută înspre partea de miazănoapte a focului. După puțin timp zise iarăși: „Și aici vine fumul!“ strănută și trecu din nou la locul unde șezuse înainte, deși și acolo îi intra fumul în ochi.

„Treci în locul meu!“ îl invită Iepure și se dădu la o parte ca vecinul să se așeze în partea de miazăzi a focului. Vărsă apa din găleată și se mută la miazănoapte. Spre el nu venea nici fumul și nici vreo scinteie. Ele se răsuceau și dansau în fața fierarului și a lui Petăr Susov, dar n-ajungeau pînă la dinsul.

„Din cauza vîntului vine fumul ăsta“ — zise fierarul și se mută mai la stînga, dar fumul îl găsi și acolo. „Păi nu-i nici pic de vînt“ — rosti Iepure și privi în jur să vadă dacă frunzele pomilor se mișcă și dacă freamătă ceva. Nici o adiere de nicăieri, o liniște profundă domnea peste tot. Chiar și coțofana spînzurată de pătulul de porumb stătea nemișcată, în mod obișnuit ea se legăna și la cea mai mică boare de vînt.

„Ia, hai să ne schimbăm locurile!“ propuse Iepure și cei trei bărbați se mutară iarăși dintr-un loc într-altul. Fumul porni din nou spre fierar și spre Petăr Susov. Acesta din urmă strănută și mai îndirjit, se ridică, se mută mai departe de foc și stătu așa, în picioare, pînă în amurg.

Pe înserate, fierarul și Petăr Susov plecară. Țigăncile rămaseră lingă gard, iar Iepure începu să dea roată focului și să vadă dacă într-adevăr fumul fuge de el. Dacă se așeza la răsărit, fumul fugea spre apus, dacă se așeza la apus, fumul cotea și o lua spre răsărit. Zefirul de seară și-a făcut apariția; adia egal și mereu dintr-o singură parte, totuși fumul și scînteile de la foc nu se duceau după el, ci o luau întotdeauna în partea opusă celeia în care se așeza Iepure. „Bre!“ își zise acesta și începu să se scarpină, după obiceiul oamenilor simpli, care, de cîte ori își înhamă mintea ca să găsească vreun răspuns la o întrebare, o ajută scărpinîndu-se. Dar și așa n-a putut ghici de ce fumul și scînteiele fug de el și merg, să zicem, drept la Tiko, fierarul, ori la Petăr Susov.

Se hotărî să nu mai ațîțe focul, să se stingă de la sine, în curte, iar mîine îl va aprinde din nou și va cerceta încă o dată ce e cu toată treaba asta. Pentru întîia oară de cînd e pe lume și ține minte, i s-a întîmplat ca fumul să fugă de el.

Se sculă ca să intre în casă și cum se uita așa în jurul lui, îi zîmbiră deodată în spatele gardului niște ochi lucitori de țigancă. Întunericul mirosea a mentă și a lă-miită. Omul încetă să se mai scarpine, dumirindu-se îndată că cine a pus mîna pe o țigancă, aceluia îi va arde mereu focul și nu-i va intra fumul în ochi.

„Nu se poate!“ își zise el, se înapoie la jar și cu un lemn începu să scormonească în cărbunii pe jumătate stinși. Scînteile care se ridicară trecură prin dreapta lui, troznind și ducîndu-se grămadă, apoi făcură un ocol și, cînd se înapoiară, le văzu zburînd jos pe deasupra ierbiilor și stingîndu-se una după alta. Din nou scormoni jărati-

cul. De data asta scînteile porniră toate înspre stînga lui, numai una o luă drept spre el, dar cînd se apropie la o palmă, se sperie, făcu cîteva zigzaguri de frică și se stinse la picioarele lui.

„Măi, fir-ar să fie, este adevărat!“ se gîndi Iepure mai tîrziu. La un moment dat, în timpul nopții, avu chef să iasă în curte să mai aprindă puțin focul și să vadă dacă se va mai repeta toată treaba asta. Nu era însă potrivit ca în miez de noapte să facă focul, așa că renunță, hotărîndu-se să mai moțăie puțin și la revărsatul zorilor să fie în curte. „La te uită că am început să devin superstițios!“ se miră el.

Se pare că nu i-a fost scris să mai moțăie pînă în zori. Abia închise ochii și începu a-și aminti scena din pădure, cu cele două traiste țigănești cu mentă sălbatică și lămîiță; pipăi în gînd piciorul țigăncii, și încă mai sus, dar n-a putut merge mai departe, pentru că un strigăt îl făcu să tresară. După asta urmă o văicăreală, se auzi scrișnetul unui burlan de sobă izbit de o piatră și încă un timp ecoul lui dogit; apoi țipete de femei și copii, alte voci bărbătești încercînd să-i liniștească pe cei care urlau. Velika se repezi de două ori la ușă, numai în cămașă, apoi se-ntoarse să-și pună pe ea o haină oarecare, ezită și, în cele din urmă, luă din cui paltonul american, cadrilat, se-nfășură cu el și dădu fuga să-l ajungă pe Iepure.

În acest timp, bărbatul tocmai sărea gardul, fără să mai caute portița. Casa fierarului era luminată și pe trepte se adunase mulțime de oameni. Sus, în pridvor, o femeie ținea o lampă cu gaz, iar în curte se agita însuși fierarul cu un felinar în mînă. Feciorii erau cu el. Unii purtau șepci, alții aveau capul descoperit. Fierarul era în capul gol; se pare că nu avusese timp să-și pună căciula. Altfel, era îmbrăcat ca în timpul zilei, cu izmenizonul, pe care nici noaptea nu-l dădea jos.

„Ce s-a întîmplat?“ întrebă Iepure.

„Strigoiul!“ răspunse Kamena de pe scară și ridică lampa cu gaz ca să lumineze mai bine curtea. A venit să ne fure burlanele și s-au speriat copiii.

„Măi, să fie!“ se miră omul.

Ajunse lângă fierarul care lumina un burlan cu felinarul. „Uite-l, uite burlanul, îi zise lui Iepure. Când am sărit din pat, a început să se rostogolească prin odaie, de ne-a trezit copiii, apoi s-a deschis ușa, și burlanul a început să se rostogolească pe trepte, apoi prin curte, însă noi, împreună cu băieții, am fugit după el, strigând : Stai, stai ! Diavolul ăsta ne-a furat burlanul ! Fii atent în partea aia ! și el auzindu-ne că-l fugărim a lăsat burlanul, și-a făcut vînt peste zid, desprinzînd și o cărămidă. Iată pe unde a sărit, a și desprins cărămida !“.

Fierarul îl duse pe Iepure lângă gard, lumină locul unde într-adevăr se vedea o cărămidă căzută și sfărîmată în bucăți. „Va să zică, burlanul mergea singur prin curte?“ întrebă Iepure. „Da, da, singur ! — răspunseră feciorii lui Tiko — parcă l-ar fi rostogolit cineva cu piciorul, numai că nu se vedea nimeni. Doar strigoiul nu se vede“.

„Da, nu se vede“ — aprobă femeia lui Iepure.

Ea izbutise, în cele din urmă, să treacă prin barieră și să ajungă sub dud, lângă burlan. Iepure și fierarul se înapoiară din nou sub pom. Primul dădu un picior burlanului care făcu „zdrang !“, se izbi de dud, sună iarăși „zdrang !“ și căzu în iarbă. Ciocănitorele, speriate de zdrăngănit, se agitară sus, în copac, țiură, o luară una cîte una, sau în grupuri, pe piciorușe, în jos, să vadă ce se-ntîmplă. Nu puteau zbura pe întuneric, de aceea coborau pe scoarța copacului cu capul în jos. Ajunseră lângă burlan, îl cercetară, suiră înapoi mergînd pe picioare și dispărură în întuneric. Nu se adăpostiră în liniște, cum fac păsările noaptea, ci se așezară pe crăcile nevăzute și începură să lămurească cine știe ce prin tot felul de strigăte ascuțite. Printre aceste zgomote se auzea și piuitul clar al unui pușor : „Tiu, tiu, tiu !“

„Uite, asta e el — zise Velika cu urechea ascuțită la chemarea puiului. Ciocănitorea asta nu face ca celalalte“.

„Chiar de-ar fi strigoiul — vorbi Iepure — la ce i-ar trebui lui un burlan. El nu are nevoie nici de sobă, nici de nimic altceva“.

Petăr Susov veni și el cu un felinar cu gaz, strănută sub dud, dar n-a putut spune nimic precis. Auzise el că strigoiului îi place să mulgă caprele, dar ca să rostogolească burlane, asta acum află.

Ba una, ba alta, Iepure și Petăr Susov îi liniștiră pe vecini, îi sfătuiră să lase lampa aprinsă, când s-or culca, iar felinarul să lumineze la intrare. Strigoiul va vedea că în casă e lumină și nu va mai îndrăzni să intre.

Dimineața, în zori, Iepure făcu din nou focul și acesta se aprinse numaidecât. Fumăraia fugi iarăși de el, la fel și scintele. Era încă întuneric și la răsărit cerul se lumina. Ultimii cocoși vesteau începutul dimineții. Iepure lega întotdeauna trezirea sa și începutul fiecărei zile de cîntecul cocoșilor. Dar de cînd se instalaseră noii vecini și făcură nicovala, cîntecului cocoșilor li se alătură și aceasta. Zilele se înșirau în ecoul nicovalei și cucurigul păsărilor.

Amestecul din găleată dăduse în clocot, cînd la vecini răsună nicovala, foalele începură să respire și feciorii lui Tiko mînuiau barosurile. Fierul n-aștepta, trebuia încins, trebuia să capete forme noi și să fie călit. Nici pomeneală de strigoi în această dimineață. Cătuțul se deștepta din somn și, deși somnoros, soarele prinse a mijii vesel. „Toate sînt mofturi muieresti“ — îi zise Iepure fierarului. Burlanul a căzut singur, s-a rostogolit pe trepte, a mai mers puțin prin curte și a ajuns lîngă dud. Dacă vrei, am să-i dau un picior, să vezi că se va opri tot sub dud“.

Îl luă și îi dădu un șut, de sus, de pe trepte. Tubul de tinichea începu să sară cu troncănit și se izbi de

trunchiul copacului. Ciocănitorele scoaseră țipete ascuțite, se ridicară în sus ca un nor, bătură puternic din aripi și, ca la o comandă, se virară în scorburile dudului. Numai o pasăre rămase sus, în vîrf, ciocănind din timp în timp în ramură, ca și cum ar fi transmis prin alfabetul morse : „Ciuc ! Ciuc-ciuc !... ciuc !“

În acest timp sosi nevasta tutorelui Istrati să-i invite pe Iepure și pe Velika la ei, la prînz, fiindcă un noaten și-a scrîntit un picior și bărbată-său l-a tăiat. Gospodarul îi spuse că va lăsa iasca la foc mic și la prînz vor veni la ei ca să se ospăteze din noaten. La masă mai era și celălalt tutore, Zarko Marinkov cu nevastă-sa și cu bricheta lui austriacă bună la vînt. Dar nu se aprindea, fiindcă luase benzină de la unul cu o motoretă și, drăcia dracului, amestecul ăstuia abia îi întîna bricheta.

Spre seară, femeia lui Iepure dădu o fugă pînă acasă, iar bărbatii rămaseră la Istrati să mai bea. Focul de sub căldare aproape se stinsese. Velika îl însufleți și cînd se ridică în picioare văzu că în tufișul de soc de la vecini se arătă o basma și din mijlocul socului izbucniră scînteii ca din amnarul lui Iepure. „Bată-l Dumnezeu !“ zise femeia și se duse lingă gard ca să vadă mai bine. Tufișul se clătina dar basmauă se ascunsese și Velika, oricît se uită, nu mai văzu nimic. Observă, totuși, că pe zidul casei se-nșiraseră gușterii, de data asta, toți cu capetele în jos ; atirnau de parcă erau lipiți și priveau spre tufișul de soc. Velika își făcu cruce, iar gușterii se desprinseră cu toții ca la o comandă și căzură în buruieni. În aceeași clipă de acolo apăru din nou basmauă, iar de sub ea ieșea fața tinerei țigănci. Un coș întreg de scînteii se împrăstie în jurul ei, iar ghionoaia care ciocănise toată ziua suratelor ei ascunse : „Ciuc ! Ciuc-Ciuc !“ făcu dintr-o dată : „Cîrrr !“

Toate păsările își luară zborul din scorburile copacului și făcură roată în jurul lui. „Dumnezeu să-l bată pe bărbatu-meu, scînteile astea sînt din amnarul lui !“

zise Velika și făcu cale-ntoarsă drept la tutorele Istrati. Îndată ce intră îl văzu pe Iepure șezînd și povestînd ceva bărbatilor și pe cit le vorbea cu gura, de două ori mai mult le explica cu mîinile. Toți rîdeau în jurul lui. „Frumos e, măi, bătut-l-ar Dumnezeu!“ își zise-n gînd Velika și se întoarse acasă împăcată. Îl plăcea, deși niciodată nu i-o spusese, pentru că dacă ar fi aflat, s-ar fi răzgîndit și ar fi început să umble după femeii străine. Pe cînd așa, dacă nu știe, va crede că nu e un bărbat bine și se va duce mai departe să hăituiască iepuri cu Trifon, să adune iască, să strîngă salpetru, sau își va face un amnar în două zile la fierar, va pune fasolea pe araci, va ciomăgi cîinii turbați, ori se va duce să stea pe vine în fața cuptoarelor de var să vadă cum se topește piatra. „Mai bine să stea pe vine la Vărării — gîndea femeia — decît să îngenuncheze în fața vreuneia ca Susa Tinina, care numai ce apare un bărbat pe uliță, că îi și vezi cîrlionții de după gard“.

În timpul ăsta, Iepure le povestea bărbatilor cum a privit prin teodolitul topografilor și cum femeile erau mereu cu picioarele în sus, fără să le cadă fustele. Istrati adunase mulți bărbăți în jurul mesei — Zarko Marinkov, celălalt tutore, Panețo cu cimpoiul, Vaso Sîrbul și Petăr Susov care nici nu bea, nici nu fuma, nici nu înjura de mamă, în schimb îi plăcea să mănînce; înfuleca, asculta, zîmbea și strănuta. Bărbații povesteau, care mai de care, tot felul de întîmplări. Vaso Sîrbul le istorisi cum a devenit bucătar șef la regele sîrb Milan și cum a pus la frigare trei sute de boi, apoi le spuse despre muntenegreancă, iar Panețo povesti cum i-au tăiat nemții cimpoaiele, doar vor găsi în ele vreun mecanism. Cei trei tutori au pomenit de Perunika și Istrati le spuse exact cum l-a călcat căruța, cînd vacile erau în călduri, iar Zarko Marinkov amînti de pisica ce a trecut peste el, fiindcă tocmai atunci se hotărîse să-și mute puii în șopron. Apoi au început să cînte — Panețo cu

cimpoiul, Iepure cu ocarina. „Pe unde o fi cîntînd acum Perunika ?“ întrebă Iepure și se apucă să povestească cum a zidit uscătoria de prune brumării, la mînăstire, și cum s-a dărîmat, pentru că egumenul n-a tăiat berbecul ce li-l făgăduise, ci o oaie bolnavă de gălbează și de aceea ei au făcut zidăria mai de Doamne ajută. Soarele apunea, cînd bărbații ieșiră afară să ia aer. Capetele tuturor fumegau de vinul băut, numai cel al lui Petăr Susov nu aburea. „Ciocănitorele, ciocănitorele — strigă Iepure și arată cu mîna spre cer. Uitați-vă la ele ce fac !“

Soarele se stinsese, păsările se ridicaseră în înaltul cerului : păreau de foc, păreau fantastice, fiindcă sus, în înălțimi, mai dăinuiau încă raze care le luminau cu o ultimă aureolă de aramă. Norul pestriț se răsucea și se desfășura, se subția ca o dungă, apoi aceasta își îndoaia cele două capete, și le împreuna și formau un cerc de foc. Abia format, și cîteva păsări se desprindeau din el ; iar cercul se transforma într-o literă, într-un număr, într-un semn de punctuație, ori lua fără voie forma unei seceri sau se înfîgea ca o pană în cerul care pălea, semănînd cu un lanț de tăciuni aprinși.

Le iscau pe toate astea fără zgomot, în înaltul cerului, să vadă toată lumea. Tiko, fierarul, privea în sus laolaltă cu toată familia și exclama încetișor : „Mamă ! Mamă !“ și Velika se uita pe cer, fără să bage de seamă că două coțofene ședeau pe gard și trăgeau cu urechea, dacă nu cumva o să rostească ceva cu glas tare. De multe ori ea scotea exclamații de mirare cu glas tare. Și Susa Tinina privea în sus, întorcînd spre cer cîrlionții ei negri. Toate păsările stăteau pe pămînt sau prin copaci, nici una nu se vedea zburînd pe deasupra cătunului. Ciocănitorele, ca și cum și-ar fi dat seama că toată lumea le urmărește, iușteau din ce în ce jocul lor pestriț, desenînd figuri și mai miraculoase pe bolta albastră.

Era un abecedar, erau semne tainice, ori numai un simplu joc păsăresc? Poate că prin mijlocirea lui, la apusul soarelui, ele comunicau ceva, cuiva, cunoscut numai lor?... Fiecare în sinea lui căuta să ghicească ce închipuie și desenează ele, acolo, pe cer și tălmăcirile erau tot mai diferite. „Parcă ar umfla un cîmpoi!“ zise Panețo. Femeile credeau că asta e opera strigoiului care încercase să plece cu burlanul în timpul nopții. Susa Tina privea și se crucea din timp în timp, rugîndu-se ca nu cumva să se năpustească în zbor asupra pătului de porumb. Lui Iepure îi amintiră de scrisoarea lui cu înflorituri, cu linii, cu litere, numai că ea avea mai multe semne de punctuație, dar nădăjduia că, pînă se va întuneca, păsările vor reuși să mai deseneze și alte semne de același fel; era atît de prins de acest joc, încît a început să grupeze figurile separate în cuvinte și ar fi putut să jure că, după ce au devenit o seceră, ca un semn de întrebare, ciocănitorele au înscris apoi pe cer doi pesos; la fel cum și el scrisese cu litere de mînă doi pesos în scrisoarea lui. Apoi păsările se rotiră scriind pe cer cuvîntul „ciocîrlie“. „Asta trebuie să fie din prima scrisoare — își zise Iepure — doar i-am povestit lui Slaveiko despre ciînele turbat, care o fi găsit undeva o ciocîrlie moartă, a mîncat-o și s-a îmbolnăvit... Dar cum așa? — își dădu seama mai tîrziu, împiedicîndu-se pe uliță din cauza întunericii — doar în prima scrisoare i-am scris despre ciocîrlie, de unde puteau ști ciocănitorele despre epistola aceea?“.

El mergea în urma grupului. Se împiedicau cu toții pe uliță și așa ajunseră pînă la casa lui Zarko Marin-kov. Acesta îi poftise să-i guste vinul și cu toții fură de părere să rămînă, numai Petăr Susov se codea, încît Iepure, o bună bucată de drum, l-a tot tras de mîncă încercînd să-l hotărască să rămînă cu ei: „Nu, eu nici nu beau, nici nu fumez, nici altceva — se justifica Petăr Susov — și apoi trebuie să mă culc devreme, fiindcă

mîine în zori am treabă“. „N-are nimic, vino oricum cu noi, chiar dacă nu bei și nu fumezi, nici nimic altceva“ — caută să-l convingă Iepure, însă celălalt dădea mereu din cap, mai strănuta, și-n cele din urmă le scăpă din mînă. În clipa următoare nu se mai zărea pe uliță nici urmă de Petăr Susov, nici altceva, numai pașii i se auzeau în întuneric.

Nici ciocănitorele nu se mai vedeau pe cer, doar Dumnezeu mai știa dacă erau sus, s-au întors la dud, ori și-au luat zborul în lumea largă. Pe boltă clipeau stelele, dar și acestea au pălit curînd în fața casei puternic luminată a lui Zarko Marinkov.

Gospodarul întinsese fire electrice peste tot și de toate atîrnau becuri. Iepure numără prin curte, în fața pivniței, și pe balcon și socoti că ar fi patru: prin odăi erau chiar mai multe, dar omul nu le puse la socoteală și pe acestea. „Te-ai electrificat pînă-n dinți“ — îi spusese tutorelui! „Păi altfel pentru ce muncim?“ răspunse acesta și se duse să aducă vinul.

Panețo se așază să cînte din cimpoi, dar pînă să sufle într-însul un metru cub de aer, trecu o jumătate de oră, apoi vreme de un ceas se puseră pe băut și povestit, timp în care cimpoiul se dezumflă la loc.

Panețo îl umflă iarăși o jumătate de oră și cîntă ceva din el. Cînd toți începură să moțăie, hotărîră că e timpul să plece. La lumină mergeau grămadă, dar cînd ajunseră în ulițele întunecoase, se pierdură unul cîte unul. Care porni într-o parte, care în alta, o luară la împlînire, pentru că, lăsînd la o parte faptul că era întuneric, mai erau și băuți pe deasupra. De la o vreme, Iepure simți că cineva merge lîngă el, parcă tutorele Istrati. Îl căută pipăind în jur cu mîinile. Nu mai era nici Istrati, nici dracul.

„Istrati!“ strigă el.

În locul acestuia, din întuneric, o ciocănitore îi răspunse: „Cirr!“

„Cîrr!“ făcu la rîndul său Iepure și ciuli urechile, însă ciocănitorea nu-i mai răspunse. „De unde ar putea ști ele cuvîntul ciocîrlie? îi veni din nou în minte scrisoarea trimisă demult în Argentina, Cordoba — Căntera Sampaho. Imediat după asta își aminti de Petăr Susov și chiar îl strigă în întuneric, însă nici acesta nu-i răspunse. Gîndi la tot felul de lucruri; își dădu seama că Petăr Susov plecase de mult; nu că ar fi avut cine știe ce treabă dimineața, dar îi era frică de Susa Tinina, fiindcă nevastă-sa ar fi putut să-l atîrne cu o sforică de pătulul de porumb, cum spînzurase și coșofana.

Iepure stătu puțin, se mai răcori și porni mai departe pe uliță. Mergea la întîmplare, dar gîndea că drumul îl va scoate chiar în fața porții lui. De cîteva ori ulița coti și omul se izbi de ziduri, găsi din nou calea dreaptă și merse mai departe prin întuneric. Nu ieși în fața porții sale, ci nimeri în spatele casei lui Tiko, fierarul. „A! își zise. Acum am să-l prind pe strigoi! Să-l văd eu dacă pentru asta l-am învățat să cînte la ocarină și i-am fost tutore, ca el să fure noaptea burlanele...”

Era convins că strigoiul se ascunde în pod și căută o scară pe care urcă; se deschise o gaură întunecoasă și Iepure se strecură cu îndrăzneală prin ea.

Acolo erau tot felul de coșuri și coșulețe vechi de care se-mpiedica mereu, fiind nevoit pînă la urmă să se așeze într-un coș, peste ceva moale — se pare că era un cuiabar vechi de cloșcă. Își scoase ocarina din buzunar. „Dacă Perunița e pe aici, cum va auzi ocarina, nu se poate să nu răspundă și el cu a lui. Altminteri, de ce-i mai sînt tutore, și la ce i-am mai pus ocarina în coșciug? S-o aibă la drum, nu?”

Suflă și degetele începură să-i joace peste găuri. Cînta și trăgea cu urechea să audă cealaltă ocarină, cea mică.

Dar în locul ei, jos, în casă se auziră văicăreli. „Dacă nu se-aude cealaltă, barem să-i mai sperii pe țigani!” — își zise el și continuă să cînte mai departe. Jos se

iscă atîta larmă, încît Iepure se hotărî să tacă. Zgomotul nu dură mult. Casa se cufundă în liniște, ca și cum ar fi fost pustie. „Bre!“ se miră omul și izbi cu piciorul să vadă dacă-i va răspunde cineva. Nimic! „Tiko, Tiko, mări!“ strigă el, dar nu-i răspunse nimeni.

„Au fugit!“ gîndi Iepure și se apucă pe pipăite să găsească gaura prin care intrase. Nu dădu de ea și coborî prin deschizătura tavanului drept în mijlocul odăii fierarului. Aici, nimeni, doar lampa lumina. Ușa deschisă îl atrase către ea și ieși afară.

În curte, sub dud, încă se mai afla burlanul din noaptea trecută. Iepure se duse și-l izbi cu piciorul, apoi trecu sub șopron unde se aflau foalele și nicovala. Își făcu de lucru cu ele, găsi un ciocan și lovi din toate puterile în nicovală. Izbucni un zgomot asurzitor și barosul zbură imediat din mîinile lui. „Unde-o fi zburat ciocanul ăla?“ își spuse el în gînd și se învîrti în jurul său să vadă unde o fi căzut.

Tot învîrtindu-se, îngheță dintr-o dată într-o poziție incomodă, strîmbă. Părul i se zburli. Omul nostru se trezi într-o clipită și reveni brusc în lumea reală, care îl apăsă (mai să-l zdrobească) cu grozăviile ei. Văzu, dincolo, pe Petăr Susov, atîrnînd spînzurat de streășina pătulului de porumb. Într-o mîină ținea felinarul aprins care se legăna. Spînzuratul atîrna și se legăna la fel. Lîngă el, în picioare, o loitră de la carul cu fin, iar de cealaltă parte a ei atîrna și se legăna coțofana spînzurată de Susa Tinina. Iepure vru să strige și nu putu, vru să-și facă cruce, dar mîinile parcă îi erau întepenite, el însuși era în întregime țeapăn. Petăr Susov continua să se legene și așa cum sta el acolo, se dădu într-o parte și puse piciorul pe loitră. Coborî cu felinarul, sprijinind ceva ca o coșniță, dar numai genunchii îi erau luminați, așa că Iepure nu-și dădu seama ce ducea omul. „Dacă e vreo lucrătură de-a neveste-si ca să-l spînzure, acum el o va omorî“. Lui Iepure începu să-i meargă mintea și odată cu aceasta putu să-și miște și corpul.

Dădu fuga prin curte, ieși în uliță, intră în vârful picioarelor în curtea vecină și se furișă spre fereastra luminată. Printr-o crăpătură îl zări înăuntru pe Petăr Susov stînd jos și dezghiocînd știuleți de porumb cu o bătătoare de mînă. „Apoi, ăsta s-a urcat să dea jos porumbul din pătul — își zise Iepure — și mie mi s-a părut că s-ar fi spînzurat acolo, de streășină“. Cum gîndea toate acestea mai zări un braț de femeie, întinzîndu-se spre coșniță. Era gol pînă la subsuoară, unde perii deși făceau o pată întunecată. Apăru apoi și fața Susei Tinina. Cîrlionții îi erau desfăcuți, sinii ei mari îi ieșeau din cămașă și tresăltau la fiecare mișcare a femeii. Iepure înghiți în sec, iar Susa Tinina scormoni în coșniță și scoase de acolo coțofana spînzurată de pătulul de porumb. Rupse una din aripi și i-o dădu lui Petăr Susov. Acesta o luă, mușcă din ea, așa cum era, cu puf cu tot, și începu să mestece. Femeia rupse cealaltă aripă și, la rîndul ei, începu s-o înfulece cu pene cu tot. „Asta e mai fragedă“ — zise nevasta, iar bărbatul dădu afirmativ din cap. Mesteca aripa și continua să curețe știuleții cu bătătoarea în mînă. Susa Tinina apucă de picioare coțofana moartă, o despică și lui Iepure i se făcu rău. Ceva sîsii. Omul nostru se uită în sus, spre tavan și văzu cum o pisică se ținea cu ghearele de grindă. Atîrna de ea ca o muscă, se uita la coțofană și sîsiia. Susa Tinina o ținti cu un picior de pasăre, pisica se desprinsе de grindă și sări pieziș prin odaie, dar Iepure, din pricina perdelei, nu putu vedea unde a căzut.

Își făcu cruce și-și zise : „Doamne!“ În clipa aceea, Petăr Susov își aținti privirea spre fereastră și în ochii lui avea ceva ciînesc.

Iepure se sperie și se dădu la o parte.

Se întoarse, ieși pe tăcute în uliță și, tot încetișor, intră în curtea lui. Găleata cu iască se zărea în întuneric, neagră ca un furnicar în mijlocul curții. O pipăi cu mîna pe dinafară ; era încă caldă. Deschise ochii largi,

încercă să priceapă după stele cum va fi vremea, dar nu înțelese nimic. „Unde s-or fi dus țiganii, sărmanii de ei“ — își aminti de vecinii săi și-i păru rău că s-a urcat la ei în pod și a cîntat din ocarină.

Împinse ușa ca să intre, dar ea se deschise numai pe jumătate. Împinse mai tare și cineva făcu : „Ah !“ și apăru în picioare, în întuneric. Abia atunci ușa se deschise în întregime și în lumina slabă a lămpii cu gaz, văzu că toată casa era plină de oameni. „Tu ești ?“ îl întrebă nevastă-sa din pat și se sculă înfășurată în paltonul ei american, în carouri. În afara patului, pe toată podeaua de pămînt erau culcați oameni înfășurați în păături și haine. Se iviră capete, urechi, tălpi goale, nasuri, o ceafă netunsă strălucea lingă ușă, și chiar în fața lui ședea desculț, cu capul gol, în izmenizonul american, însuși Tiko. Ținea strîns subsuoară certificatul lui de meșter, ștampilat cu pecetea Camerei de meserii din Vrața.

„A venit strigoiul — îi zise acesta, dar foarte încet ca să nu-i trezească pe cei care dormeau. Toată lumea a fugit din casă și unde să ne ducem, unde să ne ducem, haide, strigarăm cu toții, să mergem la vecini, că doar de-aia avem vecini“.

Iepure simți că vinul băut în cursul zilei începe din nou să-și facă efectul și se sprijini de pervazul ușii. Își mai reveni oarecum și, fiind atent să nu calce pe cineva, începu să se strecoare spre pat unde-l aștepta Velika. Oamenii dormeau înveliți în ce-a dat Dumnezeu și sfoarăiau încet pe nas. Iepure se-ntinse-n pat, fără să se mai dezbrace. Velika se lungi lingă dînsul, acoperindu-l cu jumătatea paltonului trimis de frate-său. Bărbatul privea neclintit în tavan, cu mîinile sub cap și căzu pe gînduri.

Treptat, treptat vinul îi ieșea prin piele, capul i se liniștea, inima nu mai bătea așa tare și-l cuprinse toropeala. Toți de prin-prejur dormeau, unul lingă altul, umplînd pînă la refuz odaia întreagă. Iată că și Iepure

adormi; tavanul începu să se micșoreze deasupra lui, rămase o pată albă cât o căciulă, dar, înainte de a pieri, se mări dintr-o dată. Omul își ascuți auzul, se-ntoarse de pe-o parte pe alta, apoi se mai săltă de mijloc, sprîjinindu-se în coate.

În primul rînd i se păru că sforăiau pe nas cei ce dormeau, dar ascultînd mai atent, își dădu seama că șuieratul venea dinspre podul casei. Zgomotul se-nteți, iar pe acoperiș se auziră pași ca și cum pe acolo, pe sus, ar fi mers cineva. Într-un loc el alunecă, se tirî pe creastă și se așeză iar.

Acum șuieratul deveni mai clar și mai puternic. Iepure îl auzea foarte distinct. N-a mai putut rezista sprîjinit în coate, de aceea se lungi în pat. Dinspre acoperiș i se păru că aude clar ocarina, glasul ei îi era cunoscut, un fluierat vioi, ieșit dintr-o foarte mică ocarină de pămînt. Omul care stătea pe acoperiș cînta, se mai oprea să asculte și iar începea. În cîntecul lui avea ceva chemător. Iepure îngheță în întregime. Cunoscuse de la bun început ocarina lui Perunika, dar îi fusese frică să recunoască dintr-o dată. De aici încolo, mișcările lui deveniră mecanice, parcă un altul i-ar fi mișcat mîinile și i-ar fi dirijat acțiunile, iar Iepure se supunea fără să cîrtească.

Scormoni cu degetele prin buzunare, găsi ocarina și suflă în ea ca să susțină acompaniamentul, sau — după cum singur spunea odată — să țină Komba. Cîntecul lui era mai degrabă o suflare, sau un suspin ce abia, abia ieșea din instrument. „Piu-fiu! Piu-fiu!“ Cel de sus, de pe acoperiș, păru a-l auzi, fiindcă începu să cînte tot mai vesel și mai săltăreț. Iepure asculta și cînta să nu rămînă în urmă, urmărirea melodia și simțea cum înțepnesc, încetul cu încetul — picioare, mîini, trup, degete. Degetele nu-l mai ascultau și abia mai putea scoate din ocarină o singură notă, apoi nu mai putu nici atît, mîinile scăpară ocarina de lut, care se rostogoli și se izbi cu zgomot de pămînt.

Jumătate dintre cei adormiți săriră-n sus, împreună cu Velika. Femeia mări fitilul lămpii și în acest timp se treziră și ceilalți țigani. „Ce s-a întâmplat? Ce este?” prinseră ei a se întreba unul pe altul. Velika vocifera la fel cu toți, dar când își văzu bărbatul înțepenit în pat, amuți. Iepure era alb ca varul, tremura și privea spre tavan. Când și ceilalți se uitară într-acolo, rămaseră cu gura căscată, pentru că nu era nimic. De îndată ce se făcu liniște și ascultară, auziră că cineva umblă pe acoperiș și două sau trei olane se fărîmară sub pașii lui. Cel de sus se opri, se așeză în mijlocul acoperișului, se auzi un zgomot, ca și cum o haină s-ar freca de o cărămidă. Se pare că insul se rezemase de horn. Imediat după asta toți cei din odaie auziră cum sus, pe acoperiș, cîntă o ocarină.

„Doamne! — zise Velika. Asta este strigoiul!”

Și își făcu cruce.

Toți țiganii făcură la fel, care cu stînga, care cu dreapta, iar unul dintre copii se uita la cei mai în vîrstă și se închina cu amîndouă mîinile. Încă nu terminară cu închinăciunile, cînd auziră de afară nicovala: „Tinnn!” — un ciocan bătea mereu în ea. Un ecou metalic se revărsă în jur, ciocănitorele pare că se treziră fiindcă una după alta începură să bată în scoarța copacului și la sfîrșit răsună o salvă puternică: „Pirrr!” După această salvă, în mijlocul sunetului nicovalei se răspîndi și melodia jucăușă și plină de viață a ocarinei.

Iepure privea nemișcat în fața lui, ridică mîna — pare că voia să spună ceva, sau să strige — dar nu făcu nimic din aceste lucruri, ci sughiță.

În aceeași clipă buza lui de jos se despică în două, drept de la mijloc, semănînd grozav cu una de iepure.

De atunci îi rămase și porecla — Iepure.

IANUARIE

Cînd bîntuiau cumplitele geruieli din 1964, iar toate drumurile din Bulgaria erau troenite, munții tunînd sub rostogolirea avalanșelor, în satul Cerkazki — năvăliră doi cai cu o sanie. Erau înnebuniți de frică și se azvîrleau cu turbare asupra oamenilor, gata să muște pe oricine le-ar fi ieșit în cale. Grăjdarii Gospodăriei dădură fuga afară din cîrciumă, și cu toate că se-nfundau în zăpadă pînă la piept, începură a striga, a da din mîini, aruncîndu-și căciulile în fața animalelor. Caii treceau prin piață, nechezau înfiorător și trăgeau în urma lor sania ca pe o jucărie.

Întreaga cîrciumă se năpusti afară, bărbații se repeziră lanț, înghesuiră caii lîngă un gard și cu toate că animalele se cabrară pe picioarele dindărăt, rînjindu-și dinții mari, izbutiră să le apuce hăturile. Unul din cai mușcă un țaran de șubă și-l azvîrli peste olanele de pe gard. Omul se prăbuși cu zgomot, căscă ochii și începu să țipe atît de tare, încît ceilalți încremeniră. Stătea deasupra gardului, arăta cu mîinile sania și zbiera din toate puterile. Cei de jos, neînțelegînd nimic, porniră spre sanie. Țăranul alunecă de pe olane și bufnă jos.

Atunci, ceilalți care ajunseseră lângă sanie, se uitară și văzură în lada ei un lup omorît, o șubă și o carabină. În-tinsă cît era de lungă, fiara ocupa tot fundul sâniei și-și rînjea colții la oameni.

Șuba și carabina erau ale rîndașului Ivan Ghelov; plecase de dimineată la oraș — cînd drumurile nu erau încă infundate. Două tractoare porniră pe-nserate să croiască o cale prin troiene. În timp ce se întrebau unde să fi rămas Ivan Ghelov, țărani traseră lupul în zăpadă și cel care lunecase de pe gard îi întinse coada și începu să-l măsoare cu parul. Ceilalți îi cercetară botul și locul unde fusese împușcat. Lovitura fusese primită în piept; acolo avea sîngele închegat, dar, deși mort, rînjea îngrozitor.

Țărani îl ridicaseră în zăpadă. Era înghețat și stătea în picioare infundat în omăt pînă la burtă. Ciinii din Cerkazki năvăliră în piață și cu toate că-și înfoiau cozile, clămpăneau din dinți; chiar mort lupul îi tulbura și-i speria.

Vacile ridicară capetele peste garduri și mugeau amenințătoare la vietatea aceasta păroasă. Țărăncile trecură și ele pe acolo, scuipară peste el și, pentru orice eventualitate, își scuipară și în sîn. Apoi o luară mai departe, după ce hotărîră în drumul lor că într-un lup nu poți avea niciodată încredere.

Pe cînd zurba era în toi în fața cîrciumei și lumea cerceta fiara așezată acolo, în picioare, unul dintre rîndași, rudă cu Ivan Ghelov se urcă în sanie și începu să îmbrace șuba. Caii mai tremurau încă, dar el ținea hăturile într-o mină, încheindu-și șuba cu cealaltă. Înălță gulerul, își petrecu hăturile pe după gît și controlă carabina. Era bună, iar din încărcător lipsea un singur cartuș.

— S-a întîmplat ceva cu Ivan Ghelov, zise el țărănilor. Mă duc să văd!

— A rămas cu siguranță la micul han să bea vin.

— Se poate să fi rămas acolo, dar se prea poate să i se fi întâmplat și altceva. Am să văd eu cum stau lucrurile.

Rîndașul dădu bici cailor și ei o luară pe urmele proaspete din troiene, umplînd văzduhul cu sunetul zurgălăilor. Țăranii rămaseră afară, în fața cîrciumei, privind în urma saniei care se îndepărta iute. Apoi priviră lupul în picioare, în zăpadă și intrară din nou la băutură.

Afară rămaseră numai ciinii. Mulți dintre ei nu văzuseră lupi, însă părinții și bunicii lor avuseseră de-a face cu ei și asta le era de-ajuns ca să-și arate colții.

Iarăși se cuvine să nu uităm că toate acestea se petreceau pe timpul marilor geruri din ianuarie.

Bărbații beau în cîrciumă și sporovăiau că în timpul acestor geruri de ianuarie, Balcan-Expresul a fost blocat de zăpadă la granița iugoslavă, că în Croația haite de lupi au atacat saivanele, că navigația pe Mississippi a fost întreruptă din cauza ghețurilor, că în Turcia un tren de călători cu cinci sute de pasageri a dispărut sub avalanșele de zăpadă, iar apele riului Marița au înghețat. Și cum stăteau așa de vorbă, deodată auziră un clinchet îndepărtat și cu toții dădură buzna afară.

Sania nu se vedea încă, dar se auzea clar cum se apropiau clopoței și cum caii nechezau sălbatic. De după cele dintii case se ivi un nor de zăpadă și din el apărură caii înșiși. Animalele fugeau turbate spre cîrciumă, umplînd văzduhul cu nechezatul lor. Dar oricît se uitară cei din Cerkazki, nu văzură nici un om în sanie. Alcătuiră un lanț compact și opriră caii turbați. Cînd se uitară în sanie, văzură că, acolo, în fundul ei zăcea întins un lup și alături șuba și carabina lui Ivan Ghelov. Ruda lui însă lipsea.

Țăranii traseră și al doilea lup în zăpadă, îl așezară în picioare în fața cîrciumii lingă celălalt și omul care fusese azvîrlit de cal pe gard, îi întinse coada și începu să-l măsoare cîți pași are în lungime. Măsura, iar dintii îi clănțăneau și tremura ca și cum s-ar fi așteptat ca-n

orice clipă lupul să-l înhațe. În timp ce el făcea toate acestea, un rîndaș, prieten al lui Ivan Ghelov se urcă în sanie.

— Aici e o taină, zise el. Mă duc să văd care e adevărul.

— E desigur o taină și cu siguranță că o s-o afli la micul han, aproară ceilalți.

Țăranii din Cerkazki cunoșteau vinul de acolo.

Rîndașul verifică pușca (de data asta lipseau din încărcător două gloanțe) și după ce se-nfășură în șubă, dădu bice cailor.

Țăranii mai stătură afară pe lingă lupi și cîini, apoi o tuliră și ei în cîrciumă, rîzînd tare de gluma lui Ivan Ghelov și a rudei sale. Se-ncălzeau înăuntru și povesteau că pe o șosea din Germania apuseană s-a întîmplat un șir de catastrofe, că în Olanda armata scoate cărbuni și dacă cineva ar declara acum război Olandei, ar putea-o lesne cuceri, mai spuseră că la vecinii lor au degerat în ferme două sute de porci și că, nu știu unde, s-ar fi trimis elicopterul. Repetau tot ce auziseră la radio în legătură cu marile geruri din ianuarie și se gîndeau că nici unul din ei nu mai apucase o lună ca asta. Asemenea frig n-a fost nici pe vremea bibliei. Și așa cum stăteau ei de vorbă, auziră iarăși clinchetul cunoscut al saniei și nechezatul cailor. Dădură buzna afară și văzură din nou după primele case din sat același nor de zăpadă în care se iviră caili. Animalele priveau înfiorate, nechezatul lor semăna cu un țipăt, dar nimeni nu putea înțelege ce anume strigă caili aceștia turbați. Aveau deja experiență în opritul lor, așa că vreo doi, trei se aruncară spre hături și se atîrnară de ele, iar cînd se uitară în lada saniei, văzură pentru a treia oară aceeași priveliște.

Acolo, în fundul ei, zăcea un lup uriaș, carabina și șuba lui Ivan Ghelov.

Tot ce se întîmplase pînă acum părea pe cît de ciudat, pe atît de uimitor. Îl tîriră și pe al treilea lup lingă ceilalți și-n timp ce caili nechezau peste capetele lor, sco-

țind nori de aburi, oamenii începură să se sfătuiască ce-i de făcut. Nu-i interesa nici caii, nici urletul cîinilor, nu se gîndeau decît la micul han. Întoarseră sania și se urcă întrinsa un grup mare. Printre ei era și Ivan Gamașa, cel ce susținuse că navigația pe Mississippi a fost întreruptă din pricina ghețurilor. El trase hățurile, plesni din bici și caii se repeziră pe pîrtia cunoscută. Bărbații se așezară în ladă și începură să cînte cu gîndul la micul han și la vinul de acolo.

Cîmpul din fața lor avea o culoare sinilie.

Apoi se schimbă în violaceu.

Ziua se stîngea treptat și un fum ușor prinse a pluti pe deasupra zăpezii. Erau cele dintîi umbre încă străvezii, sfîșiate de ger, ce dansau peste omătul înghețat. În fața saniei începu să joace o pădure pitică, purtîndu-și cu greu căciula albă cu care era împodobită. Se ivea fragedă și neagră, privind parcă spre drum. Caii porniră la trap și, ba își ciuleau urechile, ba le lipeau pe spate, cu auzul ascuțit la ceva. Bărbații tăcură de asemenea, așteptînd ca din această pădure tăcută să se repeadă ceva spre ei și clinchetul clopoțelilor începu să-i neliniștească. Zvonul lor se pierdea tot mai mult, devenea încet, potolit, ca și cum clopoțeli înșiși își încordaseră auzul la ceva de care se temeau la fel ca și oamenii.

Pădurea se-nșirui însă în urma lor, apoi se ivi din nou cîmpul alb și neted, bărbații se mai mișcară, iar Ivan Gamașa rosti :

— Nici aici nu-i nimic !

— La hanul mic, la hanul mic ! strigară ceilalți țărani. Acolo vom afla care e adevărul.

Dar abia rostiră aceste cuvinte că și văzură o pată neagră pe pîrtie. Era mare și se mișca, se strîngea și se resfira și iar se aduna la un loc. Apoi această smoală păroasă și zburlită se împrăștie și se alinie de-o parte și de alta a drumului.

Erau lupii.

Caii se opriră și începură să se îndese unul într-altul. Țăranii se ridicară în sanie. Lupii se apropiară de ea din două părți, alergînd pieziș și arătîndu-și chiar fundurile, iar doi dintre dînșii se opriră în fața saniei și se așezară pe labele dinapoi. Priveau curioși și nu se grăbeau de fel. Ivan Gamașa luă carabina, ochi și trase. Un lup sări în sus, încercă să muște ceva, dar nu izbuti și căzu în zăpadă, răscolind-o cu picioarele.

Ceilalți zvîcniră și dispărură iute în întunericul din ce în ce mai des. Bărbații se uitau așteptînd să-i vadă din nou, dar nu se mai zărea decît cîmpul alb. Mai stătura puțin în sanie, apoi coborîră în drum ca să se mai dez-morțească. Unul dintre rîndași apucă hăturile să întoarcă sania din nou spre Cerkazki, dar se-nfundară într-un troian adînc și trebuiră să vină și ceilalți ca să-i împingă, pînă cînd izbutiră să iasă din nou pe drum. Tot grupul se adună iarăși. În timp ce discutau, Ivan Gamașa luă lupul ucis și-l azvirli în lada saniei.

Caii se porniră dintr-o dată pe pîrtie.

Nechezatul lor turbat străbătu întreaga întindere. Era atît de neașteptat și răsună așa de înfiorător în mijlocul întunericului, de parcă s-ar fi sfărîmat și s-ar fi risipit deasupra țăranilor.

În prima clipă rămaseră încremeniți, apoi Ivan Gamașa o rupse la fugă pe drum și începu să strige caili, deși aceștia se pierdeau la marginea cîmpiei înnebuniți de frica fiarei culcată-n sanie.

Cînd Ivan Gamașa tăcu, oamenii auziră în jurul lor un fel de zgomot ca și cum zăpada se mișca, ceva sușotea și sisiia, mereu mai compact și mai compact, pînă cînd în întunericul rece apărură lupii. Alergau adulmecînd aerul, se mai opreau, înaintau din nou în salturi și ajunseră foarte aproape de țărani. Descriseră un mic arc de cerc în jurul lor și se așezară pe labele dinapoi la marginea drumului. Ședeau și priveau curioși grupul cald care scotea aburi în fața lor.

Atunci Ivan Gamașa zise :

— Exact așa s-a întâmplat și cu Ivan Ghelov și cu ceilalți doi care au pornit să-l caute.

În acest timp, țăranii rămași în cârciumă auziră din nou clinchetul saniei și pentru a patra oară ieșiră afară. Pentru a patra oară se uitară în ea și văzură în fundul lăzii zăcînd un lup, șuba și carabina lui Ivan Ghelov. Îl traseră și pe cel de al patrulea lup în zăpadă, îl rînduiră lîngă ceilalți, în fața cârciumii și cel ce fusese zvîrlit de cal peste gard, îi întinse coada ca să-l măsoare.

Toți oamenii se urcaseră în sanie, în afară de cel mușcat de cal. Bărbații controlară carabina și văzură că în încărcător mai era un glonte. Îl întrebă pe țăranul rămas pe jos dacă nu vine și el cu dinșii ca să vadă odată cum stau lucrurile, însă acesta le răspunse că nu pleacă fiindcă n-o să mai aibă cine da jos din sanie lupul următor pentru a-l măsura.

Lupul următor avea șapte pași lungime.

INIMA BATE PENTRU OAMENI

Brutăria era o nimica toată ; o brutărie cooperativă, unde brutarul scotea trei sute de pîini pe zi, ceea ce făcea ca viața Elenei Voinikova să fie cam monotonă. Ea privea cum bărbatul aprindea focul, cum mătura apoi cuptorul sau cum peria pîinile rotunde în vatră. În curte erau totdeauna oameni. Ședeau pe bușteni, fumau ori vorbeau cu căruțașii care descărcau lemne ; puteau fi văzute și căruțe sau care cu boi, cu un țăran așezat pe oiște, îmbrăcat într-o manta îmbibată de ploile toamnei.

Ziua, cînd se ridica ceața deasupra brutăriei, în spatele căpițelor de coceni de porumb, după dealul stîncos se vedea muntele ; era galben — încă înfrunzit. Oricît de modeste erau aceste priveliști de peste zi, tot aduceau nițică variație în viața Elenei. Dar acum era noapte și Voinikova zărea de la fereastră numai luminile satului, rufele fluturate de vînt în curtea vecină și o parte din ferestrele șopronului sub care se tolănise cîinele Sultan. Una din acele protivnice nopți de toamnă cînd nici nu plouă de-a binelea, nici nu-i uscat, cînd un abur rece și umed învăluie pămîntul ; totul era pătruns de umezeală și picăturile cădeau rar.

Cînd, în astfel de seri, bărbatul nu se afla în pat alături de ea, Voinikova se chinuia.

Ciinele ședea întins sub șopron și aștepta să se întoarcă tînărul lui stăpîn. Avea obiceiul să-l întîmpine la porțiță, să-i lingă mîna și să-i meargă pe urme pînă la prispă. Acolo Voinikov își curăța cizmele de noroi.

Ciinele se mișcă abia cînd auzi de departe, dinspre munte, cîteva împușcături. Dădu o fugă pînă-n uliță, lătră, adulmecă aerul în direcția focurilor, se scărpină și se înapoie din nou sub șopron. Din fața sa dispăruse de mult pătutul galben al ferestrei — Voinikova stinsese lumina.

Cînd se auziră împușcăturile depărtate din munte, doi bărbați, tată și fiu, de la stînele de lingă Sotocinsko, tocmai se apucaseră să tundă lîna de pe o oaie moartă.

— N-o să mai aducă material de construit ! zise tatăl. Cuțovlahul e un adevărat vrăjitor ; de el nu se poate ascunde nici un șoarece.

Fiul nu răspunse ; continua să tundă plictisit lîna măruntă, lăsînd smocuri întregi.

Cîteva ore mai înainte, la răsărit de Sotocinsko, opt bărbați tăiau în pădure. În jur era întuneric și un om nedeprins și-ar fi ciuntit picioarele, dar bărbații aceștia erau vechi în meșteșugul lor. Aleseseră o vreme potrivită ; loviturile securilor abia se deslușeau pentru că ploaia ce cădea le înăbușea. „Tih ! Tih ! Tih !“ se auzea surd prin pădure. Bărbații nu prea vorbeau între ei ; își adresau întrebări scurte ori strigau unii la alții să se păzească de copacii în cădere.

Doi dintre ei cărau pomii tăiați într-o poiană, unde stăteau pregătite patru căruțe. La întoarcere unul spuse cu glas înăsprit că e nevoie de vreo zece copaci ca să umple căruțele. Un sătean mărunt (ocupat cu retezatul crengilor) răspunse cu o undă de lăcomie :

— O să le încărcăm. Caii sînt vînjoși, le vor duce...

Dar ce o să facă miine cuțovlahul, cînd o vedea cum am păgubit pădurea ? Acum, nici vorbă, doarme la căldurică. Ce-o fi gîndit el : „Pe-o asemenea vreme cine s-ar încumeta să taie în pădure ?“

— Haide, haide ! îi retează careva vorba.

Dar celălalt nu se da bătut căci avea o veche răfuială cu cuțovlahul.

„Tih ! Tih ! Tih !“ se auzea surd prin pădure.

Caii mîncaseră grămăjoarele de fîn și uzi de ploaie, așteptau să pornească pe drumul de întoarcere.

În acest timp cuțovlahul isprăvisese de scris răvașul către fiul său, care era soldat, micșoră fitilul de la lampă și-și luă din mers carabina atîrnată lingă ușa. În fiecare seară pădurarul ieșea din cantonul său și străbătea locurile unde bănuia el că ar putea fi tăietorii delincvenți.

Urcă colina scundă și tocmai vroia să coboare pe cărăruie spre izvor, cînd deodată auzul lui desluși cîteva sunete tulburi și îndepărtate. Cuțovlahul recunoscuse numaidecît în ele loviturile de secure, de aceea coti brusc și se grăbi într-acolo, drept către pădurea deasă și umedă. „Distrug pădurea !“ gîndea el.

Își dădu seama de locul exact unde se tăia, cînd loviturile încetară. Stătu locului cîteva clipe și la un moment dat auzi scîrțîit de căruțe. Rămase în mijlocul drumului, își luă carabina de pe umăr și își pregăti lanterna ca să lumineze îndată ce aceia vor apărea din spatele fagilor. Mai întîi observă în întuneric luminițele țigărilor aprinse și înțelese după numărul lor că sînt mulți. Dacă ar fi fost un fricos s-ar fi putut ascunde, gîndindu-se că te poți aștepta la orice de la niște oameni care pornesc noaptea, în ceață, să taie pădurea ; le-ar fi lăsat cale liberă și i-ar fi urmărit pînă în sat. Dar cuțovlahul era un om curajos, așa că, foarte liniștit, își aprinse lanterna. Raza gălbuie decupă din întuneric un cap de cal, apoi o parte din șina unei roți, pe urmă alți cai și lemne de fag pentru grinzi, încărcate în căruțe. Lumina cutreieră, trecu

asupra țăranilor cocoțați pe stivele de lemne și se opri la căruța din față. Acolo ședea țăranul cel mărunț, care retezase crengile, și un bărbat scund, îndesat, într-o șubă scurtă de piele. Cuțovlahul se adresa acestuia :

— Ei !

Bărbatul în șuba scurtă de piele sări din căruța și înaintă spre cuțovlah.

— Dumneavoastră sînteți pădurarul ? îl întreabă el nesigur.

— Sînt pădurar ! Dar dumneavoastră cine sînteți ?

— Noi sîntem de la gospodăria Sotocinsko, zise bărbatul cu șuba scurtă de piele. Eu sînt Voinikov, Nikola Voinikov, președintele.

— Va să zică dumneata ești căpitanul concediat ! Am auzit despre dumneata.

— Nu sînt concediat, zise Voinikov. Sînt demobilizat.

Precizarea nu făcu nici o impresie pădurarului. Își privi carabina și le spuse sec să descarce lemnele.

— Nu le vom descărca, se împotrivi Voinikov. Avem nevoie de ele.

Pădurarul se uită la fața lui tinărară, deschisă, o față de slav, care ar fi părut blindă de n-ar fi avut cutele strîmbe de la colțurile gurii și fălcile puțin unghiuloase, care vedeau îndîrjire. „E tinăr, de aceea se zbîrleşte“, gîndi pădurarul.

— Ba le veți descărca ! zise el și porni spre căruța din față. N-o să stăm la tocmeală.

Se opri lîngă căruța, își trecu palma peste lemne, le pipăi scoarța udă și tare, și îl duru sufletul că frumoasa lui pădure e nimicită.

— Sînt tăiate din rezervație, din cea mai bogată... Ei, o să stăm să ne invităm ?

— Ascultă, măi, Evloghi ! sări bărbatul mărunț care retezase crengile. Dacă ești deștept, o să ne lași să plecăm. Am tăiat lemne pentru treburile gospodăriei.

— Tu să taci ! se răsti cuțovlahul. Te cunosc eu pe tine.

Din spate se apropiară ceilalți și-l înconjurară pe pădurar. Printre ei, paznicul recunoscă pe un țăran înalt, încruntat, cu sprincene dese și zbirlite.

— Frumos ! Asta-i bună ! făcu nemulțumit cuțovlahul. Ai venit și tu, Pavele, la tăiat de lemne ? Frumos dacă și secretarii au început... Nu descărcați odată ? întrebă răstit pădurarul, uitându-se la țeava udă a carabinei sale.

— Nu, zise liniștit Voinikov. Sînt două mii de oi care ne mor în ploaie. Trebuie să le adăpostim. Nicăieri nu se mai găsesc materiale de construcție, iar animalele nu pot rămîne așa peste iarnă. De aia am tăiat patru căruțe de grinzii... N-avem dreptate ? E vorba de două mii de oi ! Înțelegi ?

Cuțovlahul înțelese că Gospodăriei Sotocinsko îi trebuie lemn de pădure ca să facă saivane. Chibzui pe îndelepte și ajunsese la concluzia (nici nu putea ajunge la alta) că dacă fiecare dintre cei ce vor să construiască un saivan ar începe să taie pădurea, n-ar mai rămîne din munte decît stîncile. Își rosti gîndul răspicat și adăugă că și în aprovizionare există o ordine.

Voinikov știa de această ordine. Ceruse de la Sfatul popular raional materiale de construcție, arătînd nevoile Gospodăriei. Acolo i s-a răspuns că sîntem o țară planificată și, ca orice țară planificată, ne rezolvăm nevoile în conformitate cu planul de stat ; aprovizionăm pe cît e posibil. Îi spuseră niște lucruri pe care el le știa foarte bine și-i explicară cu multă bunăvoință întreaga structură a planificării, însă materiale nu i-au dat.

Atunci Voinikov s-a hotărît să ia cu de la sine putere grinzile din pădurea statului. Și ceilalți șase ca și secretarul care se încălzeau la focul comun al activiștilor rurali, începînd o operă nouă și necunoscută pentru un țăran, înțelegînd întrutotul esența a ceea ce săvîrșeau, s-au dus să taie grinzii. Erau opt comuniști și-ar fi putut rămîne lingă femeile și copiii lor, în așternuturile calde, nu să

umblă aiurea cu stropii strecurându-li-se după ceafă. Ori, ei se aflau acum în fața pădurarului cu carabina udă și Voinikov își dă seama că orice insistență ar fi în zadar. „Trebuie să procedăm prin forță“, îi trecu prin gând.

— Dați-i drumul! porunci dintr-o dată Voinikov celorlalți.

— Haidem!

— Aa, una ca asta nu se poate! zise târăgănat pădurarul și făcu cîțiva pași înapoi trăgînd piedica armei.

Dacă n-ar fi avut treizeci de ani, s-ar fi putut ca președintele să nu fi procedat astfel. Tînăr fiind s-a azvîrlit cu capul înainte, cu toată energia celor treizeci de ani ai săi ca să scoată din impas cele optzeci de gospodării ale colectivei.

Milităria îl făcuse om de acțiune, nu de cumpănă, de aceea zgîrîind cu palmele ude și noroioase pielea scurtei sale, smulse un pistol „Mauser“ și-l privi rece pe pădurar.

— Dacă e vorba de armă, poftim! zise el.

Pădurarul stătea ca un trunchi, în mantaua sa cu poalele îngreunate de ploaie și-l privea pe sub sprîncenele care ba se ridicau, ba se coborau. Gîndea, se gîndea mult... Cei din jur tăceau.

— Au mai tras în mine, zise el în cele din urmă. Au tras pe front pe unde m-am ales și cu o rană... Dumnezeu ce crezi?

Voinikov se întoarse într-o parte. Se simțea prost și-l muștra conștiința, pentru că omul acesta putea să-i fie tată. Mărunțelul care curățase crăcile, aștepta să se întîmple ceva. Trecură cîteva clipe chinuitoare. Atunci, călcînd greoi, trecu în față Pavel cu statura lui enormă. Sprîncenele dese și zbîrlite îi erau ridicate în sus a mirare.

— Evloghi! se adresă el pădurarului cu glasul tunător. Noi toți sîntem comuniști, trebuie să ne înțelegem. Am încălcat legea, tot după lege ne vor judeca. Lasă căruțele, fă-ți raportul și vom vedea la proces. Vom merge și la tribunal, dacă va fi nevoie... Nu sîntem copii să scoatem pistoalele.

Sprincenele cuțovlahului se înălțară și coborîră la loc. Se gîndea la ceea ce-i spusese secretarul. Oamenii tăceau și așteptau.

Cei opt văzură cum pădurarul puse din nou piedica și își petrecu carabina pe umăr. Se retrase cîțiva pași înapoi ca să le lase drum liber.

— Raport tot am să fac ! zise cuțovlahul, în timp ce privea cum oamenii se urcau grăbiți în căruțe și asculta cum roțile se împotmoleau ușor în pămîntul îmbibat al drumului de pădure.

Voinikov nu-l mințise pe pădurar cînd îi spusese că două mii de oi erau pur și simplu pe moartă în vechile șoproane moșierești, acoperite ici-colo cu frunziș. Era cea dintîi toamnă a cooperativizării și moartea oilor (copitele lor putrezeau în noroi) ar fi însemnat o adevărată nenorocire pentru Gospodărie.

Mergea la cîțiva pași în urma căruțelor, încă sub impresia întîlnirii cu pădurarul. Era mîhnit și-și făcea vină că nu s-a stăpînit. (În ultimul timp se stăpînea din ce în ce mai greu ; devenise nervos și violent.) Amîndoi apărau dealtfel interese obștești, dar iată că această întîmplare cu pădurea îi pusese față în față și puțin a lipsit ca încordarea să crească și să tragă unul într-altul.

Era întuneric și umed, înaintau cu greu, gîndurile i se învîlmășeau, puneau tot mai mult stăpînire pe el, îl chinuiau. Atunci Voinikov se opri în drum, scoase pistolul „Mauser“ și așa cum făcea la manevre cînd îl cuprindea dorul de oraș și de Elena — erau în primele și nebuneștile zile de dragoste — îl ridică în sus și trase în bezna, în umezeala și în cerul jos de toamnă. Ca și cum prin această cutremurare rupsesse ceva în sinea lui, împușcă gîndurile negre.

Dar nici atunci nu-și simți inima mai ușoară ; amărăciunea se prefăcu într-o goliciune sufletească. Alergă cu pași mari înainte, ajunse căruțele și, sălînd într-un

picioar, sui cu greu deasupra lemnelor. Cel mărunt îl privi, dar nu zise nimic, ci îmboldi din gură caii.

Cuțovlahul auzi împușcătura care nu trezi în el nici un fel de bănuie. Pădurarul se gîdea numai la cîrîngul schilodit. Se întoarse la locul cu pricina, îl luminează cu lanterna privind cînd la așchiile albe din jur, cînd la grămada de crengi ude. Pe acest om bun îl durea inima pentru pădure, el pe care toți ceilalți îl socoteau un ursuz și un posac.

În ziua următoare raportă și trimise actul.

De la casa Voinikovilor se zărea culmea joasă și stîncosă unde se amenajau saivanele. Dintr-acolo troncăneau neîntrerupt căruțele. Țăranii cărau leasă, paie, pietre. Sus, Elena vedea coastele albe, grinzile; o construcție era gata iar acoperișul semăna cu o uriașă pălărie galbenă de paie. Țăranii nu mai sporovăiau pe lîngă brutărie, ci se duceau la saivane, fie să ajute, fie să caște gura. Printre ei, Elena vedea mereu șuba scurtă de piele a bărbatului său.

El dădea porunci, căra grinzi, înfigea parii, lucra la fel ca ceilalți.

Într-o zi mînară acolo sus prima turmă de oi. Animalele se împingeau, clopotele sunau, cîinii alergau pe lîngă turmă, se iscase larmă mare. Oile intrară în saivanul adăpostit, cald și uscat și se-nghesuiră una, într-alta. Ciobănescul „Bîr, bîr“ încetă și cîinii se liniștiră. Elena nu se gîdea însă la acestea. O purta mintea la procesul în care trebuia să apară soțul său.

Voinikov își dădea seama de efectul negativ pe care-l va avea acest proces, atît pentru el, cît și pentru Gospodărie. „Iată o provizie pentru Vulpoi și ceilalți“, gîndea el, imaginîndu-și comentariile din Sotocinsko. Era posomorît nu numai din cauza judecății apropiate, ci și pentru că întreaga mașinărie se urnea încet și fiecare mecanism scîrția. El era obișnuit cu ordinea din armată; acolo era organizare, disciplină, fiecare comandă se executa

cu precizie. Și de la această organizare și disciplină nimerise dintr-o dată într-o situație opusă, unde i se părea că se ciocnește de un lucru haotic, al cărui sfârșit nu se întrevădea. Era încă tânăr, nefrecat de viață.

Pe de altă parte, Elena căuta de asemenea adevărul în toate și se plîngea neconținut că nu se poate împăca cu viața la țară. Voinikov avea puțin timp a tăifăsuși cu ea, iar plîngerile — i le privea cu îngăduință ori, fără să-și dea seama, o jigneau și mai tare. Într-o seară se certară, își adresară cuvinte aspre. Femeia spuse că ea nu mai poate suporta toate astea, își smulse în grabă paltonul din cui și ieși în uliță. „O proastă! gîndi imediat Voinikov. Unde o să se ducă ?“

A trebuit să o caute însă pînă seara tîrziu pe la vecini, ca s-o aducă înapoi acasă.

Vulpoiul nu văzuse nimic frumos în toată viața lui și de aceea nu credea în nimic. Tot timpul fusese călcat în picioare, nedreptățile îl năpădiseră de pretutindeni și din toată ființa lui nu mai rămăsese decît limba-i veninoasă.

Se vîra peste tot : nimic nu scăpa de ascuțișul limbii sale. Un activist le vorbea odată sătenilor despre viitor. Își închipuia cum peste cîțiva ani vor crește mai multe vite, cum vor avea mai multe păsări, vor mai putea face și un eleșteu unde să se înmulțească peștele. Vulpoiul se scărpină semnificativ și asculta toate acestea. Stătu ce stătu, pînă ce se băgă și el în vorbă.

— Spuneți că o să creștem păsări și o să avem pește ? se adresă el activistului și-și trase mai pe ochi căciula bătrînească — dar lupi, cum să facem să creștem și lupi ?

— Ce să faceți cu lupii ? se miră activistul.

— Ei, uite așa, clipi din ochi Vulpoiul. Să creștem și lupi ca să ne mănînce și pe noi — și-și dădu pe ceafă căciula sa cu vîrfurile ascuțite. Vorbele avură efect. Sătenii adunați în jurul lui începură să rîdă, iar Vulpoiul, un om

cît o palmă, se așeză pe un bolovan de sare, aprinzîndu-și o țigară. Un țăran de lingă ușă îi spuse :

— N-ai dreptate, Vulpoiule. Omul vorbește bine, dar capetele noastre sînt tari.

— N-am dreptate? se întoarse Vulpoiul. Eu ? !... Cînd ei fură din pădure/și își alungă femeile noaptea, în că-masă ; cînd își desfac briul, tot noi sîntem cei strîmbi ? Să nu mă înveți tu pe mine ce-i dreptatea. Dreptatea este ca o iapă frumoasă la iarmaroc. Cine are bani mai mulți o cumpără pe loc... Păi cum crezi tu ? Dacă aș fi avut un pistol, mi-aș fi adus și eu lemne din pădure. Asta e dreptate.

Se ridică și văzu spatele lui Voinikov care dispărea în cadrul ușii.

Vulpoiul avea o iapă, în rest nici o palmă de pămînt și nimeni pentru nimic nu se lega de el. Dar nu despre asta era vorba. Acum vorbea despre dreptate. Dar cine, în fond, avea dreptate ?

Pavel, uriașul cu sprîncenele stufoase și zbîrlite fusese chemat la tribunal ca martor. Dar el le spusese judecătorilor că trebuie să fie judecat de la egal la egal cu Voinikov, pentru că e secretar și poartă împreună aceeași vină.

Procurorul avea de asemenea dreptate, cînd recomandase Curții să aplice o sancțiune penală menită să influențeze educativ acuzatul. Pledoaria lui a fost de bună-credință.

Avocatul, pe bună dreptate, nu i-a plictisit pe asesori cu un discurs lung. El știa că procesul lui Voinikov are un anumit caracter instructiv, pentru deseale încălcări de lege din raion.

Voinikov avea și el dreptate, cînd a afirmat că nu va contesta codul penal. Vorbea puțin răgușit, dar în sinea lui nu-și putea învinge emoția, care venea din simțămîntul de rușine că este adus în fața Tribunalului și că îl

privesc toți sătenii din Sotocinsko, adunați în număr mare, fiindcă era zi de târg. El vedea fețele, capetele ciufulte, sprâncenele dese ale secretarului, fața ovală a Elenei, șepcile așezate pe genunchi, picioarele încălțate în opinci, încrucișate pe sub bănci.

Mai adaose că fiind un fost militar știe ce înseamnă proprietatea obștească.

— Dumneavoastră aveți cunoștință despre esența acțiunii? îl întreabă președintele.

— Da, răspunse Voinikov, căutînd a-și rîndui cît mai bine gîndurile. Două mii de oi mureau literalmente. Ploile de toamnă au căzut înainte de vreme și umezeala dădea iama prin ele. Toți arătau leșul pe care ciobanii l-au adus cu căruța, pentru ca apoi să vîndă la preț ieftin lîna smulșă. Abia ne-am apucat de aranjarea Gospodăriei că de la primul pas ne-am și împiedicat. Sfatul popular nu ne-a putut ajuta cu materiale de construcție și atunci am hotărît să ne procurăm lemnele din pădure. Știam că tăiem din pădurea comunală, pădurea noastră proprie, că, în cazul de față, ne furăm pe noi înșine, dar, cu toate acestea, așa am făcut.

— Interesant! se foi președintele tribunalului. Știați și totuși ați tăiat.

— Da, îl privi Voinikov. Treaba asta a noastră seamănă cu aceea din poveste. Trebuia să tăiem din cîlcîile noastre bucăți de carne și să hrănim vulturul ca să ne scoată la suprafață.

Președintele observă că această comparație cu vulturul este frumoasă, dar, bineînțeles, este mai lesne să tai din pădurea statului. După această logică se poate despăduri un munte întreg.

— Noi n-am tăiat tot muntele, răspunse jignit Voinikov. Am încărcat numai patru căruțe. E lucru dovedit. În spatele lui se auziră murmure.

Voinikov privi pe președintele tribunalului, pe procuror, pe secretară, pe celălalt judecător, mai tînăr și toți aceștia îi deveniseră oarecum străini. Se aștepta să

găsească mai multă înțelegere, omenie și, nefiind așa, deveni artăgos.

— Dumneavoastră spuneți pădurea statului. Vedeți mîinile mele !

Judecătorul văzu, întinse înainte, niște palme țărănești, pline de bătăături, crăpate, cu dungi negre în piele. Erau mîini de om care a osîrdit la cea mai grea trudă, cea țărănească.

— Iată cum au ajuns aceste mîini în trei luni ! Ele sînt ale mele, nu cele patru căruțe cu lemne din pădurea statului !

— Vă rog ! zise președintele.

Voinikov însă nu se opri. Se întoarse căutîndu-și din ochi nevasta, care stătea lingă Pavel și-l privea drept în ochi.

— Am un martor, zise Voinikov, arătîndu-și soția. De trei luni de zile, de cînd m-am întors în sat, în aceste trei luni n-am fost bărbat, nu m-am simțit bărbat. Vă poate spune cum am căutat-o noaptea pe la casele vecinilor și cum a fugit. Dacă și soțiile voastre ar fi fugit noaptea în cămașă, nu mi-ați fi aruncat în față că : „ușor se taie din pădurea statului“. Toate astea nu fac cît patru căruțe cu lemne din pădurea statului.

Pavel puse o mină pe umărul Elenei și-i spunea ceva. Cu mîinile în poală, își privea soțul, iar pe obraji i se scurgeau brazde umede. Plîngea, fără să-i fie rușine de lacrimile ei, pentru că un alt sentiment, mult mai măreț decît rușinea, o cuprinsese.

— Iată, asta am vrut să vă spun ! încheie Voinikov, uitîndu-se la președinte.

Cînd s-a întors spre consăteni, zări silueta mărunță a Vulpoiului care se furișa din sală.

În pauză, președintele tribunalului, un om în vîrstă, care se plictisise tot judecînd pricini mărunte, se întoarse către tînărul său coleg.

— Știi, îi zise, că măreția lui Botev stă în contemporaneitatea lui. Ia de pildă : „Ce fel de copii născut-a...“, aceasta va fi întotdeauna contemporană. Uite cum răsună, numai : „frumoasa noastră țară...“. Dar, dacă e să ne gândim la pădure, n-a avut dreptate.

Ca toți bătrînii, președintele cunoștea și iubea istoria.

Vulpoiul, care intrase în sală din curiozitate, n-a mai așteptat să afle ce va hotărî tribunalul. Se duse-n țîrg și, suflîndu-și în palme ca să se încălzească, adună cu piciorul finul pe care iepșoara lui îl împrăștiase.

Vecinul său trecu pe lîngă el într-un docar scund și înflorat, trase de hățuri și-i strigă prin gulerul ridicat al șubei.

— Ei Vulpoiule, l-au băgat pe Voinikov la zdup ?

Acesta nu-i răspunse și, cu mîltă migală, începu să-și scuture pleava de pe vechea lui șubă scurtă. Celălalt crezu că Vulpoiul nu l-a înțeles, și-l întrebă a doua oară.

— Vezi-ți de drum ! se răsti Vulpoiul. Ce te-a găsit să strigi așa !

Faptul că Vulpoiul nu avea chef să comenteze nimic îl miră pe vecin. Își vîrî capul în gulerul șubei și-n timp ce-și îndemna căluțul să o ia din loc bolborosea :

— Fără îndoială la zdup ! E pădurea statului !... Dii !

„Pădurea statului... La zdup ! începu să se strîmbe-n urma lui Vulpoiul. Ce știi tu... țeastă ce ești. Oaie ! Pădurea statului !“

Vulpoiul se mai întoarse o dată, privi spinarea strîmbă a vecinului său și strigă mușcător după dînsul :

— Dovleacule !

Dar acela nu-l auzi.

MANTAUA DE PLOAIE

Pe culmile de la noi mișună numai cornute mici : cele mari cu greu se pot cățara pe cărările de capre. Dacă ții cîte o oaie, ea îți dă un căuș de lapte, iar primăvara cînd o tunzi, scoți, nici mai mult nici mai puțin, decît un pumn de lînă. Animalele umblă toată ziua să smulgă iarba sălbatică și măruntă. De cînd țin minte, numai astfel de animale creștem. Cum ar fi zis Douăberze : „Aici nu sintem în Germania ca să vedem vite mari cît elefanții“.

Bine, dar într-un timp a fost descoperită o rasă de oi cu capul negru din ținutul Plevnei. Oaia asta cu capul negru are botul lung, ca de cal, picioare lungi și copite mari. Noi ziceam că atunci cînd vor da ploile, copitele ei vor pûtrezi din pricina noroiului și animalul va boli de șap. Veniră ploile, drumurile se umplură de glod, oaia cu cap negru de Plevna se înfundă în noroi pînă la genunchi cu copitele ei mai tari decît cremenea, dar de șap nu se îmbolnăvi. Oamenii, unul după altul, începură să schimbe animalele. Eu aveam cîteva capete din cele bătrîne, le-am trecut altora și am cumpărat oi dintre cele cu cap negru, de Plevna. Aveau într-adevăr capul negru și ugerul la fel, dar mare ca cel de capră, lîna însă albă. Numai una dintre ele dădea lînă roșietică.

Cînd sîsi vremea tunsului, femeia îmi zise : „Lazăre, de ce n-am pune lina asta roșietică alături de ceva lîină albă, să-ți faci și tu o manta de ploaie ? Ai ajuns la o vîrstă cînd fără manta de ploaie nu mai poți s-o duci.“ Adevărat că la tinerețe omul nu poartă așa ceva, dar cînd grămădește ceva ani în spate, e bine să aibă o manta de ploaie. Cît despre mine am adunat ceva ani ; îmi amintesc de două cutremure și o întunecare de soare.

Și așa, am despărțit lina de la oaia cea roșietică și de la una albă, femeia a tors-o, a dat drumul la război, a țesut postavul — o palmă albă, o palmă roșietică și așa mai departe — atît cît trebuie pentru o manta de ploaie. Davidko, prietenul meu (am făcut împreună armata în cazărmile din Selievo) a pus de îndată postavul la pîuă. „Pentru o manta de ploaie ?“ mă întrebă el. „Da, pentru asta — îi răspunsei eu — am ceva ani în spate, nu se mai poate fără manta de ploaie !“ „Să știi — îmi spuse el — că lina asta e numai bună pentru manta de ploaie. Cea de la oaia bătrînă nu face doi bani, oricît ai bate postavul la pîuă, nu devine pîslă, în timp ce asta, de la oaia cu capul negru, e de ajuns s-o treci puțin pe la pîuă că se și face pîslă. Cu postavul ăsta poți duce apa pînă spre deal, fără să te pătrundă o picătură ! Dar văd că și nevestă-ta a folosit la țesut un pieptene des“. „Ce mai nevestă — îi spun eu lui Davidko — ce fel de nevestă e asta ! S-a uscat ca niște olane turcești și tu îi mai zici nevestă ! Dar pentru țesut e bună“, „Aș — se împotrivește el — tu crezi că a mea dacă e grasă, e mare chilipir ? Nu e bună nici cînd e prea grasă !“ „Măi, e adevărat — zic eu — nu merge nici prea grasă, dar tot parcă-i altfel cînd e puțin grăsuță. Și la mantaua de ploaie, care-i un lucru simplu, tot te uiți cînd o porți. Dacă e să fie ceva mai grăsuță.“ „Ei, bine — încuviință el — cît privește mantaua de ploaie bineînțeles că așa stau lucrurile“.

Postavul s-a țesut, noi însă n-avem croitor și a trebuit să mă duc în satul vecin, unde erau doi meșteri. Unul coase lucruri mai fistichii, precum cele de gata, cu

rever sau cine știe ce altă bazaconie, al doilea e mai de modă veche. Eu la ăsta m-am dus. Omul mi-a lăudat materialul, mi-a cusut mantaua de ploaie și cînd m-am dus să mi-o iau, îmi spuse : „Măi Lazăre, ce fel de postav a fost ăsta că mi-a rupt toate acele ! Nici ăcul nu-l lasă să între, nici fierul de călcat nu-l poate netezi !“ „Păi, e făcut din lîna tunsă de la o oaie cu capul negru, din acelea de Plevna, ș-apoi Davidko, prietenul meu, l-a bătut la piuă cu mult suflet. Doar am făcut împreună armata ; de trei ori am stat cu el la carceră și sub arme tot a-mîndoi am fost.“ „Ce-i drept — zise croitorul — ți-a făcut postav pe lege, dar și eu tot după lege ți l-am cusut ; o să mă pomenești.“

Îmbrăcai mantaua ce stătea pe mine ca turnată. Un rînd alb, un rînd roșcat, un rînd alb... Și totul pus la punct după toate regulile : gluga, și ea prinsă bine.

Cum să vă spun, un om cu o manta de ploaie se simte într-un fel mai greu, iar pasul îi devine ceva mai apăsător. Tot drumul pînă la cătunul nostru am mers încet, m-am uitat în jur, călcînd cu și mai multă greutate. Cînd am trecut pe lîngă piuă, strigai : „Salut, Davidko !“ însă nu m-am oprit să stăm de vorbă, fiindcă nu merge să fii îmbrăcat într-o manta de ploaie și să te ții de taclale. Odată ce ai pus pe tine mantaua de ploaie, umblă apăsător, vorbește mai puțin, iar dacă te întilnește cineva și-ți spune : „Bine te-am văzut !“ tu răspunde-i numai : „Bine să dea Domnul !“ altceva nimic și privește mereu înainte. Atunci va gîndi omul : „Ăsta, cu mantaua de ploaie, e un călător ; cine știe încotro se duce și cu ce treburi ! Nici că se oprește să mai stea de vorbă, ori să se abată din drum, o ține drept înainte, ca o locomotivă“.

Ori eu nu mă duc nicăieri, mă întorc doar în cătunul meu, însă mantaua mă silește a mă socoti un om cu mai multă greutate... Și iată, așadar, cum m-am făcut și eu cu o manta de ploaie. Cîte oi n-au trecut prin mîna mea, dar a trebuit să vină asta de Plevna, cu capul negru, ca

să pot și eu, în cele din urmă, să-mi cos o haină potrivită cu anii mei.

Toamna tot cătunul se ducea la târg în orășelul vecin. Timpul era umed și friguros, iar eu, în anii aceia, mergeam înfășurat într-o șubă scurtă și roasă, pe când acum, cu mantaua mea de ploaie, nu dau doi bani pe ger sau burniță. Ninsese. Lumea căra marfa pe pîrtie, ori se ducea să vîndă ardei. Eu, cu o legătură de ardei, în manta, merg pe drum și nici nu simt frigul. Douăberze merge alături de mine, dar e rebegit de tot, chit că are impermeabil : duce un porc să-l vîndă. (Nu-l cheamă așa, se numește Teko, dar a lucrat un an de zile la niște șosele, în Germania, de unde a adus impermeabilul ăsta și niște instrumente cu marca „Două berze“. Nu vorbea decît de astea, de unde i s-a tras și porecla.) Douăberze își îndemna porcul, smiorcăia și se tot înfășura în impermeabilul său. Acesta, o fi el nemțesc, dar din pricina frigului, se făcuse ca de tinichea : lucru prost, în timp ce mantaua mea habar n-are de nimic, nici de frig, nici de ploaie. „Știi, Lazăre — îmi zise Douăberze — am să vînd nenorocitul ăsta de porc și-ncep și eu să-mi cumpăr oi din cele de Plevna, cu capul negru, am să le prăsesc și-mi fac o manta de ploaie. Cu impermeabilul ăsta mi-au înghețat vinele !“ „Oile fac toți banii — îi zisei — îți dau lînă și lapte și nu se deoache. Știi cum se deocheau cele vechi, în timp ce oala asta cu capul negru, chiar de s-ar duce să pască și-n poiana unde se joacă ielele, nu pățește nimic“. „Am să cresc și eu de astea — zise smiorcînd Douăberze — numai să pot vinde boala asta de porc !“

Nimeni însă nu voia să cumpere porcul lui Douăberze. Cine îl vedea întreba imediat : „Măi nene, ogarul ăsta nu cumva mănîncă găini, ia te uită ce dinți de cîine are !“ Douăberze se bătea cu pumnii în piept : „Cum o să se dea la găini ? Mănîncă știr, lobodă, sfeclă furajeră, tot ce mănîncă un porc, de toate, însă de găini nu se atinge.

Doar n-o fi însetat de sînge ca să rupă găinile ! Ce tot vorbești ?!“ „Măi omule — făcea celălalt — nu cred, după cum îl văd cum aduce a ciîne, e imposibil să nū mănînce găini !“

Și trecea mai departe.

Era adevărat însă că porcul se dădea la găini ; înverșunat pe ele ca un dulău. Îl sfătuii pe Douăberze : „Ai face mai bine să-l tai și să-i vinzi carnea. Așa cum arată, nimeni n-o să ți-l cumpere.“ „Nici carne n-are pe el — se plinse țaranul. E doar pielea și osul“.

Cînd omului nu-i merge, nu-i merge.

Douăberze se înapoie cu porcul, eu cu ardeiul, dar mie cel puțin nu mi-era frig și nu mă zgribuleam, ba chiar călcam greu pe pîrtie și zăpada scîrțîia sub picioarele mele.

Așa am ieșit din iarnă cu mantaua mea. Cine a purtat așa ceva știe ce înseamnă, cine nu, să-i dea Dumnezeu și lui una și va vedea singur cîte parale face.

De s-ar duce în pădure după lemne, la moară, sau peste nouă munți de va fi nevoie, va domni în ea, fără măcar să clipească de frig. Ce vijelii n-au dat peste mine, dar mi-am tras gluga și n-am mai simțit nimic. În cîtun toată lumea știe de mantaua mea, ba a ajuns să fie cunoscută și-n satele vecine ; m-am dus cu ea la potcovar, pe la nunți, ba chiar și la biserică am fost o dată.

Ce mai încoace și-n colo, toți îmi știau mantaua. Le-am împrumutat-o și altora. Venea cîte unul și-mi spunea : „Lazăre, uite așa și așa, dă-mi și mie mantaua să duc sămîntă de floarea-soarelui la moară“. Poate că n-aveam nici un chef, dar i-o dădeam.

Odată, devreme, în zori, m-am dus să tai cîceni de porumb. Nevastă-mea îmi zise : „Pune-ți mantaua în căruță că e ceață și poate să burnițeze“. Am luat-o și am ajuns la tarla, abia cît se luminase de ziuă. Cocenii trebuie tăiați dis-de-dimineață și legați în snopi, cît e rouă, pentru că după ce iese soarele, frunzele se usucă și se fărâmițează. Am desjugat bivoli lingă pădure, acolo e

terenul meu, lingă pădurea Cerchezilor, cînd aud în tarlăua vecină pe cineva tușind. Douăberze venise și mai devreme ca mine la tăiat de coceni. Secera lui făcea, rap, rap ! pe cîmp. „Măi vecine — îl strigai — nu cumva ai dormit aici ?“ „Ah, tu ești — îmi răspunse omul — păi abia am desjugat și eu, însă e ceață multă în dimineața asta și nu-ți poți da seama cînd s-a luminat de ziuă.

Iar începe secera : Rap, rap !

Eu am atîrnat mantaua de loitră, mi-am sumes mîne-cile și am pășit prin rouă să tai coceni. Ceața se tîra jos de tot, zăream numai spinările bivoliilor, doar din cînd în cînd, în tarlăua vecină, se arăta căciula lui Douăberze. Apoi ceața s-a ridicat, i-a ascuns cușma și nu se mai vedea nimic, nici măcar cocenii. Iată că se resfiră însă într-o parte de se vede pînă la pădure. Într-un timp îl auzii pe Douăberze clămpănind ceva prin ceață : Clamp ! clamp și numai ce spune : „Măi, să fie a naibii !“

Îl văzui venind spre mine și mă întrebă : „Lazăre, ai cumva foc ? A dracului, iasca asta s-a umezit de rouă“. Aveam iasca la mine ; Douăberze își aprinse țigara, fumă puțin și se duse din nou să taie. Am tras un timp cu secerile, mai întrebîndu-l ceva, mai răspunzîndu-i oarece, după care-l poftesc să luăm gustare, el însă îmi răspunse că a mîncat ceva acasă.

Mie mi se făcuse foame și mă așezai pe oiște să mînc. Mîncare așa, mai mult rece, dar am îmbucat-o și tocmai îmi luam urciorul să beau apă, cînd din ceață apără un om.

Am rămas cu urciorul în mînă.

Omul duse un deget la gură, semn să tac. Avea o carabină și la briu o grenadă. Nu era îmbrăcat decît cu o cămașă și cu o jiletă numai găuri. Cînd s-a apropiat văzui că era foarte tînăr, un băiețandru, ai putea zice, cu perciuni lungi, ochii aprinși de febră și buzele crăpate. Am înțeles că-i dintre aceia care colindă prin păduri.

„Unchiule — zise băiatul — să taci din gură !“ Mă întrebă dacă am să-i dau ceva piine, apă, ba poate și

vreo haină. Tremura de febră și m-a cuprins și pe mine tremurul. Îmi fac cruce în gînd și-i dau toată pîinea și ouăle fierte, numai că sare n-aveam. Nevastă-mea uitase să mi-o pună. „Nu face nimic, unchiule — zise băiatul — o scot eu la capăt și fără sare“.

„Ei, Lazăre — strigă Douăberze — ce mă, ai amuțit?“ „Lasă îi răspunsei — m-am tăiat cu secerea“. „Unde, mă?“ și eu îi răspunsei că m-am jupuit la picior. „Te poți schilodi așa, îți poți tăia vreo vină!“ zise Douăberze. Începu din nou să clămpăne din amnar: Clamp! clamp! Te pomenești! că iar i s-o fi umezit iasca. Îl întrebai: „Ai ceva tutun la tine că al meu s-a terminat; vin să-l iau!“ Douăberze îmi răspunse că are. Mă sculai de pe oiște și m-am dus spre el, ca să nu vină dînsul la mine.

Băiatul ținea degetul la gură și eu am dat din cap că am înțeles — am să tac, am să tac!

N-am simțit cum mă bătea porumbul pe față, nici gustul tutunului nu l-am simțit. Douăberze îmi vorbea ceva, însă eu eram cu ochii la tarlăua mea și mă rugam lui Dumnezeu ca nu cumva să se rărească ceața, iar vecinul să descopere totul. Ea se așternea însă albă și groasă ca laptele, așa că oricît m-aș fi uitat nu vedeam nici căruța, nici bivoli, nici băiatul.

Am luat-o înapoi orbecăind, parcă mergeam pe unul și același rînd între porumbiști, dar se pare că m-am în-curcat și, în cele din urmă, am ieșit în partea dinapoia căruței. Băiatul ședea ascuns între loitre cu mantaua mea pe el ca să se încălzească, dar îl tot scuturau niște fiori. Pușca era îndreptată în jos. Cînd văzui mantaua tresării de două ori. Să i-o dau, nu mergea, să i-o cer, iarăși nu făcea.

Douăberze tușea în ceață și aveam impresia că se aude la cinci pași de mine, că acuși se va ridica ceața, iar noi vom putea fi văzuți.

„Fugi, băiatule, îi zisei scurt, fugi într-acolo, spre pădurea Cerchezilor“. Băiatul o apucă pe coastă, îmi făcu

niște semne cu mîna și eu îi răspunsei, dar nu-mi dau seama ce fel de semne i-am făcut și ce a înțeles el. Făcusem niște semne fără sens și-n gînd îmi făceam cruce, rugîndu-mă Domnului să nu se ridice ceața, ca să nu ne zărească Douăberze.

Băiatul se pierdu în pîclă, mantaua mea de asemenea deveni invizibilă. Băiatul, mantaua, urciorul, hrana rece, dispărură în nevăzuta pădure a Cerchezilor.

Atunci mi-am făcut cruce de vreo două ori, de data asta nu în gînd, ci pe față, luai secera și începui să tai la coceni. Munceam, dar cu o ureche trăgeam la porumbiște, iar cu cealaltă înspre pădurea Cerchezilor. Mereu mi se părea că din ceață mă cheamă șoptit. cineva : „Unchiule, ei, unchiule !“

Mă opresc din tăiat, ascult, nici un cuvînt, numai Douăberze tot mai face zgomot pe tarlăua vecină.

Și încep să tai din nou.

„Lazăre, măi Lazăre !“ aud strigînd pe cineva. Mă întorc, Douăberze era în spatele meu, înfundat pînă la briu în ceață. „Ce-i ? îl întreb“. „Măi Lazăre, hai pînă nu se ridică ceața să mergem să tăiem ceva crengi din pădurea Cerchezilor. O să le punem în căruțe și deasupra lor cocenii, nu le vede nimenea !“ „Cînd tai lemne pe ceață, se aude de la cinci kilometri — îi zisei eu. Cînd e ceață se aude mai bine, nu știu de ce, dar așa se întîmplă !“ „Bine, se aude — zise Douăberze — dar nu se vede și e tocmai cum ne trebuie. Eu am să mă duc să tai cîteva crengi“.

După puțin timp se auzi securea lui în pădurea Cerchezilor. Mă gîndesc, numai de n-ar da peste băiat. Pîndesc cu urechea dacă nu deslușesc cumva strigătele lui Douăberze, ori vreun foc de armă... Nimic, numai securea țipă de se rupe, și orengile de asemenea, dar în ceața asta cine să le vie în ajutor. Și așa cum se aud tot felul de strigăte în ceață, dintr-o dată îmi țiuiră și mie urechile, ca și cum ar fi țipat cineva în mine : „Ce s-a făcut cu

mantaua ta de ploaie, Lazăre, toată lumea ți-o cunoaște ! Răspunde unde îți este mantaua ? !“

M-am făcut tot o apă, iar gura mi s-a uscat, de nu pot mișca limba într-însa. „Hai și spune unde-ți este mantaua !...“ Douăberze vine cu crengile lui, mormăie ceva pe sub nas : „Hm, hm !“ și mă privește cu ochi cercetători. „Aha, le-ai și tăiat ? — îl întrebai eu, dar el face : „Hm, hm ! Da, am terminat !“ Și mă iscodește cu un singur ochi. „Așa de repede ?“ continuai eu. „Păi, la repezeală. Și tu ai fi făcut la fel, hm, hm !“

Se pierdu cu crengile lui în ceață, iar eu mă gindeam că, desigur, l-a întâlnit pe băiat și mi-a recunoscut mantaua. Să-l întreb ? N-are rost. Și-apoi tot nu-mi va spune nimic.

Trag cu urechea prin ceață : secera lui Douăberze face : Rap, rap ! dar nu așa de hotărît ca mai înainte ; se pare că și el, în timp ce taie, ascultă. A trecut astfel destul timp, tot tăind fiecare și ațintindu-și urechea la tarlăua vecinului.

Încarc cocenii. Douăberze îmi strigă : „Ai început să-ncarci, Lazăre ?“ „Am început“, îi răspund eu. „De ce nu spui, ca să mergem împreună !“ Începu și el să încarce la repezeală, ca și cum i-ar fi fost frică să nu rămână singur pe cîmp. Cînd mă uit, atît carul meu cît și al lui sînt pline numai pînă la capătul loitrelor. Pornim prin ceață. Douăberze se întoarce privind în urmă, eu mă fac că nu știu nimic, deși sînt sigur că l-a zărit pe băiat în pădure. Dă Doamne să nu fi recunoscut mantaua, m-apucaî din nou să-mi fac cruce în sinea mea.

Cînd am descărcat cocenii, nevasta îmi strigă „Dar unde sînt mantaua și urciorul ?“ „Măi, să fie, după cum se vede le-am uitat pe cîmp. Tț, tț, tț !“ „Capul n-ai putut să ți-l uiți ?“ începu să mă boscorodească femeia. „Ajunge fa — îi strigai — ți-am spus unde le-am lăsat, o să mă întorc să le iau !“ Mă duc înapoi prin ceață, dar încotro, cînd numai eu știu cum s-a întîmplat totul. Am mers, ce-am mers, pînă ce m-am așezat lingă o căpiță

de fin. Mestec un fir de iarbă și mă gîndesc : „Băiatul colindă prin păduri, o să dea jandarmii peste el, or să-l prindă și au să-l treacă prin mijlocul satului, așa cum e îmbrăcat cu mantaua pe el. Tot cătunul o s-o recunoască. Chiar dacă-l duce prin satul vecin și acolo mi-o vor recunoaște. Cel dintîi o să fie croitorul, care o să mărturisească a cui e mantaua. Ce-o să zic dacă mă întreabă ce caută mantaua mea la băiat? Dacă le spun că am pierdut-o și a găsit-o el, n-o să mă creadă nimeni. Or să mă bată și orice le-aș spune n-o să creadă nimic. Să le zic că băiatul mi-a luat-o cu sila, mă vor întreba : «De ce n-ai venit să reclami imediat? Va să zică ești tăinuitor?» Și iarăși bătaie“.

Am mai stat sprijinit eu de căpița de fîn, apoi m-am sculat și am plecat. I-am spus femeii că, desigur, mantaua și urciorul mi-or fi căzut pe drum, a trecut cineva și le-a luat. „Să-ți fi scăpat capul! — îmi spuse ea cu necaz. Am tors lîna de pe două oi pentru mantaua asta“. Să-mi fi zis altădată așa ceva, aș fi luat-o și, cum e ea uscată, aș fi zvirlit-o tocmai sus, pe olane, dar acum, dacă-s vinovat, tac din gură și doar pufnesc din cînd în cînd. Pînă-n seară am tot pufnit, noaptea am gemut și abia în zori i-am spus nevestei cum stau lucrurile.

„Aoleu, începu femeia, ne-a luat casa foc!“ Și se puse și ea pe gemut.

Și uite așa.

După cîteva zile Douăberze mă întrebă : „Ai auzit?“ „Ce?“ „Păi, întîmplarea din Belimel“. Nu știam nimic și el îmi spuse că la Belimel au sosit jandarmi. Locotenentul s-a dus la o casă arătoasă să petreacă. Cînd a intrat înăuntru, văzu sub pat o cizmă, zăcînd brambura“. „Cum brambura?“ îl întrebai pe Douăberze. „Așa, fiindcă stătea pe carîmb, cu virful drept în sus. Ca să poată rămîne așa, însemna că era trasă pe piciorul cuiva ascuns sub pat — îmi explică vecinul. Pir, pîr! trase locotenentul cu pistolul automat în cizmă, iar acesta sări imediat de dedesubt și individul : poc, poc ! asupra ofițerului.

Unul a șters-o pe ușă, celălalt pe fereastră și a început o răpăială, dar era încă întuneric și nu se vedea tocmai bine. Jandarmii se luară după fugar. Acesta dispăru pe ulițe, apoi dădu de un loc deschis unde erau niște tufişuri și se vîri într-unul, pîrînd parcă atîrnat de el. Ceilalți trag cît trag, dar omul rămîne așa mai departe, fără să se miște și cînd se duseră acolo și se uitară, nici urmă de fugar, ci numai o manta de ploaie (cînd auzii de manta, mă tăie ceva pe dinăuntru) azvîrlită peste tufiş, făcută sită. În fugă omul o azvîrlise acolo ca să-i amăgească pe jandarmi. Locotenentul, după toată treaba asta, turbă de necaz, se înapoie cu toți jandarmii la casa cu pricina, îl arestă pe stăpîn și chiar în aceeași seară îl îngropă de viu. Apoi, pentru că se dovedise că omul acela era gazdă de răzvrătiți, au stropit casa cu gaz și i-au dat foc. „De unde ai aflat toate astea?” l-am întrebat eu. „De la ginerele meu care fost aseară pe la noi și mi-a povestit toată întîmplarea. Cel îngropat nu murise; se auzea cum mai striga de sub pămînt”.

Ginerele lui Douăberze avea un cazan mobil pentru rachi. Colinda cu el prin sate, așa că se ivise și prin Belimel, aflînd cum stau lucrurile. Să-l întreb cum arăta mantaua, nu se făcea, s-ar putea să intre la bănuieli. Mă căzneau să-mi amintesc dacă băiatul era încălțat cu cizme însă nu reușeam deloc.

Mă chinuiam și iar mă chinuiam, dar nu-l țineam minte decît cel mult pînă la briu — stătea în ceață pînă la mijloc și avea legată la briu o grenadă. Apoi iar îl văd din spate, cînd se îndepărta spre pădure, dar nici așa nu am putut să-mi dau seama dacă era încălțat sau nu cu cizme; în fața ochilor îmi apărea mantaua mea cu dungii albe și roșietice.

Bine, fie, dacă a fost același băiat și dacă la Belimel în tufiş s-a găsit atîrnată mantaua mea, tot o să se găsească un om din sat care să spună a cui e. Jandarmii mă vor chema și atunci... Ceva a început să mă soarbă

pe dinăuntru. Capul mi-e cuprins de flăcări și nu pot sta locului. Am să mă duc să văd cum arată mantaua aceea. Pentru ca nimeni să nu-și dea seama că plec la Belimel din pricina ei, am pus într-un sac două banițe de porumb, am înjugat bivolii și am pornit-o prin pădurea Cerchezilor la moară, la Belimel. Pe drum mă întilnesc cu doi călăreți : „Stai — îmi strigă. Încotro, bade cu sacul ăsta ?“ „La moară“, răspunsei eu. „Acum te-ai găsit, bre, omule — îmi spun ei — nu vezi că arde pământul sub picioarele noastre ?“ „O fi arzînd — făcui eu — dar vitelor le trebuie uruială, una, alta, nu se poate să nu treci pe la moară“. Călăreții își văd de drum, eu îndemn bivolii și mă gîndesc la cizma aia așezată ciudat și mă mir cum de și-a dat seama locotenentul că nu stătea cum trebuie sub pat. Eu de-aș vedea o cizmă care zace într-un fel sub pat, nu mi-ar trece niciodată prin cap că e așezată nefiresc, în timp ce locotenentul a priceput totul și deodată : „Prr !“ cu pistolul. Dar și cizma a sărit și a început și ea : „Poc, poc !“ în locotenent. O grămadă de gloanțe trase și nici unul în plin, doar o manta găurită.

Cu cît mă apropiam de Belimel, cu atît mai mult mi se strîngea inima și vedeam mereu în fața ochilor cizma ceea așezată nu știu cum, cu vîrful în sus. La moară era pustiu, numai morarul cioplea o piatră. În urechi îmi bubuie apa, dar huruitoarea nu se aude. „Nu macini ?“ îl întreb pe morar. „Ce să macin ? — îmi răspunse el. Lumea s-a zăpăcit, moara a făcut păianjeni. Nimeni nu aduce la măcinat“.

Toarnă porumbul în coș, ridică stăvilarul, huruitoarea începe și zdrăngăne, iar eu mă uit spre Belimel (satul e așezat mai jos de moară), de unde vine miros de ars și-l întreb pe morar ce s-a întîmplat. El îmi spune toată povestea. Se potrivea de minune cu cele grăite de Douăberze. Ceea ce miroase a ars este casa gazdei. După părerea morarului, acesta era încă în viață și se auzea cum

gemea de sub pământ, dar trebuie să te apropii mult de locul acela și să fii tare de inimă, altminterlea ți se face rău. Acolo stă o caraulă și păzește, iar oamenii îl ocolesc. L-am întrebat și de mantaua care o atirnasera în spatele bisericii. Dacă mă duceam în sat, puteam s-o văd.

„Păi o să cobor, vreau să-mi cumpăr niște tutun“, îi zisei morarului. Mi-a atras atenția să nu-mi răsucesc țigara din hirtie de ziar, fiindcă satul era plin de oameni gârzii financiare și îndată ce prind pe cineva că-și aprinde o țigară din hirtie de ziar, îl amendează pe loc. Trebuie fumat numai tutun taxat de stat, altfel nu scapi de amendă.

Așa am și făcut ; am cumpărat țigări de la stat și am pornit spre bisericuță mai mult mort decît viu. Văzui că într-acolo se aduna lumea și haide, haide și eu, dar abia îmi mișcam picioarele, de parcă-mi erau lipite de pământ. Nu puteam să le ridic, ca și cum ar fi avut atîrnate de ele pietre de moară. Într-un timp urechile începură să-mi țiui. Mă gîndeam că asta-i semn rău. Dacă îmi voi zări mantaua, cum să am puterea să nu cad acolo, în mijlocul lumii ? Bine, dar odată ce-am pornit, n-am cum să mă mai întorc. Pășesc înainte și încerc să-mi fac curaj, ca nu cumva să dau de bănuir. Mă vîr în mulțime, dar nu văd pe nimeni în jurul meu, fiindcă ochii mei nu cată decît în spatele bisericuții. Și așa cum mă uitam, văzui dintr-o dată mantaua deasupra tufișului.

Era roșcată, roasă, cu una din poale ferfeniță. Pietrele de moară mi se desprinseseră de picioare. Îi cerui un foc unui om ce fuma alături de mine, dar acesta îmi zise : „Măi, bade, ai țigara aprinsă !“ Cînd mă uit, țigara mea ardea și fumega. Atît de zăpăcit eram, că nu mi-am dat seama de asta.

De data asta am scăpat cu pielea curată mă gîndeam eu, și mă cuprinseseră un fel de ușurare. Pe coastă, dincolo de bisericuță, văzui o caraulă, în locul unde era omul îngropat de viu, dar n-aveam curajul să merg pînă acolo

să-i aud gemetele de sub pământ. M-am întors la moară. Mălaiul se scursese din coș. Am ridicat sacul pe umeri — mi se părea un fulg — l-am încărcat în car, am înjugat bivolii și am început chiar să fluier ceva. Morarul mă privi cam speriat, dar eu nu i-am dat nici o atenție. Moara, mirosul de ars, căraula, totul rămăsese în urma mea. Aveam în față doar mantaua de ploaie de pe tufiș, care nu era a mea, ci una roșiatică, roasă, cu poala sfișiată. La un moment dat mi-a apărut în fața ochilor și mantaua mea, nouă nouă, cu dungi albe și roșietice. Amîndouă porniră împreună la drum. Și mergeam așa, ele în față, bivolii la mijloc, iar eu în urma lor.

Nu ne-am întâlnit cu nimenea. Amîndouă mantalele au mers pe drum pînă la pădurea Cerchezilor. Cînd am intrat în pădure, una din mantăi a luat-o într-o parte, cealaltă, în partea opusă. A mea se ascunse între copaci, iar cea roșiatică se agăță de un tufiș și rămase atîrnată acolo. Am îndemnat bivolii: „Dii, boală! Dii, boală!“ și am luat-o la vale spre sat.

Din ziua aceea am început să colind toate satele din ținutul Berkovo, prefăcîndu-mă că mă duc cu treabă. Umblam și întrebam dacă n-au prins pe cineva în pădure, sau nu au împușcat pe careva. Într-un sat aduseseră în piață trei împușcați. Imediat mi-am făcut de drum într-acolo.

M-am dus la dogar să mă tocmesc pentru un butoi și-i văzui pe toți trei. Erau în cămașă. Am auzit că în alt sat au prins un băiat tînăr. M-am dus și acolo. Prinsul era un școlar îmbrăcat într-o manta veche, numai în cio-rapi. Jandarmii cînd omoară pe cineva, mai întii îl aduc în piață și obligă lumea să treacă să-l vadă și să-l recunoască. Poporul trece tăcut, se uită, dar nimeni nu-l recunoaște. Eu fac la fel ca toată lumea, mă uit, dar nu ca să cunosc omul, ci să văd dacă nu e îmbrăcat cu mantaua mea. Pășesc cu inima strînsă și îndată ce-mi dau seama că nu e, mă trezesc la viață. Toată treaba asta a devenit pentru mine un vis urît. Ca să nu trezesc vreo bănuială,

că prea dau tircoale satelor, îmi trăzni prin cap să cum-păr capre. Cînd a aflat Douăberze mi-a zis : „Merg și eu să cumpăr cu tine !“

Am pornit noi prin sate după capre ; tîrguui una cu două sute de leva, o duc la oraș și o vînd acolo cu ace-lași preț. Douăberze a venit de cîteva ori cu mine și a făcut la fel, a cumpărat una cu două sute și a vîndut-o cu două sute. Într-o zi mi-a zis : „Lazăre, m-am săturat de negustorie. Unde o să ieșim cu socoteala, dacă tîrguim capre cu două sute și le vindem la fel ? Nu-i nici un chilipir în toată chestia asta !“ „Asta așa e — i-am spus eu. În comerț nu știi cînd vine cîștigul !“

Douăberze renunță, eu însă continuai să cumpăr și să vînd capre. Îndată ce aflam că undeva a fost omorît un om, mă duceam, cumpăram o capră și treceam cu ea să văd mortul. Cînd treci cu capra după tine, nimeni nu te bănuiește de nimic. Merg eu cu capra și dacă nu-mi văd mantaua, plec așa de repede că bietul dobitoc trebuie să alerge în urma mea. Este adevărat că am rupt o grămadă de opinci, dar cînd omul tremură pentru pielea lui, asta n-are nici o însemnătate.

Într-o zi nu știu cum de nu mi-a crăpat inima. Gre-blam în grădină și aud că bate toba în cătun, iar vătă-șelul strigă nu știu ce, că nu puteam înțelege. După un timp văd că apare paznicul de cîmp și adună oamenii unul cîte unul. Vine și la mine cu pușca : „Lazăre, strigă el, așa și așa, au adus un om în piață și fiecare trebuie să treacă și să vadă dacă nu-l recunoaște. Lasă grădina și hai !“ Mi s-a uscat gîtlejul, mi-am șters palmele de pantaloni și am pornit împreună cu paznicul. El mergea puțin în spatele meu și așa cum mă ducea cu pușca, îmi inchipuiam că sînt arestat. Să fug, nu puteam. Cîmpul era neted, pustiu și tilharul va trage imediat după mine. Să merg înainte, n-aveam de ales, dar dacă acolo se află mantaua mea ? Tot cătunul o cunoaște și oamenii îndată vor spune : „Asta e mantaua lui Lazăr !“ Merg înaintea

paznicului, mă fac mic de tot, cît o ginganie și cînd intrăm în cătun, simt că inima a încetat să mai bată. Poporul se îngrămădise, jandarmii mișună printre oameni, eu și paznicul o ținem drept spre piață, iar inima mea nu vrea să mai bată. Pășesc așa, lumea se dă la o parte și prin deschizătura făcută am văzut că în piață zace o femeie. Atunci inima a început să-mi bată atît de puternic, încît m-a izbit tocmai sus, în gîtlej.

Odată mergeam cu una din caprele cumpărate; era un animal încăpățînat. Tot drumul behăia, se zmucea, nu voia să înainteze. Trăgeam eu de sfoară, ea behăia, dar mai de voie, mai de nevoie, mergeam. Într-un loc capra s-a opintit. Mă opresc s-o plesnesc cu sfoara peste bot și cînd mă uit, la marginea de drum mantaua mea cu dungi albe și roșietice. Sub ea un om cu cioareci și cu o căciulă trasă pe ochi. Am sucit așa sfoara, încît animalul căzu în genunchi. Am tot tras de ea, capra behăia din toate puterile, dar eu nu mă lăsam și nu mă întorceam, căci de m-aș fi întors, aș fi zărit fără îndoială din nou omul cu mantaua mea. Capra behăi, cît behăi, apoi într-un timp tăcu și începu să alerge. Eu întinsei pasul fără să mă întorc, totuși trăgeam cu urechea, să aud dacă vine cineva după mine.

Omul acela mergea chiar în urma mea. Călca apăsător. Într-un timp începu să tușească și cînd l-am auzit, mai tare am întins pasul. Dar se pare că nici el nu s-a lăsat mai prejos, fiindcă-i auzeam pașii. Drumul intra în pădure și de locul acela mă temeam cel mai mult. Nu-i de ajuns că drumul intra în pădure, dar mai făcea și o cotitură mare. Acolo unde cotea, era și o scurtătură pe care omul o putea lua ca să-mi iasă înainte. „Am să fug!“ îmi trecu prin gînd și, îndată ce am intrat în ocoliș, am început să alerg. Bine, dar aud că și ăla fuge în urma mea, trap-trap, și la un moment dat mă strigă: „Măi bade, așteaptă-mă, măi bade!“ Eu însă nu mă opresc din alergat, doar întorc capul îndărăt. El fugea și mantaua îi flutura: „Aș-

teaptă bade, să mergem împreună — strigă omul — e primejdios să străbați singur pădurea asta !“

Era dintr-alt sat. „Tare te mai grăbești ! îmi spuse el. „Păi da, ca să nu se însereze !“ „Și eu căutam să te ajung ca să facem drumul împreună, dar dumneata..“ Tare m-a speriat omul ăsta atunci. Mantaua sa era la fel ca a mea în dungi, numai că ele nu erau așezate la fel, ci în diagonală.

Așa, fraților, zi de zi, viața îmi devenise un iad din pricina pustiei de manta. Ducă-s-ar în fundul pământului nenorocita de oaie de Plevna, cu capul negru, de unde a mai apărut !“ Dacă rămîneau cu animalele cele vechi, din care scoteam cite un pumn de lînă, nu-mi mai făceam nici manta, dar nici n-aveam vreo bătaie de cap. Iadul ăsta l-am suportat pînă la 9 septembrie. Atunci s-a iscat o dandana, se adunară oamenii, pocneau cu puștile, iar Lazăr, haide și el cu toată lumea. Cînd ajung în piață, văd niște oameni necunoscuți cu carabine. Printre ei, dintr-o dată, îl văzui pe băiat cu mantaua mea. Mi se făcu lumină în fața ochilor și pornii drept către el. „Măi băiatule, îi zic, lasă-mă să te îmbrățișez, că Dumnezeu m-a ținut în viață, să ne vedem din nou vii !“ Și l-am luat și l-am strîns în brațe cu manta cu tot, așa de tare că i-au troznit oasele. Ne vedea acum tot cătunul și nu mi se mai strîngea inima din pricina asta, însă mi se părea ceva straniu și ochii mi se umeziră ca ai unei femei. „Unchiule, măi unchiule, strigă băiatul, să ne bucurăm desigur, dar nu așa ca să-mi fărîmi oasele !“

Eu însă eram fericit din toată inima și nu îmi păsa de vreun os.

În jurul nostru gălăgie mare. Toți îmi recunoscuseră în dată mantaua și pe fețele lor se așternu mirarea. Două-berze se mută de pe un picior pe altul și începu să strige : „Măi, măi, ia te uită ! Lazăr care e un om așa de zăpăcit, nici prin minte nu ți-ar trece că e bun pentru o treabă ca asta, și cînd colo era om de legătură ! Tț, tț, tț !“.

ABECEDARUL EXPLOZIV

Autoritățile începură să organizeze în multe locuri ambuscade, iar în cătunul nostru, în fiecare noapte, dădeai de o patrulă de oameni de încredere. Noaptea cînd mă culc, salteaua de paie începe să şușotească sub mine. Înainte nu o auzeam, însă de la un timp o aud din ce în ce mai deslușit. Ori ea nu mai e bună de nimic, ori eu am început să mă răsucesc prea mult în pat. În orice caz, salteaua mea a început să şușotească întruna. Cum stau culcat, aud la răstimpuri patrula sătească strigînd : „Cine-i acolo ?“ apoi zăngănitul închizătoarelor de la carabine și țipătul puternic : „Stai !“ Rar dacă întîlnești noaptea picior de om prin cătun ; fiecare stă la casa lui și cînd se întunecă nu mai iese. Dar, precum se întîmplă la țară, fie că trece pe undeva vreun ciine, fie că s-a dezlegat o vacă și a pornit să se plimbe pe ulicioare, patrula, îndată ce aude pași, somează în beznă și își potrivește arma, căci așa sună instrucțiunile.

Într-o noapte, pe drumul înspre sat apăru o căruță. Caii alergau nebunește. Patrula se culcă pe o parte a drumului și strigă : „Stai !“ Căruța nu se oprește, caii aleargă înainte în beznă și atunci patrula, conform ordinului, trage. Unul dintre cai se întoarce și cade, căruța

se oprește, celălalt cal rupe hamurile și, nechezînd, dă roată căruței. Patrula strigă : „Cine-i acolo ?“ dar nu îndrăznește să iasă la drum. Din căruță nu răspunde nimănui. Atunci oamenii încep să strige spre casa mea, pentru că eu locuiam cel mai aproape : „Veliko ! Ei, Veliko !“ Am sărit de pe saltea și am ieșit afară așa cum mă afluam, în izmene albe, întrebînd ce s-a întîmplat. „Adu un felinar !“ îmi cerură ei. Am încălțat niște galoși pe picioarele goale, am luat pe umeri un palton, am aprins felinarul — am un felinar frumos cu gaz nr. 5 — și am ieșit în uliță. Patrula stătea în șanț, neîndrăznind să iasă la drum, în schimb mă puneă pe mine să luminez cu felinarul, ca nu cumva să fie cineva în căruță și să tragă. Văzui că unul dintre cai zace în pulbere, nu-și poate ridica botul și, cînd răsuflă, ridică un nor de praf în fața lui. Celălalt stătea în spatele căruței și se uita drept la mine. „Hei, ăla din căruță, ieși de acolo !“ strigă patrula, dar nu îndrăzni să părăsească șanțul. Am auzit pe cineva vorbind în întineric : „Fiți atenți să nu arunce vreo grenadă asupra noastră !“ Stăteam cu felinarul în mină și mă gîndeam : „Dacă celor din căruță le-ar trece prin minți să arunce vreo grenadă, ar azvîrli-o în primul rînd asupra mea, pentru că eram cel mai aproape și stăteam pe de-a-ntregul în lumină“. „Ei, măi Veliko — mă strigă patrula — ia uită-te, mă, e cineva în căruță !“

Mă apropii cu felinarul, dar ceva mă oprește — de unde să știu ce fel de oameni or fi în căruță ? Loitrele începură să strălucească și văzui că aveau pe ele oameni pictați. Cînd m-am apropiat dinspre calul căzut, băgai de seamă că pe căruță era pictată ceata lui Botev, debarcînd pe țărîmul de la Cozlodui ; se mai deslușea steagul și un leu stînd în două labe. „Păi asta-i căruța lui Florea !“ strig eu la patrulă. „Nu mai spune !“ se mirară oamenii și se ridicară din șanț. „Florea, Florea ! strig eu. Dacă ești aici, răspunde, măi !...“ Nimic. Calul care stătea în spate necheză încet și mă privi drept în față. „Florea,

tu ești ?“ întrebă patrula și se apropie de căruță, însă din partea cealaltă. Eu m-am apropiat cu felinarul în mână și când l-am ridicat luminind căruța, mi s-a zbîrlit părul în cap.

Acolo zăcea mort Florea, întins pe spate ; toate urciorele de sub el erau sparte. Peste tot numai sînge. Mortul privea cu ochi sticloși spre cerul întunecat. „Voi ați făcut treaba asta ?“ i-am întrebat eu pe cei din patrulă și am pus felinarul lingă Florea ca să-i închid ochii, căci după datină ochii mortului nu trebuie să privească la noi și nici noi la el. „Cum noi ! ? se dezvinovăți patrula. Noi am strigat : «Cine-i acolo ! ? Stai !» dar el n-a oprit, a gonit înainte, așa că noi, va să zică, după cum sînt instrucțiunile, am tras ; de unde era să știm noi că ăsta e Florea ? Calul se-mpiedică și căzu, iar omul nu răspunse...”

Eu mă chinuiam să-i închid ochii, dar ei nu se lăsau. Fața mortului devenise rece ca fierul. Sîngele se uscaseră, făcuse crustă, părea a fi o ispravă mai veche. Cineva din patrulă își dădu seama : „Măi, nu cumva a fost împușcat mai înainte și, când a intrat în sat, era mort ?“

L-am acoperit pe Florea cu pătura din căruță și mi-am luat felinarul. Calul căzut răsuflea greu și continua să mă privească cu un ochi. Celălalt animal necheză încetișor, ca și cum și-ar fi chemat stăpînul. În jur mirosea a moarte. Cei din patrulă se mișcau de pe un picior pe altul, iar unul din ei zise : „Animalul ăsta nu mai poate sta mult așa. Când unui cal i se rupe o coastă, trebuie omorît cu un ciocan în frunte, altfel se va chinui cumplit“. „Așa e, în-cuviințară și ceilalți. Veliko, ia du-te și cheamă fierarul, noi rămînem aici, la post“.

Cu felinarul în mână, am pornit după fierar ; nu locuia departe. Era țigan ; căsuța, ridicată chiar în poiană, nu avea curte. În mijlocul poienei stăteau culcate trei gîște. Când mă îndreptai spre casă se ridicară, începură să facă gâlăgie, și gînsacul veni sîșiind să mă sperie. „Tiko, Tî-

ko !“ am strigat eu, iar gînsacul mergea sîsiînd în urma mea. Pe prispă începură să se foiască oameni. Tiko răspunse : „Ce s-a-ntîmplat ?“ M-am apropiat cu felinarul și i-am explicat cum stau lucrurile și că trebuie să-și ia barosul și să vină cu mine, pentru că unul dintre caii lui Florea și-a rupt o coastă. Toți țiganii se culcaseră pe prispă, fiindcă vremea era încă frumoasă. Sub pături mișcau copii și femei. O țigancă bătrînă, cînd auzi de numele omului se ridică din mijlocul țaalelor. „Florea ăsta era un om tare bun ! De cîte ori trecea, îmi dădea o strachină ori o ulcică, fără să-mi ceară nimic. Foarte cumsecade om ! Tiko, du-te să vezi ce-i cu oalul, fă-i un bine, că și el ne-a ajutat pe noi !...“ „Imediat — zice fierarul — numai, să mă-mbrac“. Se îmbracă repede, mai bine-zis își încalță niște opinci rupte, fiindcă dormea îmbrăcat. Țigancă își îndesă tutun într-o lulea și o aprinse. „Vezi, Veliko, — se plînge ea — ce ne-a făcut Autoritatea ? Ne-a tuns pe toți !“

Era tunsă cu foarfecele pînă la piele, Tiko la fel. Autoritățile îi tundeau și-i ungeau cu gaz ca să-i despăducheze, pentru a nu împrăstia tifosul exantematic. Fierarul luă barosul și-i explică bătrînei : „Nu putem sta împotriva autorităților. Ce spun ele, e lege ! Dacă poruncesc să ne tundă, ne tund, dacă spun să nu ne tundem, așa vom face. Aoleu, care va să zică și-a rupt o coastă ? Cînd un cal își rupe o coastă, trebuie lovit cu barosul în frunte, altfel animalul se va chinui și nu se va putea mișca. Dacă o oaie își rupe un picior, îi crește altul la loc, dar cailor nu li se întîmplă așa. Cînd li se rupe un os, trebuie omoriți numaidecît. La ce să se mai chinuiască bietul animal !“

Am pornit împreună și, tot drumul, Tiko numai despre asta mi-a vorbit — cum se lovește un cal în frunte, ca să-l omori. „Numai o dată să-l pălești și gata. Nici porcului, dacă i se rupe vreun os, nu-i mai crește altul la loc, ci trebuie să-l tai. După aia îl mănînci, nu-i nici o

pagubă, dar cu calul ce faci ? De la el nu-ți rămîne decît pielea. Dar cu pielea rămasă, Florea nu-și va putea cumpăra alt cal. Dacă un cal își rupe vreun os ai multă bătaie de cap : trebuie să potrivești căruța pentru unul singur, să faci alte hulube și cite și mai cite. Doi cai se înhamă într-un fel, unul singur, altfel. Hulubele o să i le fac eu, dar restul n-are cine să i-l facă !...”

Unde se afla căruța și calul beteag, văzui că se adunase lume multă, uluită și speriată. În lumina felinarelor se zăreau uniforme și străluceau puști. Veniră soldați, ciți-va polițiști și un șef. Auzii glasul lui Douăberze : „Dacă s-ar întîmpla una că asta în Germania, nu știu, zău, ce-ar urma. Acolo pentru un cal omoară un om !” „A, iată-l și pe fierar cu barosul, domn' șef !” făcu unul din patru-
Eu i-am întrebat de unde apăruseră soldații, iar cineva din patrulă îmi răspunse că la pod era un post fix și că acolo l-au împușcat pe Florea, pentru că transporta arme. De aceea cînd noi am strigat : „Cine-i acolo ? Stai !” n-a răspuns nimeni din căruță. După ce-am înțeles cum stăteau lucrurile, cămașa mi s-a lipit de spinare. Va să zică, Florea era în legătură cu Mișcarea. Undeva s-a comis o trădare. S-ar putea ca acum armata și poliția să cerceteze oamenii unul cite unul. Chiar și pe mine s-ar putea să mă ia și să mă întrebe ; de ce oare tocmai pe mine ?

„Adică l-au ucis și pe Florea ?” întrebă țiganul. Tț, tț, tț ! Eu credeam că numai calul și-a rupt un os ! Tț, Tț, tț !...”

Șeful îl întrebă de ce stă țeapăn și nu dă jos barosul de pe umeri. Tiko îl luă și-l dădu șefului. „Poftim barosul !” zise. „Ce să fac cu el ?” întrebă mirat, șeful. „Să omoriți calul”, răspunse Tiko. „Așa, să-l omorîm — nu înțelegea omul. Păi nu faci tu treaba asta ?” „Aș ! clătină din cap țiganul. Nici pomeneală. Știu că un cal cînd își rupe osul trebuie lovit cu barosul în frunte, dar n-am făcut niciodată așa ceva. Eu nu tai nici măcar un pui. S-apoi ciți pui găsești la țigani, domnule șef ? Dar cînd

se întâmplă să avem cîte unul, nu-l tai eu, iese femeia la drum și așteaptă să treacă vreun om ca să i-l taie“.

„Cine de aici se pricepe la treaba asta?“ întrebă șeful. Unul zise : „Păi, uite-l pe Douăberze, el a fost în Germania, s-a vînturat prin lume, negreșit că se pricepe.“ „Nu mai spune — se rățoi Douăberze. Unde-ai auzit tu să omori un cal în Germania ? Neamțul nu te lasă nici măcar să pui degetul pe el. Odată, pe cînd lucram la o șosea, niște cai nu puteau să tragă o căruță. Nemții strigau : Dii ! Dii ! și se apucară să împingă de roți cu toate puterile, dar caii nici nu mișcau, deși erau puternici, ar fi putut trage două căruțe ca aia. Noi ne uitam, ne uitam, și cînd le-am tras cailor cîte o lopată pe spinare, săriră și o rupseră la fugă, încît căruța abia de mai atîngea pămîntul. Vai de mine ! și unde nu tăbăciră nemții pe asupra noastră. «Țvaitig !» strigau, «Țvaitig !» mai, mai să ne omoare că am dat în cai. Unde te lasă în Germania să omori un cal ? Așa-i neamțul, măi, nu ca noi !“

În cătunul nostru n-a fost niciodată omorît vreun cal. Oamenii, cu felinare adunați, în jurul căruții, îi povesteau șefului că au auzit și ei de felul cum se omoară un cal beteag cu barosul, dar pînă acuma, la noi, nu s-a ivit un asemenea caz. Dar cum se face treaba asta, știau cu toții.

Șeful ședea lingă cal, noi, ceilalți cu felinarele, stăteam mai în spate. Pe căruță, la lumină strălucesc ba haiduci, ba cerchezi, ori s-arată vreun leu, ori steagul cu *Libertate ori moarte !* „Nu există libertate, mă gîndesc eu, nu există libertate, Floreo, numai moartea stă-n căruță“. Calul zace și răsuflă greu în pulbere, barosul stă alături de el — o lovitură în frunte și în jurul lui va mirosi din nou a moarte. Simt cum mi se string maxilarele, ca și cum mi-ar înțepeni, mica ceată mă privea supărată din loitră. Felinarele din jur se legănau, se legănau...

„Lăsați-mă pe mine să încerc, domnule șef“, auzii un glas necunoscut. Mă întorc și văd că unul dintre polițiști se apropie de cal. „Într-o vreme am fost și eu un fel de potcovar. Știi că la cal capul e moale“.

A luat barosul, să-i încerce greutatea. Douăberze spusе : „Berbecul are capul cel mai tare. Și boul, nu-i vorbă, dar al berbecului e mai tare. D-aia nu face niciodată insolatie, pe cînd boul, da ! Pe vremuri mașinile de spart zidurile se făceau din capete de berbeci.“

Polițistul scuipă cu zgomot în palme, încercă coada barosului, apoi îl ridică deasupra capului. Calul din fața lui îl privi cu-n singur ochi. Eu m-am întors cu spatele și am auzit numai un ușor : „Hîrr !“ Celălalt cal din spatele căruții începu să necheze des. Stomacul mi s-a întărit ca o scîndură și a început să mi se facă rău.

Tiko trecu repede pe lîngă țiganiî ingrămădiți, clătî-nîndu-și capul tuns și strigînd : „Aoleu !... Aoleu !...“ În urma lui, barosul se tîra, sărea lovindu-se de pietre și scăpăra scînteii. În direcția către care o apucase Tiko, cerul prinse a se lumina și spre cătun se lăsa o ceață spălăcită.

Oamenii începură să plece unul cîte unul, soldații și polițistii porniră spre clădirea primăriei comunale, iar lîngă căruța rămase numai o patrulă sătească. Ea se așeză în șanț, mă chemară și pe mine acolo ca să mai fumăm o țigară. M-am dus și m-am așezat cu felinarul alături. Erau numai doi, cu puștile în picioare, sprijinite între genunchi. Ne-am apucat să fumăm cîteștrei. Se luminează din ce în ce mai mult, iar armele dintre genunchii celor doi deveniră cenușii. Prin curțile vecine, femeile începură să dea drumul găinilor, cocoșii cîntau prin ogrăzi, o capră behăia pe undeva, de parcă o jupuiau cu cremenea, iar ceața se-ntindea, se tot întindea...

Soarele trebuia să răsară dintr-o clipă într-alta, iar pe mine mă aștepta o claie de fin, rămasă nestivuită. Am sărit din șanț. Patrula m-a întrebat : „Unde te duci Veliko ?“ Eu le-am spus că am de așezat finul, m-am întors și am pornit la drum. În față mi-a apărut soarele palid, învăluit în ceață. Hornurile scoteau un fum cenușiu, ce se ridica drept în sus și eu îl priveam gîndindu-mă : „A-

cesta e pentru ca Dumnezeu să-l ierte pe Florea !...“ Cineva mă întrebă : „Unde ai apucat-o, Veliko, în amiazamare cu felinarul ăsta ?“ Uitasem să-l sting. Am ridicat sticla și am suflat în flacără prin deschizătură. Nu mai e noapte, nu mai e întuneric, n-o să mai șuiere gloanțele după căruțe și n-o să se mai audă nechezat de cai.

Noaptea a trecut, dar ziua nu poate șterge nici amintirea căruții, nici a lui Florea, nici a calului. Animalul rămas în viață nechează în singurătate, dar nimeni nu-i răspunde. Împing portița, din cale-afară de rebegită, abia se mai deschide, ca să intru în curte. „După ce-am să isprăvesc cu munca la cîmp, trebuie s-o repar, ori să fac una nouă.“

Văd că la mine în curte totul este prăpădit. Vitele au găurit împrejmuirea, paiele grajdului au putrezit, pe acoperiș înflorește floarea-soarelui. Va trebui să dau jos paiele vechi și să acopăr grajdul cu altele proaspete. Dar treaba asta o voi face mai târziu, întii să isprăvesc cu clăia de fin, pentru că s-ar putea să plouă și să rămînă vitele fără nutreț. Am luat din grajd o furcă de fier și m-am urcat în vârful clăii.

De acolo văd cătunul ca dintr-un observator : căruța din drum, patrula, casele și șoproanele vecinilor, acoperișurile de paie, și ele putrezite, pe care răsărise ba secară, ba floarea-soarelui, mai departe iată casa fierarului ; roata cea mare se-nvrîtește. Cineva a venit să ascută vreun tăiș la țigan. Cele trei giște merg țănoșe prin poiană și strigă una la alta. Mai departe se înșiruie alte căruțe, alte șoproane. Cătunul se desfășoară sub mine ca-n palmă, liniștit, în adîncitura din vale. Pe ulițe nu se văd oameni, numai ceața, ba alunecă, ba se oprește ici și colo, pătrunde în curtea cîte unuia și atunci sub ea dispar oiile și găinile. Aici o casă se cufundă în pîclă, mai încolo un pom, căruța lui Florea dispăre și ea pentru un timp ; aud numai nechezatul calului și glasurile celor din patrulă. Din trei părți ale cătunului pornesc dealuri acoperite cu

iarbă sălbatică și cu tufișuri de corni. Din curtea mea se ridică de asemenea un deal, la marginea căruia dai de întunecata pădure a Cerchezilor. Cărări albicioase se împletesc pe deal, cărări pe care le recunosc mai cu seamă noaptea, pentru că numai atunci mă duc la întâlniri, ori să duc hrană, le fel cum și Florea ducea arme, numai noaptea. „În ce noapte mă vor prinde și pe mine în vreo ambuscadă ?“

Ivan Tatarov își scoase un butoi în mijlocul curții și începu să-i bată cercurile, întrerupându-mi șirul gândurilor. Butoiul răsuna mai dihai ca un tun. „Ai să asurzești satul cu butoiul tău !“ îi zic vecinului, iar el bate cercurile în continuare și-mi spune că se duce să culeagă oțetar la Păstrina și că a sosit vremea să opărească butoaiele. Nevastă-mea ieși în curte, luă și ea o furcă și începu să-mi dea fin de jos. Eu îl apucam cu furca de fier, mă țineam cu o mână de par și-l băteam bine cu picioarele, ca nu cumva să dea pe de lături. Îmi văd de treaba mea, dar trag cu ochiul să văd dacă nu cumva se întâmplă cine știe ce prin cătun, ca să nu ne pomenim cu vreo surpriză picată pe neașteptate. Deocamdată e liniște ; roata țiganului se-nvîrte mereu, Ivan Tatarov muncește la butoiul său, iar patrula fumează în șanț. Fînul de sub picioarele mele scîrțîie la fel cum a scîrțîit barosul cînd a izbit fruntea calului : „Hirr ! Hirr !“ Și, de, el ar fi trebuit să fie parfumat, plin de fel de fel de miresme, dar cînd respir, îmi miroase a moarte. Fac înconjurul parului, bat cu piciorul și nu pierd din ochi cătunul. Ceața cutreieră, se împrăștie și încet, încet, atmosfera începe să se limpezească.

Atunci văzui că armata și poliția începură să scoată oamenii din case, unul cite unul și să-i ducă spre primărie. Desigur îi vor interoga în legătură cu Florea. Tîmplele începură să-mi zvîcnească mai puternic, chiar și Ivan Tatarov începu să bată mai tare în butoiul său. Se

uită lung la el, se uită și deodată îl izbi : „Dannng !“ răsună butoiul.

„Las' să răsunе — mă gîndii eu — ține loc de clopot pentru Florea“. Ceilalți merg din curte în curte și adună oamenii. Văd la un moment dat că în jurul cătunului nostru se rînduiește armata : puseseră pază la două punți peste rîu și la un vad pentru vite.

De cealaltă parte instalaseră sentinele la drumuri și la cărările mai mari, care pornesc din sat afară. Se făcuse un fel de sac care numai dinspre casa mea nu era legat.

„Iar o să se lase cu fuga, Veliko !“ mă gîndesc eu și mă grăbii să isprăvesc claiа. Mă obișnuisem cu fuga. O dată mergeam escortat de un polițist, dar m-a salvat o bivoliță. Niște nătărăi aveau o bivoliță care împungea pe oricine întilnea în cale. Făcea odată : „Pfu !“ și se repezea cu coarneau înaintе. Polițistul mă ducea pe uliță, iar bivolița nătărăilor apăru în fața noastră și încă de departe începu să pufăie.

„Ia vezi !“ o amenință polițistul, dar animalul îl privea cu ochii înroșiți și sufla mereu : „Pfu, pfu !“ Deodată sări și se repezi drept spre polițist. La mine nici nu se uită ; probabil că nu mai văzuse uniformă și asta o enerva. „Stai !“ urlă acesta și trase, dar bivolița nici nu tresări, ci se aruncă drept asupra lui. Eu am sărit într-o clipă peste un zid și am tulit-o. Îmi spuneam apoi : „Vezi tu, bivolu-i bivol, se bălăcește ca porcul prin băltoace și e plin de căpușе, dar nici el nu suportă uniforma !...“ Altă dată, tot așa, mă însoțеa un polițist, cînd, de sub picioarele noastre țîșni un iepure. „Prinde-l că s-a dus, fir-ar să fie !“ strigă omul în uniformă. Am luat-o printre vii, lăsînd în urmă lăstari și frunziș, strigînd din toate puterile : „Stai, prinde-l, s-a dus, fir-ar să fie !“ Într-un timp aud că polițistul striga după mine, însă eu coborisem peste costișе-n vale și-n fața mea fremăta pădurea.

Polițistul și-a dat tîrziu seama că iepurele fugea într-o parte, iar eu într-alta. Așa că și acum mă gîndeam că dacă

vor veni să mă înhațe, am s-o iau la fugă peste culme, deși dealul, cam golaș și întins, nu se prea potrivea pentru o asemenea treabă.

Mă gindeam la toate astea și priveam în jos : o uniformă albastră merge pe drum, dar nu intră în curtea lui Ivan Tatarov, ci într-a mea. Polițistul izbi cu piciorul în portiță, care se desprinsese din balamale și căzu în curte. „De ce nu-ți repari portița ? mă întrebă el. Din pricina conspirației nu mai aveți timp să vă faceți portițele, ba ați rămas și dezgrădiți ca țigani !”

Ivan Tatarov mai izbi o dată în butoi și se-ntoarse să vadă ce se-ntimplă în curtea noastră.

„Sărăcia, domn' șef — îi răspunsei polițistului. Cum faci una, se dărimă alta !” „O să vedem noi despre ce fel de sărăcie e vorba ! zise el. Haide, coboară de pe claie ! Ești arestat !”

„Doamnee !” țipă nevastă-mea, aruncă furca și o zbughi în casă. Ivan Tatarov stătea lângă butoiul lui, clipea pe sub caschetă și aștepta să vadă cum se vor desfășura evenimentele.

Imi amintesc că am spus : „Bine, dom' șef !” Eu totdeauna le spuneam polițiștilor *Șefi*, așa mă obișnuisem. Femeia intră în casă, ieși, iar intră, tot cu-ale ei : „Doamnee ! Doamne !”

Ivan Tatarov lovi o dată cu ciocanul în butoi, la întimplare, fără să se uite, privind la polițist. Dincolo de gard, patrula ședea în șanț, calul mort zăcea în pulbere, celălalt se potolise și stătea cu capul plecat lângă căruță. De pe claie nu-l vedeam pe Florea, numai pătura din păr de capră cu care îl acoperisem.

„Dacă e în legătură cu Florea, dom' șef — începui să-i spun polițistului — nu știu nimic. Știu atît cît știe și patrula. O să mă purtați degeaba pe drumuri și eu n-am terminat încă cu finul. Toată vara ne rupem oasele pentru o claie de fîn și poftim, acum, nu putem s-o clădim”.

„Nu puteți s-o terminați, uite așa ! strigă polițistul de jos. Haide, trăncănești ca o muiere. O să vorbești unde trebuie, pe mine nu mă interesează astea.“ „Bine, odată ce sînt arestat, am să cobor“, zisei, dar nu mă grăbeam deloc, ci mă țineam în continuare de par. Mă uitam în jur și cercetam pe unde aş putea s-o șterg, în ce direcție. Cel mai potrivit mi se părea prin curtea lui Ivan Tatarov, pentru că în partea cealaltă se afla patrula. Era formată din oameni credincioși Autorității și cu siguranță că vor trage în mine. Mă gindeam la toate astea, sucindu-mă sus, pe claie, iar un glas interior îmi șoptea : „Fii atent, Veliko, nu mai sînt anii din trecut, poliția s-a sălbăticit ! A sosit vremea lupilor, fii atent, Veliko !...“

Ei, bine-ar fi să apară de undeva bivolița nătărăilor și să înceapă a pufni „Pfu, pfu !“ asupra polițistului, dar nici pomeneală de așa ceva. Nu sare de nicăieri nici măcar vreun iepure, ca să mă reped pe urmele lui și să-ncep să strig : „Ține-l că se duce, fir-ar să fie, fii atent acolo, dom' șef, am să-l gonesc spre dumneata“. Nimic, nici bivolița, nici vreun iepure, numai sentinele ; totul este păzit, iar lîngă căruța lui Flórea stă patrula. Polițistul stă jos, cu pușca peste umăr, în timp ce eu stau în mijlocul clăii, ca soarele pe cer, care n-are nici unde coti, nici unde se ascunde, totul e gol în jurul său.

Noaptea cînd îmi foșnea salteaua de paie, iar eu mă răsuceam pe ea, mă gîndisem că dacă vor veni să mă cheme, nu o vor face ziua. Vor începe să bată la ușă cu patul puștii, eu mă voi prefacă somnoros și pînă să le deschid voi răsturna pe întuneric una, alta, bolborosind : „Acușica, acușica, sîntem țărani și avem prin casă tot felul de gunoaie, așteptați o clipă să fac lumină, fir-ar să fie...“ Și-n timpul ăsta voi strînge în mînă securea și voi deschide larg ușa. Pe primul ieșit în cale îl voi doborî, ceilalți se vor zăpăci și pînă să se dumirească, mă va înghiți întunericul. La asta mă gîndeam în timpul nopților, cînd auzeam strigînd patrula sătească : „Stai. Cine-i acolo ?“

și auzeam zdrăngănitul închizătoarelor de la carabine. De aceea securea mea era totdeauna în spatele ușii, la post, ca nimeni să nu mă poată lua prin surprindere la mine în casă. Și iată că acum s-a întâmplat să mă aresteze în plină zi; securea departe de mine, în dosul ușii, eu stau cocoțat pe claia neterminată, iar patrula-n șanț. Ivan Tatarov continuă să bată alandala cercurile butoiului său, privind pe sub caschetă. Fînul îmi foșnește sub picioare, iar glasul acela tainic îmi șoptește: „Atenție, atenție!“ Trag cu urechea la el, clatin din cap și-i strig lui Ivan Tatarov: „Vezi, măi Ivane, nici nu lasă omul să-și termine treaba! Îți dai seama cum a ajuns lumea, măi Ivane?“ „Ce-i de văzut! sare polițistul. Ivan Tatarov e om de nădejde. Noi nu deranjăm oamenii de treabă.“ „Nu contează ce fel de om e — zisei polițistului — dar să vadă și el cum se procedează astăzi!“

Mă las pe prăjină sprijinindu-mă în furcă, nu cumva să mă dau de-a berbeleacul. Ivan Tatarov se oprește din bătut și privește cum cobor de sus. Eu mă dau jos în modul cel mai simplu, cum fac și copiii, alunec pe fund, dar nu las furca din mână. Îmi simt vinele și mușchii încordați. Dinții furcii strălucesc și pâlesc în fața ochilor mei, strălucesc și se sting...

Îndată ce am simțit pământul sub picioare, am izbit din toate puterile cu furca, de parcă ar fi fost baionetă. Ea se-nfipse puțin sub centura polițistului, făcu ușor „hrrr!“, ca și bărosul când zdrobise fruntea calului.

Polițistul se apucă cu amîndouă mîinile de coada furcii, vrînd s-o scoată, dar nu izbuti pentru că se înfipsese zdravăn și căzu frînt în două. „Și acum, fugi, Veliko, cît te-or ține picioarele!“

Zburai direct prin deschizătura gardului la Ivan Tatarov. Acesta, îngrozit, stătea ca trăznit lângă butoi. Reîncepu să bată cu ciocanul în cercurile sale, dar îl împinse și-l răsturnă. Curtea era înclinată, așa că butoiul se rostogoli la vale, spre uliță, cu zgomot mare. Patrula

sări din șanț să-l oprească. Calul lui Florea începu să necheze, Ivan Tatarov flutura ciocanul ca și cum ar fi continuat să bată. Iarba uscată de dincolo de curte scrișni aspru sub picioarele mele. Am auzit un foc de armă și un glonte a trecut țiuind pe lângă mine. Apoi s-a tras mult, am mai auzit lătrat de câini și abia când am intrat în Pădurea Cerchezilor și m-am întors, am văzut în curtea mea flăcări mari. Ardea claia de fîn. Acuși-acuși flăcările o să cuprindă și grajdul, pe care nu reușisem să-l acopăr, apoi casa. Nu puteam să mă mai uit, de aceea am intrat adînc în pădure, unde cunoșteam cărările tainice care duceau la Capul verde.

După un an am coborît în cătun și, încă de pe cărare, l-am văzut neschimbat, în adîncătura din vale. Unii își acoperiseră șoproanele cu paie proaspete, din vara aceea. Numai în curtea mea nu era nimic : cenușă, ruină neagră, buruieni. Am trecut prin tufișurile de soc și urzici și am privit — focul nivelase pămîntul.

Între soc și urzici am văzut un cerc verde, luminos. O iarbă verde, tînără răsărise în cerc. Era moale, deasă, ca o blană de arici.

După ea am recunoscut locul unde lăsasem claia de fîn neterminată. Ședeam în loc și mă gîndeam : „La fel ca iarba asta tînără, va trebui să începă o viață nouă, Veliko, clădită pe cenușă goală !“ În curtea vecină, cineva începu să bată cu ciocanul într-o butie. Mă uit peste buruieni și-l văd pe Ivan Tatarov reparînd cercurile unui butoi. „Oare s-a schimbat ceva pe lumea asta ?“ m-am întrebat, trăgînd adînc în piept miresmele curții mele pustii. Nu sînt cine știe ce aromitoare. Miroase a cenușă și a iarbă tînără.

PIINE

Munca noastră de brutari nu scoate nimic la iveală. Te scoli cu noaptea-n cap, plămădești aluatul, apoi te duci să aprinzi cuptorul și pînă te întorci, aluatul a dospit, s-a umflat în albie de parcă ar vrea să iasă afară. „Haide, nevastă, îi spun femeii, să frămîntăm coca, fiindcă se răcește cuptorul !” Ne apucăm noi de frămîntat și facem pîini rotunde, pînă ajungem la jumătatea aluatului. Atunci eu încep să arunc cu lopada piinile în cuptor, iar nevasta frămîntă restul. Focul mă învăluie din toate părțile, ochii mă ustură de sudoare și căldură, dar munca noastră este întocmită într-așa fel încît, înainte de a pune capacul cuptorului, nu pot nici măcar să-mi îndoi picioarele. Aluatul este un lucru viu, răsuflă în jurul meu ca un om, nu suferă amîinare.

Abia după ce am pus capacul pot să stau și să fumez o țigară, iar nevasta se așază și începe să lipească bonurile de la cartele. Piine e puțină, sîntem pe vremea cartelelor și, în fiecare dimineată, femeia trebuie să dea fuga la Comisariat ca să justifice făina cu bonurile primite. Comisarul îți livrează făină și îți pretinde atîtea bonuri. Dacă nu iese socoteala, s-a isprăvit cu făina, stingi cuptorul și tragi obloanele de lemn !

Iar un cuptor rece e mai rău decît un om mort !

Și așa, stau și fumez, mă uit cum lipește femeia bonurile și trag cu urechea dacă nu apare Miloiko. Înainte chiar de a isprăvi țigara, Miloiko se ivește cu cei trei catîri ai săi. „Bună dimineța, nene Anghela !” „Bună dimineța — răspund — te-ai sculat devreme astăzi !” „Da, nene Anghela, muntele-i tocmai sus ; pînă mă duc, pînă tai trei sarcini de lemne și mă întorc, se întunecă. De altfel cei de la sivilcultură nu ne îngăduie să tăiem acum din vechiul parchet, ci trebuie să ne cătărăm ca niște capre prin poienile muntelui tocmai pînă la Păpușile Todorinei, iar de acolo adunăm uscăturile. Nici nu-ți mai convine să mergi pînă sus cu catîrii că le-au căzut potcoavele ; sărmanele dobitoace au rămas cu copitele neocrotite !”

Dobitoacele stau în fața brutăriei cu trei samare goale se uită la noi printre obloanele ridicate și clatină din cap.

„Să-mi dai o pîine, dar să fie uscată, nene Anghela, fiindcă pîinea rece îi mai spornică”. „Dar traista ai s-o iei ?” l-am întrebat și i-am arătat-o sub tejghea. „O iau, am stabilit s-o urc astăzi, o să m-aștepte oamenii acolo !” Se apleacă și-și ridică traista cu făină. O am de la un factor poștal, e unul dintre obiectele făcute de stat, o traistă în care se bagă poșta. Are și ștampila pentru poștele și telegrafele din regatul Bulgariei ; e impermeabilă, dacă o scufunzi în rîu, făina dintr-însa tot uscată rămîne.

I-am explicat asta lui Miloiko, în timp ce o lega de samar. O acoperi cu o pînză de cîneapă, rupse o bucată de pîine și o dădu catîrului. „Haide, ia o îmbucătură de pîine, vorbe Miloiko cu animalul ; o să ai ce căra la urcuș !”

Ceilalți doi catîri întoarseră capetele, se uitară cum cel încărcat mestecă, apoi îl priveră dinspre partea cealaltă pe Miloiko. Acesta apucă de căpăstru catîrul încărcat și pornește pe stradă, ceilalți se iau după el, pentru că sînt legați unul de altul.

Miloiko dispare în întineric. Abia acum îndrăznesc să răsufli adînc. Nevasta se uită la mine, răsufală și ea, își

face cruce și se apucă din nou de lipit bonuri. Nu scoate nici un cuvînt. Totdeauna cînd Miloiko vine în zori de zi ia traista cu făină, mă gîndesc ce-ar face dacă ar da poliția peste el, dar nu l-am întrebat niciodată. Nici nevastă-mea nu l-a întrebat. Tace toată ziua și abia seara, cînd aude tropăind catîrii lui Miloiko, răsufală zgomotos. „Bună seara !“ zice omul și-i atinge cu o vargă pe catîri. Dimineăța numai mie îmi spune „bună dimineăța !“ iar seara ne salută pe amîndoi. „Bună seara !“ După glas îți dai seama că nu-î este ușor...

Și nouă nu ni se mai strînge inima.

Femeia lipește bonurile, copitele animalelor se aud molcom pe stradă ; atunci ridic capacul cuptorului și încep să scot pîinile coapte. Mai e încă mult pînă să se lumineze de ziua, dar lumea din orașel a și început să mișune pe străzi. Unii se duc pe munte după lemne, alții la carierele din Begovița, ori la gară, iar țiganii, în cete, purtînd pe umeri prăjini lungi se duc pe munte să culeagă castane. Unul cîte unul, oamenii se abat pe la brutărie : „Bună dimineăța, nene Anghele“. „Bună dimineăța !“ răspund eu, tai bonurile cu foarfecele și vînd pîinile, iar nevastă-mea se urcă sus, în odaie, ca să plămădească alt aluat !

Cînd se abat țiganii, se-ncovoaie înfrigurați și fiecare al doilea cuvînt ce-l rostesc privește Comisariatul. Dacă nu se adună în cete și nu pornesc după castane, stau așezați pe vine în fața Comisariatului, iar dacă nu dai de ei acolo, înseamnă că s-au înfundat în păduri după castane.

Celor de la Comisariat li s-a făcut lehamite de țigani, dar cînd dispar vreme îndelungată, funcționarii de acolo se plictisesc, fiindcă nu mai au de cine să-și mai bată joc...

Țiganii se-ncovoaie înfrigurați în brutărie, se încălzesc, dau buluc la ieșire ca să iasă, mai șterpelesc o pîine și fiecare strigă celuiualt : „Haide odată, vezi bine ce vreme e !“ Își pun pe umăr prăjinile lungi pentru bătut cas-

tanii și-i aud cum vorbesc pe drum cu glas tare : „Asta înseamnă să fii om, să ai brutărie ca nenea Anghel, să tot coci la pîine și să mănînci, să coci și să mănînci, pînă ți se apleacă ! Văleu, ce mai frig ! Să vedeți dacă sus, pe munte, n-a căzut brumă ?“

Primul cuptor s-a vîndut înainte de răsăritul soarelui. Și, înainte ca soarele să se fi arătat, aleg lemne de fag uscate, aprind al doilea cuptor, mă urc sus, în odaie, să începem din nou, împreună cu nevastă-mea frămîntatul aluatului. Zilnic scot cîte două cuptoare de pîine, iar sîmbăta trei. Duminica nu lucrăm.

Așa trece zi de zi, an de an, aluatul ne-a supt atît pe mine cît și pe nevastă-mea, iar dogoarea cuptorului ne-a uscat. Copiii care i-am avut au învățat carte și s-au împrăștiat care încotro ; noi doi am rămas singuri. Frămîntăm zilnic cîte două cuptoare de pîine, iar sîmbăta trei. Treaba asta a noastră nu mai are sfîrșit, lumea e flămîndă ; parcă a blestemat-o Dumnezeu să mănînce de trei ori pe zi. De trei ori pe zi trebuie să se găsească pe masă și pîine. Începem munca în brutărie încă înainte de a se lumina de zi și, tot ceea ce scoatem, lumea mănîncă fără zăbavă. Cînd se-ntoarce omul vede că n-a lăsat nimic în urma lui. Uneori cunoscuii se mai abat pentru taclale și glumesc : „Măi, tot mereu frămîntați la pîini și niciodată nu ajunge !“ „Ei — le răspund eu — o să mă apuc într-o zi cu nevastă-mea să facem o pîine mare cît virful de la Păpușile Todorinei, s-o coacem și s-o punem în mijlocul orașului, încît oricine ar trece să-și taie cîte o bucată, iar cînd vor veni din sate, în zi de tîrg, să-și ia de asemenea s-o ducă cu căruțele și tot să nu se sfîrșească ! Uite ce pîine o să frămîntăm noi într-o zi ; cînd oți vedea-o, să vă cadă căciulile din cap !“

Avem un cioplitor în piatră, Leko Alexov, lipsit de credință : „Măi, zice, dacă o să faceți o asemenea pîine, îmi dau cuvîntul de onoare că atunci cînd vei muri, am să-ți fac o statuie înaltă cît Păpușile Todorinei. Ca să coci o pîine ca asta e nevoie de un cuptor mare cît o casă, dar

ce spun eu cît o casă, trebuie să fie cît un depozit militar pentru fin !“ „Poftim, doar sîntem în viață, îi spun eu lui Leko Alexov, o să vedeți voi !“

La vremea mea am învățat meseria la un brutar macedonean, care pe timpuri a ținut brutărie în orașul Piroț. Acesta a pus prinsoare că poate să coacă un corn lung de douăzeci și cinci de metri. Macedoneanul și-a suflecat mînele, a răsucit aluat subțire ca o funie, l-a măsurat și a ieșit chiar mai mult de douăzeci și cinci de metri. Atunci l-a luat, l-a înfășurat roată și l-a virit în cuptor să se coacă. Cînd s-a rumenit și a ridicat capacul, cornul crescuse de umpluse tot cuptorul și nu mai putea să-l scoată. Meșterul povestea că a trebuit să spargă gura cuptorului.

În felul ăsta a cîștigat el prinsoarea amintindu-și că tot orașul a mîncat din corn o săptămînă întreagă.

„Eu am fost la Piroț, zise Leko Alexov, dar n-am auzit de una ca asta !“ „S-a întîmplat demult, îl lămurii eu, nu e o treabă de o zi două“. Totuși îl văzui că nu crede.

Ochii lui Leko Alexov sînt mereu neîncrezători și mi-jiți puțin, din pricina muncii lui. Toată ziua cioplește cruci de piatră și albi pentru cișmele : se teme la tot pasul să nu-i pleznească piatra sub daltă și să-i sară vreo așchie în ochi. De aceea i-a rămas privirea așa — se uită la tine dar nu te crede. Și caracterul îi e la fel — bănuitor și ascuțit. Noi brutarii sîntem firi mai-moi : luterăm cu aluat, iar inimile noastre sînt parcă mai puțin aspre. În tinerețe eram un om înflăcărat, dar cum am intrat în aluat, am căpătat altă drojdie, am început să mă dospesc împreună cu el și treptat, treptat m-am înmuiat.

Mai de mult eram iute la mînie, nici bătaia nu mă alunga, acum mă vir moale în brutărie, frămînt pîine pentru populație zilnic cîte două cuptoare, simbăta trei, și mă uit că lumea tot nu e sătulă.

Cînd scot al doilea cuptor și așez pîinile pe tejghea, cîte una se mai răstoarnă pe spate. „Măi, fir-ar să fie,

zic eu, au început să mă lase mîinile, de nu-s în stare să trag lopata de sub piine fără s-o răstorn !..." Şi înconjur locul ca să îndrept piinea, fiindcă noi brutarii sîntem puţin superstiţioşi. Dar ce parcă numai noi sîntem așa ? Şi lumea se uită la piine ca la ceva sfînt ; niciodată o piine nu se lasă pe masă răsturnată ; vaspelui de seamă sînt întîmpinaţi cu piine şi sare, omul nu o poate călca în picioare, iar la sărbătorile creştineşti credncioşii se împărtaşesc cu piine nedospită şi vin.

Cu un astfel de prilej am înconjurat tejgheaua, dar înainte de a fi ajuns la piine, a apărut în uşă Leko Alexov. „Bună dimineaţa, ai copt piinea ?“ „Bună, am terminat-o. De ce vii așa de dimineaţă, nu te prinde somnul ? Bag de seamă că ai început să te scolii cu noaptea-n cap“. El mă priveşte neîncrezător şi ascuţit ca şi cum ar putea să sară vreo aşchie din mine şi să i se înfigă în ochi, sau nu cumva să încep să mă despic în două, așa cum i se întîmplă cu piatra sub lovitura ciocanului.

„Anii, Anghel, anii ! Pe vremuri dormeam să tai lemne pe mine, iar acum abia aţipesc, şi mă ridic, merg printre pietre şi mă apucă furia pe ele. Noi o să ne ducem, o să putrezim în pămîntul ăsta blestemat, pe cînd ele nici nu putrezesc, nici nu le prinde rugina. Dă-mi piinea ceea de colo, care e mai prăjită !“

I-o dau, Leko Alexov rupe din ea, mestecă ce mestecă, se mai uită prin brutărie şi dintr-o dată se întoarce să plece. „La revedere !“ Eu am îndreptat piinea răsturnată şi am început din nou să le scot cu lopata din cuptor pe celelalte.

Pină să termin treaba mi s-au mai răsturnat vreo trei, patru bucăţi. „Am îmbătrînit — gîndesc eu. Meşterului meu, macedoneanului, la fel i se răsturnau cînd îmbătrînise. N-o să mai apucăm ziua, eu şi nevastă-mea, să coacem o piine mare cît Păpuşile Todorinei, ca să hrănim tot tirgul cu ea, ba să-i îndestulăm şi pe cei ce vin cu căruţele la tirg“.

Așa mă frământau gândurile, în timp ce oamenii veneau, tăiam bonurile, le dam piinile și cu o ureche auzeam cum femeia rîcîie sus albia cu grebla, cum o spală și o curăță.

Pină-n zori vînd toată piinea; teigheaua din fața mea rămîne goală ca dușumeaua. Prin obloanele ridicate văd afară o grămadă de tăciuni stinși și doi, trei cubi de lemn de fag. Pe stradă trec elevii, mai mult băieți și își pun piedică unul altuia, se hîrjonesc. „Ia te uită, mă gîndesc, de mic copil omul învață să pună altuia piedică, să-l țină pe loc pe cel ce merge înaintea lui!”

Nevastă-mea pleacă cu bonurile la Comisariat.

Eu îmi scot șorțul, las obloanele și închid ușor ușa. Am să cobor pe ulița îngustă, să mă uit pe ici, pe colo, ce mai fac negustorii.

Intr-o teșitură unul vinde semințe de dovleac. Pe omul ăsta îl cunosc de mulți ani. El mi-aduce tăvile cu semințe, iar eu, le prăjesc. „Cum merge, cum merge?” îl întreb. „Păi, nu vezi, Anghela, toată viața mă lupt cu o sămînță de dovleac. Cum poți să te îmbogățești din așa ceva?...” Mă uit la el; fața a început să-i semene cu semințele pe care le vinde.

Mai încolo, croitorul își scoate ochii, însăilînd ceva. Mă abat pe la el, m-așez și-mi aprind o țigară. În toate părțile vezi fire de ață, tăieturi; este cu neputință să intri și să nu ieși cu o ață lipită de pantaloni sau de minci. „Mieale, îi zic, va trebui să-mi faci niște pantaloni, că ăștia mi s-au tocit de tot.” „Dacă-mi dai, am să-ți cos, doar de aceea sînt croitor, ca să cos, să mai îmbrac oamenii cu una, cu alta.” „Îmbracă-i, îl aprob eu, dar văd că lumea tot dezbrăcată umblă.” „Și eu mă mir de treaba asta, clatină croitorul din cap, mereu cos lucruri noi, însă oamenii umblă tot mai dezbrăcați!”

Este adevărat că noi, meseriașii ne luptăm cît putem, dar numai cu două mîini omul nu poate să învingă. Cu ele trebuie să sature un tîrg. Cu două mîini, un ac și un degetar, croitorul trebuie să-l îmbrace, Leko Alexov cu

un ciocan și o daltă se trudește să nu rămână în cimitir nici un mormînt fără cruce. Potcovarul de pe strada noastră, mă uit la el, că începe din zori să potcovească toate dobitoacele. Lumea se-ngrămădește la coadă; vitele nu pot merge nepotcovite. Pe la noi drumurile sînt rele, pietroase și bietele animale își prăpădesc copitele. Mie nu prea-mi place să mă duc la potcovar. Nu pot vedea cum răstoarnă boii ca să-i potcovească. Dintre meseriașii noștri, cel mai mult îmi place să mă duc la Florea.

El face oale și străchini de lut, lucrează o marfă pestriță. Îndată ce pornește cu ea prin sate, poporul o smulge ca pe piinea caldă. „Nu-i drept, Florea — îi spun eu — marfa ta circulă peste tot, nu se teme nici de ploaie, nici de frig, ori de arșiță. Și marfa mea trece prin cuptor, dar nu ține decît o zi.“ „Bat-o Dumnezeu s-o bată, rîde acesta, ia te uită — învîrtesc aici roata, frămînt aluatul de humă, îl vopsesc ca să fie cît mai pestriț, poate că așa dacă le colorez, pot să-mi hrănesc casa. E lucru de soi, dar să știi că omul cumpără greu!“

El nu-și pierde curajul, fluieră, învîrte roata și cînd mă uit la șopronul lui, a adunat destulă marfă. „D-apoi tu ți-ai împodobit și căruța!“ îi zisei. „Păi, am mai împestrițat-o“, dă din cap Florea.

A pictat-o cu cete, flamuri și lei, turci și bașibuzuci cu salvari liliachii, cu pistoale, săbii și alte lucruri înfricoșătoare. Fluieră mereu, cînd cu glas, cînd fără glas și umblă de colo-colo; la el nici mîinile, nici picioarele nu pot sta liniștite, obiceiul ăsta i-a rămas de la roata olarului. „Știi tu, Florea, încep eu să mă plîng, au început să-mi cam tremure mîinile. Azi-dimineață, cînd scoteam al doilea cuptor, cîteva piini s-au răsturnat pe tejghea. În curînd, se pare, că va trebui să trag obloanele brutăriei“. „Nu te speria, Anghela — îmi vorbi Florea — noi amîndoi n-o să tragem așa curînd obloanele. Vom frămînta aluatul și humă, pînă cînd, într-o dimineață, ne vor găsi cufundați pînă-n gît în ele.“ „Aaa! îl contrazic eu, n-am

să pătesc ca meșterul meu, macedoneanul. Într-o dimineață l-am găsit căzut pe trepte, când coboram cu scîndura cu aluat. El rămăsese întins acolo, iar aluatul crescut se așternuse ca zăpada în fața ușii. Eu, îndată ce-am să văd că nu mă mai țin mîinile și picioarele, voi trage obloanele. Știu de la brutarii bătrîni că atunci cînd încep să ți se răstoarne pîinile, înseamnă că ți-a sosit timpul.“ „Superstiții, Anghele, superstiții!“ îmi zice Florea.

Mai discut cu el, mai fumez o țigară, două, apoi îmi urmez drumul. Pe la Leko Alexov nu mă abat. Prea multe așchii zboară din pietrele lui și nu poți ști cînd îți sare vreuna în ochi. La el trebuie să stai la distanță și să strigi cînd vorbești. De aceea nu mă duc pe la el. Doar mă uit prin gard să văd ce face.

Și așa cutureier toată strada, apoi mă întore îndărăt la brutăria mea cu obloanele lăsate și cu hornul stins. Toată noaptea brutăria a stat trează, las' să doarmă acum, ziua. O să mă culc și eu pentru că somnul de peste noapte nu-mi ajunge. Noi, brutarii, recuperăm totdeauna ziua, orele pierdute noaptea. Deasupra brutăriei avem o odăiță unde dorm cu nevastă-mea. În camera cea mare lucrăm, acolo facem maiaua, acolo ținem făina și frămîntăm pîinea în căpistere. Am o căpistere frumoasă, lungă de șapte metri și înaltă pînă la brîu, făcută din lemn de brad. Mă întind să dorm și mă gîndesc: „O fi ajuns oare Miloiko cu catirii săi unde trebuie? De nu i s-ar întîmpla ceva pe drum“. În primele luni, cînd am început să pun deoparte puțină făină, eram foarte neliniștit, dar cu timpul m-am obișnuit. Printr-o brutărie trece multă făină, nu e greu ca omul să păstreze puțină. Uneori mai vine și poliția, întreabă dacă în zilele de tîrg nu dau tîrcoale oameni care încearcă să cumpere făină la negru, dacă n-am observat ceva suspect, dacă dintre cei ce muncesc la munte nu e vreunul care duce piine mai multă. „Da de unde — răspund eu — niște sărântoci!“ Unul de ăsta dacă-și ia pîinea subsuoară o mănîncă toată pînă ajunge la cariera de piatră din Begovița.“ „Dacă observi ceva — îmi atrage

atenția polițaiul — să vii să ne anunți numaidecît“. „Bineînțeles, zic, numai că nu cred să se întîmple una ca asta...“

Am motăit puțin în cămăruță și cînd m-am trezit văzui că se întunecase. Femeia prepara maioua. „S-a arătat Miloikov?“ o întrebai eu. „N-a apărut“, răspunse nevastă-mea și începu să-și curețe mîinile de aluat.

M-am sculat, am presărat făina pe fundul căpisterei și am coborît în fața brutăriei să-l aștept. Am acolo o bancă de lemn pe care stau, fumez în întuneric și văd cum se-ntorc oamenii pe la casele lor. Trecură mulți lemnari cu catirii, pietrari de la carierele din Begovița, se înșirară și țigani culegători de castane, slobozind vorbe urite despre Comisariat, dar eu tot așteptam în beznă să deslușesc cei trei catiri și să aud glasul lui Miloiko : „Bună seara !“

Nevastă-mea coborîse și ea, înfășurată într-un șal croșetat. Se așază lîngă mine pe bancă. Stăm așa amîndoi și tăcem. Noi sintem ca două piini, întotdeauna unul lîngă altul, plămădiți din același aluat ; vorbim puțin între noi. Ceasul bate de zece ori, invitîndu-ne să intrăm în casă. Ne ridicăm amîndoi, fără să ne privim în ochi. O singură dată m-am uitat pe furiș la ea, dar nimeni n-a îndrăznit să spună ceva.

Și-n pat tăcem și tragem cu urechea, dacă nu cumva apare Miloiko cu catirii. În locul lui auzim doar bătăile ceasului comunal și fiecare numără în gînd. „Douăsprezece !“ spune nevastă-mea. După o oră ceasornicul iar răsună. „Unu !“ îi spun eu și auzii bătînd în ușă de trei ori.

Era Miloiko. Zise pe șoptite „Bună seara !“ și introduse înăuntru un om necunoscut. Acesta avea o rană veche care trebuie pansată. „O să doarmă aici, nene Anghela, îmi spuse Miloiko și-n noaptea următoare vin să-l iau și să-l duc în altă parte.“ L-am pansat pe necunoscut. Încercă să surîdă, dar ochii i se lipeau de oboseală. S-a culcat cum era îmbrăcat, numai pistolul și l-a lepădat

și l-a virit sub pernă. Nevastă-mea închise încet ușa odăiței, Miloiko plecă în tăcere, iar noi ne-am suflecă mi-necile ca să frământăm aluatul, pentru că maiăua fermentase și fierbea.

Eu frământ la un căpăt al căpisterei, nevasta la celălalt și nici nu ne uităm unul la altul.

După ce am isprăvit cu frământatul, am coborît să aprind cuptorul. Când aprind întâiul cuptor nu ridic obloanele, este încă prea devreme; treaba asta o fac abia când scot piinea. Primele lemne arseseră. Am pus altele și când se aprinseră bine, m-am urcat în cameră să văd dacă aluatul a crescut.

Se umflase umplînd toată căpisterea și se ridica tot mai sus. „E timpul — spusei nevestei — să începem să frământăm piinile“. Și am început să rup din aluat pentru prima piine, dar am rămas așa, înlemnit lingă căpistere, fiindcă, în aceeași clipă, de jos răsunară bătăi în obloane. „Deschide!“ strigau glasuri bărbătești. Poliția!“ Ușa din spatele meu scîrții și-n pragul ei apăru omul adus de Miloiko. Nu se mai zărea nici urmă de somn pe chipul lui; ochii îi luceau vii. Cu pistolul în mîna-i zdravănă păși peste prag și se opri între noi doi. I-am spus că nu poate sări pe vreo fereastră, fiindcă au grilajuri de fier, dar am să-l scot pe ușa din dos. În timp ce eu voi deschide polițiștilor, el s-o șteargă prin grădină.

Așa și făcurăm. „Acum, acum!“ le-am strigat puternic jandarmilor și pe el îl conduc spre ușa ce duce spre grădină. O crapă ușor, iar eu o iau spre cealaltă și apucînd zăvorul, aud că în spatele meu s-a tras un foc. M-am zăpăcit, în primul moment n-am înțeles ce s-a întîmplat, am deschis, polițiștii au năvălit înăuntru, cițiva au tropăit cu cizmele spre cealaltă ușa strigînd: „Stai! Stai!“ și unul dintre ei urlă: „L-au omorît pe Strezov!“ Cineva m-a lovit pe la spate și am căzut pe burtă în fața cuptorului, apoi mă apucă de păr și m-a tras pe scări în sus, lovindu-mă cu picioarele, cu paturile armelor; mă întrebau ceva, dar de toate aceștea îmi amintesc ca prin cea-

ță. Mi-au legat miinile și picioarele cu niște corzi, o legară și pe nevastă-mea, fiind și ea de asemenea trântită lângă câpistere. „Să-i prăjim de vii ca pe niște piinișoare, ca pe niște piinișoare !...” auzeam vorbind, dar glasurile veneau de undeva, de departe.

Îmi amintesc că după asta țintuiră ușa pe dinafară, se auziră zdrăngănind niște tinichele și mirosi a gaz.

Atunci încetul cu încetul începui să-mi vin în fire. Am auzit sub mine cuptorul aprins șuierînd mai tare, și mai tare, gata să explodeze în orice clipă. Mi-am dat seama că oamenii aceia au turnat gaz în el și au dat foc întregii brutării. Auzeam cum se cățarau flăcările cu zgomot pe pereți și foarte repede ajunseră pînă sus la acoperiș. Focul se zvîrcolea ca o pisică turbată, sfărîmă țigla acoperișului, se scurse apoi în jos, se apucă de grațiile de fier ale ferestrelor și nu se mai mișcă de acolo.

De undeva, printre troznituri, auzii că orologiul bătu ora trei. Era timpul ca împreună cu nevastă-mea să ne apucăm să frămîntăm pîinile și să le ducem jos, ca să pun în ordine primul cuptor. Ne-am uitat în tăcere unul la altul, apoi am privit la aluatul din câpisterea cea mare. Se umfla și creștea în fața ochilor noștri, se ridica în sus din câpistere, asemenea unei mari avalanșe. Focul găsi spărturi, se prelinse pe podea, pipăi hainele noastre ca un tilhar și-n prima clipă mi s-a făcut oleacă de frică și am simțit durerea. Dar aceasta se stinse. Am văzut că ochii neveste-mi încetară să lăcrimeze și se uscară. Și ochii mei s-au oprit din lăcrimat. Am devenit ușor ca un funigel. Femeia se făcu de asemenea ușoară ca un firicel. Flăcările se răsuceau, șuierau, îmbrățișau din toate părțile avalanșa aluatului, dar nu-l puteau topi. Din pricina chinului mare m-am ridicat împreună cu nevastă-mea ca adevărați funigei și ne-am învîrtit în jurul pîinii celei mari. „Vezi — îi spusei femeii — vom coace acum o pîine mare cît Păpușile Todorinei, de vom sătura cu ea tot tîrgul și încă va mai rămîne“. Nevastă-mea tace fiindcă nu

e vorbăreață de felul ei și doar îmi face un semn cu capul. Printre flăcări văd cum afară se îngrămădește lumea, ținînd strîns în mînă cupoanele Comisariatului. Așteaptă să se coacă piinea, să și-o ia și să plece, care prin munte, care în căraușie, ori la cariera de la Begovița.

Primul apare, bineînțeles, Miloiko cu cei trei catiri. „Bună dimineța, nene Anghela !” mă salută omul și își scoate cascheta. În alte dimineți nu și-o scotea, dar acum da și stă cu capul descoperit în fața mea. „Prea te-ai sculat cu noaptea-n cap astăzi”, îi spun eu. „Așa-i, nene Anghela, m-am grăbit din zori, fiindcă administrația silvică nu permite să tăiem în parchetul vechi, așa că trebuie să ne cățărăm sus, tocmai pe pășunile de munte. Și uite așa cît se duce omul și cît se-ntoarce, s-a și întunecat.” Mai încolo îi văd pe țigani în cete, sprijiniți în prăjinile lor lungi, stînd și încălzindu-se la foc. Croitorul, plin de fire de ată, șade cu metrul în mînă, dar n-are cum să treacă prin foc, să vină ca să-mi ia măsura. Vorbisem cu el ca să-mi facă niște pantaloni noi, pentru că cei vechi s-au ros de tot. Îl zăresc și pe Leko Alexov. El stă ceva mai deoparte, clipind neîncrezător din ochi ; îi e teamă să nu sară vreo scînteie de la foc și să-l orbească.

Pîrjolul e pe sfîrșite dar lumea vine întruna, pentru că tîrgul își începe ziua trecînd pe la brutăria mea, de unde fiecare om pleacă cu o piine subsuoară. Acoperișul n-a rezistat ; alunecă pe o parte și cade cu troznet în fața prăvăliei. Lumea se dă puțin mai încolo, dar nu se împrăștie.

Îi spun nevaste-mi : „Toate le înțeleg, numai cine ne-a trădat nu pot să pricep !” Femeia nu spune nimic, doar ridică din umeri.

Dacă a căzut acoperișul am rămas sub cerul liber. Sus luceau stelele. Se vedea chiar și masivul întunecat al muntelui. Vîntul ne-a luat tocmai ca pe niște funigei, ne-a învîrtit și ne-a lăsat ușor deasupra băncii din fața brutăriei. Îmi amintesc că atunci i-am spus lui Miloiko : „Dă de

știre oamenilor noștri din munte, că de acum încolo nu le mai pot trimite făină, pentru că din toată cantitatea am plămădit cu nevastă-mea o pîine și am copt-o ca să se sature din ea tot tirgul, ba să mai rămînă și pentru cei de pe munte și pentru oamenii de la țară, atunci cînd vor veni în zi de iarmaroc cu căruțele. Orice pîine este sfîntă. Miloiko, dar aceasta pe care am copt-o acum este cea mai sfîntă !“

Omul sta cu capul descoperit și face semn spre cei trei catîri — și ei cu țestele goale — ne privesc și fac semn din cap.

În depărtare se aud bătăile orologiului comunal. „De cîte ori a bătut ceasul ?“ o întreb pe nevastă-mea. „Ce știu eu ? îmi răspunde ea, căzusem pe gînduri și am uitat să număr“. „Și mie mi s-a întîmplat la fel, i-am spus, nici eu n-am numărat de cîte ori a bătut !“

De atunci am încetat amîndoi să mai numărăm de cîte ori a bătut orologiul.

PIETRE

Ce-i piatra?... Scoasă din cariere se fac din ea pavaje pentru pietruitul drumurilor, în ieşirile la suprafaţă lumea desprinde plăci subţiri şi îşi acoperă cu ele căsuţele — dacă te uiţi la o casă acoperită cu plăci de piatră, vezi că abia se mai ţine pe picioare, din pricina acoperişului care apasă tare. În ultimii ani s-a inventat olana de Marsilia, ţigla.

Ici, colo, s-au construit cuptoare pentru ţigle, erau însă prea scumpe, aşa că nu toţi oamenii îşi puteau acoperi casa cu ele. În Berkoviţa, regiunea mea, se găseşte piatră cîtă vrei. Temeliile şi zidurile caselor se fac din ea şi, începînd de la cariere, drumurile sînt pavate fie cu piatră cubică, ori din cea simplă, sfărîmată; pe marginea lor se înalţă de asemenea cîte o piatră, care arată călătorului la ce kilometru a ajuns. Dacă un om se va uita la tarlale, cum s-au îngrămădit una lîngă alta, înşirindu-şi cozile pe dealuri, va vedea că şi acolo se ridică pietre ce arată pînă unde ţine lotul fiecăruia. În cătune, în diferite locuri, sînt aşezate pietre axiale cu ajutorul cărora cantonierii fixează linia pentru construirea de noi case şi tot aşa a caldarîmurilor. Semnele triangulare, denumite de popor *banderă*, înălţate pe culmi, ascund la

baza lor pietre indicatoare. Multă piatră de pe vremea romanilor e împrăștiată și prin temple, dar la fel de multă doarme în pământul nostru. Un săpător va scoate la iveală o asemenea lespede romană cu inscripții. Altundeva, fierul vreunui plug va agăța o statuie de piatră a unui roman.

Riurile noastre, dacă te uiți bine la ele, sînt de asemenea pline cu pietre. Primăvara șuvoaiele desprind bolovanii din drumul lor, îi tîrăsc cu tumult prin adîncurile pietroase, iar cînd apa se scurge, în albiile rămîne grămada de steiuri. Veni-vor puhoai noi și vor mătura grohotișurile, ducîndu-le în jos spre Dunăre. Ele merg greoi, se izbesc unul de altul și se opresc să-și petreacă amiaza într-un loc inundat. Ținutul meu este plin cu asemenea locuri umbrite și pietroase. Dacă cineva va coborî la șes, nu va întîlni nicăieri pietre în riuri; acolo se așterne numai nisip. Morile de apă ale riurilor au măcinat treptat piatra și măcinîșul mărunt zace așternut pe maluri. Dacă vreun cal străbate acest pămînt moale de la șes, se va înfunda în el. Dacă se va abate prin ținutul meu, potcoavele lui vor scînteia la atingerea cu piatra. Toată regiunea e pietroasă. La șes e ușor să trasezi niște drumuri: pornești drept și ai lăsat două pîrtii în urma ta. La noi, dacă ai vrea să tai o cărare pentru capre, trebuie să te lupți cu piatră și dacă o gîrlă nebună îți taie drumul (iar riurile noastre sînt toate nebune și înspumate; fierb ca gîndul) tot piatră trebuie să așterni între cele două maluri ca să poți trece.

Ținut pietros! Sau cum spune Leko Alexov, ceea ce se povestește despre Adam și Eva, s-a petrecut acolo jos, în vale, unde e noroi cît vrei.

Pe Adam al nostru, Dumnezeu l-a făcut din piatră și din coasta lui a zămislit-o pe Eva. De aceea gîndesc că el a fost primul sculptor. Nu sînt sigur dacă pe acele vremuri s-ar fi cățarat pe cărările noastre pentru capre de sub Kom și Păpușile Todorinei în căutarea unei pietre

frumoase pentru Adam și Eva, nici dacă este într-adevăr cel dintii sculptor, dar știu bine că Leko Alexov e primul dăltuitor din târgul nostru. Cutreieră întruna carierele de marmoră de la Begovița, de unde alege piatră, fie pentru monumentele funerare, fie pentru albiile de cișmele.

Toată piatra aflată în cimitir a trecut pe sub dalta lui. Oamenii au devenit de mult țărână, dar pietrele sale stau tăcute și nemișcate, ca niște mărturii de neuitat.

După Leko Alexov, piatra constituie istoria omului și a popoarelor. Egipteanul a creat piramida de piatră împotriva nisipului, sculptorul a născocit monumentul funerar, iar oamenii din regiunea Berkovița au ridicat Movila înfrățirii. Oricine trece pe acolo aruncă o piatră și zice : „Blestemat să fie Ţeko“. Și hanul Omurtag, deși era coeamite han, a lăsat în urma sa o coloană de piatră drept amintire.

Leko Alexov cunoaște sufletul pietrei, s-a apropiat de ea, la fel ca oamenii ce iubesc animalele, ori ca cei care pot prinde șerpi vii și-i țin la sîn. Când protosinghelul tîrgului a murit, femeia lui a vrut ca Leko Alexov să-i cio-plească deasupra pietrei funerare un înger. Pentru treaba asta el și văduva s-au dus la carierele din Berkovița ca să aleagă piatra.

Vădanei îi plăcea o bucată că are vinele mai întunecate, alta că era mai strălucitoare, dar sculptorul doar clătina din cap și trecea mai departe în căutarea altor pietre. „În asta nu găsești un înger, iar în astăaltă nu numai că nu există nici urmă de înger, dar nici măcar o albie nu poți scoate din ea !“

Și așa, din piatră-n piatră, a găsit în cele din urmă o bucată frumoasă, desprinsă din carieră. O întoarse, măsură ceva în mintea lui și zise că înlăuntrul acestei pietre se găsește îngerul. Cărară blocul în curtea sculptorului. L-a ciocănit pe ici, pe colo cu dalta și într-adevăr din el apăru îngerul. Leko Alexov se pricepea să dezbrace piatra și să dezvăluie ce are înăuntrul ei. După el în fiecare

piatră doarme ceva, ori o vietate, ori o fiară, o cruce sau un om. În carierele noastre dorm deobicei fiare și dobitoace, dar sînt și altfel de cariere unde se găsesc numai oameni, bărbați și femei. Sculptorii dau la o parte învelișul și scot dinăuntru oamenii, iar lumea se grămădește ca să vadă.

La noi, însă, pietrele au în ele fiare și animale și acest înger pentru protosinghel. El se poate vedea și astăzi în cimitir, nu e cine știe ce, fie vorba între noi, dar, la sărăcia noastră, e totuși un înger.

Atelierul de pietrărie al lui Leko Alexov se afla în curte, sub cerul liber. Ograda era înclinată spre stradă, așa că omul putea vedea tot ce se petrecea în uliță, ca-n palmă, deși nu se prea întîmpla nimic, niciodată. El privea cum dis-de-dimineață lumea se îndrepta spre brutăria lui Anghel Kolov să-și ia piinea, apoi pe aici treceau țigani culegători de castane, cu prăjinile lor lungi în spinare. Potcovarul ridica obloanele și începea să potcovească vitele, croitorul aprindea cărbunii în fierul de călcat, prevăzut cu un mic burlan pus deasupra ca să tragă mai bine, făurarul de căruțe făcea să răsune toată ziua nicovăla, iar cînd nu bătea fierul vopsea loitritele și le așeza în picioare la uscat în fața atelierului. Lîngă Leko Alexov era olăria lui Florea. Acesta învîrtea roata, usca vasele, le picta cu vopsele, sau își aprindea cuptorul ca să ardă fie o oală, fie o strachină, fie un urciur. Apoi dispărea cu zilele fiindcă trebuia să cutureiere satele din jur, ca să-și vîndă marfa.

După ce vindea piinea din brutărie, Anghel Kolov pornea pe stradă și se abătea ba la un meșesugar, ba la un altul ca să mai schimbe o vorbă, să mai fumeze o țigară și să se mai odihnească. Se oprea de asemenea și la gardul lui Leko Alexov. Se sprijinea cu coatele de uluci, vorbeau de una, de alta, sculptorul îl poftea să intre, dar brutarul dădea din cap; nu-i plăcea să se uite la crucile de piatră și apoi zburau multe așchii de sub daltă. Se putea trezi cu vreuna în ochi. „Ai dreptate — spunea Leko Alexov —

piatra nu e ca și cum ai frământa aluatul cu mâinile goale, ca să-l prefaci în pîini. În fața ei nu faci nimic cu mâinile goale ; îți trebuie un ciocan și o daltă de oțel. Dar, dacă pui dalta pe ea, să vezi cum devine mai moale ca aluatul și cum te ascultă !“ „Așa e, așa e !“ încuvînța Anghel și își vedea de drum.

Și nevastă-sa trecea de două ori pe stradă, ducîndu-se la Comisariat să ducă bonurile de pîine. „Să te ajute Dumnezeu, Leko !“ îi ura mica femeie. „Să dea Domnul numai bine, Vasilike !“ îi răspundea sculptorul, privind-o cu un ochi, iar cu celălalt fiind atent ca nu cumva dalta să-i schilodească piatra.

Miloiko se întorcea seara cu catirii aducînd trei încărcături de lemne, sau uneori ciuperci. Cîteodată găsea cîte o iască uriașă și se juca cu copii. Aceștia săreau într-un picior pe stradă, trăgeau catirii de coadă, iar Miloiko se întorcea brusc, și sufla „puf !“ în iască. Ea arunca un fel de fum în ochii copiilor, care o luau la fugă, dar după un timp se adunau din nou în spatele lui și iar trăgeau catirii de coadă. Miloiko făcea din nou „puf !“ în iasca lui.

Leko Alexov vedea toate acestea din atelierul lui de cioplitor. Viața din jur se desfășura sub privirea tuturor ca-n palmă. Dar viața pietrei o observa numai ochiul priceput al sculptorului, pentru că asta era meseria lui, iar el era singurul om din tîrg care cunoștea sufletul pietrei. Restul îl vedea toată lumea.

Cînd poliția a dat foc brutăriei și au ars înăuntru Vasilika și Anghel Kolov, tot tîrgul se îngrămădise în stradă ca să privească. Polițiștii stăteau cu carabinele în fața mulțimii, ca nu cumva cineva să se repeadă și să încerce să stingă focul. Lumea stătea grămadă în lumina flăcărilor, iar Leko Alexov se afla și el în mijlocul mulțimii și auzea cum se lovea de pietre vreun vas scăpat, adus pentru stingerea incendiului.

Aici o căldare zdrăngănea pe caldarim, mai încolo o alta de aramă tuna surd. Sculptorului îi făceau rău aceste zgomote seci ale căldărilor. I se făcu rău și mai tirziu cînd, așezat în genunchi și dăltuind piatra, vedea peste gard grămada neagră de cenușă de pe locul fostei brutării.

Țiganii treceau tot așa, în ceață, cu prăjinile pe umeri, dar cînd se apropiau de brutărie tăceau. Nici Milbiko nu mai descărca bucățile uriașe de iască de la munte și nici copiii nu mai dădeau fuga să tragă catirii de coadă.

Leko Alexov trăgea noaptea cu urechea la tumultul riului. Auzul său deslusea un scrișnet de piatră. El știa că marile turme de pietre călătoare se împing în jos spre cîmpie. Simțea un fel de frică în legătură cu această călătorie și-l cuprindea ciuda față de piatră, fiindcă totul în lume se teme de ceva, sau de timp, numai pietrei nu-i este frică de nimic. El nu cunoaște dictonul antic că totul se teme de timp, dar și timpul se teme de piramide, totuși gîndul lui se zbătea pe undeva, aproape de această cugetare. Dimineța ieșea înrăit în curte și începea să cioplească piatra cu înverșunare. Peste drum trăiseră niște oameni, coșurile brutăriei împrăstiaseră fum și toată strada mirosea în zori a piine coaptă.

Acum brutăria nu mai exista, oamenii de asemenea, vînturile au spulberat cenușa, ploile au spălat tăciunii și dedesubtul lor a rămas o grămadă de pietre afumate. Ce nebun a lăsat ca piatra să supraviețuiască omului?

„Piatra ne îngroapă, Miloiko! — se plîngea Leko Alexov, cînd omul trecea seara cu catirii lui. De o viață întregă mă lupt cu ea, dar, știu bine, că într-o zi mă va doborî!“ „Apăi, asta așa e!“ îl aprobă Miloiko, continuîndu-și drumul. „Cine a fost Strezov? — se gîndea sculptorul — o sperietoare, dar poftim, l-au pocnit în noaptea aceea lui Anghel Kolov și s-a sfîrșit cu sperietoarea. I-am cioplit un monument, dar el nu-i ceva viu, piatra este un lucru mort, reprezintă doar o imagine a omului“.

După 9 septembrie, destul de târziu, pare-mi-se aproape de sfârșitul celui de al doilea război mondial, voluntarii noștri începuseră să se întoarcă de pe front, iar în târg își făcură apariția destule uniforme militare, așa că, atunci, s-a vorbit și despre un monument pentru nenea Anghel brutarul.

Leko Alexov a cerut ca el însuși să aleagă piatra. S-a dus cu Miloiko la carierele din Begovița, n-a luat ceea ce îi scosese muncitorii de acolo, și a cerut să se provoace o nouă explozie. Artificierii au așezat pulberea, s-au adăpostit și unul, cu glasul mai puternic, a început să strige : „Bombaa, bombaa !“ ca nu cumva să apară cineva pe drum și să se lase cu victime. Explozia tună surd „buum !“ Se desprinsese multă piatră și după ce sculptorul o examină, alege în cele din urmă ceea ce-i trebuia, o încărcară și o descărcară împreună cu Miloiko. „I-am făgăduit lui Anghel să-i fac un monument cât Păpușile Todorinei și am să mă țin de cuvânt, pentru că el este eroul târgului nostru. Și nu numai al târgului ; numele lui este cunoscut la o sută de kilometri în jur“. Miloiko ridică latura căruței ca să răstoarne piatra și spuse : „E cineva care l-a mâncat pe nenea Anghel și pe cumătra Vasilika, dar nu s-a aflat încă cine“. „Și-a băgat nasul în treaba asta“, zise Leko Alexov și propti pîrghia de fier sub bolovan ca să-l răstoarne.

Piatra s-a prăvălit din căruță cu un tunet surd. Bufni pe pământul care sub greutatea ei se cutremură ușor. „Ai ales un bloc foarte mare — zise Miloiko — nu știu dacă-o să-i poți veni de hac !“ „Aș — începu să rîdă Leko Alexov — nu s-a născut încă o piatră, cu care eu să nu mă pot lupta. Cît timp am mîinile zdravene și pot ține dalta și ciocanul, nu mă tem eu de ea“.

Miloiko fixă la loc latura căruței, biciui catirii și căruța începu să salte pe caldarîmul străzii. Leko Alexov fluieră, înconjură blocul de piatră, îl măsură cu metrul, îl întoarce de două ori, sau de trei ori cu pîrghia, pînă ce-l așează în picioare și începu să-l cioplească. O așchie

zbură în aer și sculptorul miși ochii. Dălțuia și privea în stradă. Acolo apăru Vasilika, ducînd bonurile la Comisariat. „Să-ți ajute Dumnezeu, Leko!“ îi ură micuța femeie. „Să dea Domnul numai bine, Vasilike!“ răspundea sculptorul în gînd și era atent ca nu cumva dalta să schilodească piatra. Femeia dispăru înainte de a ajunge la cîștătură, ulița rămase pustie, ca și cum ar fi așteptat pe cineva să pășească pe caldarîmul ei de piatră. Leko Alexov lăsă ciocanul și dalta pe piatră, se uită peste gard, așteptînd parcă și el să apară ceva pe uliță. Toți meșterii încetară lucrul și, stînd în fața atelierelor, priveau cu capul întors într-o parte.

Pe stradă apăsură jandarmii în frunte cu Strezov. Merg fără să se uite în lături, drept pînă la brutăria lui Anghel Kolov. Îndată ce șeful ciocăni în ușa prăvăliei, se auzi un pocnet de pistol și Strezov căzu cu fața în jos. Ceilalți sergenți ridicară imediat scări, una lingă alta, și ferecară toate ferestrele brutăriei. După asta, vărsară cu toții cîte o găleată cu gaz în cuptorul aprins și brutăria luă foc; cît ai clipi din ochi, se transformă toată în cărbuni încinși... Leko Alexov clipi din ochi și cînd se uită din nou la brutărie, văzu acolo numai o grămadă de pietre așumate. Pe ele ședea nenea Anghel. Se ridică în picioare așa cum era, cu șorțul pe el, și porni pe uliță. „Intră, intră, Anghel!“ îl invită sculptorul, însă brutarul nu păși în curte, ci rămase sprijinit cu coatele de gard. „Nu-mi place să văd crucile de piatră, Leko — zicea el — dealtfel de sub dalta ta zboară multe așchii și s-ar putea ca vreuna să-mi sară în ochi“. „E adevărat — încuvința Leko, lucrînd mai departe cu dalta — piatra nu e ca aluatul pe care-l frămînți tu. Nu te poți așeza în fața ei cu mîinile goale. Ai nevoie de un ciocan și o daltă de oșel. Cînd apeși piatra cu dalta, să vezi cum se face mai moale ca aluatul și te ascultă“. „Așa e, așa e!“ afirma Anghel Kolov și mergea mai departe pe drumul său, dar

n-ajunge pînă la capătul străzii că piere și el ca Vasilika la mijlocul uliței. Leko Alexov stă în genunchi între așchiile de piatră, respiră și începe din nou să lucreze cu dalta. Către prînz piatra începe să se încălzească, la amiază frige ca un tăciune aprins de n-o poți atinge cu degetul, iar spre seară devină răcoroasă.

Zi de zi monumentul căpăta formă. Grămada de așchii din jurul lui creștea și în fiecare seară Miloiko își oprea catirii lingă gard și intra în curte să vadă cît a lucrat sculptorul. Leko Alexov se mai îndrepta de șale, se întindea, fiindcă era amortit; stătuse toată ziua aplecat asupra pietrei — fluiera și examina marmora. „Iată cel mai frumos monument al meu — se lăuda el în fața lui Miloiko — piatra este ascultătoare, cedează ușor dălții, de parcă aș sculpta în lemn de tei. Tîrgul nostru n-a mai văzut un asemenea monument“.

Miloiko îl cercetează de asemenea, înconjoară piatra, socotește în gînd cam cît va ieși de înalt cînd va fi pus în picioare, întreabă în ce parte va fi săpat numele, unde va fi pusă exact steaua și inscripția: *Acela care cade-n luptă pentru libertate, nu moare!*... Leko Alexov scoate de după ureche un creion și îi explică mai mult sau mai puțin, unde va fi una, unde cealaltă.

Sculptorul iese să se mai plimbe pe uliță, iar cînd se întoarce în amurg, vede cum piatra lucește în mijlocul curții, tăcută și rece. Sfărîmăturile scîrție sub picioarele sale, dar nu le aude; gîndul lui zboară undeva, în altă parte și privirea i s-a desprins de curte, pătrunzînd în întuneric asupra tîrgului, dar seara se întărește din ce în ce, întunericul se face tot mai dens și se așterne peste tîrg. Atunci îi trecu prin gînd că te poți lupta cu piatra, dar cu obscuritatea, nu. „Am să-i spun mîine și lui Miloko toate astea!“ dădu sculptorul din cap și porni prin întuneric spre casă.

Piatra rămase să zacă în curte — o pată palidă, care soarbe frigul din negurile muntelui.

A doua zi, înainte ca Miloiko să apară pe stradă cu catirii săi, Leko Alexov văzu că brutarul și nevestă-sa se îndreaptă spre ograda sa. Bărbatul mergea înainte, cu lungă lui lopată pentru pîine pe umăr, iar femeia cîțiva pași în urma lui, cu mîinile vîrite în șorț. Brutarul se opri lingă gard, ridică în sus lopata, ținînd-o cu amîndouă mîinile și sprijinindu-se totodată în ea; partea ei lată se contura pe cerul albastru, de parcă omul ar fi vrut în orice clipă să grebleze azurul și să plutească spre undeva cu lopata lui. El însă nici nu greblă, nici nu pluti nicăieri, ci stătea lingă gard. Lingă el era nevestă-sa, amîndoi tăcuți și priveau încordați piatra dăltuită de la picioarele lui Leko Alexov. Sculptorul își ascutea unealta. Trebuia să însemne numele pe monument, iar brutarul și femeia priveau de după gard cum vor fi săpate pentru veșnicie numele lor de către Leko Alexov și cum în vecii vecilor, tot tîrgul va citi aceste nume, ba și lumea de prin satele dimprejur cînd vor veni cu căruțele în zi de tîrg.

Miloiko apăru și el. Își opri catirii lingă gard, dar nu rămase în stradă, ci intră în curte. Voia să vadă de aproape cum vor fi săpate numele pe piatră. „Scîrț, scîrț!“ făcea dalta pe toci-lă. Leko Alexov o încercă cu degetul gros. „S-a făcut ca briciul!“ îi zise lui Miloiko și se așeză în genunchi în fața monumentului. Aruncă o privire pe stradă; brutarul și femeia lui stăteau tot în același loc, iar lopata se contura cu partea sa lată spre cer, de două ori mai înaltă decît casele.

Convingîndu-se că toți sînt prezenți, Leko Alexov își scuipă în palme, apucă ciocanul, clipi dintr-un ochi și izbi în daltă. În aceeași clipă se auzi un troznet și piatra se despică, de parcă fulgerul ar fi izbit-o drept în inimă. „Au!“ strigă sculptorul și scăpă ciocanul. Miloiko tresări, se uită la piatra înjumătățită, apoi la fața albă a celui rămas în genunchi lingă sfărîmături; fața i se făcuse mai palidă ca piatra. Și ochii omului deveniră într-un

fel împietriți, doar buzele lipsite de sînge se mișcau. Miloiko nu înțelese dacă omul voia să spună ceva, sau rostea fără voce vreo rugăciune.

Miloiko începu să dea înapoi printre grămăjoarele de așchii de piatră și rosti vorbele: „Nu e cu puțință ca mîna trădătorului să nu tresalte cînd atinge numele eroului ! Ai auzit Leko Alexov ?“

Nu știu dacă el auzi, dar știu că atunci cînd privi spre gard nu mai erau acolo nici brutarul, nici mica lui femeie. Pe stradă tunau șinele de fier, probabil de la căruța lui Miloiko, dar acesta nu se vedea.

Sculptorul zărea în fața sa numai piatra înjumătățită și pe stradă doar o lopată singuratică, o lopată de brutărie de două ori mai înaltă decît casele. Ea mergea în picioare, cu partea lată în sus, ca și cum ar fi greblat cerul.

Urca la deal pe uliță, spre cariere și un glas gutural striga : „Bombaa, bombaa !“ Se auzi de acolo o explozie puternică, dar lopata de brutărie nu tresări, ci continua să se îndepărteze pe drumul său. Cu cît ajungea mai departe, cu atît se mărea mai mult. Leko Alexov rămăsese în genunchi în fața pietrei distruse. Începu să geamă, iar lopata singuratică se îndepărta și părea că se mărește.

MILOIKO

„Vezi tu, Miloiko — îmi spuse Leko Alexov — dalta s-a făcut ca briciul“. Și îndată ce lovi cu ea, piatra se sparse în două, ca și cum ar fi fost detunată cu pulbere. Am observat atunci cum sculptorul s-a făcut palid, ochii se îngălbeniră la fel și am înțeles cine i-a trădat poliției pe nenea Anghel și pe tușa Vasilika. I-am spus chiar atunci, pe loc, că mâna trădătorului nu poate să nu tresalte... Trădătorul își poate stăpini mâna, și pe sine însuși se poate ține în frâu, dar într-o zi tot va tresări și, printr-o singură mișcare, își va dezvălui taina.

Am dat bici catirilor și căruța mea goală a început să duduie pe stradă, eu însă nu-i aud huruitul, ci-mi sună în urechi doar pocnetul pietrei când se despică-n două. Catirii se opriră în fața porții mele. Încremeniți mișcă din urechi, dau din cozi, iar eu nu mă simt în stare să cobor, ca să deschid poarta și să bag căruța în curte. Așezat pe capră, mă gîndesc : „Nu-i cu puțință ca trădătorul să ridice un monument eroului ; toate puterile naturii i se vor pune stavilă, chiar monumentul îi va sta în drum și... nu vor lăsa să se întîmple una ca asta. Nenea Anghel și tușa Vasilika sînt o pildă sfîntă pentru noi, iar monumentul lor nu poate fi făcut decît de mîini

curate. Chiar și piatra, deși e rece și fără simțire, nu îngăduie ca o mînă murdară să se atingă de ea“.

Încă mă gîndesc dacă să mă duc acum unde trebuie și să declar totul, ori să las treaba asta pentru mine dimineată. După ce i-au ars în brutărie pe nenea Anghel și pe tușa Vasilika, eu m-am străduit să aflu cine e trădătorul. Mă vîram prin toate părțile, trăgeam cu urechea peste tot, chiar și la poliție am fost de cîteva ori și am cercetat, doar, doar voi descoperi vreun fir. Pentru mine e lesne să umblu pretutindeni, de vreme ce port catirii încărcăți cu lemne. La poliție las cîte trei sarcini de lemne. Am fost și la cele două hanuri; acolo duc tot cîte trei sarcini de lemne, la cazărmi la fel; în fața cazinoului ofițeresc îmi opresc catirii și vînd lemne ofițerilor. Așa că unde nu mă strecor cu animalele mele; trag cu urechea aici, întreb dincolo, fără a da însă de fir.

După 9 septembrie, ai noștri examină toate arhivele, găsiră în ele tot felul de provocatori și informatori, dar nimic despre nenea Anghel și tușa Vasilika. Știu că în lumea asta o taină nu poate rămîne veșnică și că, într-o zi, trădarea va ieși la lumină...

Acum, piatra a crăpat dezvăluindu-l pe trădător.

Am coborît din căruță și am băgat catirii în curte. I-am deshămat și în timp ce căram hamurile sub șopron, m-am hotărît ca dis-de-dimineată să mă duc și să povestesc toată treaba fie la miliție, fie la partid, pentru că și partidul și miliția își bat capul, dar n-au reușit să descopere nimic. La fel și cu întîmplarea cu Florea. Nea Florea ducea cu căruța prin sate oale, străchini, urcioare și altele. Era în legătură cu Mișcarea, dar, după o trădare, l-au ucis la pod. Omul a murit lăsîndu-și copiii mici și o nevestă nevolnică și bolnavă ce nu-i putea hrăni. Atunci i-am cumpărat căruța, iar pe băiatul cel mare l-am luat cu mine să mă ajute la căratul lemnului din munte.

Căruța lui nea Florea era pictată toată cu cetași și cu bașibuzuci, dar ploaia a bătut-o și soarele a uscat-o,

aşa că vopseaua a început să se jupoaie, iar astăzi cu greu ar putea cineva să-şi dea seama care e başibuzucul, care e cetaşul sau vaporul. Dacă într-o zi voi aduna ceva bani, voi duce căruţa la meşter ca să-i vopsească din nou laturile şi să picteze pe ele cetaşi şi başibuzuci, iar pe nea Floarea la mijloc cu un urcior pestriţ de Begoviţa, şi pe nenea Anghel, brutarul, şi pe tuşa Vasilika să-i picteze, de asemenea, cum întâmpină cu piine ceata şi pe Voievod. Bine ar fi ca într-o zi să-mi dea mîna să pot îndeplini treaba asta.

Noaptea am stat treaz pînă tîrziu în pat, gîndindu-mă cum de n-am ghicit pînă acum că Leko Alexov e trădătorul... Locuiam doar peste trei case, pe aceeaşi stradă şi nu m-am gîndit niciodată că el a fost acela. Din curtea sa se vedea toată strada, nu se putea fofila nici măcar un şoarece. El şade în ogradă, bate cu dalta în piatră şi cu un ochi ţine strada sub observaţie, uliţele, curţile, casele, atelierelor, vede totul, cine trece, unde intră, de unde iese, ce duce cu sine, totul i se înfăţişează ca în palmă. Ca să vezi — să fim peste trei case şi să nu-mi treacă prin minte pînă acum că Leko Alexov, în timp ce dăltuia piatra în curte, clipind din ochi, încerca să vadă cit mai bine cine încotro umblă, ca să declare apoi totul la poliţie. „Iată — mă gîndeam eu şi mă cuprinsese necazul — mîine cînd vei privi printre gratiile de la miliţie şi cînd te vei afunda în pămînt, nu se va găsi nimeni care să-ţi cioplească o cruce şi mormîntul tău va rămîne necunoscut!“

Cam aşa îmi umblau gîndurile cînd am adormit, dar abia închisei ochii, că îmi bate cineva tare în fereastră. „Cine e?“ am întrebat şi m-am sculat în capul oaselor. „Eu sînt, eu!“ răspunse cel de afară. Dar nu l-am putut cunoaşte nici după glas, nici după înfăţişare, pentru că afară era întuneric şi eu eram încă somnoros. M-am ridicat din pat, am aprins lampa şi m-am dus să deschid fereastra. Atunci am zărit în lumină chipul lui Leko Ale-

xov, tot așa de palid ca aseară cînd îi pleznise piatra sub daltă, numai că acum nu avea ochii la fel de albi ; i se înroșiseră. Purta pe cap o pălărie de paie și ducea pe umeri o pîrghie de fier.

Am rămas surprins văzîndu-l. Mă uit la el și tac, iar el mă privește și, la fel, tace. După un timp îmi zise : „Miloiko, n-ai dreptate în legătură cu ce ai spus aseară. Eu nu sînt trădător și nici mîna nu mi-a tresărit, ci piatra a avut înăuntrul ei o vînă putredă, iar atunci cînd am dat cu daltă, am nimerit tocmai în ea. De aceea s-a înjumătățit piatra ca despicată de trăznet. Dar nu știu dacă să-ți spun, ori nu, că mi-am pierdut și mintea și graiul, fiindcă atunci cînd am ajuns la numele lor, i-am văzut pe amîndoi venind lîngă gard și oprindu-se acolo să se uite cum sculpez. Anghel ținea o lopată lungă pentru scos pînea din cuptor și se uita țintă la mîinile mele cum voi săpa numele lor, acolo, pe piatră. Imaginea asta o am și acum în fața ochilor“.

Mă trecu o sudoare rece și n-am putut scoate nici un cuvînt. Leko Alexov stătea în cadrul ferestrei și lampa îl lumina pînă la jumătatea pieptului. „Așa că am venit, Miloiko, să te rog să mergem împreună chiar acum la carierele din Begovița, să alegem o piatră și s-o aducem, fiindcă trebuie să m-apuc din noul de lucru, voi ciopli cu daltă zi și noapte ; monumentul trebuie să-l fac oricum !“

„Da, bineînțeles ! răspunsei eu atunci și am început să-mi caut hainele ca să mă îmbrac. Vrei, deci, să por-nim îndată“ ?

„Îndată, îndată — zise Leko Alexov — că tot n-am dormit toată noaptea gîndindu-mă la cuvintele tale grele. Nu-mi pot găsi somnul pînă nu voi isprăvi monumentul“.

„Se înțelege“, îl aprobai eu, tot învîrtindu-mă prin casă. Îmbrac cămașa pe dos, o dezbrac, o îmbrac din nou — tot pe dos. Îmi venea să cad în genunchi în mij-

locul camerei și să-i cer iertare omului pentru jignirea adusă. Nu-mi prea venea la socoteală, fiindcă eu, în gîndul meu, l-am și trimis în spatele gratiilor, pe cînd el, iată-l afară, cu ochii înroșiți de nesomn. Vrea să mergem la carieră pe întuneric și să aducem piatră pentru monumentul lui nenea Anghel și al tușii Vasilika. „Desigur“, zisei tare, pentru că nu-mi veneau în minte alte cuvinte și zburai din casă să înham catirii.

Animalele mă priviră surprinse. „A înnebunit — or fi gîndit ele. Unde ne înhamă pe vremea asta?“ Pășesc în silă, pufnind și pîndind clipa ca să-l muște pe Leko Alexov de mîneacă. Înțeleg și ele, se pare, că sculptorul este vinovat de faptul că-i înham atît de devreme și vor să-l muște. „Dă-te mai la o parte — îi spun eu — catirii sînt încă somnoroși și s-ar putea să te apuce de mînă“. „Știu, știu — se feri Leko Alexov și trecu în spatele căruței, punînd pîrghia de fier în ea. Catîrul cînd vrea poate mușca mai rău ca un cîine“.

El se urcă și se așază pe vine în căruță, ținîndu-se cu amîndouă mîinile de laturi, iar eu am scos catirii în stradă, am închis poarta, m-am urcat sus, lingă el, și am dat din bici. Nu se vedea zburînd nici o pasăre, nici măcar o fereastră nu lumina de nicăieri. Era încă noapte. De la o vreme tot pe timpul ăsta ies din casă; cînd nu se vede zburînd nici o pasăre și nici măcar o fereastră nu luminează în noapte. Numai la marginea străzii văd jucînd flăcările deasupra brutăriei lui nenea Anghel. „Bună dimineața nene Anghele!“ „Bună dimineața, Mi-lioko, dar devreme ai mai pornit-o!“ „Am luat-o dis-de-dimineață pentru că nu ne mai lasă silvicultorii să adunăm lemne din vechiul parchet, și trebuie să ne cătărăm ca niște capre tocmai sus lingă pășunile de munte. Pînă cînd se duce și se-ntoarce omul, s-a și lăsat seara!“

Înăuntru, în brutărie, e cald și e o plăcere să stai lingă foc, dar mă așteaptă cale lungă. Iau cînd piine.

cînd făină și dispar în întuneric. Pînă la răsăritul soarelui adun toată roua de pe munte.

Gîndind parcă același lucru, Leko Alexov îmi spuse : „Cu ani în urmă, chiar pe la ora asta, Anghel aprindea cuptorul. De la mine din casă, după cum este ea așezată, se vede totul. Cu ani în urmă, pe strada noastră oamenii se sculau dis-de-dimineață, dar acum, dacă brutarul nu mai este, ei se scoală mai tîrziu ; numai are cine să aprindă focurile și să ne trezească“.

La răscrucea care se făcea către cariere, catîrii se opriră, nevoind să meargă spre Begovița. Stăteau cu capetele întoarse și se uitau la mine fără să miște ; dădeau numai din coadă.

„Pe catîrii ăștia ai mei i-a apucat ceva — îi spun sculptorului și încep să flutur biciul. Dii ! Dii !“.

Nu vor să meargă la cariere. „Aaa — face Leko Alexov — catirul, trebuie să știi, este foarte încăpățînat. Seamănă cu măgarul“.

Mai cu bătaia, mai cu vorba, dobitoacele se lăsară convinse și porniră chiar într-un trap ușor. Căruța goală sărea și hurducăia pe drumul pietros. Noi tăceam, fiindcă ar fi trebuit să strigăm unul în urechea altuia, ca să ne putem auzi. În fața noastră, în întuneric, începură să apară albe, carierele.

Am oprit și am vrut să întorc căruța, în timp ce sculptorul sări cu pirghia de fier în mînă și îmi zise : „Tu, Miloiko, întoarce căruța, iar eu, în timpul ăsta, am să cercetez piatra“. Și a intrat printre grămezile de bolovani ale carierei. Eu am întors catîrii, am slăbit hamurile și am pornit în căutarea lui. Un om se poate pierde printre blocurile enorme de piatră. „Leko ! — am strigat — Leko !“ După un timp răspunse : „Ferește-te !“ — îmi strigă și imediat după asta am auzit cum de sus începură să se prăvălească bolovanii. Se loveau unul de altul, împrăștiind scînteii, ca și cum toată cariera ar fi

luat foc. Nimic în afară de scînteii, numai că bolovanii se scurseră, lavină, spre noi.

Simții o clipă ca și cum mi-ar fi șoptit la ureche : „Păzește-te, Miloiko, vor să te omoare !“ În clipa următoare l-am văzut pe Leko Alexov alergînd printre pietre cu pîrghia de fier în mîini, drept spre mine. Se opri, abia trăgîndu-și sufletul, lac de sudoare. „Măi, ce era să facem !“ îmi zise și mă privi cu ochii ușor mișiți, ca și cum aș fi aruncat cu foc în ei. „S-a desprins un bolovan și i-a tîrît și pe ceilalți ; afurisită treabă. Mai, mai să nimeresc sub avalanșă !...“

Mă uit la el : omulețul tremura ușor și pe fața lui îmbrobôniseră picături mari de sudoare. Am pipăit piatra de lîngă mine — era și ea asudată ; o nădușeală rece o cuprinsese peste noapte. „Va trebui să fim atenți în întunericul ăsta. Vino încoace să dăm o raită“ — îmi zise sculptorul și mă sili să-l urmez.

Mă cațăr sau mă vîr printre blocurile de piatră, la pîndă, cu toată ființa mea, gata de luptă, de îndată ce Leko ar încerca să se repeadă cu pîrghia asupra mea. Acum știu sigur cine a săvîrșit trădarea. Eu sînt singurul martor care a văzut cum a plesnit monumentul. El a stat treaz noaptea și s-a hotărît să mă ducă la cariere ca să prăvălească vreo piatră peste mine, iar dacă nu va reuși cu asta, să mă doboare cu pîrghia de fier, iar apoi să provoace o avalanșă de pietre care să mă acopere...

Mergînd, am luat în mînă, fără să mă observe, o piatră mărișoară, ascuțită și tare ca oțelul. Am strîns-o în palmă pînă s-a încălzit și a început să asude ; așteptam încordat cu toate fibrele. Mă uitai în jos, spre drum ; catirii și căruța abia puteau fi zăriți din pricina întunericului. Îmi veni în gînd să m-apuc să strig, dar tirgul era departe. Cine m-ar fi auzit, acum cînd toată lumea doarme, și nu era nici măcar o fereastră luminată. „Piatra asta e mincinoasă — îmi zise Leko Alexov —

ocolește-o.“ „Aha!“ îi răspunsei și am ocolit-o, dar mă țineam mereu gata de luptă. „Piatra asta — îl auzii explicându-mi — e ca un animal sălbatic. Multă cruzime și multă forță stihhiică doarme în ea. Dacă ai ochi să te uiți, ai să vezi cum înăuntrul ei zace fie o fiară, fie un alt animal. Din masa asta dură poți sculpta un cal întreg, ridicat în două picioare, sau un berbec, numai că nu din blocul ăsta mare, ci din celălalt pietroi care zace lângă el“. „Da — încuviințai eu — dar pentru treaba asta e nevoie de un ochi de cunoscător. Eu mă pricep la lemn, care e pentru timplărie, care... cit despre piatră, recunosc, nu știu nimic. Am auzit numai că răul doarme sub ea și dacă o muți, răul iese la iveală“. „Cum să nu, răul, da! rîse ușor Leko Alexov... Sub o piatră se poate opri o broască, ori se poate ascunde un gușter, sau un gîndac“. „Și un șarpe“ — am adăugat eu. „Desigur, și un șarpe, numai că asta se întîmplă mai rar... Uite, piatra asta e bună pentru monument!“

El apăsă cu pîrghia, se opinti și pietroiul se rostogoli de cîteva ori, strivind și sfărîmînd sub el pe celelalte mai mici. „Pășește acum în urma mea, dar calcă atent, ca nu cumva să trezim avalanșa!“

Leko Alexov începu să împingă bolovanul cu pîrghia de fier, iar eu umblam în zigzag, împiedicîndu-mă în urma lui, fără să las din mîină piatră. „Dacă încearcă să mă atingă — mă gîndeam — am să-l tai cu piatra asta ascuțită ca briciul“. El, însă, își vedea de treaba lui, împingea pietroiul, sufla din greu pe pîvîrniș și, încetul cu încetul, îl tirî pînă la drum. Odată ajunși, aici, vrînd, nevrînd, am început și eu să-l ajut și am dat drumul ușor pietrei din mîină, la picioarele mele.

Cînd am scos latura căruței și am început să împingem pietroiul peste ea ca să-l urcăm sus, mi-a trecut din nou prin minte că celălalt l-ar putea rostogoli ca să mă strivească sub el, dar gîndul ăsta n-a ținut decît o clipă. Am încărcat căruța, am prins latura la loc, iar

Leko Alexov puse pîrghia deasupra bolovanului și abia atunci îmi spune: „Știi, Miloiko, ce m-am speriat cînd nenorocita aia de avalanșă s-a îndemnat a porni? Lesne îi poate cădea cineva victimă! Așa m-am gîndit atunci și m-am închinat de două ori“. „Adevărul e că și eu m-am cam speriat“ — recunoscui în fața sculptorului.

Mă uitam la el — un omuleț cu pălărioară de pai; dacă i-aș trage o palmă, l-aș arunca tocmai în șanțul de pe marginea drumului. Dar noaptea, în întuneric, frica te învăluie din ce în ce mai tare. Acum sintem în drum și pe lîngă noi negura începe să se împrăstie. La răsărit, cerul prinde a se lumina și cariera de piatră devine tot mai albă și mai strălucitoare. Teama parcă piere și ea, se decolorează, făcîndu-se mai luminoasă și încetul cu încetul se risipește. Îmi veni să rîd puțin, dar m-am abținut. N-am mai scos un cuvînt, am strîns hățurile catirilor și împreună cu Leko Alexov am pornit spre tîrg. Nu ne-am urcat în căruță, ci mergeam unul lîngă altul în urma ei. Animalele știu drumul singure, trag cu nădejde fără să fie nevoie să le îndemn.

Descărcăm pietroiul în curte, sculptorul dă ocol în jurul lui cu ochii injectați și tușește din cînd în cînd (omuleții aștia slabi tușesc dimineța, fie din cauza umezelii, fie din cauza frigului, cine știe), apoi își luă sculele și începu imediat lucrul. „Am să cioplesc și noaptea, Miloiko, piatra va fi gata așa cum am promis“. Eu stam nemișcat, mă uitam la sculptorul așezat în genunchi, mă apucă mila de el și-i spusei foarte încet: „Iartă-mă pentru cuvîntul acela! Iartă-mă!“ „Te-am iertat, Miloiko!“ îmi zise el, fără să se uite-n ochii mei și mai bine că nu m-a privit, fiindcă o lacrimă trădătoare îmi arse obrazul. Am șters-o repede, ca și cum m-ar fi mușcat, fir-ar să fie de viespe, și am scos catirii în stradă.

Trec zilnic de cîteva ori și mă uit la Leko Alexov cum cioplește în curte. Am fost și noaptea, și el tot dăltuia la lumina unei lămpi cu gaz atîrnate de ceva. Eu

nu mă opresc, merg pe stradă și ajung pînă la ruina carbonizată a brutăriei lui nenea Anghel. În fața ei, pe bancă, îi văd stînd liniștiți pe nenea Anghel și pe tușa Vasilika, cu privirea pierdută cine știe unde, sau îngîndurați. „Bună seara !“ le zic încet și-mi continui drumul. Ajung la capătul uliței, mă întorc și, de data asta, mă opresc la sculptor. „Bună seara !“ „Bună seara !“ îmi răspunse el și bate ritmic cu ciocanul. „Merge, merge ?“ „Cum să nu meargă ? Nu există piatră pe lumea asta care să-i stea împotrivă lui Leko Alexov !“ Și îndată ce rosti aceste vorbe, ceva făcu „țic-țic !“ și lumina se stinse.

În ogradă se instalează întunericul. Sculptorul se ridică încet, continuînd să strîngă ciocanul în mînă. „Sticla ! zise el liniștit. Mi-a zburat o așchie de sub daltă și iată că mi-a spart a doua sticlă de lampă. Am prevăzut însă și una ca asta“.

Intră în casă, aduse o sticlă nouă, aprinse lampa și toată curtea se luminează. Am plecat și pînă tîrziu în noaptea am auzit loviturile ciocanului. Locuiam doar la trei case unul de altul și, în liniștea nopții, se aude totul. Mă scol dimineața, încă nu s-a luminat, și văd că în curtea la Leko Alexov mai arde lampa, iar el stă aplecat asupra pietrei. „Cînd o fi dormind omul ăsta ? mă întreb eu. Oare se mai culcă vreodată ?“ „Merge treaba, merge ?“ îi strig eu. „Oo, vino mîine să vezi ! N-am mai lucrat demult o piatră frumoasă ca asta !“ „Am să vin, am să vin !“

A doua zi m-am dus tocmai cînd sculptorul își așcuțea dalta pe tocilă. „Scîrț, scîrț !“ făcea fierul pe piatră. O încercă cu degetul mare. „S-a făcut ca briciul — îmi zise. Acuși am să sap cu ea numele Vasilikii și al lui Anghel Kolov, ca să rămînă pe piatră în vecii vecilor. Se lăsă pe vine în fața monumentului și examinează strada, ca și cum ar fi așteptat pe cineva. M-am uitat și eu : pe stradă nu era nimeni. Omul clătină din cap, scuipă în palme, luă ciocanul și după ce măsură dir. ochi, lovi

dalta. Mă așteptam să aud, ca și de rîndul trecut, un troznet, să apară iar fulgerul acela invizibil care va lovi piatra drept în inimă și o va despică în două jumătăți.

Dar nu se întîmplă nimic...

Îmi amintesc că atunci cînd izbi cu ciocanul în daltă, aceasta intră fără zgomot în marmora albă și în clipa următoare piatra începu să se fărâmițeze și să curgă ca făina. Sculptorul rămase mut în genunchi. Privea cu ochii îngroziți grămăjoara albă ca făina din fața sa, dar nu tresări nici măcar o dată. Țin minte numai că într-un timp parcă ar fi vrut să spună ceva, însă buza de jos îi plesni în două și dintr-însa începu să-i curgă sînge și să-i picure pe barbă. Îmi amintesc, de asemenea, că am început să mă trag înapoi, m-am împiedicat de o grămăjoară de pietricele și am zbughit-o din curte, în timp ce sculptorul continua să stea în genunchi, iar sîngele îi picura încet pe bărbie. Dintr-o dată m-am pomenit față-n față cu nenea Anghel și cu tușa Vasilika; sedeau pe banca din fața ruinei și priveau în gol, adînciți în gînduri. Ca să nu-i trezesc, să nu-i stingheresc, le-am spus încetișor, foarte încet : „Bună seara !” și trecui pe lîngă ei în vîrful picioarelor.

Clopotul orologiului bătu de cîteva ori : nu-mi amintesc cît să fi fost ceasul și nici nimic altceva. Nu cred, că în asemenea clipe, omul poate număra bătăile orologiului de cîte ori acestea se fac auzite.

INSEMNAREA AUTORULUI

Miloiko își amintește foarte bine ; pînă aici totul s-a petrecut întocmai. Sîngele picură în primul rînd pe bărbia sculptorului, apoi s-a scurs mai jos, pe cămașă. Leko Alexov continua să stea în genunchi, uitîndu-se năuc la

alba ciudățenie din față-i. Cînd ridică ochii, văzu în dreptul gardului, pe stradă, că veneau spre el Anghel cu lopata mare de brutărie, de două ori mai înaltă decît casa, iar în urma sa, cu pași mărunți, micuța lui nevastă cu mîinile vîrîte sub șorț. Brutarul s-a oprit lîngă gard, sprijinindu-se în lopată și puțin în urma lui se opri și femeia. Priveau tăcuți spre Leko Alexov. Undeva începu să bată un clopot. (De fapt era orologiul auzit de Miloiko, însă omul n-a putut atunci să numere bătăile ceasului.) Îndată ce nu se mai auzi nici un zgomot și, după ce ultimul zvon se împrăstie pe uliță, brutarul și femeia lui se întoarseră și porniră spre carieră. Leko Alexov îi pierdu din ochi, dar vedea limpede lopata mare de brutărie, care creștea neîncetat și se clătina spre cer. Și ajunsese de trei, sau patru ori mai mare decît casele. Cineva îl apucă pe sculptor de umeri și-l ridică în picioare. El privi în jur, nu văzu pe nimeni, doar sîngele care-i picura pe cămașă. Porni în urma lopeții. Ieși în uliță, dar copiii cu patine de vară legate de picioare îi tăiară drumul. Strada pietroasă, nu era bună pentru rotile, așa că băieții se împiedicau deseori, mergeau însă mai departe. Erau aceeași copii care trăgeau catirii lui Miloiko de coadă, și acesta le făcea „puf!” cu iasca.

Leko Alexov simți că și lui începură să i se împletească picioarele, de parcă îi legaseră patine cu rotile, dar nu încetă să meargă înainte, așa împiedicat, cu ochii țintă spre uriașa lopată de brutărie. Apoi totul din jurul său dispăru, lumea deveni pustie și în această pustietate înaintau numai lopata cea imensă și Leko Alexov. La un moment dat, în acest deșert, omul zări cariera — strălucea departe, scînteind cu așchiile ei de cuarț. Imensa lopată de brutărie se sui pe un perete de stîncă și rămase acolo, înaltă, aproape cît cerul. Sculptorul, împiedicîndu-se în rotilele sale se apropie de carieră. El cunoștea sufletul pietrei și cînd își fixă privirea cu ochii săi înroșiți asupra

bolovanilor, desluși în ei fiare mari și animale ascunse. Iată, acolo un cal ridicat în două picioare, numai că întors cu spatele la noi. Dincolo moșăie un leu sub un acoperiș de piatră, iar un țap sălbatic stă în spatele fiarei, așteptând dalta sculptorului ca să-i dea jos învelișul și să-l scoată la lumină. Și alte animale și fiare stăteau împrăștiate în poziții pitorești, ca și cum nu ne-am fi aflat într-o carieră, ci într-un abator împietrit. Ce ciocan de pietrar va înlătura, vraja și va elibera vietățile din carieră? Leko Alexov nu se putea gândi la toate acestea, el înainta, împiedicându-se, spre abatorul împietrit. Un glas spart, al cine știe cui, începu să strige: „Bombaa, bombaa!” omul însă n-auzea, se-mpiedică și înaintă spre carieră. Glasul strigă cu mai mare deznădejde: „Bombaa, bombaa!” dar sculptorul era ca surd și mergea spre abator; încă puțin și va pipăi cu miinile sale fiarele și dobitoacele împietrite, înghețate pentru veșnicie. Când încercă să atingă cu mina un cap de taur din față, animalele din carieră se puseră în mișcare bubuind și năvăliră toate asupra lui. Leul mare de piatră se desprinsese, mișcându-și încet labele, calul în două picioare se întoarse în așa fel, încât Leko Alexov îi putu vedea nările lărgite, dar în clipa următoare, animalul îl prinse sub șoldul său. Urlete și mugete răsunară în carieră, animalele însuflețite aruncau scînteii, împingîndu-se unele pe altele, oasele de piatră se frământau și răspîndeau un miros de praf de pușcă. Sculptorul încercă să-și așere ochii cu miinile și să vadă dacă nu e pe undeva, pe aproape, uriașa lopată de brutărie. Ea grebla cerul albastru, îndepărtîndu-se. Mai departe nu a mai putut vedea nimic, fiindcă o piatră îi zdrobi mîinile din zbor, îi sfărîmă oasele și-l prinse sub întreaga sa greutate. Dintr-o dată carierele din Begovița tăcură, ecoul se tîri peste munte ca o fiară sălbatică și se ascunse prin înaltele pășuni ale piscului.

MARCIO

Se pare că înainte de plecare Dumnezeu și-a încărcat la repezeală căruța și mergînd în sus, pe dealuri, i-a căzut din ea cătunul nostru ; s-a rostogolit și a ajuns jos, în fundătură, pe lingă un rîu mai mult secat. Oamenii au abătut o parte din apă, au făcut un jgheab și au ridicat pe el o piuă și o moară. Au săpat cîteva fîntîni, apoi, neducînd lipsă de brațe de muncă, au înălțat într-una din marginile cătunului o bisericuță, iar făurarul i-a făcut o cruce din două brăzdare. Deși despărțit de lumea din afară prin culmi prăpăstioase se pare că sătucul a fost repede adulmecat și, încetul cu încetul, au început să apară agenți din garda financiară, percepatori, negustori de vite mari și mici, iar flăcări din satele vecine au prins a căuta vorbă fetelor noastre și așa mai departe. Unul cite unul s-au întins firele și cătunul s-a legat cu lumea din afară. Cu aceste fire au fost trași recruții noștri și tot prin ele s-au întors soldați bătrîni. Multă lume și multe capete au călcat pe potecile caprelor noastre. Și mulți s-au scurs pe aceste poteci, fără să se mai întoarcă înapoi în cătun.

La noi vorbele sînt aidoma celor din satele vecine. Uneori, însă, mai apare un cuvînt nou, cum a fost de pildă ciuma, și atunci întreg cătunul a tresărit înspăi-

mîntat. Apoi acesta a fost uitat, ca să apară altul nou în locul lui, ca — război. Pretutindeni, prin toate ulițele înguste, numai despre război se vorbea. Bărbații se pregăteau; cărările de capre i-au tras în sus, i-au trecut dincolo de culmi și cătunul a așteptat înfiorat apariția lor din nou.

Unchi-meu se pregătește și el. Înjugă bivoli, umple ulcelele cu catran, cercetează pentru a nu știu cîta oară fiecare parte a carului și la sfîrșit îi spuse bunicului: „Tată, am să-l iau și pe Marcio cu mine. Asta e un adevărat convoi. Îl apucă pe om noaptea pe undeva și ați-pește în căruță, dar cînd ai cîinile alătura, ești liniștit, fiindcă nici un hoț nu-ți va putea fura vitele de la jug. E război, iar la război vezi cum merg lucrurile!...” Bunicul știe ce e războiul. Bineînțeles, mobilizarea nu-l atinge pe cîinile Marcio, dar el a fost totdeauna cu bivoli și iarna și vara, ori cînd unchiul se ducea la moară, sau făcea căraușie. „Cu Marcio sînt liniștit — zice unchiul — e ca și cum ai avea un tovarăș cu tine”.

Și porni unchiul cu Marcio și cu bivoli. Noi stam cu toții la poartă privind cum ies și din curțile celelalte alți rezerviști, pînă se adună o întreagă caravană și pornește peste deal. Noi însă ne uităm numai la oamenii noștri și ne vine greu să ne despărțim. Noi, copiii îi iubim pe toți la fel — și pe unchiul, și pe bivoli și pe Marcio.

Unchiul ne face primăvara niște tilinci foarte frumoase, iarna ne meșterește sânni, iar vara ne arată viroagele unde să prindem pește. Bivoli noștri sînt blinzi, se lasă călăriți, nu știu dacă ați călărit vreodată pe bivoli, să vedeți cît e de frumos. Marcio e străjerul casei; rău cu necunoscuții și străinii, dar cu noi se joacă aidoma unui copil — se ia la întrecere, se luptă, numai că nu se pricepe la „capra”.

Cîinele e mare, lăptos, are blana neagră, lucitoare, numai în picioare poartă niște șosete albe. Ne uităm la el cum sare pe deal, dă fuga înainte ca să cerceteze dacă totul e în ordine în fața convoiului, apoi se-ntoarce și se

așază pe picioarele dinapoi, cu limba scoasă, cu privirea întoarsă către casa noastră. În felul acesta, ciinele își ia rămas bun. Caravana scîrîie pe drumul șerpuit, ajunge în vîrf, iar căruțele și oamenii pier din ochii noștri. Ultimul rămîne Marcio. Coada lui stufoasă flutură, dar și ea se pierde și, peste culme, se așterne pustietatea.

Ne întoarcem ; curtea ni se pare goală și urîță. Două urme limpezi de roți, de copite și de labe de cîine au străbătut-o. Dar, iată-le, găinele s-au pus deja pe scormonit în pulbere și le șterg pe rînd. Tragem cu urechea să auzim dacă nu cumva unchiul va tuși în spatele șopronului, ori Marcio va da o fugă pentru a ne împinge cu botul ; tragem cu urechea să auzim dacă nu cumva bivoli răsufală greu undeva, în jurul nostru, și dacă lanțurile lor nu zdrăngănesc în timp ce animalele rumegă. Tragem cu urechea, deși știm că nu vom auzi nimic. Bunicul ia securea și începe să despice lemne pe buștean. Porcul își viră rîtul său umed prin despărțitura cocinei și întreabă : „Ei ? Ei ?“

Zilele se înșiră agale și monotone, una după alta. Vara ne părăsește, pîclele se aștern de cu dimineța pe culmile dealurilor, ca și cum ar aștepta ca femeile să măture ulițele și curțile, iar ele să coboare în cătun. Femeile, însă, n-au timp să măture curțile. Sînt ocupate cu adunatul dovlecilor buburoși în grămăjoare, înaltă căpițele cu coceni de porumb și îndată ce au isprăvit cu aceștia, cețurile au și coborît în cătun. După ele au urmat ploile. Oamenii foiesc în umezeala toamnei. Bunicul tace, mătușa deși e o femeie vorbăreată, a amuțit și ea. În tăcerea asta se așterne zăpada. Satul se mai luminează, devine strălucitor. Primii porci au prins să guțe. Și al nostru zbiară în curte ; bunicul își șterse cuțitul de pantaloni, iar zăpada din jurul lui se făcu roșie, roșie... În alte ierni, Marcio se apuca să hăpăie zăpada roșie aburindă. Acum cînd cîinele lipsește, pata roșie rămîne toată săptămîna în curte, clară, pustie, ca o vatră aprinsă pe lingă care nu se mai așază nimeni să se în-

câlzească. Bunicul umflă bășica de porc și ne-o dă să o izbim cu piciorul. Pînă în prînz am și plesnit-o. Dacă ar fi fost unchiul, ne-ar fi cîrpit-o cu sîmîntă de fasole, dar bunicul nu se pricepe la astfel de treburi și ne-o ia înapoi ca să-și facă din ea o pungă pentru tutun.

Zilele trec în șir, vine primăvara, apoi vara. Prin cătun se dau de-a dura noi cuvinte, hoinăresc pe ulicioare, se opresc în fața porților. Marea Potîrniche, Poziția de la Doiran, A cincea divizie dunăreană de infanterie — tot cuvinte și denumiri necunoscute nouă. Unchiul ne scrie uneori. Literele sînt mari cît o palmă. Ei sînt bine, și bivoli la fel, și Marcio e sănătos, dar au petrecut o iarnă foarte aspră. Șina unei roți s-a rupt și au înlocuit-o cu una nouă; cu ghetele stau prost — armata arămasă descultă. Bunicul suspină: „De s-ar putea să-i trimitem niște opinci de porc, dar n-ai cum să faci treaba asta! Vara mai merge cu picioarele goale, dar ce vor face la iarnă!...” „Cum se poate o armată descultă?” îl întrebăm noi pe bunicul, fiindcă atunci cînd trec în manevră pe la noi, soldații trec prin rîu cu cizmele pe ei. „Dacă e descultă — zise bunicul — asta înseamnă că trec prin rîuri mai mari!”

Noi n-am văzut asemenea rîuri, dar cînd rămînem singuri, ne gîndim cam cît de mari pot fi aceste ape prin care trece armata. Oare bivoli pot pluti împreună cu căruța pe aceste rîuri? Pot! Bivolul știe să înoate chiar cu un om pe spinarea sa. Cu siguranță că unchiul se urcă pe unul din bivoli și așa trece rîul. Dar Marcio? Ooo, Marcio! El înoată repede ca o săgeată. Pînă să te întorci, a și ajuns pe celălalt mal al rîului. Tu n-ai înnotat nici măcar pînă la jumătatea apei, și Marcio își scutură blana lăptoasă pe mal. „Dacă l-ai lăsa, el ar trece înot și Dunărea!” ne gîndim noi și ce ne pasă că nici unul n-a văzut Dunărea.

Deși războiul e departe, cătunul trăiește cu el. Bunica face în fiecare anotimp vrăji — iarna o vrajă, vara alta. Schimbă furca cu cîlți de la poartă și-n locul ei face

o nouă vrajă cu fir roșu și cu o plăcintă de floarea-soarelui. Dacă vreun duh rău ar vrea să intre în casa noastră, trebuie să treacă pe lângă vrajă și îndată ce vede roata de floarea-soarelui, va spune : „Ia uite, ăștia au pus aici o roată de floarea-soarelui. Hai să număr câte găuri sînt în roata asta !“ Și duhul se va așeza să numere, dar se știe că cercurile roții nu sînt egale, se împletesc și cînd va ajunge aici se va încurca și va trebui să înceapă din nou numărătoarea. Tot întorcîndu-se așa, o dată, de două ori, cocoșii vor porni să vestească zorile și duhul își va lua zborul sus, pe deal. Dacă intră în casă s-ar putea ca unchiul să dea de rău... În felul acesta bunica îl păzește.

Cătunul stă izolat în fundătura sa. Anotimpurile trec unul după altul. Cînd se face întuneric și norii negri se ivesc sus, pe culme, noi strigăm că apare Războiul. Dar norii își scutură încărcătura lor de trăznete asupra cătunului și se duc mai departe. În urma lor soarele strălucește, însă pe front Războiul nu trece așa, mai departe, precum norii noștri, ci stă pe vine, încruntat asupra pozițiilor, vărsînd neîntrerupt încărcătura sa de trăznete peste armată, peste unchiul, peste bivoli noștri și peste Marcio. Deși Războiul tună zi și noapte, unchiul își conduce prin el bivoli de lanțuri, iar în urmă aleargă Marcio și pîndește înfiorat să nu apară vreun tilhar. Astfel ne închipuim noi Războiul. Cînd un om n-a luat parte la război și-l poate imagina oricum.

Bunicul îi liniștește pe cît se poate pe cei din casă, spunîndu-le că orice război are un sfîrșit. Dealtfel, întreg cătunul a prins deja să vorbească despre acest sfîrșit. Acestea sînt cuvinte noi și în ele scînteiază o mică speranță. Ea crește cu fiecare zi, pînă ce a ajuns vestea pînă la noi că soldații încet, încet, se vor întoarce pe la casele lor.

Începură să pice de prin dealuri câte unul, câte doi, ca niște mărgăritare decojite, care se rostogolesc și cădeau în fundul cătunului. Am auzit că și unchiul se va în-

toarce viu și sănătos, împreună cu oamenii săi. Cît timp lipsise și vorbeam despre el noi i-am numit „oameni” și pe bivoli și pe Marcio. Bunicul își îndesa luleaua cu tutun, se uita pe fereastră afară și ofta : „Ce-or fi făcînd oamenii noștri acum ?” Dacă ploua, mătușa își strîngea basmaua și întreba : „Oare oamenii noștri or fi acum undeva, la loc uscat, sau îi udă ploaia prin cineștie ce coclauri. Ce zici tată ?” „Dumnezeu știe — răspundea bunicul — în război loc uscat mai rar se găsește !”

Din curtea noastră au plecat patru și toți patru ne erau scumpi deopotrivă. În fiecare dimineată alergam afară și ne uitam spre culme — nu se zăresc oare, oamenii noștri ? Ne gîndeam că neapărat trebuie să apară dimineata, fiindcă tot atunci au plecat. Mătușa la fel, stătea cu ochii țintă la dealuri. Duce lemne prin curte, dar capul tot întors către culmi. Începe să mulgă capra, privește spre deal, iar laptele în loc să curgă în doniță, se împrăstie pe pămînt. Bunica reface vraja tot cu ochii pe înălțimi. Numai bunicul pare că nu se uită într-acolo, deși nu este adevărat. Are sprincenele foarte stufoase și nu poți să-ți dai seama încotro se uită. Noi însă sîntem siguri că și el privește în direcția aceea, chiar dacă ochii lui nu mai văd așa de departe. Cînd stă și își taie tutun pentru lulea, trage cu urechea — cu siguranță că așteaptă să audă scîrțîitul carului nostru, sau lătratul lui Marcio. Totdeauna, cînd se arăta pe culme cîinele ne saluta cu un lătrat vesel.

Toată casa privea spre deal și în fiecare dimineată trăgea cu urechea. Totuși unchiul s-a întors pe la amiază. La prînz, tocmai cînd ne pregăteam să ne așezăm în jurul măsuței scunde, auzim lătratul lui Marcio al nostru. Am sărit cu toții afară, în curte să ne uităm și vedem că de sus coboară unchiul cu cei doi bivoli negri, iar în jurul lor sare un cîine ca varul și latră de parcă

ar fi Marcio. Ne uităm unul la altul, privim din nou în sus, ciinele alb ca varul latră vesel, flutură din coada lui albă, se întoarce înapoi la unchiul, desigur să-i spună ceva, și îndată ce află ceea ce trebuia, se repede nebunește drept spre noi. Mătușa se grăbește să deschidă poarta, noi, fuga în drum, bunica lasă oala și dă buzna și ea afară, bunicul de emoție începe să-și îndese din nou luleaua, deși era plină și trăgea din ea. Noi, copiii, ne aruncăm șepcile în aer, strigăm „ura“ către unchiul, iar ciinele alb ca varul vine glonț spre noi, sare cu labele pe umerii noștri, ne linge pe față, se duce să-i lingă și pe bunicul și pe bunica, și pe tușa. „Doamne, Doamne — se crucea bunica — Marcio al nostru a albit în război!“

Am rămas ca trăzniți. Ciinele este și parcă nu e Marcio al nostru. Cît era de păros, ce blană neagră avea! Acum, acesta, se vîră printre picioarele noastre, schiaună, latră, nu-și mai poate găsi locul de bucurie, iar noi parcă am încerca să ne bucurăm, dar nu sîntem în stare, deoarece ciinele ăsta este chel de tot, fără nici un fir de păr. Pielea lui goală a albit ca și cum ar fi fost văruiată și se cojește mai rău decît solzii peștilor.

După ce își dădu seama că toți sîntem vii și sănătoși, Marcio se repezi prin curte să vadă dacă totul e la locul lui. Găinile se împrăstiară numaidecît, nevăzînd pînă acum un ciine fără păr, capra behăi isteric și se urcă pe căpița cu fîn, pisica fugi scuipînd și se urcă tocmai pe olanele șopronului. Toată curtea se ascunse și se înfioră, ca și cum un monstru necunoscut ar fi pătruns într-însa.

Nimeni nu-și putea explica în nici un fel, nu putea înțelege ce s-a întîmplat și așteptau să sosească unchiul ca să ne povestească toată treaba. Întîmplarea era că Marcio degerase. În locul acela numit al Potîrnichii, o înălțime de vreo două mii de metri, n-au avut unde se

adăposti. Tot convoiul rămăsese sub cerul liber. Carul cu pîine era și el la loc descoperit. Pe acolo mișunau fel de fel de oameni și fiecare putea să-și ia ceva din car. Marcio nu s-a dezlipit nici o clipă de avutul unchiului. Stătea în car pe picioarele dinapoi și păzea pîinea, fără să se atingă nici măcar de o fărămitură. Dar nici pe alții nu-i lăsa. Așa, încetul cu încetul, frigul i-a smuls blana de pe spinare, iar primăvara, pe unde-i mai rămăsese cîteva smocuri, pe sub burtă, i-au căzut și alea. Pielea i s-a albit și acum se mai jupoaie încă, dar nu-i mai crește la loc nici măcar un fir de păr.

Trebuie să recunosc că în prima zi Marcio mi s-a părut grozav de urît. Cînd voia să lingă mina cuiva, simțeam cu toții un fel de dezgust. Numai unchiul îl ținea între genunchi, îl bătea ușor pe frunte și îl scărpină pe sub bot, așa cum făcea și înainte. Marcio stătea cuminte, părea că se simte bine cu unchiul și flutura din coada lui jupuită. „Bine, bine — spunea acesta. Haide, ajunge cît te-ai jucat !“ și îl dădea la o parte. Apoi, ne spunea tuturor să ne purtăm frumos cu el, fiindcă acest cîine a fost cu dînsul tot timpul războiului. „Mă simțeam liniștit — ne povestea unchiul — ca și cum aș fi avut cu mine un tovarăș“.

Apoi, ne împărți bomboane, mătușii îi dete o basma colorată de pus în cap, bunicii o icoană de hîrtie, mare cît o cutie de țigări, iar bunicului un portofel, făcut dintr-un carîmb de cizmă. Bătrînul zise : „Asta nu se va rupe ; o să țină o sută de ani !“ și-l puse bine în buzunar. Îmi amintesc că niciodată n-a băgat bani în portofelul ăsta, făcut dintr-un carîmb, dar îl purta totdeauna la dînsul și am observat că se lăuda peste tot cu el și în fața altor bătrîni.

Urițenia lui Marcio dispăru treptat, cu timpul. A mincat mai bine, noi ne-am obișnuit cu goliciunea lui și

nimănui nu-i mai era scîrbă de el. Cînd vremea era ume-dă, ciinele se trăgea mai aproape de vatră, acolo unde ne uscam noi hainele la foc, sau ne încălzeam mormă-ind. Marcio se așeza pe picioarele dinapoi, între copii și se uita drept în gura celui care vorbea, iar dacă nu în-telegea ceva se strecura și mai aproape de vorbitor.

Mătușa frămînta piine și văzîndu-l cum se încălzea cu noi pe lingă vatră îi spunea : „Marcio, Marcio, de ce nu te duci în cușca ta ? iar îmi stai printre copii ! Ce are de făcut un om bătrîn printre ei, doar să răspîndească boli. Aide !...” Ciinele se întorcea s-o privească, se uita și la noi, tăceam cu toții și nimeni nu-i căta în ochi. Atunci Marcio începea să plîngă. Vă spun adevărul ade-vărat ; lacrimi începeau a se rostogoli pe fălcile lui fără păr, smiorcăia, se retrăgea vinovat și încet, încet, în vîrfurile labelor, ieșea afară.

Dar nu se ducea în cușca lui. Ședea în ploaie și aș-tepta întoarcerea unchiului. Acesta venea cu o traistă de pește și îndată ce-l vedea pe Marcio, își dădea seama că cineva nu s-a purtat frumos cu el. O întreba supă-rat pe mătușa : „Nu cumva i-ați făcut ceva ciinelui ?” „Cum să nu — răspundea mătușa și se căznea să surîdă — i-am zis numai : «Marcio, Marcio, ce faci tu aici pe lingă copii și nu te duci să te odihnești !» Nu i-am făcut nîmîc altceva”.

Mătușa e foarte șireată, dar nici unchiul nu e prost. „Aha !” făcu el și-l chemă pe Marcio să vină în pragul ușii. Ciinele venea, unchiul se așeza pe prag, noi pe vine în jurul lui și ne apucam să spintecăm peștele din traistă. Unchiul pune mîna pe un peștișor și i-l dă lui Marcio ; imediat bagă mîna în traistă și-i mai dă unul. În acest timp ne povestește cum s-a dus la pescuit, a intrat în apă pînă la brîu și a început să scormonească pe sub surpăturile malului. Deodată ceva îl înșfăcă de mîna și începu să-l tragă, dar unchiul s-a smucit cu putere, de

s-a rostogolit în apă. Cînd se uită, sub mal, văzu cum își răsucea mustățile un rac, uite așa de mare. Unchiul a început să rîdă și ne-a arătat cum își răsucea racul mustățile. Am început și noi să rîdem și împreună cu noi rîdea și Marcio. Da, da, rîdea, ochii îi străluceau și bătea cu coada în dușumea, iar unchiul întinde mîna și-l ciupește încetișor de falcă. Apoi ne ciupește și pe noi de obraz, fapt pentru care ne simțeam foarte mîndri.

OBSERVATORUL

— Nevastă, hai și aprinde coala sus, îi spuse Bogdan soției. Omul ăsta, dacă a venit în vizită, trebuie să vadă totul.

N-aveam de gînd să-i vizitez casa. Mă abătusem numai ca să stabilim împreună o vînătoare. Avea un copoi bun, iar prin tarlalele gospodăriei mișunau vulpile și iepurii.

— Iepurii sînt una la mînă, zise el. O să țintim în ei, dar mai întîi să-mi vezi casa.

Ceva mai tîrziu ne urcam amîndoi la cel de al doilea cat. În timp ce suiam treptele, gazda mă sfătuia să mă țin de balustradă.

— Neveste-mi, pînă să se obișnuiască, îi venea amețală. De unde pot ști dacă și cu dumneata nu se va întîmpla la fel: există oameni care nu s-au urcat pînă acum la înălțime și, cînd se uită în jos, li se face negru înaintea ochilor.

Ne-am oprit în balcon și mi-a explicat că din partea asta se vede totul pînă hăt la Colina cocoșului. Ba se vede chiar și colina, uite colo, între dealuri și ploi.

— Pe timpuri aveam un nuc, continuă să-mi bîzîie în ureche. Atunci cînd mă cățaram în el puteam să

văd Colina, pe cînd acum, în fiecare dimineată, privesc din balcon cum se rostogolește soarele deasupra ei. E tare sus aici, la etajul doi.

Odaia în care am intrat era încă rece, dar în colț duduia soba și ivărul pus la ușița ei zdrăngănea și sărea la curentul de aer. Gazda mă lămuri că hornurile au fost făcute de un meșter din Trîn și trag ca o fabrică. La vîrf le-a pus niște pălării de tinichea, să nu-și facă berzele cuib.

— În casa veche aveam berze și ne umpleau vatra cu fel de fel de murdării. Mereu îi spuneam nevaste-mi să fie atentă să nu-i pice în fasole vreo broască; ce numai nu ne aduceau berzele... Cînd o să ieșim afară, am să-ți arăt pălăriile de tinichea.

Se duse spre fereastră, se uită pe ea, apoi se întoarse în mijlocul odăii, arătînd cu degetul mare în spatele său.

Iar a hoinărit mașinistul după vinat. Îl văd zilnic de aici cum trece podul cu pușca lui cu două țevi. Abia își trage sufletul; într-o zi o să-i rămînă oasele pe cîmp, dar nu se lasă. Luna trecută a căzut în baltă din pricina unei giște; abia au izbutit să-l scoată. Imbrăcămintea i se făcuse ca o păstaie, pînă a dat fuga în sat.

— Parcă ai fi paznic de cîmp, îl certă nevastă-sa. Îi urmărești pe toți. Lasă lumea în pace!

— Aș, îi urmăresc! Încruntă gazda sprîncenele. Doar așa, mă uit la ei. De la etajul al doilea se vede totul; și trenul cînd trece prin cîmpie, și riul cînd vine mare, și oamenii cînd ies la lucru. Ce vină am eu dacă se vede totul. De aici poți să zărești orice, e de ajuns să ai ochi buni.

— Știi tu, mă întrebă Bogdan cînd ne-am așezat să gustăm strugurii păstrați în vin dulce, cît sînt de neobișnuite oile privite de aici, de sus? Te uiți în jos la ele, parcă plutesc. Uite așa, ca niște rațe. Nu li se văd picioarele, numai spinările și cozile. Și ele merg aidoma rațelor. Și vițeii tot așa se văd, și găinile. Numai spinările lor.

Femeia îl ruga să mă lase-n pace.

— Pentru ce ? se miră Bogdan... Să-i explic omului. Pe vremuri cînd locuiam în casa veche, îi vedeam cocoşului coada prin fereastră cînd se plimba prin curte. Aia nici nu era casă, ci un fel de ciupercă lipită de pămînt. Stai jos şi vezi în jur toţi oamenii şi animalele. Te afli pe acelaşi picior cu ele. Odată nevastă-mea se spăla în albie, iar eu tăiam foi de tutun pe lingă sobă. „Vezi, mă, îmi strigă dînsa, parcă e cineva la fereastră.“ „Vîntul, îi spusei, el este.“ Totuşi trag cu urechea şi aud că intra-devăr cineva s-a pitit la geam. Mă duc uşor, în vîrful picioarelor, să nu mă simtă, ridic marginea perdelei, cînd colo, în faţa mea un cap de viţel. Se uita la mine şi clipea la lumina lămpii. Aveam unul ce rupea mereu lanţul şi, ieşind din staul, a venit în faţa ferestrei să se zgîiască. „Mama lui, i-am zis micului dobitoc, n-o să se înveţe niciodată cu ordinea ?“.

Gazda se duse cu o cană uriaşă să pritocească ceva vin, iar eu mi-am aruncat privirea prin fereastră asupra satului. Casele noastre din cărămidă, cu balcoane şi coloane acoperite de zăpadă, fumegă prin coşurile lor ca nişte locomotive, ca şi cum îşi fac plinul chiar acum cu aburi şi se pregătesc să pornească cine ştie unde. Soarele aruncă scinteieri, ce se oglindesc în nămeţi şi împurpurează petele roşii de prin curţi.

În aproape fiecare ogradă se profilează puternic cîte o astfel de pată pe albul orbitor al zăpezii. Acolo s-au tăiat porcii.

De aici satul seamănă cu o fată care a păşit prima dată la horă, cam sfioasă, totuşi aţîţătoare, pentru că tinereţea ispiteşte şi atrage. Pînă ieri n-am observat-o ; fie că era nespălată, nepieptănată, urit îmbrăcată cu straniele surorii mai mari, cam ponosite, cam prea largi şi decolorate de purtat. Astăzi însă, ea s-a dichisit în faţa oglinzii, şi-a pieptănat cosiţele, iar noi care am fost mereu împreună cu ea, ne trezim dintr-o dată cu o fe-

meie formată și asta ni se pare o descoperire. La fel îmi părea tot ceea ce vedeam de la etajul al doilea al casei lui Bogdan, priveliștea aceea nouă, deschisă în fața ochilor mei.

— Era să uit, îmi zise omul cînd aduse cana. Am o bicicletă grozavă, nouă nouă, marca „Mifa“. Du-te și ad-o, femeie, dar cu băgare de seamă și vezi să nu aluneci pe scări.

Nevasta plecă după bicicletă fără tragere de inimă și Bogdan mi-o prezentă cu mare bucurie, apăsă pe clopoțel de cîteva ori, probă dinamul, netezi pielea șei și, deși era curată, o șterse cu mîneca.

— Am să caut de undeva o trompetă, îmi mărturisi el. Mi-au făgăduit că au să-mi facă rost niște prieteni de la oraș, cu toate că astăzi nu se mai fabrică.

O trompetă este cu totul altceva. Te aude oricine cînd apeși para de cauciuc. Și clopoțelul e bun, dar o trompetă e altfel cînd o ai la bicicletă.

Aproape că mă considera o piele-roșie, cu atîta sîrg îmi explica toate acestea, adăugînd mulțime de amănunte. Nu voiam să-l jignesc și pe cît am putut m-am arătat interesat față de tot ce-mi prezenta ori povestea.

— Cred că ești de acord că la o asemenea casă ca a mea, nu se poate fără bicicletă? mă întrebă el atît de naiv și simplu, încît mi-a fost cu neputință să-l contrazic. Poftim, spune-i și soției mele, care încă mă mai blestemă, fiindcă, recunosc, am căzut de cîteva ori și mi-am rupt mîna. Am să mă mai plimb nițel cu bicicleta, pînă se va întoarce fiul meu din armată și atunci să vedem cum îl mai dai jos de pe ea.

Se duse în fundul odăii, unde pe un bufet lung era ceva învelit într-o pînză. O dădu la o parte și mă chemă să-i văd aparatul de radio. Era nou, un aparat frumos.

— Are șapte lămpi, îmi zise ciocnindu-l cu degetul, ca și cum ar fi bătut pe crupă un animal mic, ca să-i arate calitățile.

— Prinde totul. Dacă vrei să prinzi Tokio, numaidecît îl prinzi, doar cît întorci butonul.

Puțin mai tîrziu gazda mi-a explicat toate amănuntele în legătură cu structura aparatului. Aparatura e complicată, dar se pare, că televiziunea e și mai și. Pe aici a și început să se vorbească despre ea. La anul își va lua și dînsul televizor, numai să se întoarcă băiatul de la miliție. Este imposibil ca o casă atît de mare, cu două coloane și la primul și la al doilea etaj, să nu aibă televizor.

— Dar de ce, l-am întrebat, nu locuiți aici, la etajul doi ?

— Ha ! ridică el din umeri. Ne-am obișnuit, fir-ar să fie și nu ne-am dezvățat nici acum să locuim tot jos. Dar mi-am pus în gînd ca într-o zi să car totul aici sus, la etaj, aici să dormim, aici să mîncăm, să stăm ca într-un observator.

Pentru că, într-adevăr, e un fel de observator ; de aici poți vedea întreaga lume. Pe toți cei din sat, noi îi și privim de sus. Două etaje nu-i glumă.

Se gîndi ce se gîndi și-mi zise cu o lucire în ochi.

— Știi ce reșou mi-am luat ? Cu trei chei. Una din ele aprinde o parte, cealaltă — alta. Numai să le întorci și sîrma începe să se înroșească. Am să-ți arăt...

Mă uitam la el și mă gîndeam : „Mă socotește într-adevăr o piele-roșie, ori nu-s eu în stare să-i pricep patosul.

În orice caz această casă era un observator măreț din care poți privi în liniște lumea, lumea largă, ce ți se desfășoară în față.

LA KACIUL

Toamna trecută, după o mică zurbă prin Strandja trasă cu tovarășul meu de drum Ivan Biksanov, ne-am îndreptat pe o cărare îngustă spre măreața stațiune montană Kaciul. Vreo zece căsuțe erau împrăștiate pe lângă Veleka, ascunse de un șir întreg de arini și de gladiși. În spatele lor începea o pădurice de bambus, înămolită de torenți, iar mai spre apus suia o movilă ondulată asemănătoare Kaciulului.

În localitate n-am găsit pe nimeni în afara unor bivoli bătrâni și a unei fete. Aceasta, îmbrobodită cu o basma veche și încălțată pe picioarele goale cu niște cizme lungi, lua apă de la riu.

— Alo ! strigă Ivan. E vreun om prin barăcile astea ?

— Da cine poate sta pe o astfel de vreme ? zise fata. Bărbații sînt în pădure.

— În pădure ? zise Biksanov. Halal răspuns... Noi de Lefter avem nevoie, fată. De responsabil-

— Lefter nu mai e aici încă din vară.

Responsabilul își schimbase serviciul și se mutase spre Balcani.

— Dacă ne-am interesa, continuă fata, Mavăr ne-ar putea spune anumite lucruri, fiindcă își scriu.

— Care Mavăr ? întrebă Biksanov.

— Bucătarul, răspunse fata. Din Kladova.

— Nu-l cunosc. Biksanov îmi ceru o țigară, apoi se-n-toarse către mine. Păcat că lipsește Lefter. Pe acest Mavăr, nu-l știu. N-o să ne fie prea bine dacă rămânem nemîncați prin barăcile astea.

Fata, însă, se amestecă în vorbă. Alimente se găseau aici, la bucătărie, și putem mânca, numai să ne placă. Își luă gălețile cu apă și ne conduse spre o clădire albă cu două etaje.

Apa se revărsa din căldări și îi stropea fusta strîmbă de culoare cenușie. Elka (așa se numea) ne lămuri pe drum că Mavăr este bunicul ei și că dînsa se află de curînd aici, în stațiune.

— E grozav Mavăr ăsta ! îl lăuda Biksanov, cînd nepoata ne turnă în niște castroane ca pentru uriași o supă de post. Sînt patru ani de cînd n-am mai mîncat așa o supă.

Elka vorbea stingherită :

— Bunicul lipsește. Așa că astăzi a trebuit să gătesc eu, fiindcă bărbații vin să mănînce.

— Oho ! Biksanov lăsă lingura și pentru prima oară privi la fată cu interes.

Ea întîlni ochii lui negri și își plecă privirea. Elka stătea stingherită lingă soba de zid afumată. Deși era îmbrăcată cu o bluză dintr-o pînză albicioasă, figura ei slabă avea ceva atrăgător și grațios. Pe fondul verde al cratițelor, fața ei albă se contura frumos și capul ei semăna mult cu cel al unei păsări, pitulată în frunzișul verde al copacilor.

— Aici nu mai este nimeni care să știe să gătească, zise nepoata lui Mavăr, învingîndu-și tulburarea, iar bărbații trebuie să mănînce.

Pe-nserate bărbații coborîră din Kaciul. Erau grăjdari și tăietori de lemne, bătrîni încăpățînați și certăreți

care își snopiseră vitele, l-au înjurat în fel și chip pe pădurarul de la circa tehnică Zabernik, chiar în fața El-kăi, în timp ce ea turna supă în vasele mari de aluminiu, aflate în fața lor. După asta mîncară zece minute în tăcere, concentrați, ca și cum ar fi săvîrșit un ritual oarecare — se auzea numai zgomotul lingurilor late din lemn de frasin izbite de masă.

— Voi cine sînteți ? ne întrebă după ce terminară supă și începu larma.

— Sîntem corespondenți, zise Biksanov. Vom rămîne aici cîteva zile, iară apoi vom coborî pe Rezvaia.

— E frumos pe Rezvaia. Acolo pădurea e mai frumoasă.

— Știu, Ivan le întinse cutia cu țigări. Eu sînt de prin părțile acelea. Din Zaberno. Poate că ați auzit de familia Biksanov ?

— Cunoaștem localitatea, dar de familie n-am auzit.

Bărbații își dădură drumul la gură. Unii se sculară și plecară. Am ieșit împreună cu Biksanov afară, unde zăceau împrăștiate căruțele pentru lemne ; numai oiștea cu cele două roți din față, iar bivoli pășteau leneși. Cercul de deasupra noastră se făcea din ce în ce mai cenușiu. La apus, stîncile Kaciulului întunecate și delicate, se conturau pe fondul bolții cerești. Dinspre rîu venea plutind o ceață care se țira ușor pe pîvnîșuri, învăluind pădurea într-un voal misterios.

Elka trecu în fugă printre bivoli cu o găleată cu apă. Cînd ajunse în dreptul nostru, își încetini pașii, ne privi curioasă, dar peste picioarele ei desculțe plescăi apa, scoase un „ah“ ! se roși și își îndesi pașii spre bucătărie. Biksanov o privi lung și rosti îngîndurat :

— E frumoasă și delicată nepoata asta a lui Mavăr. N-are nimic artificial în ea.

Isprăvi de fumat și se așeză pe o jumătate de căruță, sprijinit cu o mîna pe genunchi.

După-masa întârziată și odihna de după drum, îi redă buna dispoziție.

— Totuși îi este greu în mijlocul acestor oameni neciopliți. Este încă foarte tânără ca să trăiască într-un astfel de mediu... Dracu știe de ce o fi adus-o Mavăr aici? Sau poate o fi orfană...

Mavăr, un om cu părul alb, care a sosit a doua zi, se plimbă tot timpul volubil prin bucătărie. Ne-a spus că Elka era bolnavă și că doctorii i-au recomandat o hrană mai bună și aer curat. Ea e mulțumită aici și de mâncare și de aer, dar o apasă faptul că nu sînt și alți oameni mai tineri.

— Eu, însă, mulțumesc lui Dumnezeu, zise bătrînul, că aici copila s-a înzdrăvenit. Toată ziua umblă creanga prin pădure după ierburi de leac. Le cunoaște mai bine decît mine.

Mavăr era un fel de vraci. În bucătăria lui atîrnau de perete snopi nenumărați de ierburi uscate.

După-masă eu am plecat la Soika unde erau cazați niște porcari veniți de la graniță. Două zile am colindat împreună cu acești inși simpli și blînzi, iar a treia zi, după răsăritul soarelui, am pornit cu unul din ei, un bărbat tînăr și osos, cu o barbă țepoasă, spre Kaciul. El mergea la Zaberno. Ducea în traistă cîteva cozi de porc, spre a fi studiate în sat în vederea aprobării pentru pășunat.

M-am despărțit de el înainte de Kaciul, iar omul coborî cu greu pe o cărare îngustă, străjuită de stejari. Eu am luat-o pe drumul de care, ce cotea în jurul stîncii, adăpostit cu totul de umbrele joase ale pădurii. Pe drum am întîlnit-o pe neașteptate pe Elka. Se grăbea cu pașii ei mărunți, era veselă, puțin tulburată și ducea niște flori tîrzii.

— Bună ziua! îi spusei. Ai adunat plante de leac?

— Azi n-am adunat ierburi, îmi răspunse ea încurcată.

— Totuși, ai cules flori.

— Florile ? le privi mirată și ascunse buchetul la spate. Ah, da !... Da, da ! Florile, da ! .

Întoarse capul în urma ei, dar nu mai era nimeni.

— Hai, la revedere ! și plecă grăbită pe o cărăruie, ce pornea din drum, dar care nu ducea la Kaciul.

Pe deasupra mea zbură o pasăre, cercetă cu un singur ochi pădurea de sub ea, și se repezi glonț spre cătun. Undeva, departe, spre miazănoapte, se tăia lemne și loviturile de secure răsunau surd. Jos, sub mine, luminau vetrele pline de jăratec, ale cărbunarilor. Începui să cobor către ei.

La primul cot al drumului, într-o poiană presărată cu pete însoțite, l-am văzut pe Biksanov. Era culcat pe burtă și lovea din cînd în cînd cu vîrful pantofului în pămînt.

— Hei ! îi strigai.

El se întoarse surprins...

— Tu erai ?

— După cum vezi.

— Tot singur ?

— Am coborît cu unul din păstori.

— N-ați întilnit pe cineva în drum ? întrebă ridicîndu-se.

— Unde să-ntilnim ? Nici picior de om... În afară de nepoata lui Mavăr pe care am întilnit-o ceva mai sus. Se ducea să culeagă flori.

Biksanov începu să ridă.

— Flori ? Pe aici nu se culeg flori. În general ele n-au preț pe care și-l închipuie poezii.

— Crezi că i le-a dat cineva ?

Biksanov m-a privit, se gîndi o vreme și făcu un semn neînțeles din cap. M-a fulgerat gîndul că poate el însuși i-a dat acestei fetițe flori. Însă nu l-am întrebat, nici el, dealtfel, nu mi-a spus nimic. Am tăcut amîndoi ; mi-am dat jos ranița de pe umeri, el, s-a întors spre răsă-

rit, drept, înalt, uscat, cam pămîntiu, cu trăsături puternice, expresive, pe fața lui frumoasă. Jos, sub noi, ardeau molcom focurile, dar el nu se uita la ele, ci privirea lui se plimba distrată pe vîrfurile cenușii ale muntelui.

— Cît e de odihnitor ! zise el. Și liniștit ! Tot muntele este calm și gingaș, încovoiat parcă de un suspin. Mă privi cercetător. Știi tu că în afara muzicii, numai pădurea îți înalță sufletul într-atît ? Poate că e sentimental, dar omul ar vrea să viețuiască împreună cu natura, să devină apropiat ei. Nu numai cu natura, ci și cu ceilalți oameni care trăiesc în mijlocul ei.

Eram obosit de drum, de aceea i-am răspuns cam aspru.

— Ia mai lasă-te ! Treaba asta îmi miroase a flirt și puțin a poză.

Biksanov, care era cam sensibil, nu se supără de data asta, ci mă privi doar cercetător cu ochii săi negri.

— Dacă și tu ai fi fost țaran ca mine, îmi răspunse puțin întristat, poate m-ai fi înțeles mai bine. Sau dacă pădurea asta te-ar fi ispitit și te-ar fi înspăimîntat totodată, tot m-ai fi înțeles.

El porni înainte, înalt și uscat, apărîndu-se instinctiv de crengile copacilor. În fața noastră străluciră focurile, pe lingă care mișunau cărbunarii.

— Oamenii de aici duc o viață aspră, se opri Biksanov. Să stai toată ziua pe lingă vatră, ca să prefaci pădurea în cărbune. Să faci toată viața cărbune. Să fi fost aici cîteva femei, atunci ar fi pătruns între oamenii aceștia și puțină dragoste. Era necesară, fiindcă numai pădurea nu le e de ajuns.

Se întoarse spre omul cel mai apropiat de noi :

— Așa e, tovarășe ?

Cărbunarul, însă, un bărbat greoi, cu un semn de secure, se dovedi necomunicativ. El clătina doar negriitor capul său mare. De după vatră se apropie cu pas

ușor un țaran negru și mic de stat, îmbrăcat într-un palton vristat vechi.

— Ai dreptate, tovarășe, zise el lui Biksanov. La fel a avut dreptate și soldatul cînd i-a spus colonelului : „Așa-i, domnule colonel, ați observat foarte bine că pentru noi natura n-are nici o valoare și sîntem gata s-o vindem pentru o fustă“.

Își potrivi cascheta și rise viclean și mărunț. Zîmbi și celălalt cu semnul din barbă. Am rîs și noi, iar Biksanov l-a bătut ușor pe umăr :

— Ia fă bine și dă-mi să răsucesc o țigară ! În ceea ce privește soldatul, cu siguranță că s-a plictisit să tot admire natura. Și-n timp ce-și răsucea țigara cu degetele lui subțiri și lungi, întrebă : Ai pus floare de oman în tutun ? E aromat.

Fuma și stătea leneș pe pămîntul uscat, la fel ca toți cărbunarii din jurul său, ținîndu-se cu mîinile de genunchi și ridicînd în sus vîrfurile ghetelor. Acum Biksanov mi s-a părut mai apropiat și mai de înțeles ; ceva din el îmi amintea de localnicii aceștia de la munte, ce stau pe pămînt atît de destinși.

Pe-nserate cînd soarele se înclina către apus, am coborît spre Kaciul. Localitatea se așternea ca-n palmă sub noi. La răsărit de ea se zărea o cărare care se pierdea departe, către înălțimi.

— Vezi cărarea asta ? se opri Biksanov. Vom merge pe ea spre Zaberno. Vreau să-mi văd bătrînii, iar apoi vom coborî spre Rezvaia. După asta, marea și o plimbare noaptea cu vasele de pescuit ale cooperativei. Aseară, cei din Kaciul spuneau că au venit bancuri întregi de pălămidă, și că pînă și pescarii români au coborît încoace cu barcazele lor.

La Kaciul, Biksanov a îmbucat ceva la repezeală și m-a întrebat dacă nu vreau să mă plimb pe afară. Noaptea era frumoasă și liniștită, eu eram însă obosit și voiam să mă culc.

— Va să zică, nu vrei să vii ? mă întrebă el.

În glasul lui se citea mai multă bucurie decît regret.

Paturile de scînduri nu erau prea confortabile. M-am chinuit să citesc, dar n-aveam chef. Pentru prima oară serile lui Gogol mi s-au părut împrăștiate, de aceea am suflat în lampă și m-am dus la fereastră, unde luna și răsărise. Dincolo de rîu scînteia lumina unui felinar cu petrol și se auzea tropot de copite.

Grăjdarii duceau vitele jos, prin văi și briza ușoară a vîntului aducea frînturi de glasuri.

Cărarea care tăia Veleka printr-un pod lung și jos, zăcea pustie. Acolo unde rîul și cărarea făceau o cruce se aflau îngrămădite clematite, împodobite neobișnuit cu ghemuri de vîsc.

„Bing-bang“, se auzi un dangăt alarmant. Un altul îi răspunse ca un ecou : „Ing-ang !“.

Filfiiră aripi, se auzi un șuielat — probabil că acolo erau adăpostite niște păsări. Ele zburară de-a lungul apei și țipetele lor spîriate se pierdura în gol. Stăteam cu coatele sprijinite de pervazul ferestrei și mă întrebam cine să le fi pus pe fugă. La dreapta clematitelor scînteie o țigară ; un bărbat și o femeie mergeau în umbra copacilor și era greu să-i recunosc. Se apropiară de cărare, se întoarseră și din nou se plimbară pe sub umbre.

La un moment dat dintr-acolo veni în fugă Elka. Alerga veselă ca un copil și pletele îi fluturau pe umeri. Din dugheana din spatele bucătăriei ieșiră zgomotoși oameni. Elka se opri pentru o clipă, se întoarse și o luă din nou la fugă. Tropăitul picioarelor ei desculțe se auzea pînă sus, la fereastră. Trînti cu zgomot ușa : așteptam clămpănitul zăvorului.

Pe iarba de afară se luminea un pătrat galben — prinsese lampa în bucătărie și casa se umplu de glasul ei vesel. Vorbea drăgostos cu o pisică bătrînă și leneșă care moțăia pe soba afumată de zid ; apoi zornăiră farfurii, o melodie șoptită și vase mutate deasupra sobei.

„Ia te uită Elka ! mă gîndeam eu. Pare timidă și neîncrezătoare și cît de bine știe să-și aranjeze întîlnirile“. Ceva m-a întristat cînd am văzut că pe cărare a apărut silueta înaltă a lui Biksanov. Aruncă țigara, călcînd apăsat cu piciorul și porni încet și destins. M-am simțit prost că am fost martor fără voie al acestei taine a ei, de aceea m-am grăbit să mă culc.

— O, ai și adormit ! exclamă Biksanov, după ce se împiedicase de prag, la intrarea în odăiță. Abia a apus soarele și dormi !...

Eu stăteam culcat sub pătura aspră și tăceam. Mă gîndeam la el și la fata care de asemenea nu putea dormi, fiindcă Biksanov îi tulburase sufletul.

Luna suia lent și devenea tot mai sinilie. M-am uitat la Biksanov ; stătea culcat pe narul vecin și la lumina palidă a lunii părea albăstrui, asemenea unei umbre căzută întîmplător pe-o pătură. Aveam impresia că mîine, cînd se vor ivi zorile, această umbră albăstrie nu va mai exista și că în locul ei, pe pătură, va dormi cu mîinile larg desfăcute, tovarășul meu de drum, liniștit, frumos, cu părul negru împrăștiat pe pernă. Gîndeam că va fi din nou același, puțin îngîndurat și năpădit de sentimente.

Mă sileam să-nțeleg de ce tovarășul meu de drum a căutat-o pe nepoata lui Mavăr, de ce trebuie să rănească această ființă mică și bună, cînd nu-i poate da nimic și de ce a încetat să înțeleagă bucuria și chinul ei ? Biksanov era un om cinstit și eram sigur că el era risipitor cu toate acestea fără să-și dea seama de durerea pe care i-o va pricinui Elkăi. Natura, de o frumusețe melancolică toamna, întoarcerea la vechile amintiri din anii petrecuți în Strânda, oamenii aceștia simpli dar inimoși, întreaga priveliște reliefa imaginația lui romantică, îl împingea în căutarea nepoatei bucătarului.

N-am putut dormi pînă tîrziu. Afară se auzeau zgomote nedeslușite. Pădurea răsufila, șoptea, își trăia viața

sa tainică de noapte. Prin fereastră vedeam cum luna se înalță, apoi Orion așternu pielea lui de leu deasupra orizontului, întins între două culmi. Constelația rămase acolo mult timp, cătind peste pământ. Spre ea ducea cărarea albă și pustie pe care am coborît la Kaciul și pe care trebuia să ne întoarcem a doua zi. Priveam poteca asta și mă simțeam într-un fel trist și posac.

Orion stătu acolo, aplecat asupra pământului, mult timp, apoi o luă spre bucătărie, dar în loc de o piele de leu, ținea în mîini o fustă.

„Noi am vîndut natura, rîse cinic constelația, iată pentru asta am dat-o“. Și îmi arată fusta.

„N-ați putut-o vinde voi, fiindcă sînteți o constelație cerească, am răspuns eu. Știu că umărul vostru este împodobit cu steaua imperială Betelghiois“.

Dar Orion îmi răspunse vesel :

„Nu sînt nici un fel de constelație. Eu sînt soldatul de la pichet“.

„Nu te cunosc!“ îi zisei.

„Cum nu mă cunoști ? Sînt Mavăr ?...“

„Mavăr ?“.

Am deschis ochii. În fața mea stătea aplecat într-adevăr Mavăr cu boneta albă pe cap. În odaie strălucea soarele, era lumină și frumos.

— Ai temperatură, îmi zise bătrînul. Poate că ai răcit. Of, toamnele astea ! Omul poate răci pe negîndite.

M-am uitat la patul din fața mea. Era gol.

— Unde e Biksarov ?

— A ieșit devreme. Încă în zori. M-a rugat să-ți spun că la prînz o să vă duceți la Zaberno. Nu mai aveți ce face aici. Iar noi, tovarășe, tot trebuia să plecăm după pește. Așa ne-a fost înțelegerea. Am găsit și mreață. Îmi pare rău !

Am coborît în bucătărie, unde bătrînul umbla de colo, colo, ca să pregătească un ceai tare din vîsc și de scoarță

de frasin. Eu stăteam lingă sobă și mă încălzeam. Capul mi-era greu și nu mă simțeam bine deloc.

Afară, câțiva bărbați se agitau în jurul unui car desfăcut, iar în spatele lor, în fundul curții, nepoata lui Mavăr spăla rufele-n rîu și cînta.

— Mult mai cîntă nepoata, i-am zis cu tîlc bătrînului.

— Lasă copila să cînte, se bucură el. Dă Doamne să-i fie mereu așa de bine. Văd că de cîteva zile s-a însuflețit și asta-mi place, tovarășe. De-ar da Dumnezeu să fie mereu așa.

Am coborît la rîu și m-am așezat aproape de tînăra spălătoreasă. Soarele strălucea blînd și era foarte plăcut să te încălzești la razele lui cînd în jur totul era liniștit, tăcut, și toate zgomotele răzbat înfundat. Era ciudat să vezi acest jumătate-copil, jumătate-femeie cu cîtă îndemînare și rivnă spăla în lighean și cum un prosop mare deveni alb ca zăpada sub mîinile ei slăbuțe.

Am sesizat o însuflețire ciudată în ochii ei, cînd mă privea, aruncîndu-și pletele pe spate.

— Mult îl mai speli ! i-am zis eu cu subînțeles.

Ea se tulbură, se opri din lucru și lăsă prosopul în lighean îngîndurată.

Dintr-o dată mă întrebă supărată :

— O ! El ți-a spus ?

— Aș, de unde. Eu singur mi-am dat seama. E așa de greu de înțeles ?

— Cu siguranță că ai văzut totul, se roși ea. El nu ți-a putut spune, fiindcă nici nu știe. Eu singură i-am luat prosopul din raniță. Se îndreptă de mijloc și își zvîrli din nou pletele pe spate. Să nu-i spui ! mă rugă Elka. Am să i-l pun la loc. Mai bine să nu știe nimic.

— Se-nțelege, i-am răspuns, deși în sinea mea îl dojeneam pe Biksakov. Dar nu pentru prosop.

Am luat-o în susul riului, unde am pierdut destul timp și m-am întors la Kaciul abia la amiază. Biksarov se și-ntorsese. Stătea cu Mavăr în bucătărie în fața unei

sticle cu vin. Bătrînul era vesel, în timp ce tovarășul meu de drum era tăcut și avea un aer vinovat.

— Toarnă-ți, mă invită el cînd m-am așezat la masă. Vinul liniștește uneori. Și încercă să zîmbească.

— Păcat că plecați, băieți, ne zise Mavăr cu căldură.

— Vremea se va strica, iar pe noi ne așteaptă alte drumuri, interveni Biksarov.

— Ploile de toamnă sînt rele, îi ținu isonul bătrînul. Se întîmplă să plouă și cîte o săptămînă întreagă.

Se ridică brusc și, cam nesigur, merse spre sobă unde erau înșirate crățițele din care ieșeau aburi.

— Ptiu, se dojeni bătrînul. Ne-am luat cu vorba și eu am uitat să vă poftesc la masă.

— Nu, nu, îl opri Biksarov. E tîrziu. Pînă la Zaberno e cale de patru ceasuri. Plecăm. Să ne luăm numai ranițele.

Ghetele lui grele, bine țintuite, tropăiră-n sus pe trepte și după puțin timp apăru cu ranițele. Pe a sa și-o puse pe umăr, ținîndu-i cîrelele cu mîna. Cu cealaltă mînă scotoci prin buzunarul pantalonului, scoase de acolo cîteva bancnote mărunte și le lăsă pe masă.

— Ei, Mavăr, te lăsăm cu bine.

Bătrînul ne conduse pe scări. Nu-l prea țineau picioarele și se sprijini de pervazul ușii, aplecîndu-și într-o parte capul mic și albit.

— Drum bun, băieți !

Am pornit unul lîngă altul. Eu mă zgîiam la vîrfurile din împrejurimi, pe care le cunoscusem în aceste zile, iar Biksarov mergea neliniștit, străduindu-se să privească numai cărarea din fața lui. Cînd am trecut de vechea punte șubredă cu balustrade negre, cineva strigă în urma noastră. M-am întors. Pe cărare alerga Elka. Ea strîngea la piept un mic pachetel și ne făcea semn cu mîna s-o așteptăm.

— Stați ! striga rugător.

M-am uitat la Bîksanov. Era nervos. Făcu un pas într-o parte și începu să zgîrie cu unghia lemnul vechi al balustradei. Privirea lui luneca distrată pe apa verde a riului ce curgea dedesubtul nostru.

— Plecați ? Fata se opri tulburată. Pieptul i se ridica des și inegal, iar ochii i se umeziseră. Chiar plecați într-adevăr ?... Doamne, nici n-am știut.

Stătea privind stingherită la Bîksanov.

— Ei ? picură el cu greutate.

— Prosopul ! zise Elka. Era să uitați prosopul.

— Prosopul ? se miră el. Aaa, prosopul ! Ah, da !

El îl luă și îl pipăi în așa fel 'de parcă pentru întâia oară ar fi ținut în mâini un asemenea obiect.

— Dar e încă ud !

Bîksanov îl dădu fetei îndărăt.

— E ud, zise încet Elka. N-am știut că veți pleca chiar azi. N-am știut. Nu mi-a spus nimeni.

Începu să plîngă cu fața întoarsă spre tovarășul meu. Lacrimile i se rostogoleau mărunte pe obraji și-i udau rochia veche de basma. Bîksanov n-a rezistat acelor ochi uzi și a întors capul în altă parte.

Dedesubtul nostru riul își tira tăcut apele și plescăia pe sub malurile surpate. Era chinuitor și insuportabil să rămînem așa. Bîksanov se mișcă, îndreptîndu-și ranița.

— Bine, fie, zise el. Ia tu prosopul. Se va usca pînă ne vom întoarce.

— Vă înapoiati ? întrebă mirată Elka.

— Pînă cînd ne întoarcem, repetă el, fără s-o privească în ochi.

— Adevărat ? Elka mă apucă de mîină. Este adevărat că o să vă întoarceți din nou la Kaciul, tovarășe ?

— Bineînțeles !

Cuvîntul ăsta îl pronunță Bîksanov și se grăbi să adauge :

— Și acum să mergem. E tîrziu.

— Oh, am să-l usuc ! exclamă bucuroasă Elka, deși pe obraji ei mai străluceau brazdele umede ale lacrimilor. Drum bun și să fiți sănătoși !

Am trecut repede pe partea cealaltă a râului. Biksarov pășea voinicește pe cărarea albă, care ne-a adus în această stațiune mărunță și acum ne ducea înapoi.

În tropăitul ghetelor lui ținuite era ceva chinuitor și străin. Am tras cu urechea : nu cumva voi auzi printre ele și glasul nepoatei lui Mavăr, dar nimeni nu făcu nici un zgomot. La cotitură m-am întors și am zărit-o privind în urma noastră cu prosopul în mână. Puntea și râul se-n-trețăiau și făceau o cruce, iar Elka ținând prosopul lui Biksarov, mi s-a părut ca un cui mare și alb, înfipt în această răscruce ciudată.

VALEA CEA VERDE

Băiatul păștea iapa în valea înverzită, înmirezmată, scăldată în lumina ce se prelingea pe faldurile văii, ca să lucească pe șinele ferate înguste, care coteau suple, înfipte în pietriș, amintindu-i băiatului de o vietate foarte lungă, adormită în vale.

Această linie se trezea de două ori pe zi, când trecea pe ea un trenuleț, ce pufăia fum pe coș. Îndată ce locomotiva șuiera, băiatul vedea iapa luînd-o la trap ușor și leneș spre șine. Vagonetele tresătau pe roțile lor, se-mpingeau, iar iapa stătea pe taluz cu spinarea-ncovoiată, întinzîndu-și capul în sus. Trenulețul se pierdea printre șine, iar animalul pornea în urma lui și mergea îndelung pe traseu, aduîncînd aerul și nechezînd.

Nimeni nu știa de ce iapa urmărea trenulețul. Nici băiatul nu știa. Cu mult înainte, în anii tinereții, iapa avusese un minz cu șosete albe. Cu el venea la păscut în valea cea verde. Căluțul dădea mereu fuga aici, pe terasa-mentul căii ferate și se tot învîrtea în jurul mamei sale, pînă cînd, odată, trenulețul îl surprinsese pe linie. Micul animal se minună de calul cel negru, însă nu fugi.

cu toate că acesta țipa înfricoșetor și arunca aburi pe nări. Iapa începu să necheze, presimțind nenorocirea. Văzu cum locomotiva îi împinse copilul mirat; șosetele lui albe apărură în văzduh și când vagoanele trecură, pe linie nu se mai vedea nimic.

Căluțul fusese azvîrlit în vale.

Iapa se năpusti să-l caute. Pe taluz găsi cîteva pete întunecate și mirosul minzului ei. Porni în urma trenului care trecuse, la început încet, apoi mai repede, pînă ce alergătura ei se transformă în galop. Nimeni, în afară de ecou, nu răspunse chemărilor sale. Dar ea alerga mereu, alerga într-una, nădăjduind să ajungă trenul și să-și ia înapoi minzul cel cu șosetele albe... Dar un cal nu poate niciodată să ajungă un tren. Și, cu toate astea, totdeauna cînd păștea pe lingă linia ferată, iapa se năpustea cu picioarele ei bătrîne în urma trenului, chemîndu-și minzul.

Băiatul nu știa însă nimic despre căluțul cu șosete albe. Dealtfel acum nici nu se gîndea la iapă; stătea pe iarba moale și gîndurile îi zburau la treburile lui.

Azi-dimineață văzu sosind un bărbat în curtea Pavlinilor.

Pavlina se năpusti asupra-i, acesta o ridică în brațe și începu s-o sărute. Era tatăl ei, lucra la oraș și se întorcea acasă în fiecare dimineață. Pavlina e mare, dar nu se rușinează deloc ca tatăl ei s-o ridice în brațe și s-o sărute, în timp ce vecinii se uită printre uluci. Băiatul privea la fel printr-o gaură de gard, după care își întrebă mama, cînd se va întoarce tatăl său.

Mama îi spunea mereu că într-una din zile se va întoarce și taică-său.

El se află departe și trebuie să călătorească mult, face cîteva zile cu trenul, ca să poată ajunge pînă la sat. Tatăl Pavlinei lucrează aproape, în orașul vecin, de unde

se poate întoarce pe jos. Tatăl băiatului însă nu se poate întoarce pe jos ; o sută de ani dacă ar merge și tot n-ar ajunge pînă în sat.

Băiatul nu știa cît sînt o sută de ani, dar își închi-puia că tare-s mulți. Se-nțelege, tatăl lui o să vină cu trenul, iar băiatul se va năpusti asupra sa și va vedea atunci Pavlina că nu numai pe ea o ridică în brațe și o sărută... Uneori îl visa noaptea, deși nu-l văzuse nici-odată, dar nu povestea nimănui visele sale, atît erau de frumoase. Totul era foarte frumos. Mergeau amîndoi de mină prin munți și prin văi, pe lingă traseul căii ferate, iar peste vaduri, tatăl său îl lua în brațe și-l trecea dincolo. Traversau rîuri foarte mari, nimeni nu văzuse asemenea rîuri late.

Iapa păștea liniștită. În spate pădurea murmură melodios și încet, suspinînd parcă după vîntul care trecuse. Aceasta îl domolea pe băiat, îl legăna, îl îmbăta, iar soarele se revărsa în cascade de raze și învăluia toată valea. Dar iată că el simți ceva vibrînd în văzduh. Tresări și se așeză în genunchi. Iapa se opri din păscut și ridicîndu-și capul în sus, își ciuli urechile. În depărtare se auzea un vîjiit.

Era trenulețul.

Băiatul se năpusti spre linie și desluși că în urma lui mai aleargă cineva. Se-ntoarse și zări iapa. Se prinse de gîtul ei, apoi se cățăără cu picioarele pe pieptul ei lat. Animalul se opri și necheză ușor. Abia se urcă în spinarea ei, se prinse bine de coamă că ea o și porni la trap prin vale.

Aerul se umplu de zgomot ; ceva fumega și șuiera. Iapa și călărețul ajunseră lingă terasament înainte de a fi apărut locomotiva. Se opriră lingă linie, amîndoi cu privirea ațintită în direcția de unde venea zdrăngănitul și pufăitul. La o cotitură apăru fumul, iar în urma lui

țișni dintr-o dată botul negru al minusculei locomotive cu un far în frunte ; în urma ei se-ngrămădeau vagoanele mici de tot cu ferestrele așijderea.

Locomotiva aruncă fum în ochii băiatului. Îi simți usturimea care-i strînse gîtlejul ; iapa începu să joace sub el. Poate că zărise șosetele albe ale mînzului. Băiatul văzu la una din ferestre ceva alb. Era un băiat cu un ziar în mînă. Apărură și alți oameni, iar unul din ei îi făcu semn cu mîna și-i strigă ceva.

— Tăticule ! strigă băiatul.

Nici nu înțelese cum îi scăpase acest cuvînt. Poate că-i venise primul în minte, poate că tocmai cuvîntul ăsta voise să-l rostească.

Omul se aplecă pe fereastră și flutură din nou mîna. Vagoanele se-mpingeau, scînceau, țiuiau și bîncăneau pe șine.

— Ta-tă ! Ta-tă ! stigă băiatul.

Privea fericit turma de fier.

Dar trenulețul se-nșirui rapid. Trăncănitul roților în-cetă treptat : „Tarac-tac... tarac-tac...” Băiatul se sperie dintr-o dată că trenul pleacă și nu-l mai poate opri în vale, că tocmai în acest tren o fi tatăl său, poate tocmai bărbatul acela care apăruse la fereastra vagonului. Începu să tragă iapa de coamă, s-o lovească cu pumnii, iar dînsa se-nvîrtea, adulmeca aerul și ciulea urechile.

Băiatul văzu cum picioarele bătrîne ale animalului o luară la fugă. Simți sub el încordarea mușchilor, iapa se repezi lingă șine și începu să necheze înfricoșător. Coama îi flutura, copitele izbeau sacadat cărarea bățătorită, iar băiatul se ținea strîns de coamă ; ochii i se umpluseră de lacrimi din pricina vîntului, întreaga vale juca și tremura pocită, în față-i. Pădurea de la Colina cocoșului aici cobora, aici se suia, culmile dansau în sus

și-n jos, parcă alergau și ele odată cu dinsul. Pe șinele strălucitoare se clătina ultimul vagon, mic de tot, și privea țință la călăreț cu cele două felinare roșii.

— Tată ! țipă copilul.

— Iuu ! țipă mica locomotivă. Iuu !

Culmile verzi și ondulate continuau să alerge împreună cu băiatul ca să ajungă și să oprească trenul. Pădurea alerga și ea laolaltă cu el, desfășurându-și coama verde.

— Stați ! Stați ! strigă băiatul.

Se părea că va ajunge vagonul, că distanța se micșorase, că acuși, acuși va zări ferăstruica și la ferăstruică...

— Opriți ! Opriți !

Culmile strigau de asemenea ceva, și pădurea de la Culmea cocoșului strigă ; băiatul auzi clar de tot aceste strigăte și se tulbură, iar iapa alerga, aruncându-și în sus picioarele subțiri ; copitele îi izbeau furioase pământul.

Și dintr-o dată vagonul dispăru.

Băiatul văzu în fața sa o deschizătură neagră învăluită în fum. Era tunelul. El înghiți totul în întunericul său. Mistuise turma de fier, călătorii, ziarul și țipătul trenului. Numai o diră de fum se strecura afară din el și plutea leneș spre cer. Liniștea învălui din-nou valea, chiar și vîntul se potoli, ascuns pe undeva, neîndrăznind să se joace cu fumul din tunel.

Iapa se roti, adulmecă întunericul rece și dușmănos și porni înapoi pe lingă șine, aplecîndu-și mereu capul său bătrîn. Băiatul se ținea strîns de coamă și plîngea. Culmile se opriră și-l priveau mirate. Pădurea de deasupra lor tăcea uimită ; nu știau cum să oprească acest trenuleț, cînd în vale nu există nici o gară, nici măcar un canton nu se află pe acolo, ci numai iarba verde, înmirezmată, mătăsoasă și soarele care lunecă pe culmi și scaldă cu lumina lui toată vegetația.

Băiatul strîngea coama iepei ; se întreba cît înseamnă o sută de ani. Și-n timp ce plîngea își aduse aminte dintr-o dată că trenulețul trece de două ori pe zi, în fiecare zi de cîte două ori, mereu prin aceeași vale, unde scoate el iapa la păscut. N-are de ce să mai plîngă, trebuie numai să găsească o cale cum să oprească trenul. Își șterse lacrimile și cu privirile pierdute spre culmi, începu să se gîndească cum putea fi oprit trenul cît mai sigur.

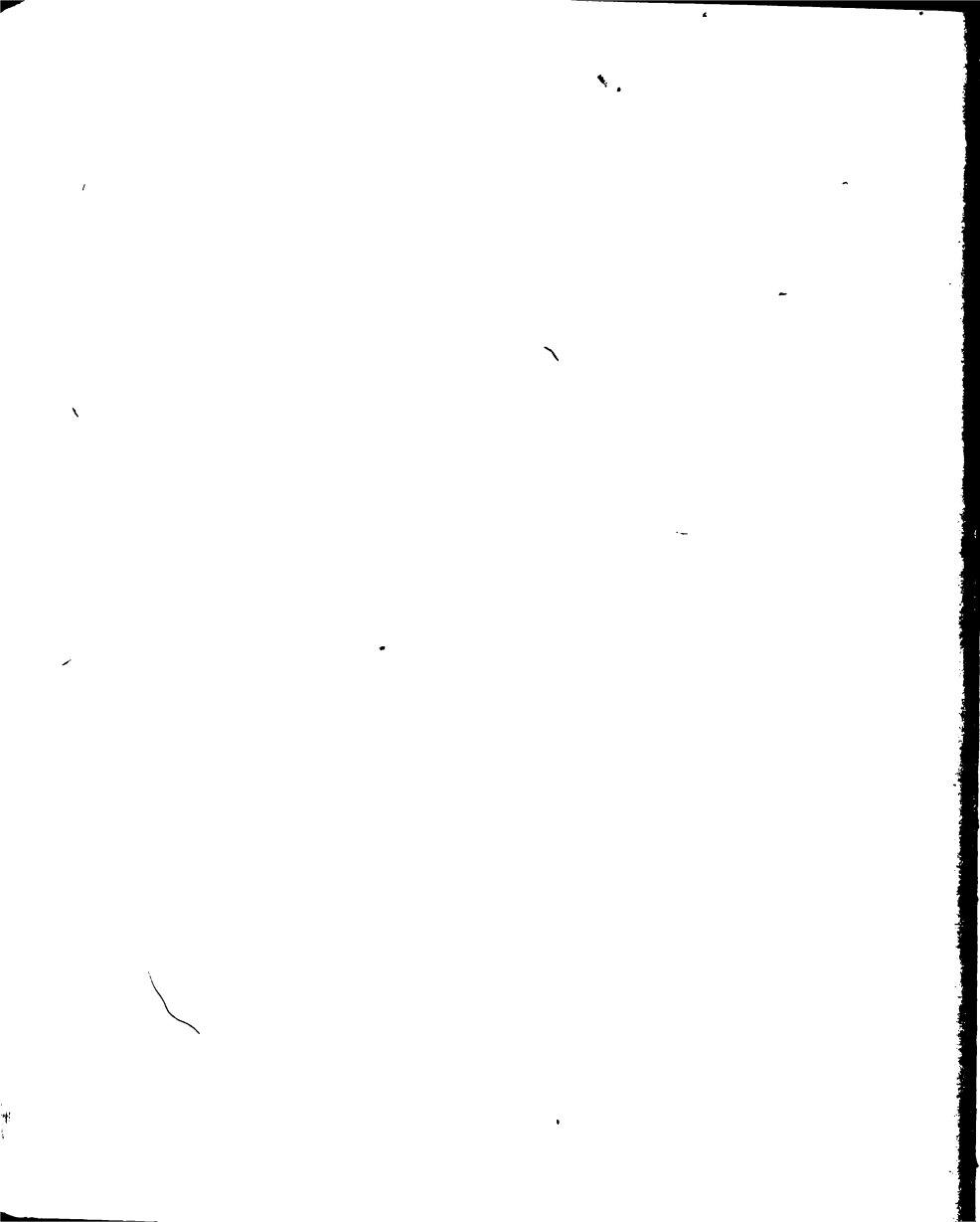
Într-adevăr, cum poate fi oprit un tren în această vale verde și însorită ?

CUPRINS

<i>Prefață</i> . . .	V
<i>Tabel cronologic</i>	XIII
Țapul	3
Iepure	90
Ianuarie	202
Inima bate pentru oameni .	209
Mantaua de ploaie .	222
Abecedarul exploziv .	239
Pîine	253
Pietre	267
Miloiko	278
Marcio	291
Observatorul	301
La Kaciul	306
Valea cea verde	320

Lector : TRAIAN RADU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar 23. I. 1978. Tiraj 19.080 ex. broșate.
Coli ed. 17,14. Coli tipar 11.

Tiparul executat sub comanda nr.
5199 977 la Întreprinderea poligrafică
Bacău, str. Eliberării nr. 63.

Lucrarea a fost tipărită pe hirtie
fabricată de C.C.H. Letea Bacău.

de

Аполіт

5

CAT Grader

Antwerpen

2025

